МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо, М.Д. Щербан

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Монографія

Ужгород – 2016

УДК 336.77(447)
ББК 65.9(4УКР)262
П 47

Автори:
канд.екон.наук, доцент ***Н.Н. Пойда-Носик, М. Д. Щербан*** – Вступ, розділи 1, 2, 4, Висновки;
канд.екон.наук, доцент ***Р.Й. Бачо*** – розділ 3.

Рецензенти:

д.е.н., проф., завідувач кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природокористування ***Вдовенко Н.М.***;
д.е.н., проф., професор кафедри економіки Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ ***Орлов І.В.***

Регіональний розвиток кредитної кооперації України [Текст]: монографія/ Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо, М.Д. Щербан – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. – 240 с.

Монографія присвячена дослідженню проблем регіонального розвитку кредитної кооперації в Україні. У роботі розкрито сутність кредитної кооперації як особливого виду економічної діяльності та її роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону й кредитної системи України загалом. Досліджено тенденції розвитку кредитної кооперації в Україні, особливості диференціації її розвитку на рівні регіонів та основні показники ефективності функціонування кредитних кооперативів у Закарпатській області. Проведено порівняльний аналіз державного та інституційного регулювання національної системи кредитної кооперації. Проаналізовано вплив регулювання на функціонування кредитних кооперативів в Україні. Досліджено причини гальмування розвитку кредитної кооперації на загальнодержавному і регіональному рівнях, а також окреслено концептуальні заходи державної та регіональної політики для забезпечення поступального розвитку цієї сфери.

Монографія розрахована на студентів економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів, науковців, працівників державних та комерційних структур і широке коло читачів, які поглиблено цікавляться проблемами розвитку ринку небанківських фінансових послуг.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «УжНУ», протокол №9 від 30 вересня 2015 р.

Рекомендовано до друку Редакційно-видавничою радою ДВНЗ «УжНУ» протокол №3 від 28 вересня 2015 р.

© Пойда-Носик Н.Н., 2016
© Бачо Р.Й., 2016
© Щербан М.Д., 2016
© Вид-во УжНУ«Говерла», 2016

ISBN 978-617-7333-02-8

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ……..…. 4
ВСТУП……..….. 5
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В РЕГІОНІ…….…... 8
1.1. Кредитна кооперація як особлива форма економічної діяльності та її роль у соціально-економічному розвитку регіонів…….…. 8
1.2. Регулювання розвитку кредитної кооперації на загальнодержавному та регіональному рівнях…… 23
1.3. Методика оцінки розвитку кредитної кооперації в регіонах……..…….. 48
Розділ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ……..…… 66
2.1. Загальні тенденції розвитку кредитної кооперації України……..…… 66
2.2. Оцінка диференціації розвитку кредитної кооперації в регіонах України……..…… 82
2.3. Особливості розвитку кредитної кооперації в Закарпатській області….. 104
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНИХ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ……..…….. 130
3.1. Оцінка значимості кредитних кооперативів для розвитку кредитної системи України……..……. 130
3.2. Особливості функціонування кредитних кооперативів у системі інституційного регулювання……..……. 140
3.3. Порівняльний аналіз державного та інституційного регулювання національної системи кредитної кооперації……..…… 159
Розділ 4. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ……..…….. 173
4.1. Фактори, що гальмують розвиток кредитної кооперації на загальнодержавному та регіональному рівнях……..…… 173
4.2. Прогнозування розвитку кредитної кооперації в регіоні……..…… 186
4.3. Концептуальні заходи державної та регіональної політики для забезпечення поступального розвитку кредитної кооперації України…..… 198
ВИСНОВКИ……..……... 210
ДОДАТКИ……..……... 214
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..…… 224

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРК	Автономна республіка Крим
ВАКС	Всеукраїнська асоціація кредитних спілок
ВАКСВСУ	Всеукраїнська асоціація кредитних спілок військово-службовців та працівників силових відомств України
ВВП	валовий внутрішній продукт
ВРП	валовий регіональний продукт
ВРУ	Верховна Рада України
ДВНЗ	Державний вищий навчальний заклад
КМУ	Кабінет Міністрів України
КБ	комерційний банк
КС	кредитна спілка
НАКСУ	Національна асоціація кредитних спілок України
Нацкомфінпослуг	Національна комісія, що здійснює що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг
НБУ	Національний Банк України
МСБ	малий та середній бізнес
МСФЗ	Міжнародні стандарти фінансової звітності
ПЗВ	Асоціація кредитних спілок «Програма захисту вкладів»
РФ	Російська федерація
СРО	саморегулівна організація
США	Сполучені Штати Америки
ОКС	Об’єднана кредитна спілка
FINREP-II	Програма розвитку фінансового сектору USAID (США)
WOCCU	Всесвітня Рада кредитних спілок

ВСТУП

Кризові умови господарювання, наявність значного попиту на кредитні ресурси, обмежений доступ до них та їх висока вартість ускладнюють діяльність багатьох суб'єктів господарювання. Все це зумовлює необхідність розвитку таких форм кредитування, які б здешевлювали та полегшували доступ до фінансових ресурсів та створювали конкурентне середовище на фінансовому ринку. Такою формою кредитування є кредитна кооперація, розвиток якої має особливе значення саме на регіональному рівні, оскільки негативний вплив фінансової кризи призвів до ескалації кризових явищ в економіці регіонів і поглиблення асиметричності їх розвитку. Тому особливого значення нині набуває як кількісне зростання кредитних кооперативів, так і підвищення ефективності їхньої діяльності; важливо розвивати не тільки банківські установи, а й небанківські фінансові інститути різних видів для забезпечення повноцінного функціонування фінансової інфраструктури, що слугуватиме запорукою економічного зростання.

В існуючих дослідженнях проблемам регіонального розвитку кредитної кооперації не приділено достатньої уваги. На даний час кредитна кооперація регіонів України розвивається автономно та безсистемно, за істотного скорочення кількості охоплених нею споживачів небанківських фінансових послуг та зростання недовіри до неї з їх боку, що і зазначено у «Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні». Особлива увага до цього сегменту регіональної економіки зросла в силу масового неповернення цими небанківськими фінансовими установами вкладів її членів.

В сучасних умовах кредитні кооперативи розглядають регіон як територію акумулювання депозитної бази, а не як важливий елемент відтворювального процесу в державі. Саме удосконалення механізму кредитування проектів регіонального розвитку визначено однією із пріоритетних цілей реалізації Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року.

Окреслені проблеми потребують розроблення теоретичних, методичних засад та практичних заходів щодо їх вирішення, що зумовлює актуальність теми дослідження, його теоретичну та практичну цінність, постановку мети і завдань.

Головна мета цієї праці полягає в науковому обґрунтуванні та розробленні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення функціонування кредитної кооперації в регіонах України.

Реалізація поставленої мети зумовила відповідну структуру монографії, що складається з чотирьох розділів.

У розділі 1 монографії розкрито концептуальні засади кредитної кооперації регіону, розглянуто підходи до трактування категорій "кооперація" та "кооператив" вітчизняними та зарубіжними вченими, висвітлено роль кредитних кооперативів у розвитку регіону. Висвітлено етапи формування чинної системи органів державного регулювання кредитної кооперації, а також досліджено методичні аспекти оцінки розвитку кредитної кооперації у регіоні та запропоновано авторську систему рейтингового оцінювання діяльності кредитних кооперативів у регіонах України.

У розділі 2 представлено результати аналізу тенденцій розвитку кредитної кооперації України протягом 2009-2014 років, в тому числі в розрізі регіонів, на основі чого сформовано рейтинг регіонів України за ступенем розвитку кредитної кооперації. Особлива увага фокусується на оцінці фінансово-економічного стану кредитних кооперативів Закарпаття за двома методиками (PEARLS та система показників НАКСУ).

Проблеми впливу державного та інституційного регулювання на розвиток кредитної кооперації розглядаються у розділі 3 монографії. На фоні дослідження місця і ролі кредитних кооперативів у розвитку кредитної системи України доведена важливість для розвитку кредитної кооперації саморегулівних організацій (СРО), які сприяють поліпшенню фінансово-господарської діяльності установ та досягненню останніми кращих фінансово-економічних показників. Чільне місце в розділі відведено порівняльному

аналізу державного та інституційного регулювання національної системи кредитної кооперації. З метою визначення рівня участі держави у регулюванні розвитку кредитної кооперації України в монографії запропонований комплекс показників, які дозволяють оцінити активність державного регулювання та ефективність виконання контрольної функції Нацкомфінпослуг.

Розділі 4 розкриває перед читачем роль ті чинники, що перешкоджають розвитку кредитної кооперації як на державному, так і регіональному рівнях. У цьому розділі представлено результати екстраполяційного прогнозування розвитку кредитної кооперації у Закарпатській області та окреслено необхідні заходи державної та регіональної політики, які повинні бути спрямовані на стимулювання розвитку кредитної кооперації.

Монографія розрахована на студентів економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів, науковців, працівників державних та комерційних структур і на широке коло читачів, які поглиблено цікавляться проблемами розвитку ринку небанківських фінансових послуг.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В РЕГІОНІ

1.1. Кредитна кооперація як особлива форма економічної діяльності та її роль у соціально-економічному розвитку регіонів

З початку проголошення Україною незалежності, почалося активне становлення та розвиток кредитних кооперативів у її регіонах. Для повнішого розуміння економічної категорії кредитного кооперативу регіону, слід охарактеризувати природу кредитного кооперативу, надавши науково обґрунтоване визначення даної категорії та визначити йог вплив на регіональну економіку.

Кооперація є однією з базових категорій сучасної світової та вітчизняної економічної науки. Водночас іноземне походження слова «кооперація» та створені різноманітні словоформи та словосполучення у комбінації з ним призвели до появи певної неточності у використанні цього поняття. На даний час вживаються терміни «виробнича кооперація», «споживча кооперація», «кредитна кооперація», «сільськогосподарська кооперація», «кооперативні форми господарювання», «кооперативні утворення», «кооперативний рух», «система кооперації» та ін. [66, с. 16]. Таке різнобарв'я призвело до певного «злиття» понять з одночасним нерозумінням базової категорії для створених словосполучень – терміна «кооперація».

Цей термін походить від латинського слова «cooperatio», що означає – співпраця, співробітництво [9]. У своєму розвитку кооперація пройшла шлях від простих форм об'єднання фізичних зусиль громадян до найскладніших форм співробітництва суб'єктів економічних відносин.

Термін «кооперація» в його сучасному розумінні був уперше вжитий англійським ученим Р. Оуеном, якого вітчизняний науковець у галузі кооперативного руху В. Зіновчук вважає «батьком кооперації» [43].

У великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «кооперація» пояснюється «...як одна з форм організації праці, при якій багато осіб спільно беруть участь в одному і тому ж процесі або в різних, але пов’язаних між собою процесах праці» [9, с. 331–332].

В економічній енциклопедії поняття «кооперація» ідентифікується як добровільне колективне об’єднання власності (різних об’єктів і форм) та/або праці для досягнення спільних цілей у різних сферах господарської діяльності [26, с. 75]. У цьому контексті, поняття «кооперація» розглядається переважно як організаційна структура.

Вітчизняний дослідник В. Гончаренко термін «кооперація» асоціює з поняттям «самодопомога» і стверджує, що більшість народів світу вихід із скрутної ситуації знайшли саме як «...самодопомога населення шляхом взаємодопомоги на кооперативних засадах» [15, с. 10].

На думку іншого вітчизняного науковця В. Зіновчука кооперація – «...процес добровільного об’єднання зусиль і ресурсів суб’єктів, зацікавлених у досягненні певних соціально-економічних результатів, які можливо отримати лише або швидше – за допомогою групових дій» [42, с. 25]. Тобто, на його думку, поняття «кооперація» не пов’язане лише з організаційною структурою, а поєднує в собі зусилля і ресурси зацікавлених суб’єктів в яких розкривається соціально-економічний ефект від співпраці.

Є. Ходаківський в процесі кооперації виділяє синергетичний ефект і розкриває її, як «…організаційно-економічну основу функціонування суспільства, оскільки завдяки кооперативним зв’язкам суспільство не є механічною сумою індивідів, а є відображенням цілісної органічної системи, що здатна ефективно розвиватися» [1, с. 25].

Частина науковців схильна трактувати кооперацію як узагальнення від діяльності кооперативів [71].

Отже, узагальнюючи наведені вище дефініції, можна виокремити два основних підходи до трактування поняття «кооперація»: в першому вона розглядається як структура, тобто об’єднання людей на добровільних засадах

для спільної господарської діяльності, чи як одна з форм організації праці, зя якої декілька осіб спільно беруть участь в процесі праці, в другому вона трактується як процес об'єднання зусиль і ресурсів, ототожнюється з існуванням сукупності аналогічних кооперативів.

В економічній літературі поряд з терміном «кооперація» часто виділяється термін «кооператив». У певних випадках вони ототожнюються, проте, на нашу думку, це не слід робити, адже таке ототожнення є результатом плутанини дефініцій, що витікає з неповного усвідомлення економічного змісту категорії «кооператив». На підтвердження цього доречно скористатися визначенням українського вченого А. Пантелеймоненка: «…кооператив є лише особливою формою кооперації, а остання далеко не завжди втілюється саме у ньому. Кооператив утворюється тільки тоді, коли група осіб (фізичних чи юридичних) з однаковими господарськими проблемами має на меті їх вирішення через добровільне демократичне об'єднання» [69, с. 300].

Світова думка корпоративного руху запропонувала широке різноманіття визначень та трактувань поняття кооперативу. Переважна більшість визначень беруть за основу юридичний статус (організаційно-правову форму) останнього. На думку В. Пекарського, кооператив є юридичною особою, що може виступати «в якості позивача.., відповідача чи підсудного...»[71], що не притаманне кооперації.

На думку У. Кінг [109], основною метою діяльності кооперативу є надання людям можливостей мінімізувати незручності та проблеми, які генеруються внаслідок поодинокої діяльності.

Кооператив, в інтерпретації Ф. Штаудінгера, розглядається як об'єднання людей крізь призму вільного членства на правах рівноправ'я, спільної, однакової відповідальності, як господарський суб'єкт, створений за рахунок спільних грошових коштів його членів. Причому акцент зроблений на неспіврозмірності внесеної частки та отриманих послуг [15].

Неординарною є дефініція кооперативу у Г. Ліфманома, який вважав, що основною ціллю останнього є сприяння або доповнення господарства його

учасників через спільне ведення справи [109]. Тобто науковець акцентував на ньому увагу лише як на засобі забезпечення безперебійного та ефективного функціонування господарства членів кооперативу.

Схожої точки зору дотримується В. Зомбарт [109], який під кооперативом розумів вільне персональне об'єднання суб'єктів економіки з метою створення великого підприємства для поліпшення ведення господарства.

Г. Крюгер [29] вважав, що кооперативом є об'єднання людей, а не капіталів, для досягнення спільної мети.

На думку В. Вартанянца кооперативи, є закладами, що засновані на правах найширшого самоврядування, в яких за всіма членами визнаються рівні права і рівні обов'язки [8].

Отже, частина науковців-дослідників визначають кооператив як заклад, заснований на засадах рівності його членів, створений для удосконалення ведення господарства останніх.

Важливою ознакою кооперативу є його неприбуткова природа. Так, Ш. Жід зазначав, що кооперативна асоціація, на відміну від капіталістичного товариства, має ту істотну властивість, що вона піклується про задоволення потреб своїх членів, а не про отримання прибутку [30].

В. Пекарський визначив кооператив як співтовариство, основною метою якого є взаємодопомога його членам, просвітня, культурна та інша діяльність, що не ґрунтується на засадах прибутковості [71].

Російський науковець А. Анциферов відзначав, що кооператив є вільним об'єднанням групи осіб задля досягнення спільних господарських цілей, яке ґрунтується на принципах повної рівноправності учасників і самоврядування, в якому кожен із членів бере безпосередню особисту участь і несе матеріальну відповідальність, а одержаний в результаті господарських операцій прибуток не йде на винагороду капіталу [4].

Американський дослідник сучасного розвитку кредитної кооперації А. Шаарс Марвін трактує кооператив як підприємство, що знаходиться у добровільній власності його членів-клієнтів та здійснює свою діяльність у їхніх

інтересах і їхніми зусиллями на прибутковій основі [122]. Однак, на думку авторів, такий підхід суперечить неприбутковій природі кредитних кооперативів.

Вітчизняний дослідник кооперативної ідеї В. Гончаренко стверджує, що кооператив – це відкрите об'єднання осіб з метою самозабезпечення необхідними послугами, яке здійснює господарську діяльність на неприбуткових засадах від імені та в інтересах своїх членів, що є його власниками-користувачами [15].

Виходячи з наведених вище дефініцій кооперативу,автор доходить висновку, що як неприбуткову організацію кооператив не можна відносити до господарюючих суб'єктів. Втім кооператив слід трактувати як суб'єкт економічних відносин, що шляхом об'єднання фінансових ресурсів пайовиків забезпечує доступ до цих фінансових ресурсів тим членам, що мають найбільшу потребу в них.

Узагальнення основних наукових підходів до визначення кооперативу розміщено в Додатку А.

У сучасній економічній літературі науковцями та законодавцями використовується термін «кредитна спілка» як синонім поняття кредитної кооперації. На думку американських науковців Г. Хол та М. Гілман, останні є фінансовими кооперативами (одними з форм кооперативів, що діють у фінансово-кредитній сфері) [17, с. 21; 140, с. 3]. Тому, на думку авторів, доречно розглянути законодавче та наукове визначення цього терміну.

Серед широкого загалу наукових дефініцій доречно виділити кілька типів визначень стосовно кредитних спілок. Наприклад, колектив авторів посібника, присвяченого огляду теоретико-практичних аспектів функціонування кредитних спілок в Україні, вважає, що кредитна спілка – це «громадська організація, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування» [111, с. 14]. Це трактування було актуальним до прийняття Закону України від 20 грудня 2001 року «Про кредитні спілки», який, у свою чергу, надав цим

установам принципово новий статус – статус неприбуткової організації [24, С. 79]. Погоджується з даним визначенням і вітчизняний науковець В.В. Гончаренко, який вважає, що кредитні спілки є фінансовими кооперативами, що, незалежно від того, ким вони створені - споживачами чи підприємцями, мають спільну рису, а саме - мета їхньої діяльності - не отримання прибутку, а економія коштів своїх членів, надання якісніших послуг за кращих умов [17, с. 18]. В подальших своїх дослідженнях він доходить висновку, що кредитна спілка - це фінансово-кредитний кооператив, який є одночасно і громадською організацією, і фінансовою установою із специфічною формою господарювання у фінансовій сфері [18, с. 24].

У науковому підході Л.А. Негребецької при визначенні кредитних спілок виділяються дві основні ознаки їх діяльності: можливість заощаджувати кошти та брати позички, з допомогою яких вони втілюють у дійсність свою основну мету – задоволення потреб членів кредитної спілки у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг [63, с. 121].

Інший науковець Н.О. Славова пропонує цю категорію розглядати у двох варіантах, а саме – площинах «кредиту» і «спілки». Під кредитом потрібно розуміти позичку в грошовій формі на умовах строковості, повернення, платності, що надається кредитором іншій особі - позичальникові, а спілка - об’єднання двох і більше осіб з метою задоволення своїх потреб [104, с. 147]. Створена науковцем авторська форма розгляду словосполучення «кредитна спілка» є прикладом етимологічного підходу до розуміння терміну, проте є однобічною, простою і не дозволяє оцінити економіко-правовий механізм діяльності означеної фінансової установи.

Існують наукові підходи, згідно з якими кредитні спілки – це суб’єкти фінансового ринку, які надають фінансові послуги, подібні банківським: залучають кошти шляхом прийому депозитів, відкривають пайові, ощадні чекові (розрахункові), пенсійні та інші рахунки і з цих коштів надають різноманітні кредити, розміщують тимчасово вільні кошти в казначейські зобов’язання, державні й муніципальні облігації та інші високонадійні цінні

папери [16, с. 26]. Частково можна підтримати науковий погляд щодо подібності фінансових послуг, що надаються кредитними спілками та банками. Проте їх схожість швидко вичерпується. Основні відмінності між ними полягають у меті проведення діяльності, у колі користувачів фінансовими послугами, у характері управління установами.

Визначення, запропоноване О.Ю. Гавриленко, стосується того, що кредитна спілка діє через фінансовий механізм, завдячуючи чому люди шляхом кооперування своїх зусиль, ідей та коштів можуть отримати необхідні послуги на значно вигідніших умовах, ніж у тому випадку, коли кожен із них намагався б діяти окремо [12, с. 63].

На думку науковця-практика С.М. Аржевітіна, кредитна спілка є ефективним механізмом самоорганізації громадян, передусім щодо кредитування [5, с. 11].

Сучасний вітчизняний науковець А.А. Пожар пропонує трактувати кредитні спілки як фінансовий кооператив, що заснований з метою здійснення його членами фінансової самодопомоги на засадах взаємодопомоги і демократичних принципів управління, що надає своїм членам – фізичним та юридичним особам - весь необхідний їм перелік фінансових послуг [80, с. 7].

За висновком О.М. Зубатенко, кредитна спілка - це форма самоорганізації людей, які, об’єднавшись, власними силами створюють для самих себе можливість задоволення потреб у фінансовій сфері. Кредитна спілка – це самоврядна демократична організація, у якій члени, і лише члени, визначають види послуг, які нею надаються, і встановлюють умови їх надання [44, с. 31].

А.В. Духневич зазначає, що кредитна спілка є неприбутковою організацією, створеною групою фізичних осіб для забезпечення останніх фінансовими послугами на основі кооперації, метою діяльності кредитної спілки є надання різноманітних фінансових послуг виключно своїм членам [25, с. 15-16].

Зауважимо, що на даний час спостерігаються відмінності у визначеннях, які надаються у Законі України «Про кредитні спілки» [31] та Господарському

кодексі України [19]. Так у Законі України «Про кредитні спілки» (ст. 1) [31] закріплена дефініція кредитної спілки як неприбуткової організації, заснованої фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. В Господарському ж кодексі України (ст. 130) [19] закріплено, що кредитна спілка - це неприбуткова організація, заснована громадянами у встановленому законом порядку на засадах добровільного об'єднання грошових внесків з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні інших фінансових послуг. Розбіжність у визначеннях, проявляється, в основному, у вказівці на суб'єкт заснування. Кодекс визначає такими лише громадян, а Закон - фізичних осіб, професійні спілки та їх об'єднання. На думку науковця А.А. Довгополик, у випадку конкуренції правових норм, що містяться в загальному та спеціальному законах, застосовується та, яка віднесена до спеціального закону. На її думку більш влучним, вдалим і правильним є поняття, що міститься в Законі України від 20 грудня 2001 року «Про кредитні спілки») [24, с. 78].

На основі наведених вище дефініцій можна зробити узагальнення, що кредитний кооператив (кредитна спілка), з одного боку, уособлює в собі ознаки фінансової установи, з іншого – особливий вид кооперативу, таким чином поєднуючи у собі особливості кооперації та особливості фінансової сфери.

Розкривши зміст категорії «кредитна кооперація», слід розтлумачити суть та роль останньої в регіоні. Для глибшого розуміння сутності та значення кредитної кооперації в регіоні, доречно визначити, що таке регіон і як він характеризується.

Категорія «регіон» має латинське походження від «regio» і означає країну чи територію. На даний час відсутні єдині підходи до розкриття цієї категорії. Вітчизняні та зарубіжні науковці розглядають цю категорію крізь призму різних галузей знань: економіки, державного управління, політології, географії тощо. Наукові підходи до розуміння цієї категорії розміщені в Додатку Б.

На думку авторів, з метою виокремлення спільної позиції в розуміння регіону, слід звернутися до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», в якому зазначено, що «регіон – територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя » [33]. Саме це визначення найбільш чітко дозволяє виокремлювати особливості розвитку територій України, в тому числі в аспекті кредитної кооперації.

Формування кредитної кооперації регіону слід здійснювати, враховуючи державні пріоритети, з метою сприяння формуванню конкурентного фінансового ринку в регіонах України, задоволення фінансових потреб населення (в т.ч. сільського) та захисту їх інтересів.

На основі наведеного вище виникає необхідність формулювання авторської дефініції поняття «кредитна кооперація регіону». На думку авторів під категорією «кредитна кооперація регіону» слід розуміти вид неприбуткової економічної діяльності на регіональному рівні, що здійснюється кредитними кооперативами, внесеними до Державного реєстру фінансових установ України, шляхом залучення пайових внесків та депозитних вкладів з одночасним їх розподіленням між тими членами, що мають потребу у кредитних ресурсах. Особливостями є замкненість цих відносин, тобто надання коштів тільки членам кредитного кооперативу, і обмеження фінансових операцій територією регіону проживання пайовиків.

Слід також зазначити, що на даний час в Україні можна виділити три типи кредитних кооперативів в залежності від їх режиму регулювання, вимоги якого посилюються при розширенні спектру послуг такої установи та території проведення діяльності. Так, згідно з «Положенням про фінансові нормативи діяльності кредитних спілок та об’єднаних кредитних спілок» [95], до другого режиму регулювання відносяться ті КС, що провадять свою діяльність тільки у межах регіону реєстрації установи, а до першого режиму регулювання відносяться ті, що провадять свою діяльність через мережу структурних підрозділів, розташованих поза межею регіону реєстрації КС. Найвищі

нормативи відповідності встановлені для кредитних кооперативів першого режиму регулювання.

Таким чином, можна констатувати існування такого особливого суб'єкта економічних відносин в регіоні як регіональний кредитний кооператив, під яким пропонується розуміти добровільне об'єднання фізичних осіб на кооперативних засадах на визначеній території з метою задоволення потреб його членів, що надаються виключно на території регіону державної реєстрації такого суб'єкта.

Враховуючи те, що чинне законодавство України дозволяє кредитним кооперативам здійснювати свою діяльність і за межами регіону своєї реєстрації з дотриманням підвищених вимог, на думку авторів ці кредитні установи вже мають інший статус – всеукраїнський, і тому не відносяться до цієї категорії.

Функціонування кредитних кооперативів у регіоні здійснює вплив на його соціально-економічний розвиток. Їх вплив пов'язаний з тим, що вони є невід'ємним елементом сучасної ринкової економіки та забезпечують фінансовими ресурсами менш заможні верстви населення, що проживають переважно у сільській місцевості.

1. Кредитні кооперативи відіграють роль у формуванні фінансової культури населення регіону. Негативний досвід функціонування різних фінансових пірамід на початку 90-х рр. сприяв формуванню в свідомості населення негативних уявлень про діяльність фінансових установ. Однак на даний час населення регіонів стало більш досвідченим у фінансових питаннях що є заслугою, у першу чергу, небанківських кредитних установ. Заслуга КС у підвищенні фінансової грамотності населення полягає в тому, що в умовах жорсткої конкуренції на фінансовому ринку за фінансові ресурси КС змогли залучити нових учасників шляхом пояснення останнім особливостей їх роботи, ризиків діяльності, тим самим пояснюючи причини інколи нижчої доходності вкладів у КС порівняно з іншими установами.

Кооперативи завжди відрізнялися високим рівнем інформаційної прозорості та відкритості своєї діяльності. У будь-якому кредитному

кооперативі Статут та бухгалтерська звітність завжди перебувають у відкритому доступі. Недовіра потенційного пайовика зникає внаслідок аргументованого пояснення працівниками КС принципів функціонування та роботи цієї категорії фінансових установ.

Тільки в кредитних кооперативах пояснюють своїм пайовикам реальні умови, справжню вартість ресурсів, порівнюючи пропозиції комерційних банків та інших фінансових установ зі своїми. Здійснюють це КС завдяки бесідам з людьми, шляхом розробки та розповсюдження буклетів, формування стендів. Практика показує, що, в основному, лише в кредитних кооперативах можна знайти буклет, у якому докладно описано, яким чином слід підрахувати суму виплат за позикою, яка реальна вартість фінансових ресурсів, розміщених у вигляді особистих внесків у кооператив, яку суму коштів слід внести до кооперативу у рахунок погашення основного боргу і у який день. Фактично в кредитному кооперативі разом з пайовиком щоразу підраховують, перевіряють всі ці операції та суми. Кредитні кооперативи проводили виховну та освітню роботу з пайовиками, привчаючи їх до виваженого кредитування та розміщення вільних коштів.

Таким чином, у той час, як деякі учасники фінансового ринку використовували фінансову неграмотність населення, щоб отримати надприбутки, кредитні кооперативи, витрачаючи свій час і ресурси, не отримуючи суттєвих доходів, проводили заходи з підвищення фінансової грамотності населення, а особливо сільського населення регіонів. Як наслідок, діючи на зрозумілих людям кооперативних принципах, кредитні кооперативи успішно функціонують і сьогодні, незважаючи на суттєві виклики фінансово-економічного характеру, а «псевдоспілки» та фінансові піраміди збанкрутіли і зникли з ринку.

2. Кредитні кооперативи є інструментом залучення інвестицій у малий бізнес. Загальновідомо, що середній та малий бізнес є рушійною силою економічного зростання в регіонах розвинутих країн. Успішне функціонування їх в більшій мірі залежить від можливості залучення відносно дешевих джерел

фінансування своєї діяльності. Водночас більшість підприємців малого бізнесу не можуть отримати кредити у банківських установах внаслідок завищених вимог до їх отримання, прирівнюючи потенційних позичальників до середнього бізнесу. В таких умовах небанківські кредитні установи є тими організаціями, що здатні забезпечити малий бізнес необхідними кредитними ресурсами за відносно невисокої процентної ставки.

3. Кредитні кооперативи сприяють розвитку сільських територій. Зарубіжний та вітчизняний досвід красномовно свідчить, що в рівних умовах фінансово-економічні й соціальні показники значно вищі в тих регіонах, де більш розвиненою є кредитна кооперація. Це пов'язано з тим, що в сучасних умовах основною проблемою низького розвитку сільського господарства є недоступність кредитних ресурсів для сільгоспвиробників. Існуюча система кредитування галузі не в змозі вирішити цю проблему. Держава в умовах відсутності коштів виділяє на фінансування села вкрай обмежені ресурси. Комерційні банки також на даний момент не готові працювати в сільських регіонах: недостатня мережа філій, відсутність експертизи в аграрному фінансуванні, завищені вимоги до гарантій для одержання кредитів, висока оцінка ризиків, занадто низька оцінка очікуваних доходів і т.д. Крім того, самі сільгоспвиробники не готові до співробітництва з банками з причини недостатньої поінформованості у фінансових питаннях. Саме кредитні кооперативи готові і здатні зайняти цю вільну нішу.

Організація й діяльність кредитних кооперативів тим і приваблива, що вона можлива й доцільна часто при відносно невеликих доходах населення й товаровиробників, що вона дозволяє кожному з них періодично здійснювати інноваційну діяльність, інвестиційні проекти, що сьогодні для більшості сільських жителів практично неможливо через обмеженість доступу до комерційних кредитів і відсутність державної підтримки. А низькі управлінські й операційні витрати дозволяють кооперативу успішно функціонувати в будь-якій сільській місцевості. Особливу актуальність має розвиток кредитної кооперації на території сільськогосподарських підприємств – потенційних

банкрутів, де обмежене колективне сільськогосподарське виробництво й відсутня альтернативна зайнятість для працівників.

4. Кредитні кооперативи сприяють доступності менш забезпечених верств населення до кредитних ресурсів. Враховуючи, що банківські установи здебільшого проводять свою діяльність у містах і меншою мірою спрямовують свою діяльність для забезпечення потреб сільського населення у фінансових послугах, роль кредитних кооперативів у зростанні доступності фінансових послуг посилюється. Кредитні кооперативи дозволяють населенню сільських територій регіонів:

а) полегшити доступ населення регіонів до різних ресурсів, що сприяє залученню великої кількості найманих працівників, адже основним мотивом отримання позик є прагнення розширити свою господарську діяльність;

б) поліпшити житлові умови для населення в результаті доступності позик на будівництво житла;

в) надати пайовикам різні нефінансові послуги, витрати на які можуть бути покриватись за рахунок цільових внесків пайовиків (допомога в придбанні споживчих товарів і, крім того, надання послуг фінансового і юридичного консультування);

г) інформувати через кредитні кооперативи населення регіону про фінансові продукти, умови забезпечення позик і розвиток кредитованого бізнесу за допомоги пропаганди ідей кредитної кооперації через ЗМІ (періодичні видання, Інтернет-мережу, інформаційно-консультаційні пункти).

5. Сприяють зниженню рівня безробіття в регіоні через організацію мережі кредитних кооперативів. Враховуючи те, що кредитні кооперативи присутні у регіонах через широку мережу структурних підрозділів, кількість яких станом на початок 2014 р. становила 614 плюс велика кількість точок продажу, які, на думку авторів, в декілька разів перевищує кількість тих, що внесені до Державного реєстру. Так, наприклад, найбільша КС Закарпаття «Мрія» у період розквіту мала 33 структурних підрозділи, що були внесені до Держреєстру, та 76 точок продажу. Таким чином кредитна кооперація

забезпечує роботою саме населення сільської місцевості, де рівень безробіття є вищим від міського.

6. Зниження соціальної нерівності в регіоні. Кредитні кооперативи стимулюють безробітних і малозабезпечених людей, що отримують допомогу за рахунок держави, до відкриття власної справи, що не тільки знижує соціальні зобов'язання бюджету, але й збільшує податкові надходження від приватного бізнесу й суб'єктів фінансового ринку.

7. Сприяння формуванню середнього класу в регіоні. Діяльність кредитної кооперації має пряме відношення до формування середнього класу в Україні, що є запорукою формування конкурентоспроможної економіки та платоспроможного попиту.

8. Сприяння формуванню конкуренції на ринку фінансових послуг. Ще одним системним ефектом діяльності кредитної кооперації є зниження рівня тіньового й лихварського капіталів, сприяння підвищенню прозорості й формуванню кредитної історії у мікропідприємств, що при зростанні розмірів бізнесу спрощує залучення фінансових ресурсів на фондовому ринку і довгострокових банківських кредитів. Формування конкурентного середовища на ринку фінансових послуг шляхом створення передумов для зниження цін і вплив у якості антимонопольного й антиінфляційного фактора є наслідком присутності на ньому кредитних кооперативів. Нарощуючи свій потенціал, кредитна кооперація здатна доповнювати банківську систему.

9. Посилення соціальної ролі у регіоні. Це здійснюється шляхом фінансування кредитними кооперативами соціальних програм. Диференційований підхід до визначення процентної ставки дозволяє видавати як безпроцентні позики, так і кошти під невелику відсоткову ставку. Це дає можливість реалізовувати соціальні проекти, що забезпечують створення додаткових робочих місць, підвищення доходів сільського населення. Водночас кредитні кооперативи є активними учасниками різних благодійних заходів. Так у 2013 р. КС Закарпаття здійснювали благодійництво на суму 53,5 тис. грн., а у 2012 р. – на 42,0 тис. грн.

10. Сприяння розвитку сільського господарства у регіонах. Вітчизняна практика підтверджує, що основним джерелом фінансування підприємств с/г є власні кошти, що є незначними, і в силу недостатност їх для самофінансування не можуть бути джерелом розвитку. Кредитні ж спілки є джерелом початкового капіталу для дрібного сільського бізнесу. Вони пропонують більш гнучку систему погашення позичок, низький мінімальний розмір кредиту (як правило, від 300 грн.) і доволі лояльні (в порівняні з банками) відносини з позичальниками, а головне – необов'язковість кредитного забезпечення у вигляді застави. Саме вони є тими фінансовими установами, які відкриють селянам і сільськогосподарським кооперативам доступ до ринку позичкового капіталу.

11. Сприяє зниженню рівня тіньового й лихварського капіталів в регіоні, сприяє підвищенню прозорості й формуванню кредитної історії у мікропідприємств, що в міру зростання розмірів бізнесу спрощує залучення фінансування на фондовому ринку й довгострокових кредитів у банках.

Таким чином, діяльність регіональних кредитних кооперативів всебічно сприяє соціально-економічному розвитку регіону, доступу суб'єктів економічних відносин до фінансових ресурсів і сприяє розвитку регіону в цілому.

1.2. Регулювання розвитку кредитної кооперації на загальнонаціональному та регіональному рівнях

Невід'ємним елементом сталого розвитку кредитного кооперування є процес регулювання діяльності суб'єктів відносин. В сучасних умовах дії глобальних чинників, лібералізації економічних відносин та євроінтеграційного поступу України виникає необхідність регулювання процесів у сфері небанківського кооперативного кредитування. Об'єктивна необхідність цього процесу пов'язана з тим, що кредитні кооперативи здійснюють акумулювання заощаджень населення з одночасним розміщенням їх у вигляді кредитів чи

депозитів у банківських установах, чим саме сприяють економічному розвитку. Водночас, з метою дотримання кредитними спілками кооперативних принципів, належного фінансового стану, що дозволяє їм виконувати взяті перед пайовиками зобов'язання, існує необхідність контролю та нагляду за їх діяльністю як з боку держави, так і з боку саморегулівних організацій на загальнодержавному та регіональному рівнях (рис. 1.1).

Метою державного регулювання кредитної кооперації є забезпечення повноцінного, ефективного та всебічного розвитку кредитних спілок України, захисту прав споживачів фінансових послуг та інтеграції вітчизняного небанківського фінансового ринку у світову фінансову систему.

Оскільки кредитна кооперація належить до однієї із сфер ринків фінансових послуг, то безпосереднім органом державного регулювання є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України (Нацкомфінпослуг). Опосередкований вплив на розвиток системи кредитної кооперації здійснюють Верховна Рада України, органи виконавчої та судової влади, органи Державного фінансового моніторингу України, Державної податкової служби України, Національний Банк України, Антимонопольний комітет України.

Рис. 1.1. Способи регулювання кредитної кооперації [90, с. 102]

Формування чинної системи органів державного регулювання кредитної кооперації України відбувалося під впливом таких тенденцій.

По-перше, з кінця 1990-х років у галузі державного регулювання системи кредитної кооперації (як і всієї фінансової системи) утворились дві протилежні тенденції. З одного боку, динамічно зростаючий ринок потребував «жорсткої

руки». З іншого ж боку, міжнародні фінансові організації оголосили курс на дерегулювання підприємницької діяльності. Необхідність співіснування цих тенденцій призвела до дискретного характеру адміністративної реформи в Україні. Замість запровадження світового досвіду регуляторної політики з ліберальними суспільно-економічними принципами в Україні посилювався фіскальний та адміністративний тиск на фінансових агентів. Останні ж прагнуть адаптуватись до жорстких умов існування, намагаючись виконувати численні регулятивні вимоги лише формально.

По-друге, система кредитної кооперації в Україні почала відроджуватись лише на початку 90-х років XX століття, адже в період радянської влади поняття кредитного кооперативу як фінансової установи не існувало, на відміну, від страхового ринку. Адже останній функціонував в СРСР і нагляд за ним здійснювався державою в перші роки 90-х різними органами (Держстрах СРСР (до 1991 р.), Укрдержстрах (1991-1993 рр.), Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю (Укрстрахнагляд) (1993-2000 рр.), Департамент фінансових установ та ринків Міністерства фінансів України (2000-2001 рр.). Тобто, на страховому ринку державне регулювання мало «спадковий» характер, на відміну від системи кредитної кооперації, що тільки почала зароджуватись у нових економічних умовах ринкових відносин.

Слід зазначити, що доволі важливу роль у впорядкуванні роботи системи кредитної кооперації на початку 90-х років відіграв НБУ, який в межах своїх компетенцій погоджував статут кредитних спілок в частині кредитування та розрахунків і надання позичок ними [87]. Такі статути погоджувалися керівниками регіональних управлінь НБУ.

Важливим елементом в утвердженні державного регулювання фінансового ринку України було створення у листопаді 2000 року Координаційної ради з пи ihq8cf□G‘,8 zgg6%%'□

експертні оцінки фахівців-учасників свідчили про те, що у 1999 році з близько 550-600 діючих КС в Україні лише 250-275 надавали звітність про свою діяльність. Приблизність оцінки зареєстрованих КС зумовлювалося тим, що з одного боку, чинним на той момент законодавством було передбачено, що реєстрація КС здійснювалася на місцевому рівні аналогічно до громадських організацій з місцевим статусом, а з іншого – тим же законодавством не було передбачено єдиного національного реєстру кредитних спілок. Щодо кількості фактично діючих КС, то оцінка їх точної кількості в зв'язку з наведеним вище, а також тим, що в Україні був відсутній будь-який спеціалізований орган, що здійснював би функції державного нагляду за їх діяльністю, є складним завданням. За даними НБУ у 1999 році встановлену статистичну звітність здавали 275 КС, загальні активи яких складали 18 млн. грн., частка у ВВП України складала 0,03%. Однак, про достовірність такої звітності не можна було говорити, адже НБУ не здійснював належного оперативного нагляду за своєчасністю, повнотою та коректністю поданої звітності, а також не проводив обов'язкових регулярних перевірок з метою підтвердження їх достовірності. На той час безсумнівною з точки зору достовірності була статистика щодо стану та фінансової діяльності КС–членів НАКСУ – єдиного на той час об'єднання КС України. Такий стан був зумовлений тим, що в межах НАКСУ в режимі саморегулювання впроваджено систему постійного моніторингу фінансового стану КС, яка передбачала подання та аналіз регуляторної звітності розширеного формату. У 2000 році до НАКСУ входило 102 спілки із 19 регіонів України та додатково супроводжувалися 30 спілок – потенційних членів. Таким чином, фінансово-аналітичні дані лише близько 20% КС можна було вважати адекватними та достовірними.

Щодо тих КС, які не супроводжувалися НАКСУ, то достовірних даних про їх діяльність не було в жодного громадського чи державного органу України. Це дає підстави припустити, що діяльність певної частини з них є сумнівною з точки зору статутних завдань та системного призначення кредитних спілок на фінансовому ринку. Опосередковано це підтверджують

кілька резонансних справ про фінансові піраміди, що діяли під вивіскою КС, користуючись законодавчою невизначеністю та безконтрольністю (найбільш відомою є справа КС «Пінгвін» з м. Біла Церква, в якій у 1997 році втратили свої кошти близько 10 тис. громадян [107, с. 20]).

Отже, основними проблемами розвитку кредитної кооперації періоду 90-х років були:

1. Відсутність повноцінного спеціального законодавства та рамкового законодавства про кооперацію.

2. Відсутність державного органу регулювання та нагляду.

3. Відсутність ефективного механізму забезпечення фінансової стабільності кредитних спілок та захисту інтересів їх вкладників.

4. Можливість дискредитації ідеї кредитної кооперації у зв'язку з діяльністю «псевдоспілок».

5. Відсутність або недостатня ефективність системи професійної підготовки та сертифікації фахівців КС.

6. Низький освітній рівень та рівень поінформованості менеджменту суб'єктів реального сектора економіки та широких верств населення щодо можливостей та характеру фінансових послуг, що надаються суб'єктами кредитної кооперації.

З 2000 року і до введення в дію Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» [34] регулюванням діяльності фінансових установ займався Департамент фінансових установ та ринків, який було створено при Міністерстві фінансів України. Структурні підрозділи Департаменту займались загальним регулюванням, законодавчим забезпеченням, ліцензуванням і контролем за небанківськими фінансовими установами, кредитними спілками, недержавними пенсійними фондами, інвестиційними компаніями, страховими організаціями.

У липні 2001 року вийшов Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг»[34], згідно з яким нагляд за небанківськими установами (в тому числі кредитними спілками) провадиться

Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг. У грудні 2002 року утворено профільний регулятор – Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг [114]. Повноцінно Комісія почала діяти після прийняття Указу Президента України «Про Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України» [115] у квітні 2003 року.

Створення Національної комісії, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, сприяло вдосконаленню державного регулювання діяльності кредитних спілок в Україні та формуванню адекватних основ розвитку вітчизняної сфери кредитної кооперації.

Вважається, що Нацкомфінпослуг, здійснюючи державне регулювання ринку фінансових послуг, до якого відноситься і сфера кредитної кооперації, виконує дві функції – регуляторну і наглядову як два самостійні способи здійснення державного регулювання ринків страхових послуг, що не залежать один від одного. Регуляторна функція Держфінпослуг здійснюється виключно шляхом видання нормативно-правових актів, які підлягають державній реєстрації Міністерством юстиції України [90, с. 104].

У своєму розвитку як в організаційній, так і в функціональній площинах формування системи нагляду за кредитними спілками відбувалося в декілька етапів.

Перший етап (2001-2008 рр.) характеризувався формуванням стартового складу Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. У структурі органу виділено департамент нагляду за кредитними установами. У вересні 2003 року було утворено державний реєстр кредитних спілок України. З моменту утворення Державного реєстру фінансових установ було розпочато річний період перереєстрації кредитних спілок, а також ліцензування їхньої діяльності. Створення Державного реєстру кредитних спілок сприяв відокремленню класичних кредитних спілок від псевдокредитних. Так, у 2004 році Держфінпослуг провела суцільну перереєстрацію та ліцензування кредитних спілок. На момент перереєстрації номінально існувало 1,5 тисячі спілок, з яких перереєстрацію пройшли лише 500 [65].

Одним із перших нормативно-правових актів Держфінпослуг був Примірний статут кредитної спілки [96]. У лютому 2004 року до Державного реєстру фінансових установ України була включена перша кредитна спілка (Церковна кредитна спілка «Анісія», м. Львів).

Цьому періоду також притаманне створення департаментів відповідних сегментів ринків фінансових послуг у структурі Держфінпослуг України (Додаток Д). Актуальні питання, пов'язані з розвитком системи кредитної кооперації були віднесені до компетенції Департаменту нагляду за кредитними установами, в підпорядкуванні якого знаходилося два управління: Управління аналізу та ліцензування кредитних установ та Управління виїзного нагляду за кредитними установами.

Другий етап (2009-2011 рр.) характерний кардинальною зміною структури управління Держфінпослуг та переходу останнього від нагляду за дотриманням встановлених законодавством нормативів до нагляду, побудованого на основі оцінки ризиків та рівня платоспроможності.

Першим кроком для такої перебудови нагляду стала структурно-інституційна реформа Комісії [90, с. 105]. Відповідно до неї було здійснено перехід від галузевої організаційної структури Комісії до функціональної. На заміну старої структури створені департаменти реєстрації, ліцензування та дозвільних процедур, пруденційного нагляду, стандартів регулювання та нагляду за фінансовими установами, інспекційний та тимчасового адміністрування фінансово-кредитних установ (до реформи існувало п'ять департаментів: державного регулювання ринків фінансових послуг, страхового нагляду, нагляду за недержавними пенсійними фондами, нагляду за кредитними установами та нагляду за фінансовими компаніями). Такий розподіл функцій має на меті полегшити і прискорити процес переходу до пруденційного нагляду на основі контролю за нормативами платоспроможності та впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні [90, с. 105]. У Додатку Г зображено структуру Держфінпослуг України у 2009-2011 роках.

Перехід до пруденційного нагляду здійснювався шляхом прийняття Розпорядження Держфінпослуг від 15.07.2010 року №585 «Про затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами». При здійсненні діяльності на ринку кредитної кооперації на основі пруденційного нагляду контролюються [92]:

- дотримання критеріїв та нормативів платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій та ліквідності для забезпечення стабільної діяльності фінансових установ;
- належний рівень всіх видів капіталу, продуктивних і непродуктивних активів кредитної спілки;
- дотримання порядку формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок;
- дотримання критеріїв якості системи управління кредитної спілки.

Тобто, під пруденційним наглядом в системі кредитної кооперації розуміється така система нагляду за кредитними спілками, при якій головна увага Держфінпослуг приділяється систематичному проведенню оцінки комплексного фінансового стану, результатів діяльності та якості керівництва кредитних установ на ринку фінансових послуг України. Перехід до попереджувального (пруденційного) регулювання було закладено в Стратегічних напрямах діяльності Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на період до 2008 року [97]. Затримка у переході до попереджувального регулювання була пов’язана з фінансово-економічною кризою у кінці 2008 року, тому першочерговим завданням регулятора було усунення несприятливих наслідків цієї кризи.

Негативним моментом, притаманним другому етапу, є посилення недовіри учасників ринку фінансових послуг до керівництва, й таким чином до самого державного органу нагляду. Особливого розголосу набула Резолюція професійних об’єднань небанківських фінансових установ про недовіру Голові

Держфінпослуг В.О.Волзі від 23.11.2010 року [91], прийнята Українською федерацією убезпечення, Національною асоціацією кредитних спілок України та Всеукраїнською асоціацією ломбардів. У Резолюції представники професійних об'єднань небанківських фінансових установ відзначали, що Держфінпослуг під керівництвом В.О. Волги та окремі посадові особи Комісії у своїй діяльності замість системної роботи з оздоровлення ринків та їх розвитку спрямовували обмежені державні ресурси на організацію системного адміністративного тиску на небанківські фінансові установи, керуючись іншими критеріями, ніж вимоги законів України, усталена міжнародна практика, відповідальність перед суспільством.

Голова Держфінпослуг дозволяв собі проголошення публічних заяв, які провокували хаос на ринках небанківських фінансових послуг, дезорієнтували їх учасників, підвищували ризики у діяльності фінансових установ та збільшували загрози невиконання ними своїх зобов'язань. Такою, зокрема, була заява щодо відсутності в Державному реєстрі фінансових установ значної частини їх відокремлених підрозділів та планів Регулятора щодо наведення порядку в цій сфері шляхом позбавлення ліцензій та виключення з реєстру фінансових установ. І це здійснювалося при тому, що протягом другого та третього кварталу 2010 року з реєстру працівниками Комісії неправомірно було виключено більше тисячі відокремлених підрозділів.

Неправомірність дій керівництва Держфінпослуг та їх невідповідність стану ринків фінансових послуг проявлялася, зокрема, в таких фактах [91]:

1) істотне ускладнення всіх реєстраційних, ліцензійних та дозвільних процедур, поява не встановлених законодавством вимог та правил для діяльності фінансових установ, зупинення ліцензій без належних на те підстав. Фінансові установи стикаються з попранням принципів державної служби, непрофесіоналізмом та некомпетентністю. До квітня 2010 року (до призначення Головою Держфінпослуг В.О. Волги) внесення змін до відокремлених підрозділів кредитних спілок та ломбардів тривало до двох тижнів, у період його керівництва цей строк становив 3-4 місяці;

2) діяльність кредитних спілок у сегменті мікрокредитування практично була паралізована непрофесійними діями співробітників Держфінпослуг, які під гаслом боротьби з кредитними спілками, що ошукують своїх вкладників, змушували кредитні спілки, які діють на принципах прозорості, не мають заборгованості перед вкладниками та виконують всі нормативи, від трьох до шести разів подавати документи на отримання ліцензії. Причинами відмов були, як правило, різноманітні дріб'язкові формальності, що в результаті призвело до дестабілізації діяльності кредитних спілок та всього ринку в цілому. В той же час, у проблемних кредитних спілках (КС «Мрія», КС «Перше кредитне товариство», КС «Флагман») ніяких позитивних змін протягом 10 місяців 2010 року не спостерігалося. При цьому, розроблений Держфінпослуг проект Концепції розвитку кредитної кооперації приховувався, не піддавався публічній оцінці та не проводилися консультації з учасниками ринку фінансових послуг при його розробці, що посилювало негативні очікування та непевність на ринку;

3) мало місце видання неправомірних приписів, в т.ч. внаслідок привласнення функцій судових та інших органів, зокрема, шляхом неправомірного встановлення юридичних фактів, втручання в суто договірні правовідносини, тлумачення на власний розсуд умов договорів, ігнорування рішень судів, що прийняті у аналогічних випадках;

4) відбувався формальний розгляд заяв апеляційною комісією Держфінпослуг. Практично у всіх випадках комісія підтверджувала неправомірні рішення, як правило, не призупиняючи їх дію на час розгляду, не повідомляючи про прийняті рішення, або ж надсилаючи повідомлення, у яких відсутня будь-яка мотивація. Якщо строк виконання припису закінчився в період дозволеного нормативно-правовими актами апеляційного оскарження, новий строк не встановлювався, не видавалася довідка про відсутність невиконаних заходів впливу;

5) спостерігалося небажання узагальнення Регулятором практики застосування заходів впливу та дозвільних процедур, що робило діяльність

> _ j ` n • g i h k g e _ m j ] h a h , j b g Z ^ Z \ Z l e ` e b \ h k a l Z h ^ g Z d h m b f b \ j b c f Z l b
j • a , g g g Z \ • l i y h l b e _ ` g Z k \ h } x k m l l x j • r _ g , g y i j b a \ h ^ b ^ e h k l \ h j _ g g y
r l m q g h] • h g n h j f Z p • c g Z j] h m , m f g m _ \ b a g Z q , _ g h _ k j h] g h a h \ Z ^ g • c k l •
J _] m e y , l h j Z

6) \ • ^ [m \ Z e h j k b y o h \ m \ Z g j g ^ y m q Z k g b j d b • g \ d m h Z k m k i • e v k l \ Z
• g n h j f Z p j h k l Z g • g Z g k h j b l g g d • \

7) g Z y a m \ Z e b h k k y e m] ^ b h q • j g v h i] h ^ i j b } f k l \ Z _ j ` n • g i h k e m]
« 1 g n h j f Z p • l c g h g h e h] • q g _ h g] l k j m (1 L) P s h ^ h j h a f • s _ g n g • y g Z g k h \ b f b
m k l Z g h \ a Z Z f b h \ e _ g v

Держфінпослуг делеговано окремі повноваження та інформація про яку внесена до реєстру саморегулівних організацій фінансових установ. Таким чином, законодавець наводить лише констатацію вибраної СРО, але не надає конкретну дефініцію, мету, завдання та перелік повноважень, що надаються.

На думку Є.П. Бондаренко, саморегулівна організація – це неприбуткове об'єднання професійних учасників ринку, яке створене з метою захисту інтересів своїх членів, здійснює регулювання ринків фінансових послуг щодо розроблення і впровадження правил поведінки на них та/або сертифікацію фахівців ринку фінансових послуг відповідно до критеріїв та вимог установлених законодавством [6, с. 142].

С.М. Еш вважає, що саморегулівні організації – недержавний інститут-регулятор фінансового ринку, що створюється як добровільне неприбуткове об'єднання професійних учасників ринку, яке має на меті захист інтересів своїх членів [27].

В Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначено, що саморегулівні організації – неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг, якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг [34].

Створення саморегулівних організацій в системі кредитної кооперації України дозволено у відповідності до ст. 24 Закону України «Про кредитні спілки» [31], згідно з якою кредитні кооперативи з метою координації своєї діяльності, надання взаємодопомоги та захисту спільних інтересів, мають право на добровільних засадах створювати асоціації.

Виходячи з наведених вище дефініцій та підходів щодо природи, сутності та законодавчого забезпечення функціонування саморегулівних організацій в системі кредитної кооперації України, узагальнено авторське бачення цієї

категорії. Так, на думку авторів під саморегулівною організацією кредитної кооперації слід розуміти законодавчо врегульоване неприбуткове добровільне об'єднання кредитних кооперативів (спілок), створене з метою захисту та представлення інтересів своїх членів, забезпечення ефективної їх діяльності через розроблення та встановлення професійних та етичних норм, стандартів діяльності та правил поведінки учасників об'єднання й контроль їх дотримання, виконання регулятивних функцій, делегованих державою, та здійснення професійної діяльності на ринку.

Метою діяльності саморегулівних організацій системи кредитної кооперації є забезпечення ефективної діяльності учасників цього сегменту ринку фінансових послуг, які є членами об'єднання, розробка й затвердження правил, стандартів професійної поведінки та здійснення відповідного виду професійної діяльності.

Переваги існування саморегулівних організацій в системі кредитної кооперації полягають у тому що:

- представники професійних видів діяльності свою сферу діяльності знають краще, ніж державні службовці Нацкомфінпослуг;
- правила, які встановлюються саморегулівною організацією, більш гнучкі і адаптивні, легко змінюються при потребі;
- істотно простіше здійснювати і моніторинг діяльності учасників ринку, і контроль за виконанням встановлених правил;
- з держави знімаються надмірні функції, відповідно – знижуються державні витрати, загалом знижується гострота проблем, пов'язаних з бюрократизацією та корупцією;
- наявність т.з. «колективного бренду» – ефективного сигналу, що забезпечує підвищення попиту на послуги, виробники яких відомі тим, що гарантують якість своїх послуг. У результаті створюється ефективне конкурентне середовище та підвищення доходів членів саморегулівних організацій, особливо в періоди несприятливої економічної кон'юнктури чи фінансових криз, викликаних недовірою учасників економічних відносин.

До основних функцій таких саморегулівних організацій належать:

• нормотворча, що реалізується шляхом прийняття внутрішніх нормативних актів, які регулюють порядок здійснення діяльності кредитних спілок та проведення операцій на ринку, а також шляхом участі в законотворчій діяльності, здійснюючи професійну експертизу законопроектів і проектів нормативних актів;

• контрольна, що полягає в організації нагляду за дотриманням кредитними спілками внутрішніх вимог саморегулівних організацій і національного законодавства;

• функція примусу, що передбачає розробку санкцій, заходів впливу й дисциплінарних заходів щодо членів саморегулівних організацій і порядку їх застосування;

• арбітражна, яка реалізується через діяльність створених при саморегулівних організаціях третейських судів і захист професійних інтересів своїх членів у відносинах з органами державної влади та клієнтами;

• інформаційна, яка здійснюється через аналіз інформації про діяльність своїх членів та надання відповідної інформації їм стосовно діяльності самої саморегулівної організації та ринку в цілому;

• організаційна – організація професійного навчання, атестації та переатестації спеціалістів.

Доречно відмітити, що у 2014 році у системі кредитної кооперації України налічувалося 4 професійних об'єднань кредитних кооперативів: Всеукраїнська асоціація кредитних спілок; Національна асоціація кредитних спілок України; Всеукраїнська асоціація кредитних спілок військовослужбовців та працівників силових відомств України; Об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів», а також асоціації кредитних спілок різних областей України.

Серед СРО системи кредитної кооперації найпершою в Україні була створена у 1994 р. Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ). Вона є правонаступницею Оргкомітету з відродження кредитних спілок

України, що діяв в Україні з червня 1992 року. На момент заснування членами НАКСУ стали 20 офіційно зареєстрованих кредитних спілок з більшості регіонів України.

У перші роки свого існування при НАКСУ були створені Навчально-методичний центр, Сервіс-центр, згодом — Інформаційно-консультаційна служба. Ці організації, знаходячись на 100 % у власності НАКСУ і під єдиним керівництвом, постійно розширювали свої послуги для кредитних спілок: розробляли тематику та проводили навчальні семінари, забезпечували спілки різноманітними методичними матеріалами, здійснювали консультування в центрі та на місцях, надавали поліграфічні послуги, здійснювали розробку, встановлення та супровід власного програмного забезпечення для кредитних спілок.

В НАКСУ вперше розробили систему фінансової звітності кредитних спілок, всі необхідні внутрішні положення діяльності, рейтингову оцінку фінансового стану.

Враховуючи необхідність державного регулювання ринку кредитних спілок, з метою очищення його від псевдокредитної кооперації, НАКСУ проводило активне лоббі. У результаті активної роботи у 2001 р. в Україні був прийнятий Закон України «Про кредитні спілки» [31]. З набуттям чинності цим законом та зі створенням регулятивного органу – Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг – розпочалась перереєстрація всіх кредитних спілок, внаслідок чого з 1200 діючих на той час кредитних спілок у чинному списку того часу залишилось не більше 400 установ.

Іншою саморегулівною організацією системи кредитної кооперації є Всеукраїнська асоціація кредитних спілок (ВАКС), що створена у 2003 році 33-ма КС як альтернативне об’єднання НАКСУ.

ВАКС об’єднує кредитні спілки, які відповідають чітко визначеним критеріям: дотримання законодавства, повага до міжнародновизнаних принципів кооперативного руху, фінансова стабільність. Члени ВАКС -

класичні кредитні спілки, які працюють на кооперативних засадах і в яких забезпечується верховенство інтересів їхніх членів.

Основна мета ВАКС –забезпечення розвитку та сприятливих умов діяльності кредитних спілок України через поєднання потенціалу місцевих асоціацій та участь у побудові системи кредитної кооперації. Тому з метою представництва, захисту інтересів своїх членів та обслуговування їх на регіональному рівні, починаючи з 2004 року, по всій території України створюються регіональні об'єднання кредитних спілок - обласні асоціації кредитних спілок (ОАКС). У березні 2006 року, коли кількість створених в Україні ОАКС досягла 16, постала необхідність їх консолідації, представлення та захисту інтересів кредитних спілок на національному рівні, що забезпечило б побудову системи знизу доверху. 25 листопада 2006 року IV позачергова Конференція ВАКС ухвалила рішення про трансформацію в асоціацію для обласних асоціацій на засадах ухваленої урядом України у 2006 році Концепції розвитку системи кредитної кооперації в Україні [86], за якою система повинна складатися з трьох рівнів: кредитні спілки – обласні асоціації – всеукраїнська асоціація. ВАКС є єдиною саморегулівною організацією кредитної кооперації, якій делеговані повноваження Нацкомфінпослуг.

Основними завданнями ВАКС є:

- Лобіювання та представництво інтересів кредитних спілок
- Вироблення ефективної ринкової стратегії та формування інфраструктури системи кредитних спілок
- Інституційний розвиток місцевих асоціацій кредитних спілок
- Юридичний супровід і захист кредитних спілок
- РК інформаційно-просвітницька кампанія та кооперативний брендинг
- Впровадження системи підтримки фінансової стабільності кредитних спілок та захисту вкладів їхніх членів
- Міжнародна співпраця.

На даний час в Україні діє 23 місцеві асоціації, з них – 20 обласних, 1 – АР Крим і 2 асоціації міст Києва та Севастополя. Місцеві асоціації

обслуговують кредитні спілки на регіональному рівні, а ВАКС, на підставі укладених договорів про співпрацю, представляє їхні інтереси та об'єднує зусилля для вирішення нагальних питань на національному рівні. Крім того, ВАКС допомагає кредитним спілкам в областях, де асоціацій наразі немає, згуртуватися і створити такі об'єднання для полегшення їхньої роботи.

В січні 2009 року між ВАКС і місцевими асоціаціями кредитних спілок укладені договори про співпрацю щодо розподілу повноважень і поєднання зусиль для ефективного захисту і представництва інтересів кредитних спілок – своїх членів і побудови ефективної системи кредитної кооперації в Україні. За договорами, основні напрями співробітництва між Сторонами такі: лобіювання та представництво інтересів кредитних спілок-членів ВАКС і місцевої асоціації; побудова зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації, інформаційно-просвітницька діяльність і кооперативний брендинг; взаємодія в сфері практики взаємовідносин з органами судової влади, правоохоронними та контролюючими органами; реалізація місцевою асоціацією за підтримки ВАКС спеціальних інформаційних, маркетингових, навчальних і фінансових проектів за взаємною згодою Сторін і підтримка з боку ВАКС залучення Місцевої асоціації та її членів до виконання міжнародних, загальнонаціональних і місцевих програм і проектів технічної допомоги; співпраця з суб'єктами міжнародних відносин, іноземними юридичними та фізичними особами.

Найбільш молодою серед саморегулівних організацій у системі кредитної кооперації є об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів» (ПЗВ), яка була створена у 2007 році шістьма кредитними спілками. На даний час учасниками об'єднання є 46 кредитних спілок.

Предметом діяльності «Програми захисту вкладів» є вжиття заходів фінансової, організаційної, правової та методологічної підтримки кредитних спілок – учасників ПЗВ, які опинилися в скрутному фінансово-господарському становищі, що може вплинути на виконання ними своїх зобов'язань перед членами та іншими кредиторами, а також недопущення погіршення фінансового становища КС–учасників ПЗВ.

Цілями об'єднання є: зміцнення довіри до КС та системи кредитної кооперації в цілому; гарантування високого рівня ділової репутації та авторитету КС; забезпечення фінансової стабільності КС–учасників об'єднання та захист грошових вкладів їх членів; мінімізація впливу негативних наслідків системних фінансових криз на КС–учасників ПЗВ; введення норм і стандартів пруденційного нагляду (для кредитних спілок-учасників ПЗВ); проведення моніторингу фінансового стану та системи управління КС–учасників ПЗВ; запровадження ефективних механізмів підвищення рівня ліквідності КС.

До моменту створення державної системи гарантування вкладів членів КС ПЗВ покликана забезпечити побудову трирівневої системи охорони депозитів:

1. Базовий (основний) рівень – рівень КС.
2. Рівень забезпечення фінансової стабільності – рівень ПЗВ.
3. Рівень гарантій – рівень системи гарантування внесків (вкладів) членів КС на депозитні рахунки.

У 2008 році було прийнято Єдиний стандарт кредитних спілок – членів ПЗВ, що містив основні принципи діяльності, серед яких є:

1. Класичне страхування вкладів – існує справжня гарантія повернення вкладів, оскільки страховий продукт, що пропонується, є реальним.

2. Моніторинг фінансового стану та підтримання фінансової стабільності – фінансову стабільність кредитної спілки підтримує три рівні захисту, що поєднані в єдину систему та взаємодоповнюють один одного.

3. Доброчесне управління та внутрішній контроль – КС незалежним чином управляється та контролюється з боку визначених статутом органів, а сама особа має можливість безперешкодно та в повному обсязі реалізувати передбачені законом повноваження у сфері управління діяльністю кредитної спілки.

4. Чесна реклама про чесні послуги – умови надання послуг з боку кредитної спілки не містять жодних явних чи прихованих дискримінаційних

положень або неоднозначних трактувань, а рекламна інформація про такі умови є достовірною та повною.

5. Добросовісне розкриття інформації та якісний незалежний аудит – КС сумлінно та в повному обсязі розкриває всю необхідну інформацію про свою діяльність згідно з вимогами законодавства та кращої світової практики, а аудиторський висновок, що підтверджує річну фінансову звітність КС, заслуговує на довіру та увагу.

6. Захист прав та просвіта членів – КС зацікавлена в тому, щоб її член був максимально захищений як співвласник та максимально проінформований як клієнт, а також, щоб загальний фінансово-освітній рівень члена був достатнім для забезпечення постійного зростання його добробуту та добробуту його родини.

7. Соціальна відповідальність – кредитна спілка як невід'ємна частина світового кооперативного руху в своїй ринковій діяльності орієнтована не лише на досягнення максимальної економічної ефективності, але й на реалізацію своєї суспільної місії та соціальної мети.

Здійснено групування саморегулівних організацій системи кредитної кооперації України за територіальною та галузевою класифікаційними ознаками (рис. 1.2).

Одним з найбільших досягнень існування великого різноманіття СРО в системі кредитної кооперації є створення на базі інформаційного забезпечення «ПЗВ» системи розкриття інформації про фінансово-економічний стан кредитних спілок України під назвою «Відкрита кредитна спілка». На початку функціонування цієї системи в ній брало участь не більше 30 КС. Однак, за 2012-2014 рр. відбулося кардинальне розширення кількості учасників цього заходу і на кінець 2014 р. у відкритому доступі розміщено інформацію про діяльність 148 кредитних кооперативів, причому серед них є такі, які навіть не є учасниками жодної з СРО.

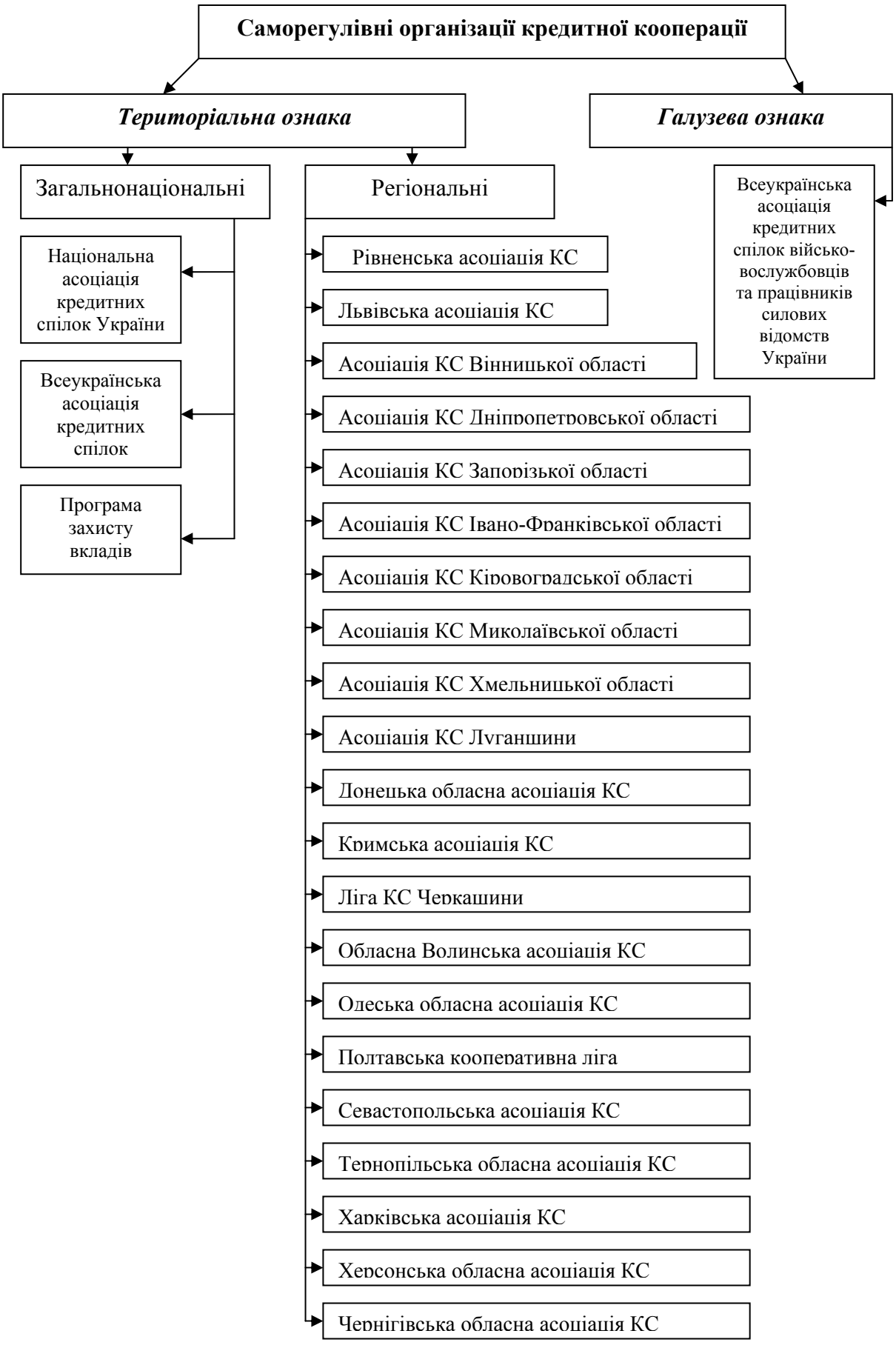

Рис. 1.2. Класифікація саморегулівних організацій в системі кредитної кооперації України (складено авторами)

Узагальнюючи викладене вище, необхідно зазначити, що, по-перше, активне зростання кількості СРО сприяло поліпшенню якості представництва та захисту інтересів учасників СРО і призвело до більшої відкритості їх діяльності, що, в свою чергу, посилює довіру споживачів небанківських фінансових послуг України до цього виду кредитних установ.

По-друге, в системі кредитної кооперації України присутні три СРО всеукраїнського рівня, однак кількість членів, що входять до них, в цілому становить близько половини всіх КС, що функціонують на ринку, й, таким чином, не свідчить про широку участь кредитних кооперативів у його роботі. Це в свою чергу, не підсилює довіру споживачів фінансових послуг до системи кредитної кооперації в цілому.

Система регулювання кредитної кооперації на загальнодержавному та регіональному рівнях представлена на рис. 1.3.

На даний час державним регулюванням охоплено 419 КС, 71% кредитних кооперативів, що розміщені в Державному реєстрі фінансових установ України. Інституційним регулюванням охоплено близько 150 небанківських кредитних установ, враховуючи факт участі деяких з них одночасно у кількох СРО системи кредитної кооперації України.

Необхідно відмітити, що у 2014 р. 170 КС України не охоплено державним регулюванням. Це пов’язано з тим, що, хоча такі кредитні кооперативи внесені до Державного реєстру фінансових установ України, однак вони не надають для органу нагляду необхідної статистичної інформації, і тому існує певний часовий проміжок між неподанням ними звітності та прийнятими санкціями органу нагляду у вигляді надсилання позапланової перевірки чи виключення таких установ із Держреєстру.

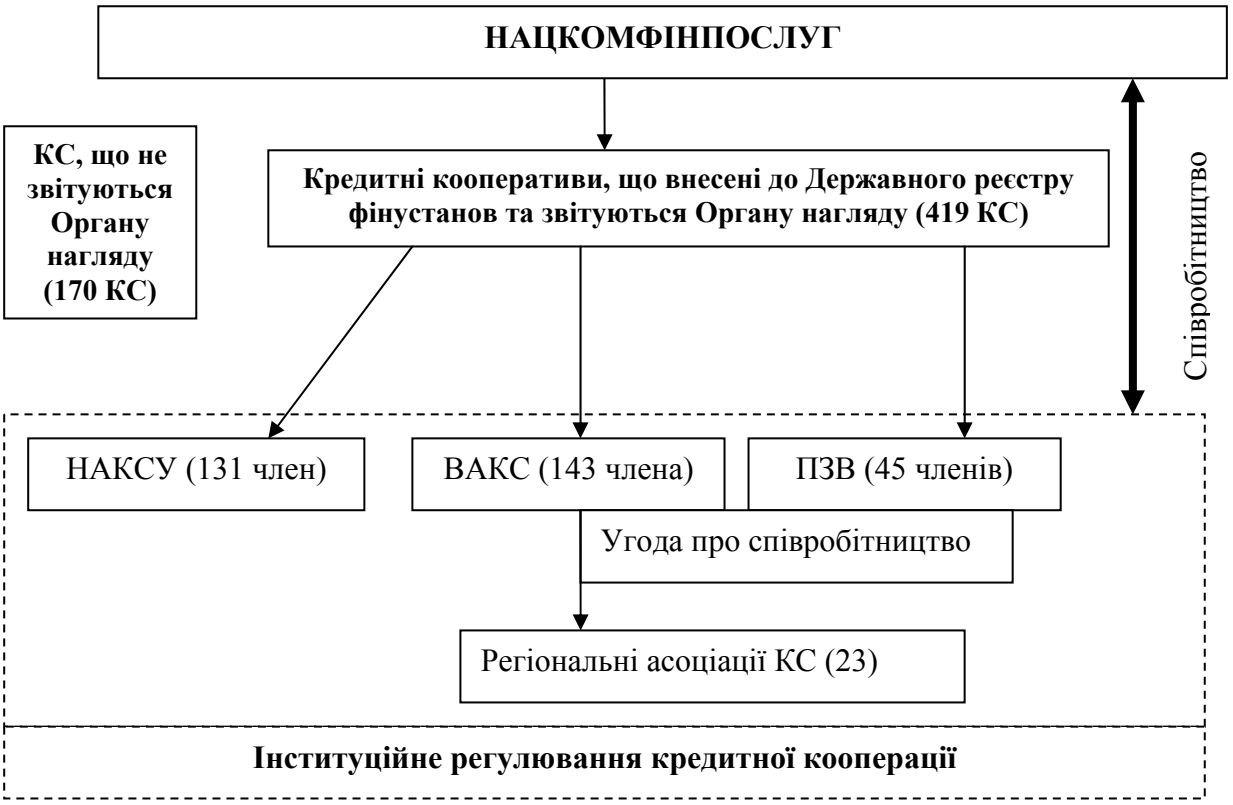

Рис. 1.3. Структурна будова системи кредитної кооперації України (станом на 2015 р.) *[складено авторами]*

На регіональному рівні безпосереднє державне регулювання практично відсутнє, адже останні зміни в структурі Нацкомфінпослуг привели до ліквідації регіональних секторів. Регіональні асоціації кредитних спілок, що створені в єдності з ВАКС, на даний час не функціонують у повній мірі усіх регіонах України. Як було зазначено вище, у Закарпатській області та в багатьох інших областях така асоціація не функціонує. Очікується погіршення роботи діючих асоціацій на території Донецької, Луганської областей, на території АР Крим та м. Севастополя внаслідок проведення антитерористичної операції (АТО) на території названих областей та внаслідок анексії кримського півострова Російською Федерацією.

1.3. Методика оцінки розвитку кредитної кооперації в регіонах

В сучасних умовах децентралізації важлива роль у розвитку національної економіки відведена регіонам. Внаслідок виконання кредитними

кооперативами функції забезпечення кредитними ресурсами тих верств населення, доступ яких до банківських кредитів ускладнений, постає необхідність оцінки ролі та місця регіонів України з точки зору такого забезпечення.

Необхідною умовою проведення оцінки є розробка чіткої методики, що ґрунтується на об'єктивних показниках, що дозволяють виділити лідерів та аутсайдерів розвитку кредитної кооперації серед регіонів України.

На даний час відсутні наукові дослідження, присвячені методиці оцінки диференціації розвитку кредитної кооперації в Україні. Більшість існуючих методик, що використовуються для оцінки стану розвитку кредитної кооперації зорієнтовані на загальнонаціональний рівень і базуються чи то на системі порівняльного рейтингу PEARLS, чи на американській системі якісних та суб'єктивних показників CAMEL. Водночас здійснюється державне регулювання функціонування КС, що полягає в дотриманні піднаглядними установами певних показників, що затверджені відповідним регулятивним документом Нацкомфінпослуг [95].

Слід також зазначити, що спробу оцінки диференціації розвитку страхового сегменту на ринку небанківських фінансових послуг здійснили науковці Пойда-Носик Н.Н., Бачо Р.Й. та Тимчак М.В. [81; 90]. Тому доречно скористатися підходами цих авторів у розробці власної системи оцінки диференціації розвитку кредитної кооперації в регіонах України.

Основною метою проведення оцінки розвитку кредитної кооперації в регіонах є виявлення рівня організаційної та економіко-фінансової забезпеченості регіону у фінансових послугах, що надаються кредитними спілками.

З метою визначення ролі кредитної кооперації в регіонах необхідно визначити показник середньої кількості членів, охоплених кредитним кооперативом регіону, що позначається як KK_1 і визначається за формулою:

$$KK_1 = \frac{ZK_r}{N_r}, \qquad (1.1)$$

де: KK_1 – середня кількість членів кредитної спілки в регіоні;

ZK_r – загальна кількість членів кредитної кооперації;

N_r – загальна кількість діючих у регіоні кредитних кооперативів.

Іншим вимірником потенціалу кредитних спілок у регіоні, на думку авторів, є показник середньої кількості вкладників (KK_2), який повинен розраховуватися за формулою (1.2):

$$KK_2 = \frac{KV_r}{N_r}, \tag{1.2}$$

де: KK_2 – середня кількість вкладників у регіональному кредитному кооперативі;

KV_r – кількість вкладників у системі кредитної кооперації регіону.

Аналогічно до наведеної вище формули розраховується показник KK_3, що характеризує середню кількість позичальників регіональної кредитної спілки:

$$KK_3 = \frac{KP_r}{N_r}, \tag{1.3}$$

де: KK_3 – середня кількість позичальників регіональної кредитної спілки;

KP_r – кількість членів кредитної кооперації регіону, які мають позики у КС.

Показник співвідношення позичальників до вкладників регіональних кредитних кооперативів (KK_4) є одним із тих показників, що свідчить про структуру активних учасників системи кредитної кооперації в регіоні (1.4).

$$KK_4 = \frac{KP_r}{KV_r}, \tag{1.4}$$

де: KK_4 – показник співвідношення позичальників до вкладників у системі кредитної кооперації в регіоні.

Слід відмітити, що бажаним є зменшення показника, яке свідчить про врівноваження між пайовиками, що мають кредити та тими, що мають депозити.

Важливим показником, який дозволяє оцінити регіони з точки зору поширення кредитної кооперації, є показник насиченості регіону кредитними кооперативами (KK_5):

$$KK_5 = \frac{N_r}{\frac{\sum_{i=1}^{n} N_i}{n}}, \qquad (1.5)$$

де: KK_5 – частка регіональних кредитних кооперативів у загальній кількості КС України;

$\frac{\sum_{i=1}^{n} N_i}{n}$ - кількість кредитних кооперативів, що припадає в середньому на регіон;

$\sum_{i=1}^{n} N_i$ - загальна кількість зареєстрованих кредитних спілок в Україні;

n – кількість регіонів.

Наступний блок показників, що повинен використовуватися для оцінки кредитної кооперації в регіонах України, характеризує регіони з точки зору місця КС в економіці регіону. Саме тому, пропонується розрахувати показник KK_6, що оцінює частку кредитів, виданих кредитними спілками регіону у ВРП.

$$KK_6 = \frac{KR_r}{GRP_r}, \qquad (1.6)$$

де: KK_6 – частка кредитного портфелю кредитних кооперативів у ВРП;

$KR_г$ – сума кредитів, виданих КС регіону (залишок на кінець періоду);

$GRP_г$ – Валовий регіональний продукт регіону.

Аналогічно до попереднього розраховується показник KK_7, який оцінює регіони з точки зору частки депозитів вкладників кредитних кооперативів у регіональній економіці (формула 1.6):

$$KK_7 = \frac{D_r}{GRP_r}, \qquad (1.7)$$

де: KK_7 – частка депозитного портфелю кредитних кооперативів у ВРП;

$D_г$ – залучені депозити (внески, вклади) кредитними спілками регіону (залишок на кінець періоду).

Важливими з точки зору оцінки розвитку кредитної кооперації в регіонах України є показники, що характеризують фінансово-економічний стан регіональних КС.

Одним з таких показників є показник співвідношення кредитів до депозитів (KK_8) і чим вищим є цей показник, тим нижчою є ліквідність регіональних кредитних кооперативів (1.8). Показник співвідношення депозитів і позик характеризує здатність кредитної установи залучати депозити для підтримки кредитних операцій та можливості видавати кредити. Він розраховується таким чином:

$$KK_8 = \frac{KR_r}{D_r}, \qquad (1.8)$$

де: KK_8 – показник співвідношення сум виданих кредитів членам КС до суми залучених вкладів у регіоні.

Показник структурного співвідношення вкладів (KK_9) обчислюється як відношення депозитів до запитання до строкових депозитів і характеризує рівень стабільності ресурсів системи. Зниження показника вказує на підвищення стабільності депозитної бази і зменшення потреби в ліквідних засобах. Цей показник обчислюється так (1.9):

$$KK_9 = \frac{D^{zap}{}_r}{D_r}, \qquad (1.9)$$

де: KK_9 – показник структурного співвідношення вкладів;

$D^{zap}{}_{\text{r}}$ – сума залучених депозитів до запитання кредитними кооперативами в регіоні.

На даний час, як підтверджує вітчизняна та зарубіжна практика, найбільш прийнятним методом, що дозволяє максимально неупереджено оцінювати розвиток різних систем, є метод рейтингового оцінювання. Суть рейтингового оцінювання полягає у встановленні рівня впливовості того чи іншого показника на економічні процеси в умовах швидких змін зовнішнього середовища. Незважаючи на те, що на даний час здійснюється рейтингова оцінка в таких

сегментах фінансового ринку, як регіональна банківська та страхова сфери, проте відсутні адекватні оцінки регіональної системи кредитної кооперації.

Саме тому авторами пропонується до застосування власна система рейтингового оцінювання, яке базується на оцінках діяльності кредитних кооперативів у регіонах України. Фактично, рейтинг є розподілом певних об'єктів за конкретними ознаками [81, с. 94]. Достатньо високий рейтинг регіону дозволяє зробити висновок про здатність регіональних КС виконувати свої зобов'язання перед пайовиками і є індикатором надійності для інших суб'єктів, що на момент складання рейтингу не є учасниками цієї системи. Водночас побудова рейтингів дозволяє виявити проблеми, які притаманні кредитним кооперативам регіону і розробити та вжити заходів запобігання негативних проявів.

Пропонується побудувати рейтинг регіональної системи кредитної кооперації України, здійснивши ранжування за показниками, які дозволяють адекватно порівнювати регіони. Такими критеріальними показниками є :

1) насиченість регіону кредитними кооперативами;

2) середня кількість учасників у регіональному кредитному кооперативі;

3) середня кількість вкладників у регіональному кредитному кооперативі;

4) середня кількість позичальників у регіональному кредитному кооперативі

5) співвідношення кількості позичальників до вкладників у регіональній КС;

6) частка кредитів, виданих КС у ВРП;

7) частка залучених КС депозитів у ВРП;

8) середній розмір заборгованості за виданим кредитом у регіоні;

9) середній розмір заборгованості КС за депозитом у регіоні;

10) співвідношення заборгованості за виданими кредитами до залучених депозитів у регіоні (коефіцієнт покриття);

11) середній розмір капіталу КС;

12) частка резервного капіталу у сукупному капіталі КС;

13) частка активів КС у ВРП регіону;

14) співвідношення капіталу до активів КС регіону;

15) частка населення регіону, залучена у кредитну кооперацію.

В цілому, за досліджуваний період необхідно здійснити щорічне ранжування регіонів за наведеними вище критеріальними показниками, в результаті слід розрахувати підсумковий ранг у рейтингу, що визначається наступною формулою:

$$R_j = \frac{\sum_{i=1}^{n} R_{ij}}{n}, \tag{1.10}$$

де R_j — сукупний ранг j-го регіону;

R_{ij} — ранг по і-му показнику j-го регіону;

n — кількість показників;

і — номер показника;

j — порядковий номер регіону.

Значення і та j коливаються в межах: $1 \leq i \leq 15$, $1 \leq j \leq 27$ [81, с. 96].

Всі отримані сукупні ранги встановлюються за показником зростання. Водночас необхідно зазначити, що ранг не всіх критеріальних показників ранжується за зростанням: так, показник співвідношення позичальників до вкладників та показник співвідношення заборгованості за виданими кредитами до сум залучених депозитів ранжюються за спаданням. Таким чином, лідерами ранжування за цими показниками будуть ті регіони, значення показника яких буде мінімальним і навпаки. Регіону-лідеру рангу присвоюється значення «1», а аутсайдеру – «27».

На основі наведеного вище констатується, що рейтинг регіонів визначається залежно від місця певного регіону в переліку. Тобто, чим нижчим є значення сукупного рангу, тим вищим є регіон у рейтингу, й навпаки.

Водночас, для визначення асиметричності розвитку страхування в регіонах України необхідно визначити значення коефіцієнта асиметрії (A_S), який вказує на відхилення отриманих результатів від нормального (математичного) розподілу.

Коефіцієнт асиметрії визначається за формулою [81, с. 97]:

$$A_S = \frac{\sum_{i=1}^{n}(x_i - \bar{x})^3}{\delta^3 n}, \qquad (1.11)$$

де A_S − коефіцієнт асиметрії;

x_i - значення середнього рангу і-го регіону;

$\bar{x}$ - середнє значення рангів регіонів;

n – кількість регіонів;

δ - середньоквадратичне відхилення рангів.

Чим більшим є розраховане значення асиметрії, тим у більшій мірі спостерігається диференціація регіонів за розрахованими середніми рангами.

На даний час існує наступна шкала оцінювання ступеня асиметричності: якщо $|A_S| \leq 0{,}25$, то констатується незначна асиметрія, якщо розраховане значення знаходиться в межах [0,25; 0,5] – асиметрія вважається помірною, а якщо даний показник більше 0,5 – асиметрія є суттєвою.

Розрахунок рейтингу розвитку кредитної кооперації в регіонах України дозволяє визначити серед них лідерів та аутсайдерів, а також визначити основні напрями вдосконалення функціонування кредитних спілок у цих регіонах.

Окрім оцінки диференціації розвитку кредитної кооперації в регіонах України на основі запропонованої вище методики, існує об’єктивна необхідність оцінки фінансово-економічного стану функціонування кредитних кооперативів у регіоні. В сучасних умовах відсутні єдині підходи до оцінки та моніторингу діяльності кредитних спілок в регіонах України.

Слід констатувати існування великого різноманіття фінансових коефіцієнтів, що здатні оцінити фінансовий стан кредитного кооперативу в регіоні, однак існує необхідність формування такої системи фінансових

d h _ n • p •,}ydl•Z\m e[Za ^ Z l g hxp • g b•lg^ b \ • ^ m Zkv e• b \ h^k y•e v g h k l •
d h h i _ j Z,lbZmch] h • g Z g k hk\bZdgp • e h.fYmd• ^ e y[m ^ywd h €

викликати кризу у фінансовій установі. Нормативне значення цього коефіцієнта не повинне перевищувати 5% від загальної суми виданих позик [103].

2. Частка непродуктивних активів. Даний показник вказує на частку нерентабельних активів, що належать кредитному кооперативу. Чим більшим є цей відсоток, тим складніше досягти необхідного рівня доходів. Бажаним є варіант, коли частка непродуктивних активів у загальному обсязі активів кредитного кооперативу не перевищує 5%. У кредитних спілках, що не користуються довірою населення, нерентабельні активи різко зростають за досить короткий строк. Репутація надійної стабільної організації важлива як для успішного просування маркетингових програм, так і для збереження обсягу нерентабельних активів на безпечному рівні [103].

3. Фінансування нерентабельних активів. Окрім необхідності в зниженні частки непродуктивних активів, необхідним є також і забезпечення їх фінансування. Принагідно кредитні кооперативи використовують пайовий капітал для фінансування придбання основних засобів і нематеріальних активів. Ця модель виходить з того, що величина нерентабельних активів у балансі КС повинна на всі 100 % покриватися резервним капіталом спілки, або за рахунок інших неплатних зобов’язань, що не мають вираженої фінансової вартості. При використанні неплатного капіталу для фінансування непродуктивних активів, прибутковість кредитного союзу не погіршується [103].

Четверта група показників дозволяє оцінити рівень доходів і витрат кредитного кооперативу, тобто здійснити оцінку поточної діяльності КС від її основної та іншої діяльності.

Система PEARLS виділяє всі основні компоненти чистих надходжень для оцінки доходів від інвестицій і рівня операційних видатків. Система PEARLS показує свою значимість як інструмента управління. На відміну від інших систем, які підраховують доходи на основі середньої величини активів, система PEARLS підраховує отриманий дохід від інвестицій. Ця методологія допомагає визначити, які інвестиції є найбільш вигідними.

Окрім цього, кредитні кооперативи можна класифікувати відповідно до отриманих доходів. Порівнюючи структуру активів за рівнем доходів, можна визначити, наскільки ефективно кредитний кооператив розміщує свої робочі активи в інвестиції, що дають найбільший прибуток. Подібні методики аналізу сприяють більш ефективному управлінню діяльністю кредитного кооперативу.

Невід'ємною системою показників будь-якої фінансової установи та підприємницької структури є показники ліквідності. Не є винятком з цього і кредитний кооператив. Здатність управляти ліквідністю є однією з найважливіших навичок керівників кредитних спілок.

Підтримка ліквідності на достатньому рівні є важливою складовою управління фінансами КС. Система PEARLS аналізує ліквідність у двох напрямах [103]:

1) Загальні ліквідні резерви. Це співвідношення короткострокових інвестицій й інших ліквідних активів кредитного союзу за мінусом всіх короткострокових зобов'язань (30 днів і менше) до внесків членів кредитного союзу. Ідеальний варіант даного показника не менш 15%. Показують рівень забезпеченості повернення внесків членам кредитного союзу.

2) Непрацюючі ліквідні активи. Ліквідні резерви важливі, але частина з них може приносити дуже низький дохід кредитному кооперативу або взагалі не приносити його. Тому необхідно виявляти короткострокові вкладення в різні фінансові інструменти з низьким рівнем доходів і порівнювати їх з іншими інвестиційними пропозиціями. Важливо звести непрацюючі ліквідні активи до мінімуму. Ідеальний варіант – зменшити даний показник до нуля.

Остання група індикаторів присвячена оцінці зростання ключових параметрів, що характеризують кредитний кооператив. Адже найбільш успішним способом підтримки цінності активів – це забезпечити їх інтенсивне зростання, яке супроводжується стійкою прибутковістю. Водночас, недостатньо досягати лише зростання. Позитивом системи PEARLS є те, що вона зв'язує зростання як із прибутковістю, так й з іншими сферами, оцінюючи потенціал

системи кредитної кооперації в цілому. Ріст вимірюється в п’яти ключових напрямах [103]:

1. Сума активів. Ріст активів один з найважливіших параметрів. У багатьох формулах PEARLS як основний знаменник використовується сума активів. Стійкий послідовний ріст активів позитивно впливає на багато інших показників. Співставляючи ріст активів з основними параметрами, можна виявити зміни в структурі бухгалтерського балансу і з’ясувати, як вони вплинули на прибутковість. Метою всіх кредитних спілок є досягнення реального щорічного росту (номінальне зростання за мінусом інфляції).

2. Позики. Портфель позик є найважливішим і найбільш доходним активом кредитного кооперативу. Ріст портфеля позик, супроводжуваний приростом активів, забезпечує прибутковість кредитному кооперативу. При зниженні росту портфеля позик, швидше зростають менш прибуткові напрями.

3. Заощадження. З розвитком ощадних програм вони відіграють все більшу роль. Ріст активів залежить від приросту заощаджень. Основною причиною просування різних маркетингових програм є те, що вони заохочують нові вкладення, що в цілому стимулює розвиток інших сфер діяльності кредитного кооперативу.

4. Пайові внески. Незважаючи на те, що в сучасних умовах роль пайових внесків зменшується, у деяких кредитних кооперативах ріст активів більшою мірою залежить від приросту пайового капіталу. Якщо темпи росту активів за рахунок паїв інтенсивні, то, як правило, це свідчить про невміння кредитного кооперативу пристосуватися до нових умов, у яких основне місце відіграють не пайові внески, а депозитні вклади.

5. Резервний фонд. Збільшення резервного фонду – обнадійливий показник оцінки прибутковості кредитного союзу. Відсутність росту або зменшення резервного фонду свідчать про проблеми у формуванні доходів КС. Якщо прибуток незначний, то кредитний кооператив може зіткнутися з певними труднощами в його формуванні. Одним з безперечних ознак ефективної

діяльності КС є перевищення темпів росту резервного фонду, приросту суми активів.

Однією з перших систем комплексної оцінки фінансового стану КС є система показників, що впроваджена НАКСУ для оцінки фінансової спроможності своїх членів. Ця система базується на польській системі оцінки фінансових показників КС KAPER і успішно використовується вже близько 20 років.

Фінансові показники, що розраховуються у цій системі зазначені у табл. 1.1.

На відміну від системи моніторингу PEARLS, система показників фінансового стану членів НАКСУ складається з меншої кількості коефіцієнтів – з 15, які груповані таким чином: доходність КС оцінюється за двома показниками, якість капіталу – за чотирма, якість активів – за п'ятьма критеріями, оцінка простроченості кредитів – за трьома критеріями, ліквідність характеризує один показник.

Кожен із цих показників оцінюється за різними шкалами. Капітал оцінюється в балах від мінус 40 до плюс 40; активи – від мінус 20 до плюс 25 балів; доходність – від мінус 20 до плюс 20; простроченість — від мінус 10 до плюс 10; ліквідність – від 0 до 5.

Загальна оцінка, залежно від стану кредитного кооперативу, потенційно коливається від -90 до +100 балів. Якщо загальна оцінка нижче нуля, значить фінансовий стан кредитної спілки критичний, від 1 до 25 – дуже серйозні проблеми в діяльності кооперативу, від 26 до 40 – констатується складна ситуація, яка може бути виправлена, від 41 до 60 – свідчить про задовільний фінансовий стан, від 61 до 75 — добрий фінансовий стан, отриманий розрахунковий показник у понад 75 балів свідчить про дуже добрий фінансовий стан кредитної спілки.

В той же час автори заперечують проти створення бальної системи оцінки виконання фінансових нормативів, адже така оцінка є предметом

маніпулювання реальним станом виконання КС нормативів шляхом створення суб'єктивних шкал оцінювання для різних груп показників.

Таблиця 1.1

Показники, що розраховуються при оцінці фінансового стану кредитних кооперативів-членів НАКСУ*

№	Назва показника	Формула розрахунку	Нормативне значення
1.	**Доходність**		
1.1.	Доходність діяльності	(Фінансовий результат/ Активи)*100%	>0
1.2.	Рентабельність	(Доходи / Витрати)*100%	>100%
2.	**Капітал**		
2.1.	Рівень резервування	(Резерви / Активи)*100%	>11%
2.2.	Частка прострочених кредитів у капіталі КС	(Прострочені кредити / Власний капітал)*100%	<30%
2.3.	Рівень капіталізації	(Капітал / Активи)*100%	>30%
2.4.	Рівень інституційного капіталу	(Власний капітал / Активи)*100%	>10%
3.	**Активи**		
3.1.	Співвідношення доходних активів до платних зобов"язань	(Продуктивні активи / Платні зобов'язання)*100%	>115%
3.2.	Частка продуктивних активів	(Продуктивні активи / Активи)*100%	>90%
3.3.	Частка необоротних активів	(Необоротні активи / Активи)*100%	3-5%
3.4.	Частка кредитів у активах	(Сума виданих кредитів / Активи)*100%	>85%
3.5.	Частка чистих кредитів у активах	(Сума виданих кредитів з урахуванням сформованих резервів / Активи)*100%	>85%
4.	**Прострочення**		
4.1.	Частка робочих кредитів у активах	(Робочі кредити-прострочені / Активи)*100%	>80%
4.2.	Якість кредитного портфелю	(Прострочені кредити / кредитний портфель)*100%	<4%
4.3.	Частка прострочених кредитів у активах	(Прострочені кредити / Активи)*100%	<3,5%
5.	**Ліквідність**		
5.1.	Ліквідність активів	(Ліквідні активи / Активи)*100%	>=10%

* Складено авторами на основі: [54, с. 104].

На думку авторів необхідно застосовувати методику Нацкомфінпослуг, що здійснює лише арифметичне констатування виконання КС України нормативів. Тобто доречно виводити показник рівня виконання зазначених

нормативів шляхом ділення кількості виконаних нормативів до загальної кількості розрахованих нормативів для кредитних кооперативів.

Застосування системи показників PEARLS та НАКСУ до регіональних кредитних кооперативів і побудова рейтингу на основі розрахованих оцінок дозволить визначити лідерів та аутсайдерів на ринку і буде сприяти відкритості та об’єктивності висвітлення реального фінансового стану кредитних кооперативів, що проводять діяльність на території регіону.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

2.1. Загальна характеристика розвитку кредитної кооперації України

Кредитна кооперація України до початку фінансової кризи, що охопила країну у 2008 році, засвідчувала динамічний розвиток. Однак негативні тенденції внаслідок появи кризових явищ не оминули цю сферу небанківського фінансового ринку. За період 2009-2014 рр. в Україні суттєво скоротилася кількість кредитних спілок (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка кількості кредитних кооперативів в Україні протягом 2009-2014 рр., од.*

Показники	Роки						Зміна 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Кількість зареєстрованих кредитних спілок (на кінець)	755	659	613	617	624	589	-166	-22,0
Включено до Державного реєстру (за період)	15	21	18	4	15	6	-9	-60,0
Виключено з Державного реєстру (за період)	89	114	64	0	8	41	-48	-53,9
Всього КС, що звітуються	651	585	529	513	504	419	-232	-35,6
Частка КС, що звітуються до загальної кількості, %	**86,2**	**88,8**	**86,3**	**83,1**	**80,8**	**71,1**	**-15,1**	**-**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [73-78].

Якщо станом на кінець 2009 р. кількість кредитних спілок становила 755 КС, то до кінця 2014 р. було виключено з Державного реєстру фінансових установ 317 кредитних кооперативів, натомість включено лише 79. Таким чином, на кінець 2014 р. в Україні кількість зареєстрованих кредитних кооперативів становила 589 одиниць, що на 166 од. менше аналогічного показника 2009 р. У 2013 р. вперше за останні п’ять років відмічено зростання кількості зареєстрованих кредитних кооперативів в Україні. Однак, внаслідок окупації АР Крим та м. Севастополь всі КС на території півострова були

ліквідовані, що і пояснює різке скорочення кількості фінансових установ у 2014 р.

Вважається, що якісним свідченням відкритості та ефективності діяльності кредитних спілок є показник частки останніх, що звітуються до органу нагляду. На основі даних Нацкомфінпослуг можна зробити висновок про погіршення звітної дисципліни піднаглядних установ, адже за аналізований період кількість КС, що подавали звітність, зменшилася на 232 од., причому лише на 166 од. скоротилася кількість зареєстрованих. У цілому частка кредитних кооперативів, що подають звітність Нацкомфінпослуг України зменшилася з 86,2% у 2009 р. до 71,1% у 2014 р., тобто на 16,3%. Таким чином, на початок 2015 р. регулятором не здійснювався моніторинг діяльності майже 30% загальної кількості установ кредитної кооперації України, що є вкрай негативним і загрозливим з точки зору захисту тієї частини споживачів фінансових послуг, які мають безпосереднє відношення до цієї категорії фінансових установ.

Високий показник виключених КС з Держреєстру пов'язаний з активізацією контрольно-інспекційної роботи Нацкомфінпослуг як реакції на великий наплив скарг з боку їх вкладників. Крім того, ще однією причиною виключення установ з держреєстру є виявлення органами внутрішніх справ України протиправної діяльності керівників кредитних кооперативів. Саме на період 2009-2010 рр. припадає найбільша кількість викритих злочинів у сфері кредитної кооперації України [121, с. 139].

Кредитні кооперативи можна поділити на великі, середні і малі, залежно від кількості членів-учасників. Серед загальної кількості КС, найбільшу частку (близько 60%) протягом 2009-2014 рр. займають установи з кількістю учасників до 1 тис. осіб (табл. 2.2). Тобто найбільш поширеною формою кредитної кооперації є малі кредитні спілки з невеликими обсягами фінансових операцій, а відповідно – невеликими обсягами активів. Така форма кооперації має як переваги, так і недоліки. З одного боку, завдяки невеликій кількості учасників легше зібрати та провести загальні збори пайовиків, і неплатоспроможність

однієї з них не тягне за собою лавиноподібного сплеску негативної інформації щодо самого ринку (як, наприклад, з КС «Перше кредитне товариство»). З другого боку – мала кількість членів-учасників, апріорі призводить до відносно низької капіталізації та фінансової бази кооперативу.

Таблиця 2.2

Розподіл кредитних кооперативів України
за кількістю членів-учасників у 2009-2014 рр.*

Показники	Розподіл КС за кількістю членів по роках, %						Зміна за
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2009
Кількість членів до 1 тис. осіб	60,2	59,1	61,2	59,5	60,5	58,2	-2,0
Кількість членів від 1 тис. ос. до 10 тис. ос.	34,4	36,0	35,3	36,3	35,7	38,2	3,8
Кількість членів більше 10 тис. осіб	5,4	4,9	3,4	4,2	3,8	3,6	-1,8

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [73-78].

Частка спілок з кількістю учасників від 1 тис. осіб до 10 тис. осіб зросла з 34,4 % у 2009 р. до 38,2% у 2014 р., причому найбільша частка КС з такою кількістю учасників була зафіксована саме в цьому ж році. Частка кооперативів з кількістю учасників понад 10 тис. осіб у 2014 р. становила 3,6%, що на 1,8% менше аналогічного показника 2009 р.

Таким чином, одним із наслідків фінансової кризи в системі кредитної кооперації України є суттєве скорочення кількості великих фінансових установ даного типу в бік зростання частки малих кредитних кооперативів.

Шахрайські дії керівників певної частини кредитних установ призвели до емоційних заяв керівників правоохоронних відомств України щодо ліквідації даного сегменту фінансового ринку через викриття масових випадків фінансових зловживань. Такі гучні заяви призвели до масового звернення вкладників з вимогою дострокового повернення їх вкладів. Особливо негативний вплив на оцінку цього сегменту з боку споживачів фінансових послуг спричинили непрофесійні публічні заяви на той час голови Держфінпослуг В. Волги, які провокували хаос, дезорієнтували їх учасників, підвищували ризики у діяльності фінансових установ та збільшували загрози

невиконання останніми своїх зобов'язань. Такою, зокрема, була заява щодо відсутності в Державному реєстрі фінансових установ значної частини відокремлених підрозділів КС та планів регулятора наведення порядку в цій сфері шляхом позбавлення ліцензій та виключення з реєстру фінансових установ.

Водночас, самі методи та форми інспекційної діяльності органу нагляду за діяльністю кредитних кооперативів призвели до поглиблення кризових явищ у досліджуваному секторі. Так, внаслідок проведення у 2009-2010 рр. 31 позапланової перевірки у найбільшій кредитній спілці України – «Перше кредитне товариство», роботу фінустанови було паралізовано, що призвело до невиплати відсотків вкладникам. Це, в свою чергу, активізувало дострокове розірвання депозитів вкладниками. Володіючи 17% активів всієї системи кредитної кооперації, цю КС було ліквідовано, попередньо ввівши до неї тимчасового адміністратора, призначеного Держфінпослуг. Аналогічні події відбувалися й у КС «Флагман»: 70% активів КС перевели фірмі «Перша кредитно-фінансова компанія» як комерційну винагороду, ще 30% витратили на т.з «адміністративні витрати цієї спілки». Такі дії можна трактувати як фіктивне виведення активів кредитної спілки та свідоме доведення до банкрутства установи. Фактично за сприяння Держфінпослуг на ринку кредитної кооперації України відбувалися вкрай негативні події, що створили фінансову загрозу для всієї системи кредитної кооперації України.

Описані у п. 1.2 події стали причиною скорочення кількості членів кредитних спілок. Так, протягом 2009-2014 рр. їх кількість зменшилася на 1368,7 тис. осіб (62,5%), причому найбільше скорочення (1128 тис. ос.) припадає саме на 2009-2011 рр. (табл. 2.3).

Таке суттєве скорочення членів КС пов'язане з активізацією кредитними установами політики скорочення пасивних членів, тобто тих, що не користуються послугами кредитних кооперативів. Існування такої категорії учасників приводить до проблем проведення та затвердження прийняття рішень зборами пайовиків КС, а також потребує додаткових фінансових витрат для їх

інформування та обліку. Внаслідок цього частка пасивних членів скоротилася з 75,3% у 2009 р. до 72,1% у 2011 р., хоча подальших роках збільшилася, таким чином залишилася високою.

Таблиця 2.3

Динаміка кількості членів-користувачів послуг кредитних кооперативів в Україні у 2009-2014 рр.*

Показники	Кількість користувачів послугами КС по роках						Зміна за 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Кількість членів КС, тис.осіб, з них	2190,3	1570,3	1062,4	1095,9	980,9	821,6	-1368,7	-62,5
члени, які мають внески на депозитних рахунках	117,0	78,9	48,0	44,9	40,3	31,5	-85,5	-73,1
Частка членів КС, що мають внески, %	5,3	5,0	4,5	4,1	4,1	3,8	-1,5	-28,2
члени, які мають заборгованість за кредитами, осіб	423,6	343,0	249,3	254,0	233,6	186,6	-237,0	-55,9
Частка членів КС, що мають заборгованість за кредитами, %	19,3	21,8	23,5	23,2	23,8	22,7	3,4	17,4
Частка членів, які не користуються послугами КС,%	75,3	73,1	72,0	72,7	72,1	73,5	-1,9	-2,5
Співвідношення кількості членів КС що мають заборгованість за кредитами до тих, що мають депозити, осіб	3,6	4,3	5,2	5,7	5,8	5,9	2,3	63,6

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [73-78].

Водночас спостерігається суттєве скорочення кількості вкладників за період дослідження – на 85,5 тис. осіб. Так, станом на кінець 2014 р. кількість учасників КС, що мають депозити, становила менше третини показника 2009 р., а їх частка у загальній кількості учасників кредитної кооперації скоротилася з 5,3% у 2009 р. до 3,8% у 2014 р. Такий суттєвий відтік пов’язаний з кризовими явищами системного характеру, притаманними кредитній кооперації. Так, у 2008 році у багатьох кредитних кооперативах було призупинено дострокове, а у багатьох з них і строкове повернення вкладів членів на підставі Розпорядження Держфінпослуг «Про тимчасові заходи щодо забезпечення стабільності діяльності кредитних спілок» [98]. Введення цього мораторію Держфінпослуг повторювало політику НБУ щодо забезпечення фінансової стабільності банківської системи, однак аналогічного позитивного ефекту не було

досягнуто. Вкладники кредитних кооперативів України жодним чином не захищені від ризику неповернення своїх вкладів, на відміну від вкладників банківської системи, яким Фонд гарантування вкладів фізичних осіб компенсує втрату вкладів у неплатоспроможних банківських установах в розмірі, що не перевищує еквівалент 200 тис. грн.

Підтвердженням підвищеної вразливості вкладників КС в частині неповернення їх вкладів є історія з відмовою страховою компанією ВАТ «Алькона» у 2009 р. виплат за зобов'язаннями перед вкладниками КС «Афіна» [108].

Аналогічна тенденція скорочення спостерігається й щодо кількості позичальників. За досліджуваний період їх чисельність скоротилася на 237,0 тис. осіб і була у 2014 році на 55,9% менше показника 2009 р. Суттєве скорочення цієї категорії членів пов'язане, насамперед, із звуженням обсягів кредитування кредитними спілками, які, на відміну від банків, все-таки проводили кредитну діяльність навіть у пік фінансової кризи 2008-2009 рр. Внаслідок настання кризових явищ, з одного боку, кредитними кооперативами підвищилися вимоги щодо оцінки кредитоспроможності позичальників з одночасним підвищенням середніх ставок за кредитами. З боку населеннф населення скоротилася потреба у кредитах внаслідок суттєвого зростання рівня безробіття і скорочення сукупних доходів, погіршення рівня життя.

Несприятливим явищем, що спостерігалося на ринку кредитної кооперації у 2009-2014 рр., є зменшення частки членів-вкладників у загальній кількості на 1,5% з одночасним збільшенням частки членів-позичальників на 3,4%. Це, в цілому, призвело до зростання співвідношення їх кількості з 3,6 у 2009 р. до 5,9 у 2014 р. Таке зростання показника дає підстави зробити висновок, що в довгостроковій перспективі відбуватиметься скорочення обсягів кредитування і внаслідок цього погіршення фінансових результатів кредитних кооперативів, адже відсотки за виданими кредитами лягають в основу формування доходів КС.

Важливим елементом оцінки розвитку кредитних кооперативів в Україні є аналіз динаміки основних фінансово-економічних показників діяльності (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка основних фінансово-економічних показників розвитку кредитної кооперації в Україні протягом 2009-2014 рр.*

Показники	Показники розвитку КС по рокам						Зміна за 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Активи, млн. грн., з них	4218,0	3432,2	2386,5	2656,9	2598,8	2338,7	-1879,3	-44,6
продуктивні	3630,5	3059,4	2111,1	2354,1	2261,1	1879,0	-1751,5	-48,2
непродуктивні	587,5	372,8	275,1	302,8	337,7	459,7	-127,8	-21,8
Частка продуктивних активів, %	86,1	89,1	88,5	88,6	87,0	80,3	-5,7	-
Частка непродуктивних активів, %	13,9	10,9	11,5	11,4	13,0	19,7	5,7	-
Капітал, млн. грн.	765,8	1117,3	942,9	1088,7	1055,6	1048,7	282,9	36,9
Частка капіталу до активів КС, %	18,2	32,6	39,5	41,0	40,6	44,8	26,7	-
Дохід КС, млн. грн.	1086,1	706,2	672,2	755,1	764,6	692,1	-394,0	-36,3
Витрати КС, млн. грн.	1533,0	681,8	585,5	625,8	665,3	621,1	-911,9	-59,5
Фінансовий результат діяльності КС, млн. грн.	-446,9	24,4	86,7	129,3	99,3	71,0	517,9	-115,9
Нерозподілений дохід (непокритий збиток), млн. грн.	-612,5	-247,0	-7,3	67,7	-8,2	-10,1	602,4	-98,4

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [73-78].

За аналізований період активи учасників кредитної кооперації суттєво скоротилися, особливо у 2010-2011 рр., і на кінець 2014 р. складали лише 55,4% показника 2009 р. Таке зменшення пов’язане з ліквідацією великої кількості КС, показники яких вже не відображаються у звітності та збитковою діяльністю діючих на ринку. В той же час спостерігається чітка тенденція скорочення частки продуктивних активів на користь непродуктивних. Це свідчить про необхідність підвищення ефективності управління якістю та структурою активів задля створення умов залучення додаткових коштів від володіння та розпорядження власністю та іншими активами КС.

Фінансовий результат як різниця між доходами та витратами діяльності кредитних кооперативів був найнижчим у 2009 р. Сукупний розмір збитків

становив 446,9 млн. грн., а сума непокритого збитку – 612,5 млн. грн. В подальших роках відмічається щорічне переважання доходів над витратами, хоча й з певним скороченням позитивного результату 2013-2014 рр. Основними причинами збитковості установ була неплатоспроможність позичальників, що призвела до зниження доходності кредитних операцій, а також суттєве зростання сумнівної та безнадійної заборгованості. Сукупна дія вищенаведених факторів призвела до зростання витрат КС та отриманням ними збитків від поточної діяльності у 2008-2009 рр.

Такий несприятливий стан речей вплинув на переосмислення кредитними кооперативами необхідності підвищення суми капіталу кредитних кооперативів. Розмір капіталу кредитних спілок демонструє нестабільні зміни за останні роки: обсяг капіталу був найбільшим у 2010 р. і становив 1117,3 млн. грн., в подальшому спостерігається зміна значення цього показника як у бік зростання, так і в бік зменшення. В цілому за аналізований період капітал кредитних кооперативів зріс на 282,9 млн. грн. (36,9%).

Позитивні тенденції нарощування капіталу кредитними спілками України привели до суттєвого зростання ролі цього показника – співвідношення капіталу та активів установ зросло з 18,2% у 2009 р. до 41% у 2012 р., несуттєво (на 0,4%) скоротившись у 2013 р. Рекордне значення даного показника у посткризовому періоді було досягнуто у 2014 р. – 44,8%.

Капітал кредитного кооперативу складається з пайового, додаткового та резервного капіталів, а також включає результат фінансової діяльності, що може акумулюватися у формі нерозподіленого доходу чи збитку. Пайовий та додатковий капітал кредитних кооперативів формується за рахунок внесків членів цих фінустанов. Резервний капітал створюється за рахунок внесків членів, частини отриманого доходу КС, а також інших джерел.

Динаміку зміни розміру капіталу відображено на рис. 2.1.

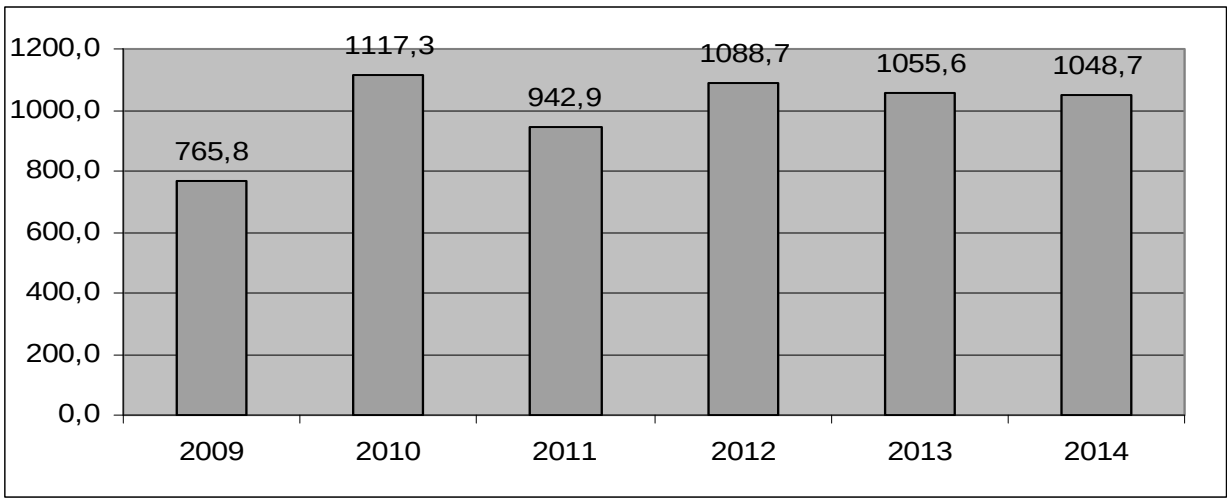

Рис. 2.1. Динаміка зміни капіталу кредитних кооперативів в Україні у 2009-2014 рр.

Головною причиною суттєвого зменшення розміру основних складових капіталу у 2011 р. є ліквідація фінансових установ, в т.ч. найбільшої КС в Україні («Перше кредитне товариство»), показники якої вже не було відображено у консолідованій звітності Нацкомфінпослуг. Визнавши складну фінансово-економічну ситуацію на ринку кооперативного кредитування, кредитні спілки почали активно формувати резервний капітал, розмір якого за період 2011-2013 рр. зріс на 84,3 млн. грн.

Якісним виразником достатньої якості капіталу кредитної кооперації України є структура капіталу (табл. 2.5).

Серед складових капіталу найбільша частина припадає на пайовий, однак його частка за останні п’ять років скоротилося на 2,5%. Скорочення частки додаткового капіталу у 2009-2012 рр. пов’язане з виключенням великої кількості членів, що не користувалися послугами КС та не брали участі у їх діяльності, з одночасним поверненням їм частини цільових внесків, а також використання частини капіталу на покриття поточних збитків кредитних кооперативів.

В цілому капітал, сформований із залученням великої частини зворотних внесків (пайовий та додатковий), у капіталі КС становить у різні роки дослідження більше 60%, що підкреслює необхідність «справжньої капіталізації». Справжня капіталізація здійснюється за рахунок збільшення

суми резервного капіталу, частка якого суттєво зросла за період дослідження з 33,8% у 2009 р. до 40,0% у 2014 р.

Таблиця 2.5

Структура капіталу кредитних кооперативів України у 2009-2014 рр.*

Складові капіталу	Структура капіталу КС, %						Зміна за 2014/2009 рр.
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Пайовий капітал	59,1	65,1	60,4	56,4	56,3	55,7	-2,8
Резервний капітал	33,8	31,4	35,5	33,9	39,3	40,0	5,5
Додатковий капітал	7,1	3,5	4,1	3,8	4,4	4,3	-2,7
Нерозподілений прибуток	-	-	-	5,8	-	-	-
Всього капітал	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-

* Розраховано авторами.

** Примітка: при розрахунку капіталу у даній таблиці здійснюється сумування виключно позитивних значень показника «нерозподілений дохід (непокритий збиток)».

Важливим аспектом аналізу діяльності кредитних кооперативів є оцінка кредитної діяльності останніх.

З даних табл. 2.6 випливає, що в посткризовий період відбулося суттєве зменшення кредитного портфелю національних кредитних кооперативів. Так, за аналізований період портфель наданих кредитів скоротився на 49% і на початок 2014 р. становив 1994,4 млн. грн.

Розглядаючи щорічні обсяги виданих кредитів необхідно відмітити тенденцію до відновлення кредитування даними фінансовими установами, адже темп росту сум наданих кредитів у 2011 р. становив 9%, а у 2012р. – 15%, однак, несприятлива політико-економічна ситуація в державі звела нанівець надбання попередніх років, і у 2013-2014 рр. обсяги кредитування знизилися на 19,3% порівняно з 2012 р., і в цілому складали лише 31,1% аналогічного показника 2008 р.

Водночас констатується 30,6% зростання середнього розміру наданого кредиту за аналізований період (з 8,3 тис. грн. у 2009 р. до 10,9 тис. грн. у 2014 р.), що свідчить про поліпшення платоспроможності позичальників та проведення більш ґрунтовної її оцінки працівниками кредитних кооперативів.

Таблиця 2.6

Показники кредитної діяльності кредитних кооперативів України у 2009-2014 рр.*

Показники	Показники кредитної діяльності КС по роках						Зміна за 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Кредити, надані членам КС (залишок на кін. періоду), млн. грн.	3909,1	3349,5	2237,4	2531,0	2349,1	1994,4	-1914,7	-49,0
Обсяг кредитів,наданих членам КС (за період), млн. грн.	2415,9	2134,9	2319,2	2665,7	2576,2	2150,6	-265,3	-11,0
Темп зміни обсягу наданих кредитів	-0,65	-0,12	0,09	0,15	-0,03	-0,17	0,5	-74,6
Кількість кредитів,наданих членам КС (за період), одиниць	289633	300319	280898	266213	246484	197369	-92264,0	-31,9
Темп зміни кількості наданих кредитів	-0,57	-0,56	-0,59	-0,61	-0,64	-0,71	-14	-
Середній розмір наданого кредиту, тис. грн.	8,3	7,1	8,3	10,0	10,5	10,9	2,6	30,6
Заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами (залишок на кін. періоду), млн. грн.	1177,9	1357,5	410,6	407,6	412,9	454,0	-723,9	-61,5
Частка неповернених та прострочених кредитів, %	30,1	40,5	18,4	16,1	17,6	22,8	-7,4	-

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [73-78].

У посткризовий період установи відійшли від практики швидкого та беззаставного кредитування, почалася більш ґрунтовна оцінка й кредитної історії позичальника, шляхом використання послуг кредитних бюро.

Протягом досліджуваного періоду у кредитному портфелі аналізованих фінансових установ суттєву частину займала заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами. Максимальний обсяг проблемних кредитів відмічено у 2010 рр. – 1357,5 млн. грн., що складав 40,5% усього кредитного портфелю кредитних спілок. Враховуючи, що на цю суму коштів позичальниками не було сплачено відсотки за користування, проте відсотки за депозитами повинні були сплачуватися, то й не дивно, що саме у 2009-2010 рр. доходи кредитних кооперативів суттєво впали, а їх витрати суттєво перевищували доходи (особливо у 2009 р.).

У подальших роках відмічається балансування сум неповернених та прострочених кредитів на межі 407-454 млн. грн., причому з тенденцією до збільшення. Саме в посткризові роки спостерігається активізація співпраці спілок з колекторними компаніями, що дозволила в цілому покращити стан

неповерненості кредитів і у 2012 р. досягти показника 16,1%. Загальна несприятлива економічна ситуація вплинула на погіршення платіжної дисципліни позичальниками, і у 2014 р. частка проблемних кредитів досягла значення 22,8%, що на 4,8% більше аналогічного показника попереднього року.

Отже, фінансова криза виявила основні проблеми фінансово-господарської діяльності кредитних спілок і загалом негативно вплинула на їх фінансовий стан. Негативний вплив був посилений відсутністю механізму контролю за ризиками, з якими пов'язана діяльність кредитних спілок [118, с. 37].

У табл. 2.7 розміщено інформацію щодо структури кредитного портфелю кредитних кооперативів України у 2009-2014 рр. за їх цільовим призначенням.

Найбільшу частку в структурі кредитного портфелю за всі роки дослідження займає споживче кредитування, частка якого у 2009 р. становила 68,8%, а у 2014 р. зменшилася до 63,2%, причому обсяг виданих споживчих кредитів зменшився на 1426,3 млн. грн. У сегменті комерційного кредитування у 2010 р. відмічається 43%-не зростання виданих кредитів порівняно з 2009 р., однак у подальших роках суттєво скоротилося комерційне кредитування, і щорічний обсяг такого кредитування знаходився на рівні 200 млн. грн. Частка комерційних кредитів у загальній сумі виданих кредитів скоротилася з 17,3% у 2009 р. до 10,0% у 2014 р.

Іншою складовою кредитного портфелю кредитних кооперативів є кредити, надані на придбання, будівництво, ремонт та реконструкцію нерухомого майна, частка яких за аналізований період зросла на 7% і у 2014 р. становила 17,5%, причому у 2012 р. значення показника складало 24%. Суттєве зростання обсягів кредитування цього виду у 2012 р. пов'язане з проведенням чемпіонату Європи з футболу в Україні, через яке зріс попит на житло з боку відвідувачів матчів, частина яких проживала у приватному секторі, чим саме стимулювала орендарів покращити стан нерухомості ще до початку прибуття відвідувачів.

Таблиця 2.7

Динаміка та структура кредитів наданих кредитними кооперативами за цілями в Україні у 2009-2014 рр.*

Напрями виданих кредитів	Обсяг і структура виданих КС кредитів за цілами по роках												Зміна за 2014/2009 рр.	
	2009		2010		2011		2012		2013		2014			
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Споживчі кредити	2689,5	68,8	1909,2	57,0	1485,6	66,4	1533,8	60,6	1576,7	67,0	1263,2	63,2	-1426,3	-5,6
Комерційні кредити	676,3	17,3	968,0	28,9	201,4	9,0	192,4	7,6	197,3	8,4	199,4	10,0	-476,9	-7,3
Кредити для ведення фермерських господарств	43,0	1,1	46,9	1,4	38,0	1,7	40,5	1,6	45,9	2,0	40,0	2,0	-3,0	0,9
Кредити надані для ведення особистих селянських господарств	89,9	2,3	80,4	2,4	96,2	4,3	156,9	6,2	138,5	5,9	146,2	7,3	56,3	5,0
Кредити надані на придбання, будівництво, ремонт та реконструкцію нерухомого майна	410,5	10,5	345,0	10,3	416,2	18,6	607,4	24,0	393,8	16,7	348,9	17,5	-61,6	7,0
Усього	**3909,1**	**100**	**3349,5**	**100**	**2237,4**	**100**	**2531,0**	**100**	**2352,2**	**100**	**1997,7**	**100**	**-1911,4**	**-**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [73-78].

З даних табл. 2.8 спостерігається суттєвий відплив депозитів у кризові 2009-2010 рр. Найменший обсяг коштів на депозитних рахунках зафіксовано у 2014 р., що пояснюється припиненням діяльністю кримських кредитних кооперативів.

В цілому ж за аналізований період відбулося звуження депозитного портфелю аналізованих установ на ⅔, що є вкрай негативним явищем і свідчить про суттєве погіршення довіри споживачів фінансових послуг з точки зору розміщення своїх вільних коштів у названій сфері фінансового ринку.

З даних наведеної вище таблиці також видно, що починаючи з 2013 р. сповільнилися темпи залучення вкладів на депозитні рахунки, приріст внесків за цей рік становив 1,2%, а в 2014 р. – знизився на 15,4% в силу названих вище причин. В той же час показник співвідношення кредитів до депозитів свідчить про можливі загрози в роботі кредитних кооперативів України, адже ріст даного показника на 0,69 істотно погіршує ліквідність цих фінансових установ. У подальшому існуватиме проблема формування фінансових ресурсів кредитних кооперативів.

Фінансові ресурси кредитних кооперативів знаходяться у їх розпорядженні та використовуються ними для перетворення у кредити з метою

забезпечення платоспроможності та формування доходів. Ці ресурси кредитних кооперативів поділяються на власні та позикові.

Таблиця 2.8

Показники депозитної діяльності кредитних кооперативів України у 2009-2014 рр.*

Показники	Депозитна діяльність КС по роках						Зміна за 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кінець періоду), млн. грн.	2959,3	1945,0	1185,5	1287,5	1330,1	989,8	-1969,5	-66,6
Внески членів КС на депозитні рахунки (за період), млн. грн.	2610,0	1643,8	1574,6	1750,7	1772,4	1500,3	-1109,7	-42,5
Темп зміни внесків	-51,2	-37,0	-4,2	11,2	1,2	-15,4	-	-
Співвідношення кредитів до депозитів, рази	1,32	1,72	1,89	1,97	1,77	2,01	0,69	-

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [73-78].

До власних фінансових ресурсів відносяться вступні, пайові, цільові та благодійні внески, пожертвування, а також частина отриманого кредитною спілкою доходу. Позиковими є внески (вклади) членів кредитних спілок на депозитних рахунках, а також кредити банків, об'єднаних кредитних спілок та інших установ і організацій. Позикові фінансові ресурси характеризуються поверненістю та платністю їх використання.

Узагальнена інформація щодо динаміки та структури фінансових ресурсів кредитних кооперативів України за аналізований період розміщена у табл. 2.9.

За аналізований період відмічається поступове зростання частки власних джерел фінансування з 31% у 2009 р. до 49,9% у 2014 р. з незначним скороченням у 2013 р. Серед власних джерел фінансування діяльності кредитних кооперативів найбільша частина, припадає саме на пайові внески (у різні роки дослідження на рівні 55-60%), а також на резервний капітал. Частка останнього зросла з 33,7% у 2009 р. до 40,0% у 2014 р. В цілому зростання суми власних фінансових ресурсів КС України є позитивним явищем і свідчить про

покращення її структури, адже, використання цієї частини ресурсів є, де-факто, безоплатним та не лягає фінансовим тягарем на них.

Таблиця 2.9

Динаміка та структура джерел фінансування діяльності кредитних кооперативів України у 2009-2014 рр.*

Складові фінансових ресурсів КС	Джерела фінансування діяльності КС по роках												Зміна за 2014/2009 рр.	
	2009		2010		2011		2012		2013		2014			
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Власні, з них	*1382,1*	*31,0*	*1037,8*	*33,5*	*934,1*	*42,1*	*1095,6*	*44,1*	*1071,3*	*43,1*	*1058,9*	*49,8*	-323,2	18,8
Пайові внески	815,6	59,0	585,3	56,4	560,7	60,0	656,4	59,9	603,1	56,3	590,3	55,7	-225,3	-3,3
Резервний капітал	466,0	33,7	402,8	38,8	329,6	35,3	394,7	36,0	421,4	39,3	423,4	40,0	-42,6	6,3
Додаткові цільові внески, безоплатно отримані активи, благодійні внески	97,5	7,1	44,6	4,3	37,7	4,0	44,5	4,1	46,8	4,4	45,2	4,3	-52,3	-2,8
Цільове фінансування, дооцінка активів**	3,0	0,2	5,1	0,5	6,2	0,7	-	-	-	-	-	-	-	-
Позикові, з них	*3075,1*	*69,0*	*2063,7*	*66,5*	*1285,0*	*57,9*	*1386,3*	*55,9*	*1413,1*	*56,9*	*1066,5*	*50,2*	-2008,6	-18,8
Внески(вклади) на депозитні рахунки членів КС	2959,3	96,2	1945,0	94,2	1185,5	92,3	1287,5	92,9	1330,1	94,1	989,8	92,8	-1969,5	-3,4
Зобов"язання перед юридичними особами	115,8	3,8	118,7	5,8	99,5	7,7	98,8	7,1	83,0	5,9	76,7	7,2	-39,1	3,4
Всього фінансових ресурсів	**4457,2**	**100**	**3101,6**	**100**	**2219,1**	**100**	**2481,9**	**100**	**2484,4**	**100**	**2125,4**	**100**	**-2331,8**	**-**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [73-78].
** Дані за 2012-2014 рр. відсутні.

Частка позикових ресурсів аналізованих фінансових установ України показує тенденцію до зростання у 2012-2013 рр. внаслідок росту основної з її складових – внесків на депозитні рахунки, частка яких становить більше 90% усіх позикових коштів. Відносно низькою є фінансування діяльності КС за рахунок кредитів юридичних осіб, тобто за рахунок банківських кредитів та кредитів об’єднаної кредитної спілки, що свідчить про неможливість залучення додаткових коштів ззовні.

У цілому, констатується правильна політика формування капіталу кредитних кооперативів України і відсутність перекосів у бік превалювання позикових, як це спостерігалося у передкризовий період.

Однією з функцій, які виконують кредитні кооперативи, є перерозподіл фінансових ресурсів між членами цих установ – залучення внесків від одних та надання їх у вигляді кредитів іншим. Система такого перерозподілу є

правильною у випадку балансування виданих та залучених ресурсів за строками їх розміщення. У табл. 2.10 розміщено інформацію щодо розподілу кредитного та депозитного портфелів кредитної кооперації України за строками у 2009-2014 рр.

Таблиця 2.10

Розподіл кредитів і депозитів кредитних кооперативів України за строками у 2009-2014 рр., %*

Роки	Структура депозитів та кредитів КС за строками розміщення, %							
	До 3 міс.		від 3 міс. до 12 міс.		Понад 12 міс.		Внески до запитання	
	Кредити	Депозити	Кредити	Депозити	Кредити	Депозити	Кредити	Депозити
2009	2,6	2,9	58,4	54,4	39,1	40,2	-	2,5
2010	2,5	2,6	49,9	40,1	47,6	54,8	-	2,5
2011	2,7	2,5	45,1	36,7	52,3	57,8	-	3,0
2012	2,3	2,6	41,6	34,5	56,0	60,3	-	2,6
2013	2,5	2,4	42,2	33,0	55,3	62,3	-	2,3
2014	1,9	3,3	42,4	32,9	55,7	62,2	-	2,2
Зміна за 2014/2009 рр.	**-0,7**	**0,4**	**-16,0**	**-21,5**	**16,6**	**22,0**	**-**	**-0,3**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [73-78].

Отримані результати свідчать, що в посткризовий період змінилася політика як кредитування, так і залучення коштів у бік збільшення частки довгострокового кредитування та частки депозитів, залучених на термін більше 12 місяців за рахунок скорочення короткострокових мобілізованих та розміщених фінансових ресурсів. Вважається, що така політика кредитних кооперативів є правильною, адже дозволяє здійснювати фінансове планування діяльності установи на довгострокову перспективу. В той же час такий підхід дозволяє уникати лавиноподібного вилучення фінансових ресурсів з системи, як це відбувалося у 2008-2009 рр. Також позитивною вважається політика суттєвого перевищення частки довгострокових депозитів над довгостроковими кредитами: якщо у 2009 р. це перевищення становило 1,1%, то у 2013 – вже 6,5%, що вказує на якісно вищий рівень управління кредитним та депозитним портфелями.

В цілому у посткризовий період кредитна кооперація України продемонструвала позитивні зміни у системі управління ризиками, якості управління кредитним та депозитним портфелями, забезпеченні фінансової незалежності та платоспроможності установ, що лягло в основу відновлення довіри споживачів фінансових послуг до цього сегменту ринку небанківських фінансових послуг України.

2.2. Оцінка диференціації розвитку кредитної кооперації в регіонах України

З метою оцінки диференціації розвитку кредитної кооперації в регіонах держави необхідно здійснити їх ранжування за певними критеріями. Серед усього масиву статистичного матеріалу вибрано лише ті показники, що формуються Нацкомфінпослуг і є доступними для зовнішніх користувачів. Необхідно також зазначити, що внаслідок реорганізації Держфінпослуг у Нацкомфінпослуг відбулося повне закриття електронних баз за період до 2012 р. й інформація про показники діяльності КС у регіональному розрізі не знаходиться у вільному доступі. Статистичні дані, що використовуються у цьому параграфі наукової роботи, ґрунтуються на отриманій авторами інформації, що була щорічно запитувана від органа нагляду. Таким чином, авторами здійснено збір та систематизація інформації про показники діяльності КС в розрізі регіонів України за період 2009-2014 рр. Вибір саме шестирічного періоду пов’язаний з необхідністю оцінки диференціації розвитку кредитної кооперації в регіонах України у посткризовий період. Порівняння показників останніх років здійснюється з даними першого кризового року.

Слід зазначити, що на даний час відсутня методика оцінки, яка б дозволила оцінити та визначити роль кредитної кооперації у регіональній економіці. У зв’язку з цим існує необхідність вибору найбільш вдалого підходу для здійснення такої оцінки. На думку авторів, виходячи з вітчизняного та зарубіжного досвіду, найбільш доречним шляхом виявлення диференціації

регіонів з точки зору розвитку кредитної кооперації є встановлення рейтингу регіонів на основі ранжування вибраних показників згідно методики, що описана у п. 1.3.

Розвиток аналізованого сегменту ринку фінансових послуг в регіонах України у посткризовий період характеризується суттєвим скороченням кількості діючих КС (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Кількість діючих КС в регіонах України у 2009-2014 рр.*

Регіони	Кількість КС в розрізі років						Зміна 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	24	20	21	22	22	-	-	-
Вінницька область	14	10	12	13	13	13	-1	-7,1
Волинська область	16	13	12	11	11	11	-5	-31,3
Дніпропетровська область	33	27	24	27	26	26	-7	-21,2
Донецька область	52	40	32	34	34	22	-30	-57,7
Житомирська область	5	5	4	4	2	2	-3	-60,0
Закарпатська область	25	22	19	17	17	15	-10	-40,0
Запорізька область	29	24	23	20	19	19	-10	-34,5
Івано-Франківська область	26	24	23	23	22	22	-4	-15,4
Кіровоградська область	17	13	11	11	12	12	-5	-29,4
м. Київ	85	60	57	52	50	50	-35	-41,2
Київська область	19	17	14	13	13	13	-6	-31,6
Луганська область	56	48	43	39	40	18	-38	-67,9
Львівська область	35	29	26	25	26	26	-9	-25,7
Миколаївська область	11	8	6	7	7	7	-4	-36,4
Одеська область	43	25	21	19	20	20	-23	-53,5
Полтавська область	21	16	13	13	13	13	-8	-38,1
Рівненська область	14	11	10	10	10	10	-4	-28,6
м. Севастополь	16	16	15	14	12	-	-	-
Сумська область	12	10	9	9	8	8	-4	-33,3
Тернопільська область	25	20	19	19	19	19	-6	-24,0
Харківська область	37	33	32	33	34	29	-8	-21,6
Херсонська область	15	8	8	8	8	8	-7	-46,7
Хмельницька область	22	21	21	21	21	21	-1	-4,5
Черкаська область	43	32	24	22	23	23	-20	-46,5
Чернівецька область	14	13	13	12	12	12	-2	-14,3
Чернігівська область	19	19	17	15	15	15	-4	-21,1
Всього КС, що звітуються	651	585	529	513	504	419	-232	-35,6
Всього зареєстрованих КС	755	659	613	617	624	589	-166	-22,0
Частка КС, що звітуються до загальної кількості, %	*86,2*	*88,8*	*86,3*	*83,1*	*80,8*	*71,1*	*-15,1*	-

* Складено та розраховано авторами на основі даних: [73-78; 82-84].

До діючих установ відносяться ті, що регулярно здають фінансову звітність у Нацкомфінпослуг України і внесені до Державного реєстру фінансових установ України. Так, в цілому по країні кількість діючих фінустанов скоротилася на 35,6% - з 651 од. у 2009 р. до 419 од. у 2014 р.

Розглядаючи регіональну структуру КС, констатується істотне скорочення кількості небанківських кредитних установ у всіх, без винятку, регіонах України, причому найбільший темп скорочення спостерігається у Житомирській області, де у 2014 р. функціонувало лише 2 КС, що на 60% менше аналогічного показника 2009 р.

Найбільш суттєве скорочення кількості спілок відбулося у столиці, де за досліджуваний період ринок кредитної кооперації покинуло 35 КС. Більш ніж наполовину скоротилася кількість КС у Луганській, Житомирській, Одеській областях. Внаслідок анексії півострова Крим припинило своє функціонування 22 КС АРК та 12 КС м. Севастополь. Мінімальне скорочення КС спостерігається у Хмельницькій області, де за досліджуваний період кількість КС зменшилася з 22 у 2009 р. до 21 у 2010 р. і є незмінною на даний час.

Оцінка регіонів за кількістю діючих у них КС не дозволяє адекватно оцінити рівень забезпечення регіону послугами, що надають ці небанківські кредитні установи. Тому доцільно здійснити розрахунок показника насиченості регіонів України кредитними кооперативами, що здійснюється шляхом співставлення кількості діючих у регіоні КС з показником середньої кількості КС у середньостатистичному регіоні України.

Тобто, якщо значення цього показника для регіону є більшим, ніж 1, то у регіоні проводить діяльність більше кредитних кооперативів, аніж у середньому по Україні. Якщо цей показник менше, ніж 1, то констатується низька насиченість регіону кредитними кооперативами. Недостатня насиченість регіонів КС є одним із критеріїв, який дозволяє оцінювати здатність кредитної кооперації до задоволення населення регіону у послугах системи кредитної кооперації. Розраховані авторами дані розміщені у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Насиченість регіонів України кредитними кооперативами у 2009-2014 рр.*

Регіони	Насиченість регіонів КС по роках						Зміна 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	1,00	0,92	1,07	1,16	1,18	-	-	-
Вінницька область	0,58	0,46	0,61	0,68	0,70	0,78	0,20	33,6
Волинська область	0,66	0,60	0,61	0,58	0,59	0,66	-0,01	-1,1
Дніпропетровська область	1,37	1,25	1,22	1,42	1,39	1,55	0,18	13,3
Донецька область	2,16	1,85	1,63	1,79	1,82	1,31	-0,84	-39,1
Житомирська область	0,21	0,23	0,20	0,21	0,11	0,12	-0,09	-42,5
Закарпатська область	1,04	1,02	0,97	0,89	0,91	0,89	-0,14	-13,7
Запорізька область	1,20	1,11	1,17	1,05	1,02	1,13	-0,07	-5,7
Івано-Франківська область	1,08	1,11	1,17	1,21	1,18	1,31	0,23	21,7
Кіровоградська область	0,71	0,60	0,56	0,58	0,64	0,72	0,01	1,5
м. Київ	3,53	2,77	2,91	2,74	2,68	2,98	-0,54	-15,4
Київська область	0,79	0,78	0,71	0,68	0,70	0,78	-0,01	-1,6
Луганська область	2,32	2,22	2,19	2,05	2,14	1,07	-1,25	-53,8
Львівська область	1,45	1,34	1,33	1,32	1,39	1,55	0,10	6,9
Миколаївська область	0,46	0,37	0,31	0,37	0,38	0,42	-0,04	-8,5
Одеська область	1,78	1,15	1,07	1,00	1,07	1,19	-0,59	-33,1
Полтавська область	0,87	0,74	0,66	0,68	0,70	0,78	-0,10	-10,9
Рівненська область	0,58	0,51	0,51	0,53	0,54	0,60	0,02	2,8
м. Севастополь	0,66	0,74	0,77	0,74	0,64	-	-	-
Сумська область	0,50	0,46	0,46	0,47	0,43	0,48	-0,02	-4,1
Тернопільська область	1,04	0,92	0,97	1,00	1,02	1,13	0,10	9,3
Харківська область	1,53	1,52	1,63	1,74	1,82	1,73	0,20	12,8
Херсонська область	0,62	0,37	0,41	0,42	0,43	0,48	-0,14	-23,3
Хмельницька область	0,91	0,97	1,07	1,11	1,13	1,25	0,34	37,3
Черкаська область	1,78	1,48	1,22	1,16	1,23	1,37	-0,41	-23,1
Чернівецька область	0,58	0,60	0,66	0,63	0,64	0,72	0,14	23,3
Чернігівська область	0,79	0,88	0,87	0,79	0,80	0,89	0,11	13,6
Всього по Україні	**1,00**	**1,00**	**1,00**	**1,00**	**1,00**	**1,00**	**-**	**-**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

З даних наведеної вище таблиці випливає, що у 2014 р. лише у 12 з 25 регіонів України (без врахування АРК та м. Севастополь) спостерігається перевищення даного показника від сереньоукраїнського значення, причому у кількох з них (Донецькій, Запорізькій, Луганській, Одеській та Черкаській областях, а також у м. Києві) відбувалося скорочення його значення за досліджуваний період. Покращення насиченості даними послугами спостерігається у Дніпропетровській, Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Харківській та Хмельницькій областях.

Негативні явища, що охопили ринок кооперативного кредитування, призвели не тільки до істотного скорочення кількості КС, але, і як наслідок, - до

суттєвого зменшення учасників кредитних кооперативів у регіонах України (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Кількість членів кредитних кооперативів України в регіональному розрізі у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Кількість членів КС по роках, осіб						Зміна 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	15609	11778	12643	14912	11166	-	-	-
Вінницька	52674	53565	15969	18928	20033	21660	-31014	-58,9
Волинська	9809	9972	9220	9064	7779	7761	-2048	-20,9
Дніпропетровська	34964	30168	30480	34188	32630	30799	-4165	-11,9
Донецька	210253	106466	86523	85722	72953	54704	-155549	-74,0
Житомирська	21763	20426	10828	9149	11040	9897	-11866	-54,5
Закарпатська	120114	112755	56514	56984	59052	59654	-60460	-50,3
Запорізька	61272	45786	35874	30708	28749	26896	-34376	-56,1
Івано-Франківська	80638	85538	70753	80447	66247	64070	-16568	-20,5
Кіровоградська	16937	14637	6888	13266	16523	17278	341	2,0
м. Київ	179799	270323	61741	67307	64174	65765	-114034	-63,4
Київська	20671	20938	20901	20802	15985	12627	-8044	-38,9
Луганська	117553	112844	69884	74630	73205	32477	-85076	-72,4
Львівська	206047	215055	216256	203319	192029	130432	-75615	-36,7
Миколаївська	31118	16976	11486	12139	12315	12494	-18624	-59,8
Одеська	527883	42359	20997	21012	20643	20423	-507460	-96,1
Полтавська	34169	25432	22570	19584	15546	14853	-19316	-56,5
Рівненська	13319	11482	9506	8928	6332	6407	-6912	-51,9
м. Севастополь	11598	11096	187	10444	8299	-	-	-
Сумська	14555	15615	15435	15476	10851	10770	-3785	-26,0
Тернопільська	87004	85170	73402	63997	60427	54495	-32509	-37,4
Харківська	85000	51554	42873	62284	48545	36379	-48621	-57,2
Херсонська	29454	18982	17793	24143	20171	21267	-8187	-27,8
Хмельницька	58430	57302	44118	48608	34283	32995	-25435	-43,5
Черкаська	91529	70857	48427	44865	36726	34449	-57080	-62,4
Чернівецька	14663	14533	14823	15428	15425	15667	1004	6,8
Чернігівська	44580	38734	36349	29564	27113	27397	-17183	-38,5
Всього по Україні	**2191405**	**1570343**	**1062440**	**1095898**	**988241**	**821616**	**-1369789**	**-62,5**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

За аналізований період в цілому кількість учасників системи кредитної кооперації в Україні скоротилася на 62,5%. Серед регіонів найбільший відплив учасників фіксується в Одеській, Донецькій, Луганській областях та у м. Києві, кількість учасників у яких скоротилася на 507,5 тис. чол., 155,5 тис. чол., 85,1 тис. чол. та 114,0 тис. чол. відповідно.

На ці три області припадає 62,9% усіх членів, що покинули систему кредитної кооперації України. Лідерство Одеської області за втратами

учасників пов'язане з ліквідацією у цей період таких небанківських кредитних установ як КС «Перше кредитне товариство» (активи – 477,8 млн. грн., депозитний портфель – 409,5 млн. грн., пайовиків – більше 400 тис. чол.), КС «Україна» (активи – 537,5 млн. грн., депозитний портфель – 162,9 млн. грн., пайовиків – більше 18 тис. чол.), КС «Морське кредитне товариство» (активи – 169,8 млн. грн., депозитний портфель – 131,9 млн. грн., пайовиків – більше 4,0 тис. чол.), КС «Альянс-Інвест» (активи – 152,6 млн. грн., депозитний портфель – 137,2 млн. грн., пайовиків – більше 3,1 тис. чол.).

Важливим аспектом аналізу регіональних особливостей розвитку кредитної кооперації в Україні є оцінка частки членів серед населення регіону. Оцінка цього показника дозволяє виділити серед регіонів ті, в яких відбувається активне залучення населення у систему кредитної кооперації.

Загальну характеристику участі населення у кредитній кооперації по регіонах України за досліджуваний період подано у табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Участь населення у кредитній кооперації в регіонах України у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Рівень участі населення у системі кредитної кооперації по роках, %						Зміна 2014/2009 роки
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
1	2	3	4	5	6	7	8
АР Крим	0,79	0,60	0,64	0,76	0,57	-	-
Вінницька	3,19	3,26	0,98	1,16	1,24	1,34	-1,85
Волинська	0,95	0,96	0,89	0,87	0,75	0,74	-0,20
Дніпропетровська	1,04	0,90	0,92	1,03	0,99	0,94	-0,10
Донецька	4,71	2,40	1,97	1,96	1,68	1,27	-3,43
Житомирська	1,69	1,60	0,85	0,72	0,87	0,79	-0,90
Закарпатська	9,65	9,04	4,52	4,54	4,70	4,74	-4,91
Запорізька	3,38	2,54	2,00	1,72	1,62	1,52	-1,86
Івано-Франківська	5,84	6,20	5,13	5,82	4,79	4,63	-1,21
Кіровоградська	0,61	0,52	0,24	0,47	0,58	2,28	1,67
м. Київ	10,44	15,74	3,59	3,91	3,72	3,80	-6,64
Київська	2,03	2,07	2,09	2,09	1,62	1,29	-0,74
Луганська	5,09	4,92	3,07	3,31	3,27	1,46	-3,62
Львівська	8,08	8,45	8,51	8,00	7,56	5,14	-2,94
Миколаївська	2,62	1,43	0,97	1,03	1,05	1,07	-1,54
Одеська	22,08	1,77	0,88	0,88	0,86	0,85	-21,23
Полтавська	2,28	1,71	1,53	1,33	1,07	1,03	-1,25
Рівненська	1,16	1,00	0,82	0,77	0,55	0,55	-0,60

Продовження табл. 2.14

1	2	3	4	5	6	7	8
м. Севастополь	3,05	2,91	0,05	2,72	2,15	-	-
Сумська	1,24	1,34	1,34	1,35	0,96	0,96	-0,28
Тернопільська	7,99	7,86	6,79	5,94	5,63	5,09	-2,90
Харківська	3,07	1,87	1,56	2,27	1,77	1,33	-1,74
Херсонська	2,69	1,74	1,64	2,24	1,88	1,99	-0,70
Хмельницька	4,38	4,32	3,34	3,70	2,62	2,54	-1,84
Черкаська	7,07	5,51	3,79	3,54	2,91	2,75	-4,31
Чернівецька	1,62	1,61	1,64	1,70	1,70	1,72	0,10
Чернігівська	4,02	3,53	3,34	2,74	2,54	2,60	-1,42
Всього по Україні	**4,77**	**3,43**	**2,33**	**2,41**	**2,18**	**1,91**	**-2,85**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

Серед регіонів за досліджуваний період лише у Кіровоградській та Чернівецькій областях спостерігається нарощення цього показника на 1,67% та 0,1% відповідно. У всіх інших регіонах констатується спад активності населення до участі у кредитному кооперуванні. Водночас у 2014 р. найбільша частка населення є пайовиком КС у Львівській (5,14%), Тернопільській (5,09%), Закарпатській (4,74%) та Івано-Франківській (4,63%) областях.

В цілому на основі проведених розрахунків можна зробити висновок про те, що найбільша частка населення залучена у кредитну кооперацію на Західній Україні, що певним чином пояснюється історичним надбанням та традиціями функціонування цієї системи у дорадянський період.

Погіршення фінансово-економічної діяльності КС призвело до зниження довіри населення до цієї категорії кредитних установ, що проявляється у звуженні кількості осіб, які мають внески у КС (табл. 2.15).

Найбільш суттєвим є скорочення вкладників у Одеській області, кількість яких на кінець 2014 р. становить лише 1,4% від показника 2009 р., а найменшим – у Херсонській області (-16,3%). У всіх регіонах спостерігається скорочення вкладників у межах від 17,4% (Львівська обл.) до 92,5% (Донецька обл.). Ліквідація КС на півострові Крим призвела до втрати більше 1 тис. вкладників. В цілому за аналізований період кількісне скорочення вкладників в регіонах України сягає 73,1%.

Таблиця 2.15

Кількість членів КС у регіонах України, які мають внески на депозитних рахунках у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Кількість членів КС, що мають вклади по роках, осіб						Зміна 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	3669	554	784	983	699	-	-	-
Вінницька	2587	2321	1104	1152	1250	1132	-1455	-56,2
Волинська	887	742	557	108	113	102	-785	-88,5
Дніпропетровська	2158	1499	1362	1355	1710	1037	-1121	-51,9
Донецька	10588	4681	3108	2242	1739	797	-9791	-92,5
Житомирська	797	745	732	606	651	615	-182	-22,8
Закарпатська	5214	4035	2317	2255	2401	3727	-1487	-28,5
Запорізька	3204	2151	1772	1438	1329	508	-2696	-84,1
Івано-Франківська	5784	5465	8256	4524	4224	3779	-2005	-34,7
Кіровоградська	2144	1799	862	976	1085	1049	-1095	-51,1
м. Київ	11543	6884	2946	3153	3734	2904	-8639	-74,8
Київська	610	522	485	589	309	296	-314	-51,5
Луганська	6785	6142	2303	2152	2072	797	-5988	-88,3
Львівська	5925	5844	6166	6872	6508	4896	-1029	-17,4
Миколаївська	2937	2688	686	646	601	488	-2449	-83,4
Одеська	24317	11443	487	451	406	339	-23978	-98,6
Полтавська	2622	1564	1273	946	689	470	-2152	-82,1
Рівненська	751	583	444	478	429	347	-404	-53,8
м. Севастополь	759	741	-	430	371	-	-	-
Сумська	376	369	285	193	123	79	-297	-79,0
Тернопільська	3402	2737	2560	2373	1988	1593	-1809	-53,2
Харківська	2434	2340	1998	1768	1587	1117	-1317	-54,1
Херсонська	2718	1410	1623	3314	2273	2276	-442	-16,3
Хмельницька	1691	1623	1436	1571	1349	929	-762	-45,1
Черкаська	10042	7427	2256	2502	2275	868	-9174	-91,4
Чернівецька	889	699	551	476	476	460	-429	-48,3
Чернігівська	2139	1939	1605	1392	1144	874	-1265	-59,1
Всього по Україні	**116972**	**78947**	**47958**	**44945**	**41535**	**31479**	**-85493**	**-73,1**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

Названі вище проблеми спричинили скорочення не тільки кількості вкладників, але й кількості позичальників КС у 2009-2014 рр., що й спостерігається при аналізі даних табл. 2.16. На відміну від кількості вкладників, кількість позичальників за 2009-2014 рр. скоротилася в меншій мірі, ніж кількість вкладників за аналогічний період, і у 2013 р. становила 44% аналізованого показника 2009 р. Найбільшим скороченням позичальників відзначалися Одеська (-94,7%), Закарпатська (-82,7%), Луганська (-78,7%) та Вінницька (-75,3%) області. На півострові Крим кількість позичальників досліджуваних небанківських установ скоротилася на більш ніж 3,7 тис. чол. Єдиний регіон, в якому констатується приріст кількості позичальників –

Житомирська область, в якій зросла кількість таких осіб на 120 чол.(+2,5%). В усіх інших регіонах кількість позичальників скоротилася в межах 11,1%-64,7%.

Показник співвідношення позичальників до вкладників дозволяє оцінювати здатність залучати в систему кредитної кооперації регіону як позичальників, так і вкладників. Адже бажаним є відносно невеликі значення цього показника, що свідчить про адекватну політику в роботі кредитної спілки з активними учасниками цієї системи.

Таблиця 2.16

Кількість членів КС, які мають заборгованість за кредитами в регіонах України у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Кількість пайовиків КС, що мають кредити, по роках, ос.						Зміна 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	3924	2938	3125	3520	3195	-	-	-
Вінницька	18925	15711	4241	5312	5288	4680	-14245	-75,3
Волинська	3006	2822	2384	2203	2142	1977	-1029	-34,2
Дніпропетровська	11545	11393	11018	11452	11368	10259	-1286	-11,1
Донецька	43091	38998	35963	35881	32168	22119	-20972	-48,7
Житомирська	4472	4402	4191	4369	4540	4592	120	2,7
Закарпатська	33909	26704	10179	9439	9083	5882	-28027	-82,7
Запорізька	12377	9588	8383	7464	6326	5047	-7330	-59,2
Івано-Франківська	16354	15945	13588	15393	12517	12317	-4037	-24,7
Кіровоградська	5995	5001	1442	3677	3948	3777	-2218	-37,0
м. Київ	53778	49832	18304	19622	21651	21307	-32471	-60,4
Київська	4702	4175	3925	5834	3410	3849	-853	-18,1
Луганська	24694	22501	17881	18037	17239	5250	-19444	-78,7
Львівська	34031	31507	29613	27908	25793	21826	-12205	-35,9
Миколаївська	6930	5481	3089	3149	2992	2444	-4486	-64,7
Одеська	45616	4777	2953	2763	2552	2460	-43156	-94,6
Полтавська	4611	3668	3095	2671	2387	2058	-2553	-55,4
Рівненська	2940	2145	1977	2068	1706	1631	-1309	-44,5
м. Севастополь	3226	3346	16	3525	2503	-	-	-
Сумська	3314	3065	2621	2224	2082	2121	-1193	-36,0
Тернопільська	19038	17187	16347	15065	14838	12564	-6474	-34,0
Харківська	12545	12162	11040	12722	11303	7565	-4980	-39,7
Херсонська	6345	3981	4069	4644	4127	4197	-2148	-33,9
Хмельницька	14850	14147	12702	12774	10572	9291	-5559	-37,4
Черкаська	18485	18515	14815	10674	10229	9898	-8587	-46,5
Чернівецька	3761	3407	3382	3145	2987	2719	-1042	-27,7
Чернігівська	11570	9639	8940	8471	7955	6803	-4767	-41,2
Всього по Україні	**424034**	**343037**	**249283**	**254006**	**234901**	**186633**	**-237401**	**-56,0**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

За показником співвідношення кількості позичальників до вкладників (табл. 2.17) у 2014 р. найнижчі значення цього показника зафіксовані у Закарпатській області, де на одного вкладника припадає 1,54 позичальника.

Таблиця 2.17

Співвідношення позичальників до вкладників КС

у регіонах України у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Співвідношення позичальників до вкладників по роках						Зміна 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	1,07	5,30	3,99	3,58	4,57	-	-	-
Вінницька	7,32	6,77	3,84	4,61	4,23	4,13	-3,18	-43,5
Волинська	3,39	3,80	4,28	20,40	18,96	19,38	15,99	471,9
Дніпропетровська	5,35	7,60	8,09	8,45	6,65	9,89	4,54	84,9
Донецька	4,07	8,33	11,57	16,00	18,50	27,75	23,68	581,9
Житомирська	5,61	5,91	5,73	7,21	6,97	7,47	1,86	33,1
Закарпатська	6,50	6,62	4,39	4,19	3,78	1,58	-4,93	-75,7
Запорізька	3,86	4,46	4,73	5,19	4,76	9,94	6,07	157,2
Івано-Франківська	2,83	2,92	1,65	3,40	2,96	3,26	0,43	15,3
Кіровоградська	2,80	2,78	1,67	3,77	3,64	3,60	0,80	28,8
м. Київ	4,66	7,24	6,21	6,22	5,80	7,34	2,68	57,5
Київська	7,71	8,00	8,09	9,90	11,04	13,00	5,30	68,7
Луганська	3,64	3,66	7,76	8,38	8,32	6,59	2,95	81,0
Львівська	5,74	5,39	4,80	4,06	3,96	4,46	-1,29	-22,4
Миколаївська	2,36	2,04	4,50	4,87	4,98	5,01	2,65	112,3
Одеська	1,88	0,42	6,06	6,13	6,29	7,26	5,38	286,8
Полтавська	1,76	2,35	2,43	2,82	3,46	4,38	2,62	149,0
Рівненська	3,91	3,68	4,45	4,33	3,98	4,70	0,79	20,1
м. Севастополь	4,25	4,52	Н/Д	8,20	6,75	-	-	-
Сумська	8,81	8,31	9,20	11,52	16,93	26,85	18,03	204,6
Тернопільська	5,60	6,28	6,39	6,35	7,46	7,89	2,29	40,9
Харківська	5,15	5,20	5,53	7,20	7,12	6,77	1,62	31,4
Херсонська	2,33	2,82	2,51	1,40	1,82	1,84	-0,49	-21,0
Хмельницька	8,78	8,72	8,85	8,13	7,84	10,00	1,22	13,9
Черкаська	1,84	2,49	6,57	4,27	4,50	11,40	9,56	519,5
Чернівецька	4,23	4,87	6,14	6,61	6,28	5,91	1,68	39,7
Чернігівська	5,41	4,97	5,57	6,09	6,95	7,78	2,37	43,9
Всього по Україні	**3,63**	**4,35**	**5,20**	**5,65**	**5,66**	**5,93**	**2,30**	**63,5**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

Від трьох до п’яти позичальників на одного вкладника припадає у Херсонській, Вінницькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Полтавській та Рівненській областях. Найскладніша ситуація із забезпеченням оптимальної кількості позичальників та вкладників у систему кредитної кооперації спостерігається у Сумській, Донецькій, Волинській та Київській областях, у яких на кінець 2014 р. на одного вкладника припадало від 13 до 28 позичальників.

Зростання недовіри до кооперативної ідеї прослідковується і в частині зменшення довірених КС депозитів пайовиків, адже за 2009-2014 рр.

депозитний портфель кредитних кооперативів скоротився на 2,16 млрд. грн. і у 2013 р. становив 1,36 млрд. грн. (табл. 2.18).

Найбільше скорочення депозитів відчули КС Одеської області, в якій спостерігається за досліджуваний період скорочення портфелю на 813,1 млн. грн. внаслідок названих вище подій, у КС столиці констатують 58%-ве скорочення депозитного портфелю, що становить 246,8 млн. грн., а в Донецькій області сума залучених коштів пайовиків у 2014 р. на 212,7 млн. грн. менше показника 2009 р.

Таблиця 2.18

Динаміка зміни загальної суми депозитних вкладів кредитних кооперативів у регіонах України у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Загальна сума депозитів в КС по роках, млн. грн.						Зміна 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	76,7	16,9	26,9	38,5	29,1	-	-	-
Вінницька	86,1	80,3	40,2	53,2	76,1	80,6	-5,5	-6,4
Волинська	15,3	14,4	12,2	4,3	4,5	4,7	-10,6	-69,1
Дніпропетровська	37,0	37,1	43,0	48,4	76,6	43,0	6,0	16,2
Донецька	228,9	95,2	71,2	48,7	45,3	16,3	-212,7	-92,9
Житомирська	17,9	20,8	21,2	19,2	24,9	27,8	9,8	54,9
Закарпатська	96,5	75,6	44,5	38,2	39,3	31,2	-65,3	-67,7
Запорізька	87,3	71,3	73,6	65,0	58,3	23,8	-63,5	-72,7
Івано-Франківська	47,7	53,1	54,2	63,8	66,7	64,3	16,6	34,7
Кіровоградська	40,7	32,2	25,1	26,7	31,3	29,4	-11,2	-27,6
м. Київ	425,8	242,6	169,4	168,5	231,3	179,0	-246,8	-58,0
Київська	16,2	16,4	20,9	25,0	15,3	13,6	-2,6	-16,0
Луганська	129,4	123,8	57,8	61,0	71,3	30,5	-98,8	-76,4
Львівська	80,9	83,6	101,2	109,6	108,0	79,6	-1,3	-1,5
Миколаївська	71,8	65,2	17,9	20,0	22,9	15,7	-56,1	-78,1
Одеська	843,9	392,6	32,7	34,1	30,1	30,7	-813,1	-96,4
Полтавська	47,0	31,4	15,1	11,7	11,4	10,3	-36,7	-78,0
Рівненська	15,0	11,5	9,7	10,4	10,6	9,2	-5,8	-38,7
м. Севастополь	30,5	28,9	Н/Д	21,9	19,0	-	-	-
Сумська	6,8	6,7	5,8	3,7	2,1	1,1	-5,7	-83,5
Тернопільська	45,0	47,9	50,3	48,8	56,3	46,5	1,5	3,2
Харківська	126,7	93,7	79,5	81,7	67,0	39,5	-87,1	-68,8
Херсонська	63,5	37,7	51,0	115,6	95,2	101,5	38,0	59,8
Хмельницька	39,2	40,4	40,5	42,9	38,7	33,0	-6,2	-15,9
Черкаська	206,1	157,2	56,2	63,6	61,5	30,1	-176,0	-85,4
Чернівецька	32,9	29,4	26,6	23,3	25,9	23,4	-9,5	-28,9
Чернігівська	46,0	39,0	39,0	39,8	37,0	25,0	-21,0	-45,7
Всього по Україні	**2960,7**	**1945,0**	**1185,5**	**1287,5**	**1355,8**	**989,8**	**-1970,9**	**-66,6**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

Необхідно, однак, відзначити, що серед регіонів є й такі, у яких спостерігається зростання сум депозитів. Такими були Житомирська (приріст – 9,8 млн. грн., або +54,9%), Івано-Франківська (приріст 16,6 млн. грн., або

+34,7%), Дніпропетровська (приріст +6 млн. грн., однак констатується скорочення портфелю на 34,4 млн. грн. в порівнянні до 2013 р.) та Херсонська (приріст 38 млн. грн., або +59,8%) області. Лідером зростання депозитного портфелю є саме Херсонська область.

Тенденція, подібна до депозитного портфелю, спостерігається і стосовно формування кредитного портфелю кредитних кооперативів у регіонах (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Динаміка зміни кредитного портфеля кредитних кооперативів у регіонах України у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Кредитний портфель КС по роках, млн. грн.						Зміна за 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	110,4	36,6	48,8	66,6	59,3	-	-	-
Вінницька	102,7	95,2	52,4	77,0	103,4	119,8	17,2	16,7
Волинська	42,0	38,0	36,7	11,1	12,1	11,7	-30,3	-72,1
Дніпропетровська	62,8	63,8	73,0	89,1	122,5	90,4	27,6	43,9
Донецька	265,8	139,4	140,5	156,1	157,8	85,8	-180,0	-67,7
Житомирська	19,0	20,3	23,8	26,7	31,5	30,3	11,3	59,7
Закарпатська	144,6	126,6	62,7	61,7	64,7	58,2	-86,4	-59,8
Запорізька	126,6	103,5	101,4	94,1	85,6	71,6	-54,9	-43,4
Івано-Франківська	73,8	82,7	88,5	110,7	112,4	122,5	48,7	66,0
Кіровоградська	53,3	43,1	39,3	40,4	42,6	39,4	-13,9	-26,1
м. Київ	800,2	671,9	593,2	633,1	444,4	384,5	-415,6	-51,9
Київська	47,9	47,2	39,9	39,9	30,9	25,0	-22,9	-47,8
Луганська	162,7	153,7	87,3	94,1	107,6	53,2	-109,5	-67,3
Львівська	115,5	126,2	148,5	148,2	146,9	132,3	16,9	14,6
Миколаївська	86,7	78,1	23,8	28,3	31,5	28,5	-58,1	-67,1
Одеська	765,6	745,0	81,4	87,7	78,7	88,8	-676,8	-88,4
Полтавська	59,0	37,0	27,2	21,6	18,8	14,9	-44,1	-74,7
Рівненська	21,4	17,6	15,1	15,5	15,6	15,6	-5,8	-27,1
м. Севастополь	60,4	55,7	1,9	43,2	36,9	-	-	-
Сумська	12,8	12,6	12,3	10,9	10,8	12,3	-0,5	-3,7
Тернопільська	60,1	63,2	70,5	71,4	79,0	70,5	10,4	17,2
Харківська	181,1	144,8	123,7	170,5	184,7	145,2	-35,9	-19,8
Херсонська	86,2	53,9	72,3	148,5	117,4	132,0	45,8	53,2
Хмельницька	51,4	53,1	57,4	66,0	63,4	60,6	9,3	18,1
Черкаська	269,6	231,0	108,4	110,4	111,7	86,6	-183,0	-67,9
Чернівецька	58,2	50,5	52,9	50,3	56,2	60,0	1,8	3,1
Чернігівська	67,7	58,9	54,4	57,9	59,2	54,4	-13,3	-19,6
Всього по Україні	**3907,4**	**3349,5**	**2237,4**	**2531,0**	**2385,6**	**1994,4**	**-1912,9**	**-49,0**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

Оцінюючи зміну кредитного портфелю КС у регіонах України, необхідно відзначити таке: якщо у 2009 р. на м. Київ припадало 20,5% і на Одеську область 19,6% кредитів усіх КС України, то у 2014 р. частка Одеської області

скоротилася до 4,5% а регіоном-лідером залишилася столиця, яка змогла акумулювати 19,3% всіх виданих в Україні кредитів. Фактично, за досліджуваний період лише у Вінницькій, Івано-Франківській, та Чернівецькій областях спостерігається приріст сум виданих кредитів у посткризових роках. У всіх інших регіонах відмічається скорочення кредитного портфелю КС, що є результатом скорочення платоспроможності населення у посткризовий період, а також певним подорожчанням фінансових ресурсів КС.

Важливим моментом аналізу функціонування кредитних кооперативів у регіонах України є оцінка коефіцієнта покриття, що вказує на співвідношення сум виданих кредитів до сум залучених депозитів і дозволяє оцінити здатність фінансових установ у регіоні формувати збалансований кредитний та депозитний портфелі.

Коефіцієнт покриття кредитів депозитами характеризує здатність КС залучати депозити від пайовиків для підтримки своїх кредитних операцій та її можливість давати в кредит ці депозити. Вищий коефіцієнт свідчить про високий ризик, оскільки він може відображати нижчу ліквідність (та уразливість від дій кредиторів), негативні економічні умови чи наслідки відпливу депозитів. Низький рівень співвідношення може відображати недостатні можливості кредитування або небажання ризикувати при наданні позик. Рекомендоване значення становить близько 1,4-1,5.

Оцінюючи динаміку зміни коефіцієнта покриття в регіонах України у 2009-2014 рр. відмічається його істотне зростання в Сумській (+483,8%), Донецькій (+354,5%), Кіровоградській (+301,3%), Одеській (+218,3%) та Черкаській (+119,8%) областях (табл. 2.20).

Можна виділити ті регіони, в яких у певних роках досліджуваного періоду відбувалися банкрутства КС. Характерною ознакою таких КС було те, що більшість з них відігравала вагому роль на депозитному ринку регіону. Саме тому значення коефіцієнта покриття в Одеській області у 2009 р. складало 0,91 і свідчить про ліквідацію низки фінансових установ, які були наведені вище, у м. Київ збанкрутіла КС «Тринадцята зарплата» (депозитний портфель

складав 50,5 млн. грн.) та з десяток інших, тому у 2011-2012 рр. даний показник зростає.

Таблиця 2.20

Коефіцієнт покриття (співвідношення кредитів та депозитів) кредитної кооперації у регіонах України у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Коефіцієнт покриття КС по роках						Зміна за 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	абс.	%
АР Крим	1,44	2,17	1,82	1,73	2,04	-	-	-
Вінницька	1,19	1,19	1,30	1,45	1,36	1,49	0,29	24,7
Волинська	2,75	2,63	3,02	2,60	2,68	2,48	-0,27	-9,7
Дніпропетровська	1,70	1,72	1,70	1,84	1,60	2,10	0,40	23,8
Донецька	1,16	1,46	1,97	3,20	3,48	5,28	4,11	354,5
Житомирська	1,06	0,97	1,12	1,39	1,27	1,09	0,03	3,1
Закарпатська	1,50	1,67	1,41	1,62	1,65	1,87	0,37	24,6
Запорізька	1,45	1,45	1,38	1,45	1,47	1,66	0,21	14,3
Івано-Франківська	1,55	1,56	1,63	1,73	1,68	1,91	0,36	23,2
Кіровоградська	1,31	1,34	1,57	1,51	1,36	5,27	3,95	301,3
м. Київ	1,88	2,77	3,50	3,76	1,92	2,15	0,27	14,3
Київська	2,95	2,87	1,91	1,59	2,01	0,85	-2,11	-71,3
Луганська	1,26	1,24	1,51	1,54	1,51	1,74	0,49	38,6
Львівська	1,43	1,51	1,47	1,35	1,36	1,66	0,23	16,4
Миколаївська	1,21	1,20	1,33	1,41	1,37	1,82	0,61	50,5
Одеська	0,91	1,90	2,49	2,57	2,61	2,89	1,98	218,3
Полтавська	1,26	1,18	1,81	1,85	1,65	1,44	0,19	15,0
Рівненська	1,42	1,53	1,56	1,50	1,47	1,70	0,27	19,1
м. Севастополь	1,98	1,93	-	1,97	1,94	-	-	-
Сумська	1,89	1,90	2,13	2,98	5,18	11,05	9,15	483,8
Тернопільська	1,34	1,32	1,40	1,46	1,40	1,52	0,18	13,5
Харківська	1,43	1,54	1,56	2,09	2,76	3,67	2,24	156,8
Херсонська	1,36	1,43	1,42	1,28	1,23	1,30	-0,06	-4,2
Хмельницька	1,31	1,32	1,42	1,54	1,64	1,84	0,53	40,4
Черкаська	1,31	1,47	1,93	1,74	1,82	2,88	1,57	119,8
Чернівецька	1,77	1,72	1,99	2,17	2,17	2,57	0,80	45,1
Чернігівська	1,47	1,51	1,40	1,46	1,60	2,18	0,71	48,2
Всього по Україні	**1,32**	**1,72**	**1,89**	**1,97**	**1,76**	**2,01**	**0,70**	**52,7**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

У Закарпатській області у 2010 р. було почато процедуру ліквідації КС «Мрія», що входила до ТОР-10 лідерів ринку з депозитним портфелем 52,7 млн. грн., а також таких КС як «Рахів», «Централь-Старт» та ін. Аналогічні тенденції відмічаються у Донецькій та Луганській областях у 2014 р., що пояснюється проведенням активних бойових дій, внаслідок чого депозитний портфель регіональних КС суттєво скоротився, однак існують проблеми з погашенням кредитів. Високий показник коефіцієнту покриття у Сумській

області у 2014 р. пояснюється відтоком внесків на фоні розширення кредитування.

Незважаючи на негативні тенденції при формуванні кредитного та депозитного портфелів КС, в регіонах України відбувається зростання середньої суми виданого кредиту КС, а також середнього розміру депозитного вкладу (табл. 2.20 та табл. 2.21).

Таблиця 2.21

Середній розмір кредиту, наданий члену КС
в регіонах України у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Середній розмір кредиту члена КС по роках, тис. грн.						Зміна 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	28,1	12,5	15,6	18,9	18,6	-	-	-
Вінницька	5,4	6,1	12,4	14,5	19,5	25,6	20,2	371,9
Волинська	14,0	13,5	15,4	5,0	5,7	5,9	-8,1	-57,6
Дніпропетровська	5,4	5,6	6,6	7,8	10,8	8,8	3,4	61,9
Донецька	6,2	3,6	3,9	4,3	4,9	3,9	-2,3	-37,1
Житомирська	4,2	4,6	5,7	6,1	6,9	6,6	2,4	55,5
Закарпатська	4,3	4,7	6,2	6,5	7,1	9,9	5,6	132,0
Запорізька	10,2	10,8	12,1	12,6	13,5	14,2	4,0	38,8
Івано-Франківська	4,5	5,2	6,5	7,2	9,0	9,9	5,4	120,4
Кіровоградська	8,9	8,6	27,3	11,0	10,8	10,4	1,5	17,3
м. Київ	14,9	13,5	32,4	32,3	20,5	18,0	3,2	21,3
Київська	10,2	11,3	10,2	6,8	9,1	6,5	-3,7	-36,3
Луганська	6,6	6,8	4,9	5,2	6,2	10,1	3,5	53,9
Львівська	3,4	4,0	5,0	5,3	5,7	6,1	2,7	78,7
Миколаївська	12,5	14,3	7,7	9,0	10,5	11,7	-0,8	-6,6
Одеська	16,8	156,0	27,6	31,8	30,8	36,1	19,3	115,0
Полтавська	12,8	10,1	8,8	8,1	7,9	7,3	-5,5	-43,3
Рівненська	7,3	8,2	7,6	7,5	9,2	9,6	2,3	31,5
м. Севастополь	18,7	16,7	118,0	12,3	14,7	-	-	-
Сумська	3,9	4,1	4,7	4,9	5,2	5,8	2,0	50,5
Тернопільська	3,2	3,7	4,3	4,7	5,3	5,6	2,5	77,6
Харківська	14,4	11,9	11,2	13,4	16,3	19,2	4,8	33,0
Херсонська	13,6	13,5	17,8	32,0	28,4	31,4	17,9	131,6
Хмельницька	3,5	3,8	4,5	5,2	6,0	6,5	3,1	88,8
Черкаська	14,6	12,5	7,3	10,3	10,9	8,8	-5,8	-40,0
Чернівецька	15,5	14,8	15,6	16,0	18,8	22,1	6,6	42,6
Чернігівська	5,9	6,1	6,1	6,8	7,4	8,0	2,1	36,7
Всього по Україні	**9,2**	**9,8**	**9,0**	**10,0**	**10,2**	**10,7**	**1,5**	**16,0**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

У 2014 р. лише у 6 регіонах (АРК, Волинській, Донецькій, Полтавській, Черкаській областях та м. Севастополь) зафіксоване зменшення середнього розміру кредиту, в цілому ж спостерігається приріст середньої суми виданого кредиту КС України в середньому на 16% за період 2009-2014 рр.

Позитивним є те, що за останні роки одночасно з істотним скороченням кількості вкладників та депозитного портфелю, відбувається і зворотна тенденція посилення довіри до КС тих осіб, що залишилися чи приєдналися до числа пайовиків. Це підтверджують дані щодо середнього розміру розміщеного у кредитних кооперативах депозиту (табл. 2.22).

Таблиця 2.22

Середній розмір депозиту, розміщений у регіональних КС України у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Середній розмір депозиту члена КС по роках, тис. грн.						Зміна 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	20,9	30,5	34,3	39,2	41,6	-	-	-
Вінницька	33,3	34,6	36,4	46,2	60,9	71,2	37,9	113,8
Волинська	17,2	19,4	21,8	39,5	40,0	46,3	29,1	168,6
Дніпропетровська	17,2	24,8	31,5	35,7	44,8	41,5	24,3	141,8
Донецька	21,6	20,3	22,9	21,7	26,1	20,4	-1,2	-5,6
Житомирська	22,5	28,0	29,0	31,7	38,2	45,1	22,7	100,8
Закарпатська	18,5	18,7	19,2	16,9	16,4	8,4	-10,1	-54,8
Запорізька	27,3	33,1	41,5	45,2	43,8	46,9	19,6	71,9
Івано-Франківська	8,2	9,7	6,6	14,1	15,8	17,0	8,8	106,2
Кіровоградська	19,0	17,9	29,1	27,4	28,8	28,1	9,1	48,0
м. Київ	36,9	35,2	57,5	53,4	61,9	61,6	24,8	67,1
Київська	26,6	31,5	43,2	42,5	49,6	46,0	19,4	73,0
Луганська	19,1	20,2	25,1	28,4	34,4	38,3	19,2	100,9
Львівська	13,7	14,3	16,4	15,9	16,6	16,3	2,6	19,1
Миколаївська	24,4	24,2	26,1	31,0	38,2	32,2	7,8	31,7
Одеська	34,7	34,3	67,2	75,6	74,3	90,7	56,0	161,3
Полтавська	17,9	20,1	11,8	12,3	16,6	22,0	4,1	22,8
Рівненська	20,0	19,7	21,8	21,7	24,8	26,5	6,5	32,6
м. Севастополь	40,2	39,0	-	51,0	51,2	-	-	-
Сумська	18,0	18,1	20,3	19,0	17,0	14,1	-3,9	-21,5
Тернопільська	13,2	17,5	19,7	20,6	28,3	29,2	15,9	120,5
Харківська	52,0	40,1	39,8	46,2	42,2	35,4	-16,6	-32,0
Херсонська	23,4	26,8	31,4	34,9	41,9	44,6	21,2	90,9
Хмельницька	23,2	24,9	28,2	27,3	28,7	35,5	12,3	53,1
Черкаська	20,5	21,2	24,9	25,4	27,0	34,7	14,2	69,1
Чернівецька	37,0	42,1	48,2	48,8	54,4	50,8	13,8	37,3
Чернігівська	21,5	20,1	24,3	28,6	32,3	28,6	7,1	32,8
Всього по Україні	**25,3**	**24,6**	**24,7**	**28,6**	**32,6**	**31,4**	**6,1**	**24,2**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

У всіх регіонах України, за винятком Закарпатської та Донецької областей відбулося достатньо суттєве зростання середнього розміру вкладу в КС. Лідирує за цим показником у 2014 р. Одеська область, у якій пайовики відкривають депозит в середньому на суму більше 90 тис. грн. Аутсайдером є Закарпатська область, в якій цей показник складає 8,4 тис. грн., тобто регіон-

лідер випереджає аутсайдера в 10,7 рази. На думку авторів, низький показник розміру середнього внеску в Закарпатській області свідчить про більш обачливу та менш ризиковану політику розміщення коштів, і не обов'язково це пов'язане з низькою платоспроможністю населення регіону.

Оцінюючи роль КС у регіональній економіці, необхідно відзначити скорочення їх ролі, адже за 2009-2014 рр. частка кредитів у ВРП регіонів України суттєво зменшилась (табл. 2.23).

Таблиця 2.23

Частка кредитного портфелю кредитних кооперативів у ВРП регіонів України у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Частка кредитів КС у ВРП по роках, %						Зміна 2014/2009
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
АР Крим	0,40	0,11	0,13	0,15	0,13	-	-
Вінницька	0,51	0,40	0,18	0,23	0,29	0,31	-0,20
Волинська	0,34	0,26	0,21	0,06	0,06	0,05	-0,29
Дніпропетровська	0,07	0,05	0,05	0,06	0,08	0,06	-0,01
Донецька	0,26	0,11	0,09	0,09	0,10	0,05	-0,21
Житомирська	0,13	0,11	0,11	0,11	0,12	0,11	-0,02
Закарпатська	1,15	0,83	0,35	0,29	0,30	0,25	-0,90
Запорізька	0,34	0,24	0,20	0,17	0,16	0,12	-0,21
Івано-Франківська	0,43	0,40	0,33	0,34	0,34	0,35	-0,08
Кіровоградська	0,03	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	-0,02
м. Київ	2,13	1,49	1,00	0,91	0,64	0,52	-1,61
Київська	0,36	0,30	0,20	0,18	0,12	0,09	-0,27
Луганська	0,42	0,34	0,15	0,16	0,20	0,09	-0,33
Львівська	0,32	0,30	0,28	0,24	0,23	0,20	-0,13
Миколаївська	0,43	0,32	0,09	0,10	0,10	0,08	-0,34
Одеська	1,57	1,38	0,13	0,14	0,11	0,12	-1,45
Полтавська	0,18	0,08	0,05	0,04	0,03	0,02	-0,15
Рівненська	0,16	0,11	0,08	0,07	0,07	0,07	-0,09
м. Севастополь	0,94	0,72	0,02	0,44	0,33	-	-
Сумська	0,08	0,07	0,05	0,04	0,04	0,04	-0,04
Тернопільська	0,54	0,50	0,43	0,40	0,44	0,36	-0,17
Харківська	0,31	0,22	0,16	0,21	0,22	0,16	-0,15
Херсонська	0,64	0,34	0,39	0,77	0,57	0,59	-0,05
Хмельницька	0,33	0,29	0,25	0,25	0,24	0,21	-0,11
Черкаська	1,44	1,03	0,40	0,35	0,34	0,24	-1,20
Чернівецька	0,69	0,51	0,44	0,38	0,41	0,41	-0,28
Чернігівська	0,46	0,35	0,26	0,24	0,24	0,21	-0,25
Всього по Україні	**0,43**	**0,31**	**0,17**	**0,17**	**0,16**	**0,13**	**-0,30**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

За період дослідження частка кредитного портфелю кредитних кооперативів у ВРП в середньому по Україні скоротилася з 0,43% у 2009 р. до 0,13% у 2014 р. Найбільш істотне скорочення відбулося у 2010-2011 рр., що

пов’язано із виключенням з Держреєстру 199 учасників кредитної кооперації серед яких біли і вагомі учасники ринку (КС «Мрія», КС «Перше кредитне товариство», КС «Добробут» тощо).

Вагому роль КС у кредитуванні населення регіонів України у кризовий період підтверджує те, що у м. Києві кредитний портфель кооперативів становив більш ніж 2,1% ВРП регіону, у Черкаській області – 1,44%, Одеській області – 1,57%,а у Закарпатській області – 1,15%. Фінансово-економічна криза внесла свої корективи, і вже наприкінці 2014 р. у всіх регіонах відбулося суттєве скорочення кредитного портфелю КС у ВРП. Найбільший спад відмічається у м. Києві (-1,61%), Одеській (-1,45%), Черкаській (-1,2%) та Закарпатській (-0,9%) областях. Найменші значення даного показника у 2014 р. зафіксоване у Кіровоградській (0,01%), Полтавській (0,02%), Сумській (0,04%), Волинській та Донецькій областях (по 0,05%). В цілому констатується звуження кредитної діяльності КС на регіональних ринках і внаслідок цього зменшується вплив цих фінансових установ на фінансове забезпечення розвитку регіонів України.

Одним із показників фінансової забезпеченості діяльності КС є динаміка формування капіталу кредитної установи. У табл. 2.24 розміщено інформацію про формування капіталу кредитних кооперативів України у 2009-2014 рр.

Фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. негативно вплинула на капіталізацію КС України, адже якщо у 2004-2008 рр. відбувалося шестикратне зростання капіталу кредитних кооперативів, то у посткризовий період кредитні спілки не змогли сформувати достатній обсяг капіталу, причому до 2010 р. відбувалося його скорочення і в подальшому у 2011 р. Від’ємне значення капіталу пов’язано з отриманням КС відповідних регіонів збитків від їх діяльності, що призвело до формування такого показника Найбільшу втрату капіталу понесли КС у Київській області, в яких цей показник скоротився з 26,1 млн. грн. у 2009 р. до 9,5 млн. грн. у 2014 р., тобто скорочення склало 16,5 млн. грн. В Одеській області спостерігається істотний приріст капіталу КС,

яка становила за досліджуваний період 155,1 млн. грн. внаслідок ліквідації провідних учасників ринку кредитного кооперування регіону.

Таблиця 2.24

Формування капіталу кредитних кооперативів у регіонах України у 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Розмір капіталу КС по роках, млн. грн.						Зміна 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
АР Крим	34,9	22,5	28,9	37,6	44,1	-	-	-
Вінницька	13,4	3,6	21,0	28,7	30,0	24,8	11,4	85,1
Волинська	3,6	1,9	6,1	7,2	8,1	7,6	3,9	108,1
Дніпропетровська	24,8	24,2	30,1	34,8	44,8	45,0	20,2	81,4
Донецька	14,3	52,7	76,0	105,4	120,1	88,4	74,1	518,8
Житомирська	3,8	3,4	3,3	11,2	12,4	7,0	3,3	87,4
Закарпатська	35,5	37,1	16,4	20,3	23,3	25,9	-9,7	-27,2
Запорізька	28,4	22,7	21,3	20,9	18,8	14,8	-13,6	-47,8
Івано-Франківська	25,1	30,2	36,8	43,6	48,0	54,6	29,4	117,2
Кіровоградська	2,1	1,5	5,2	3,1	2,4	2,2	0,1	3,7
м. Київ	307,1	303,0	309,1	370,1	240,9	309,3	2,2	0,7
Київська	26,1	26,5	10,4	13,9	15,3	9,5	-16,5	-63,4
Луганська	13,2	0,3	27,3	29,6	32,7	20,1	7,0	52,9
Львівська	57,5	65,0	53,4	61,3	58,9	57,2	-0,2	-0,4
Миколаївська	13,6	11,5	5,7	9,4	9,4	9,9	-3,7	-27,4
Одеська	-109,1	344,1	45,0	40,3	40,1	46,0	155,1	-142,1
Полтавська	-6,5	-1,7	8,4	11,6	5,4	1,6	8,1	-123,9
Рівненська	3,1	4,0	4,8	4,5	4,8	4,5	1,5	48,6
м. Севастополь	27,5	20,9	15,3	13,2	5,7	-	-	-
Сумська	5,7	6,6	7,1	6,9	7,6	9,8	4,2	73,3
Тернопільська	13,6	14,2	17,8	20,0	24,0	22,3	8,7	64,2
Харківська	119,4	76,2	76,8	102,3	116,5	125,2	5,8	4,8
Херсонська	15,3	13,3	22,5	25,0	24,6	24,7	9,4	61,0
Хмельницька	17,6	20,1	22,6	25,1	30,1	30,4	12,8	72,3
Черкаська	38,0	-15,0	1,1	3,2	15,9	47,9	9,9	26,0
Чернівецька	21,5	20,8	26,5	27,6	32,2	36,5	15,0	69,5
Чернігівська	15,8	7,8	9,1	11,9	16,4	23,7	7,9	50,0
Всього по Україні	**765,2**	**1117,3**	**908,1**	**1088,7**	**1032,3**	**1048,7**	**283,5**	**37,1**

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг [82; 83].

В цілому ж основною причиною скорочення капіталізації КС є отримання ними від'ємного фінансового результату. Таким чином, нерозподілені прибутки попередніх років перетворилися у збитки. Внаслідок входження останніх у структуру капіталу КС від'ємне значення нерозподіленого доходу (збитку) призвело до скорочення капіталізації небанківських фінансових установ у регіонах України.

В той же час спостерігається суттєве зростання капіталізації КС: Донецької (+518,8%), Івано-Франківської (+117,2%), Волинської (+108,1%) та ряду областей. В цілому ж у більш ніж половині регіонів України відбулося зростання капіталу кредитних кооперативів.

Тенденція до зростання резервного капіталу, що поповнюється за рахунок надходжень кредитних кооперативів, безповоротних вступних внесків та членських внесків, що має на меті компенсувати отримані збитки від діяльності в цілому є виправданою і в сучасних умовах є необхідною умовою стабільного функціонування кредитних кооперативів в регіонах України.

Важливою умовою достатньої капіталізації КС України є не лише кількісні, але і якісні її аспекти. Кризові умови стали першопричиною формування кредитними кооперативами достатнього рівня капіталу у посткризові роки. Саме зростання частки резервного капіталу у сукупному капіталі фінансових установ (табл. 2.25) є свідченням підвищення якості управління капіталом КС в регіонах України у посткризовий період.

Серед регіонів за часткою резервного капіталу у сукупному капіталі у 2014 р. виділяється трійка лідерів: Тернопільська, Львівська та Хмельницька області, у яких даний показник становив 69,9%, 65,9% та 61,1% відповідно. Причому найбільш суттєве зростання показника також зафіксовано у Львівській області, адже з 2009 р. він зріс на 42%.

З даних наведеної нижче таблиці випливає, що резервний капітал у найменшій мірі сформували кредитні установи м. Києва, у яких цей показник несуттєво зріс із 13,1% у 2009 р. до 17,3% у 2014 р.

В цілому, проведений вище аналіз розвитку кредитної кооперації в регіонах України дозволив оцінити регіональні особливості функціонування КС і свідчить про існування вагомих проблем у забезпеченні сталого функціонування цього сегменту кредитного ринку України.

З метою оцінки рівня розвитку кредитної кооперації в регіонах України слід здійснити застосування методи рейтингової оцінки, що запропонована авторами у п. 1.3 наукової роботи.

Таблиця 2.25

Частка резервного капіталу у сукупному капіталі кредитних кооперативів у регіонах України у 2009-2014 рр.*

Регіони	Частка резервного капіталу у сукупному капіталі КС по роках, %						Зміна 2014/2009
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
АР Крим	27,9	43,8	21,8	22,7	20,3	-	-
Вінницька	33,4	33,1	30,3	20,3	22,8	33,4	0,1
Волинська	22,8	49,5	51,4	30,9	29,2	24,3	1,5
Дніпропетровська	20,4	26,6	25,1	28,1	32,8	41,2	20,8
Донецька	55,9	63,3	59,1	43,8	39,8	41,1	-14,8
Житомирська	46,3	64,2	66,0	60,5	20,2	20,1	-26,2
Закарпатська	46,4	54,3	63,9	59,3	53,0	52,4	6,0
Запорізька	24,5	28,4	36,4	41,1	46,1	52,0	27,5
Івано-Франківська	42,5	50,2	50,6	56,6	56,0	51,5	8,9
Кіровоградська	30,7	21,5	23,7	23,8	34,3	39,4	8,7
Київ	13,1	14,4	15,7	15,0	15,8	17,3	4,2
Київська	27,1	16,1	17,9	45,1	42,8	40,9	13,8
Луганська	25,6	32,4	56,9	61,3	65,2	59,6	34,0
Львівська	24,0	34,5	47,8	56,3	58,0	65,9	42,0
Миколаївська	28,9	30,6	47,7	37,7	30,8	35,8	6,9
Одеська	69,9	79,5	80,5	30,7	38,0	38,2	-31,7
Полтавська	38,0	54,4	55,5	49,8	46,0	27,3	-10,7
Рівненська	39,0	52,7	51,3	40,7	48,6	45,1	6,1
Севастополь	17,1	15,3	85,8	19,8	20,3	-	-
Сумська	24,9	33,0	23,8	21,7	24,4	23,3	-1,6
Тернопільська	58,6	64,9	76,9	72,5	73,6	69,9	11,3
Харківська	14,5	16,4	31,5	36,7	32,7	33,4	18,8
Херсонська	47,1	49,1	56,5	55,9	58,5	50,1	3,0
Хмельницька	50,1	55,5	58,0	61,4	62,4	61,1	11,0
Черкаська	40,2	42,2	48,8	53,9	54,7	54,3	14,1
Чернівецька	12,8	17,6	16,4	17,2	19,4	18,2	5,4
Чернігівська	33,8	38,0	48,8	44,4	43,5	36,0	2,2
Всього по Україні	**30,4**	**33,8**	**39,0**	**35,5**	**36,0**	**39,3**	**8,9**

* Складено та розраховано авторами.

** В цій таблиці при розрахунку сукупного капіталу враховано тільки позитивне значення показника «нерозподілений дохід (збиток)».

Отримані результати ранжування регіонів України за вибраними показниками розміщені у табл. 2.26.

Як видно з наведеної вище таблиці лідером рейтингу є Херсонська область, середній ранг якої склав майже 9. Особливість лідерства цього регіону полягає в тому, що воно досягнуто без лідерства у будь-якому з критеріїв ранжування.

Таблиця 2.26

Рейтинг регіонів України за ступенем розвитку кредитної кооперації за період 2009-2014 рр.*

Регіони (області)	Забезпеченість КС	Середня кількість членів у КС	Середня к-сть вкладників КС	Середня к-сть позичальників КС	Співвідношення позичальників до вкладників	Депозити/ВРП	Кредити/ВРП	Середній розмір заборгованості за кредитом	Середній розмір заборгованості за депозитом	Коефіцієнт покриття	Середній розмір капіталу КС	Частка резервного капіталу у капіталі КС	Активи КС у ВРП	Частка капіталу в активах	Частка населення у КС	Середній загальний ранг	Рейтинг
Херсонська	25	7	2	10	1	2	3	3	8	4	3	4	3	22	12	7,27	**1**
Івано-Франківська	8	5	1	6	3	8	7	18	27	16	7	5	5	10	5	8,73	**2**
Львівська	5	1	3	1	11	9	13	23	26	6	4	11	8	13	1	9,00	**3**
Закарпатська	13	2	5	5	8	3	6	21	25	14	11	3	4	15	3	9,20	**4**
Тернопільська	12	3	8	4	21	1	4	27	22	5	19	1	2	17	2	9,87	**5**
Вінницька	18	11	8	10	12	7	8	9	4	2	10	19	7	22	15	10,80	**6**
Черкаська	7	12	7	9	10	5	5	12	18	15	22	9	6	26	6	11,27	**7**
Одеська	9	18	18	22	7	14	10	1	1	21	8	7	12	7	18	11,53	**8**
Хмельницька	11	8	15	7	24	11	11	24	14	9	15	2	9	12	7	11,93	**9**
Чернівецька	20	21	21	21	14	6	2	4	3	23	5	26	1	4	16	12,47	**10**
м. Київ	21	16	13	13	18	4	1	2	2	24	27	27	14	2	4	12,53	**11**
Харківська	3	15	20	17	16	18	17	5	5	19	2	22	13	3	13	12,53	**11**
Чернігівська	15	9	11	8	15	10	8	19	17	13	20	14	11	17	9	13,07	**13**
Запорізька	10	14	17	16	13	15	15	8	6	7	18	15	16	24	10	13,60	**14**
Миколаївська	26	10	6	12	5	16	18	10	12	3	12	16	18	21	20	13,67	**15**
Донецька	2	6	12	3	25	21	22	26	20	20	6	6	22	5	11	13,80	**16**
Луганська	3	12	15	15	16	12	14	20	16	8	23	7	15	25	8	13,93	**17**
Житомирська	27	4	4	2	20	19	21	22	10	1	9	12	19	19	23	14,13	**18**
Київська	1	20	25	18	25	17	16	15	7	18	1	18	17	6	14	14,53	**19**
м. Севастополь	19	26	26	26	22	13	11	6	9	25	17	25	10	14	17	17,73	**20**
Дніпропетровська	6	23	19	14	23	24	24	17	11	17	14	19	25	9	22	17,80	**21**
АР Крим	14	27	23	27	8	20	19	7	12	22	13	23	20	7	27	17,93	**22**
Кіровоградська	16	22	10	19	4	26	27	10	19	12	16	19	21	27	25	18,20	**23**
Полтавська	17	18	14	23	1	25	26	13	24	10	26	13	27	19	19	18,33	**24**
Рівненська	23	24	22	25	6	21	23	14	21	11	25	10	24	16	26	19,40	**25**
Волинська	22	25	24	24	19	21	20	16	15	26	24	16	23	10	24	20,60	**26**
Сумська	24	17	27	20	27	27	25	25	23	27	21	24	26	1	21	22,33	**27**

* Складено та розраховано авторами.

У п’ятірку (ТОР-5) регіонів увійшло 4 західних регіони України – Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська та Тернопільська області, що зайняли відповідно 2-5 місця в рейтингу. Це в черговий раз підтверджує потенціал КС цих регіонів у забезпеченні населення небанківськими кредитними послугами і пояснюється особливістю історичного розвитку цих територій, адже витоки кредитної кооперації тут сягають часів Австро-Угорської монархії.

Найменш розвиненими регіонами згідно з авторською методикою рейтингової оцінки розвитку кредитної кооперації є Сумська, Волинська та Рівненська області.

Слід відмітити, що констатується незначне відставання між регіонами, адже різниця між відповідними місцями побудованого рейтингу складає 0,1-0,5, в деяких випадках і дещо більше. Тому важливо розрахувати показник асиметричності для більш чіткої оцінки диференціації розвитку регіонів на основі (1.11).

Авторами розраховано коефіцієнт асиметричності, значення якого становить A_s=0,40, що свідчить про помірну диференціацію розвитку кредитної кооперації в регіонах України.

В цілому проведений аналіз дозволяє зробити висновок про диференціацію розвитку кредитної кооперації в регіонах України, причому спостерігається помірний ступінь асиметричності, що свідчить про достатню відсталість регіонів-аутсайдерів від регіонів-лідерів рейтингу.

2.3. Особливості розвитку кредитної кооперації в Закарпатській області

Кредитна кооперація на Закарпатті має порівняно з іншими областями довгу історію, адже її становлення відбувалося у II пол. XIX століття, за часів Австро-Угорської монархії. При Радянській владі (з 1945 р.) всі активи кредитних кооперативів були націоналізовані. Відродження кооперативного руху на Закарпатті почалося лише у 90-х рр. XX ст. Саме тому можна констатувати, що кредитна кооперація у регіоні має свою історію і певні традиції функціонування.

Державне регулювання діяльності кредитних кооперативів на Закарпатті здійснює лише один штатний працівник Нацкомфінпослуг, який одночасно виконує функції контролю за всіма іншими небанківськими фінансовими установами регіону (страховими компаніями, ломбардами, фінансовими

компаніями тощо). Відсутність ж представництва органу нагляду в регіоні негативно впливає на можливість ефективного захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг. Адже клієнти небанківських фінансових установ при порушенні своїх прав можуть звертатися зі скаргами лише до центрального апарату Нацкомфінпослуг у м. Києві. Тому не дивно, що існують пропозиції щодо приєднання Нацкомфінпослуг до НБУ, адже, таким чином, існуватиме можливість прямого звертання споживачів до територіальних управлінь НБУ зі своїми скаргами.

Станом на початок 2015 р. на Закарпатті здійснювало діяльність 15 кредитних кооперативів та 21 філія КС. Прикметно, що на території регіону не проводила діяльність жодна КС іншого регіону України. До моменту виключення закарпатської КС «Мрія» з Державного реєстру фінансових установ, вона була єдиною в регіоні, що надавала послуги за межами області, маючи розгалужену систему, що складалася з 33 балансових структурних підрозділів та 96 точок продажу на всій території України. В цілому, структуру суб'єктів кредитного кооперування Закарпатської області зображено та рис. 2.2.

Слід зазначити, що на даний у органах статистики існує інформація про реєстрацію 33 кредитних спілок, і, враховуючи, що у Державному реєстрі фінансових установ України міститься інформація тільки про 15 КС, то можна зробити висновок про те, що 18 КС знаходяться у стані ліквідації, чи порушено справу про банкрутство. Наявність великої кількості таких установ пов'язана з тим, що певна частина цих установ не має коштів на повне завершення процедури ліквідації згідно з чинним законодавством, а інша, володіючи певними активами та кредитним портфелем, кошти від реалізації майна та повернення кредитів яких можуть розподілитися між вкладниками (наприклад КС «Централь-Старт» чи КС «Мрія»).

Рис. 2.2. Суб'єкти кредитного кооперування в Закарпатській області

(станом на 01.01.2015 р.)

У табл. 2.27 сформовано загальні показники функціонування кредитних кооперативів Закарпаття у посткризовий період. Кризові явища, що охопили систему кредитної кооперації у 2008-2009 рр., не минули осторонь і функціонування регіональних КС.

На даний час на ринку кредитного кооперування функціонує 15 КС, що на 10 менше, ніж їх діяло у 2009 р. За цей період із Державного реєстру фінансових установ було виключено ряд КС, серед яких були КС «Мрія», КС «Централь-Старт», КС «Тур'я», КС «Інтер-С», КС «Закарпаття» тощо. За аналізований період різко – більш ніж наполовину – скоротилася кількість членів КС: з 120,1 тис. чол. у 2009 р. до 59,6 тис. чол. у 2014 р. Необхідно зазначити, що лише у КС «Мрія» станом на кінець 2010 р. нараховувалося 52,3 тис. чол. Таким чином, на найбільшу КС Закарпаття припало 86,5% членів, що покинули кредитну кооперацію регіону за цей період.

Слід відмітити, що кардинально скоротилася кількість позичальників КС: за досліджуваний період їх кількість скоротилася на 82,7% – з 33,9 тис. чол. у 2009 р. до 5,9 тис. чол. у 2014 р. На зменшення кредитної активності членів КС вказує скорочення частки позичальників у загальній кількості членів з 28,2% у

2009 р. до 9,9% у 2014 р., причому цей показник свідчить про чітку тенденцію до зменшення.

Таблиця 2.27

Загальні показники розвитку кредитної кооперації Закарпаття у 2009-2014 рр.*

Показники	Значення показників КС Закарпаття по роках						Зміна 2014/2009 рр.	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Кількість КС Закарпаття	25	22	19	17	17	15	-10	-40,0
Загальна кількість членів, осіб	120114	112755	56514	56984	59052	59654	-60460	-50,3
Кількість членів, що мають внески, осіб	5214	4035	2317	2255	2401	3727	-1487	-28,5
Кількість членів, що мають кредити, осіб	33909	26704	10179	9439	9083	5882	-28027	-82,7
Частка членів КС Закарпаття, які мають внески, %	4,3	3,6	4,1	4,0	4,1	6,2	1,9	-
Частка членів КС Закарпаття, які мають кредити, %	28,2	23,7	18,0	16,6	15,5	9,9	-18,4	-
Кредити членам КС, млн. грн.	144,6	126,6	62,7	61,7	64,7	58,2	-86,4	-59,8
Внески (вклади), млн. грн.	96,5	75,6	44,5	38,2	39,3	31,2	-65,3	-67,7
Капітал КС, млн. грн.	35,5	37,1	16,4	20,3	23,3	25,9	-9,7	-27,2
Активи, млн. грн.	149,4	126,3	69,4	64,0	66,8	61,5	-87,9	-58,9
Частка капіталу в активах КС, %	23,8	29,3	23,6	31,7	34,8	42,1	18,3	-
Співвідношення членів КС, які мають кредити, до тих, що мають депозити	6,50	6,62	4,39	4,19	3,78	1,58	-4,93	-75,7
Середня величина активів КС, млн. грн.	5,98	5,74	3,65	3,76	3,93	4,10	-1,88	-31,4
Середня кількість членів у КС, тис. чол.	4,80	5,13	2,97	3,35	3,47	3,98	-0,83	-17,2

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг.

Незважаючи на звуження сегменту кредитного кооперування в регіоні, за аналізований період зросла частка членів КС, що мають внески з 4,3% у 2009 р. до 6,2% у 2014 р. Слід також відмітити, що скорочення членів КС також пов’язане із загальною тенденцією виключення тих пайовиків, що не користуються послугами спілки протягом довгого періоду. Наявність неактивних членів КС лягає додатковим фінансовим та адміністративним тягарем на КС у процесі управління: відсутність пайовиків не завжди дозволяє проводити загальні збори, а також підвищуються операційні витрати КС.

Несприятлива ситуація у сегменті кредитного кооперування негативно відобразилася на показниках загальної суми внесків, капіталу, активів та на сумі наданих кредитів членам КС: ці показники скоротилися на 65,3%, 9,7%, 87,9% та 86,4% відповідно. Частка капіталу в активах КС скоротилася тільки у 2011 р. і в подальшому відбувається чітка тенденція росту показника, що свідчить про посилення фінансової незалежності КС. У 2014 р. даний показник

склав 42,1%. За досліджуваний період спостерігається зменшення розміру середньостатистичної КС в регіоні, адже у 2014 р. закарпатська КС володіє активами у розмірі 4,1 млн. грн., що на 31,4% менше аналогічного показника 2009 р., хоча за останні три роки відбувається його ріст. Це також стосується і середньої кількості пайовиків: у 2009 р. у середньостатистичній закарпатській КС нараховувалося 4,8 тис. чол., а у 2014 р. – 3,98 тис. чол.

На даний час кредитна кооперація Закарпаття займає невелику частину національного ринку кредитного кооперування. Місце Закарпатських кредитних кооперативів у національному масштабі відображено у табл. 2.28.

Таблиця 2.28

Місце кредитних кооперативів Закарпатської області у національній системі кредитної кооперації у 2009-2014 рр.*

Показники	Значення показників по роках						Зміна
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2009
Частка КС Закарпаття у загальній к-сті, %	3,3	3,3	3,1	2,8	2,7	2,5	-0,8
Частка членів КС Закарпаття у загальній кількості, %	5,5	7,2	5,3	5,2	6,0	7,3	1,8
Частка внесків(вкладів) Закарпатських КС, %	3,3	3,9	3,8	3,0	2,9	3,2	-0,1
Частка капіталу КС Закарпаття, %	4,6	3,3	1,8	1,9	2,3	2,5	-2,2
Частка активів КС Закарпаття, %	3,5	3,7	2,9	2,8	2,6	2,6	-0,9

* Складено та розраховано авторами на основі даних Нацкомфінпослуг.

Дані наведеної таблиці свідчать про чітку тенденцію зменшення ролі закарпатського кооперативного кредитування у загальнодержавному масштабі, хоча констатуються і протилежні тенденції. Так, у 2009 р. на Закарпатті було зареєстровано 3,3% усіх КС України, а у 2014 р. їх частка скоротилася на 0,8% і становила 2,5%. За аналізований період несуттєво зросла частка закарпатських пайовиків у сукупній кількості членів КС України з 5,5% у 2009 р. до 7,3% у 2014 р. Вклади закарпатських кредитних кооперативів у 2014 р. складають 3,2% депозитного портфелю національної кредитної кооперації, що на 0,1% менше аналогічного показника 2009 р. Слід відмітити низьке ресурсне забезпечення діяльності регіональних КС, адже частка капіталу та активів закарпатських кредитних кооперативів у сукупних показниках України відповідно скоротилася з 4,6% і 3,5% у 2009 р. до 2,5% та 2,6% у 2014 р. У цілому кредитні

кооперативи Закарпаття на даний час складають незначну частину національної системи кредитної кооперації України, хоча у докризовий період регіон вважався одним з найбільш динамічних з точки зору розвитку кредитної кооперації.

Незважаючи на те, що за абсолютними показниками кредитна кооперація Закарпаття займає невелику частину національного кредитного кооперування, глибший аналіз порівняння відносних показників функціонування КС у Закарпатті та в цілому по Україні дозволяє зробити більш ґрунтовні висновки та оцінки. У табл. 2.29 розраховано та вибрано показники, що дозволяють здійснити компаративний аналіз та порівняння функціонування регіонального та національного сегментів кредитного кооперування.

Таблиця 2.29

Показники функціонування кредитної кооперації у Закарпатській області та Україні у 2009-2014 рр.*

Показники	Значення показників по роках												Зміна 2014/ 2009	
	2009		2010		2011		2012		2013		2014			
	Україна	Закарпаття	Україна	Закарпаття	Україна	Закарпаття	Україна	Закарпаття	Україна	Закарпаття	Україна	Закарпаття	Україна	Закарпаття
Частка активів КС у ВВП(ВРП), %	0,46	1,19	0,32	0,83	0,18	0,38	0,18	0,30	0,17	0,31	0,15	0,27	-0,31	-0,92
Частка капіталу в активах КС, %	18,2	23,8	32,6	29,3	39,5	23,6	41,0	31,7	40,6	34,8	44,8	42,1	26,7	18,3
Частка членів КС, що мають внески, %	5,34	4,34	5,02	3,58	4,52	4,10	4,10	3,96	4,11	4,07	3,83	6,25	-1,51	1,91
Частка членів КС, що мають кредити, %	19,3	28,2	21,8	23,7	23,5	18,0	23,2	16,6	23,8	15,4	22,7	9,9	3,4	-18,4
Співвідношення позичальників до вкладників, осіб	3,62	6,50	4,35	6,62	5,19	4,39	5,66	4,19	5,80	3,78	5,92	1,58	2,30	-4,93
Частка населення, охоплена КС, %	4,78	9,65	3,44	9,04	2,34	4,52	2,41	4,54	2,16	4,70	1,91	4,74	-2,87	-4,91
Частка населення, що має внески, %	0,26	0,42	0,17	0,32	0,11	0,19	0,10	0,18	0,09	0,19	0,07	0,30	-0,18	-0,12
Частка населення, що має кредити, %	0,93	2,72	0,75	2,14	0,55	0,81	0,56	0,75	0,51	0,72	0,43	0,47	-0,49	-2,26
Середня величина активів, млн. грн.	5,59	5,98	5,21	5,74	3,89	3,65	4,31	3,76	4,16	3,93	3,97	4,10	-1,62	-1,88
Середня кількість членів КС, тис. чол.	2,90	4,80	2,38	5,13	1,73	2,97	1,78	3,35	1,57	3,47	1,39	3,98	-1,51	-0,83
Середній розмір заборгованості члена КС, тис. грн.	9,2	4,3	9,8	4,7	9,0	6,2	10,0	6,5	10,1	7,1	10,7	9,9	1,5	5,6
Середній розмір заборгованості перед членом КС, тис. грн.	25,3	18,5	24,7	18,7	24,7	19,2	28,7	16,9	33,0	16,4	31,4	8,4	6,1	-10,1

* Складено та розраховано авторами.

Принагідно за досліджуваний період відмічається зменшення частки активів КС у економіці як на регіональному, так і на національному рівнях. Водночас спостерігається чітка тенденція превалювання ваги активів КС Закарпаття порівняно з аналогічним показником по Україні. Так, у 2009 р.

активи КС Закарпаття становили 1,19% ВРП Закарпатської області, а аналогічний показник по Україні становив лише 0,46%, а у 2014 р. цей показник становив 0,27% та 0,15% відповідно. Таким чином, вага фінансових ресурсів КС в економіці регіону є суттєво вищою, ніж в Україні.

Статистичні дані дозволяють зробити висновок про те, що в посткризовий період частка членів КС Закарпаття перевищує аналогічний показник по Україні і є свідченням зростання заощаджень тієї частини населення регіону, яка є учасником системи кредитної кооперації. Адже частка закарпатських вкладників зросла з 4,3% у 2009 р. до 6,5% у 2014 р., а на загальнодержавному рівні їх частка скоротилася за аналогічний період з 5,3% до 3,8%. Тобто у посткризовий період на Закарпатті частка вкладників зросла на 2,2%, а в Україні скоротилася на 1,5%.

В той час, як загальноукраїнський показник співвідношення позичальників до вкладників за останні п’ять років зріс на 2,3, регіональний показник скоротився на 4,93 і, таким чином, у 2014 р. в Україні на одного вкладника припадає 5,92 позичальника, а на Закарпатті лише 1,58. Істотне зростання цього показника може свідчити про майбутні проблеми у КС з точки зору фінансової забезпеченості їх діяльності. Адже вклади членів є головним джерелом ресурсної бази кредитних установ.

Необхідно відзначити, що несприятливі умови, які виникли у сегменті кредитної кооперації України, негативно відобразилися на поширенні кооперативного руху серед населення. Адже, якщо у 2009 р. 4,8% населення України та 9,7% населення Закарпаття були учасниками кредитної кооперації, то у 2014 р. участь населення звузилася до 1,9% і 4,7% відповідно. Принагідно у Закарпатській області показник охоплення населення кооперативним рухом у середньому у різні роки дослідження в більш ніж удвічі перевищує аналогічний показник по Україні. Ці дані в черговий раз підкреслюють схильність населення регіону до використання саме цього сегменту для задоволення потреб фінансового характеру.

Порівняння показника середньої заборгованості позичальника в Україні та Закарпатті вказує на більш виважену політику кредитування КС Закарпаття, адже у 2014 р. середньоукраїнський показник складав 10,7 тис. грн., а регіональний – лише 9,9 тис. грн. Водночас за досліджуваний період відбувся суттєвий ріст середньої суми заборгованості члена КС з 4,3 тис. грн. до 9,9 тис. грн., причому аналогічний національний показник підвищився лише на 1,5 тис. грн.

Неодмінною ознакою функціонування КС Закарпаття є їх депозитна та кредитна діяльність. У табл. 2.30 розміщено структуру та загальну вартість кредитного та депозитного портфелю кредитних кооперативів Закарпатської області.

Таблиця 2.30

Структура кредитного та депозитного портфелю кредитних кооперативів Закарпатської області у 2012-2014 рр. за строками*

Роки	Структура розміщених депозитів та кредитів у КС за строками, %										Співвідношення кредитів до депозитів
	до 3 міс.		від 3 міс. до 12 міс.		понад 12 міс.		внески до запитання		Всього		
	Кредити	Депозити	Кредити	Депозити	Кредити	Депозити	Кредити	Депозити	Кредити	Депозити	
2012	1,15	0,87	24,44	19,75	74,41	72,74	-	6,64	100,0	100,0	1,62
2013	0,91	0,80	25,67	18,76	73,42	78,89	-	1,55	100,0	100,0	1,65
2014	0,21	2,04	26,37	18,07	73,42	77,24	-	2,65	100,0	100,0	1,87
Зміна 2014/ 2012 рр.	**-0,94**	**1,17**	**1,93**	**-1,68**	**-0,99**	**4,50**	**-**	**-3,99**	**-**	**-**	**0,15**

* Складено та розраховано авторами на основі даних КС Закарпаття.

З наведених вище даних можна констатувати скорочення кредитного та депозитного портфелів небанківських кредитних установ, причому скорочення депозитного є суттєвішим і перевищує скорочення кредитного майже наполовину. Так, за період 2012-2014 рр. депозитний портфель звузився на 7,0 млн. грн., а кредитний – на 3,5 млн. грн. У цілому можна зробити висновок про досягнення КС Закарпаття балансу між строками кредитування та строками залучення коштів, адже починаючи з 2013 р., частка довготермінових депозитів суттєво перевищує частку довгострокових кредитів – у 2014 р. їх частка

становила 77,24% та 73,42% відповідно. А короткострокові кредити профінансовані за рахунок короткотермінових вкладів.

Водночас спостерігається негативна тенденція зростання показника співвідношення сум наданих кредитів до суми залучених депозитів з 1,62 у 2012 р. до 1,87 у 2014. На основі даних можна зробити висновок про те, що видані кредити КС Закарпатської області лише наполовину профінансовані за рахунок платних джерел і є вигідним шляхом фінансування діяльності аналізованих кредитних установ.

Важливим аспектом аналізу діяльності КС Закарпаття є їх депозитна діяльність. Саме останні є основною базою формування кредитних ресурсів. Тому у табл. 2.31 розміщена основна інформація про формування депозитного портфелю системи кредитної кооперації Закарпатської області.

Таблиця 2.31

Динаміка депозитного портфелю КС та їх часток у загальній сумі залучених ресурсів кредитною кооперацією в регіоні у 2012-2014 рр.*

Кредитні кооперативи	Роки						Зміна 2014/2012		
	2012		2013		2014				
	млн. грн.	% у заг.	млн. грн.	% у заг.	млн. грн.	% у заг.	Абс.	%	% у заг.
Едельвейс	3,36	7,8	2,57	6,7	1,79	5,2	-1,57	-46,7	-2,6
Бескид	8,88	20,5	8,54	22,4	9,01	26,1	0,13	1,4	5,5
Калиновий міст	0,52	1,2	0,44	1,2	0,36	1,1	-0,15	-29,4	-0,1
Нова	0,12	0,3	0,11	0,3	0,10	0,3	-0,02	-20,1	0,0
Закарпатська Ощадна Кредитна Спілка	4,24	9,8	4,19	11,0	-	-	-	-	-
ЛІРА	0,08	0,2	0,08	0,2	-	-	-	-	-
Верховина	0,64	1,5	0,53	1,4	0,61	1,8	-0,02	-3,6	0,3
Закарпатський оберіг	0,79	1,8	0,68	1,8	0,86	2,5	0,06	7,8	0,6
Йван	1,30	3,0	1,13	3,0	0,89	2,6	-0,41	-31,6	-0,4
Менчул	4,49	10,4	-	-	-	-	-	-	-
Нарцис	1,52	3,5	1,74	4,6	1,97	5,7	0,45	29,7	2,2
Наші гроші	0,38	0,9	0,02	0,0	0,00	0,0	-0,38	-100,0	-0,9
Святий Мартин	13,10	30,3	14,95	39,1	16,35	47,3	3,25	24,8	17,0
Хосен	3,81	8,8	3,13	8,2	2,58	7,5	-1,23	-32,3	-1,4
Синевир	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00	-	0,0
Сяйво Карпат	0,00	0,0	0,07	0,2	0,07	0,2	0,07	-	0,2

* Складено та розраховано авторами на основі даних КС.

За досліджуваний період найбільш активно зріс депозитний портфель КС «Святий Мартин» – на 3,25 млн. грн., і на цю спілку у 2014 р. припало 47,3%

депозитів регіональних кредитних кооперативів. Другою за розміром депозитів у регіоні є КС «Бескид», депозити якої у 2014 р. становили 9,01 млн. грн. і ринкова частка склала більше 26%. Третьою за розміром депозитів є КС «Хосен», внески членів якої за 2012-2014 рр. зменшилися на ⅓, а ринкова частка у загальному скоротилася з 8,8% у 2012 р. до 7,5% у 2014 р.

Слід також відмітити активне зростання депозитного портфелю КС «Нарцис», приріст якої за аналізований період сягнув майже 30%, і частка у сукупних внесках 2014 р. становить 5,7%. У всіх інших регіональних КС (окрім КС «Закарпатський оберіг») спостерігається активний відтік депозитів, рівень скорочення яких у всіх інших КС понад 30%, причому у КС «Наші гроші» взагалі відсутні вкладники.

Внаслідок активного зменшення депозитної бази КС Закарпаття вдаються до суттєвого зменшення видачі кредитів, так за 2012-2014 рр. кредитний портфель досліджуваних установ скоротився на 3,5 млн. грн., або на 4,5% (табл. 2.32).

Таблиця 2.32

Динаміка кредитного портфелю кредитних кооперативів та їх частки у виданих кредитах у Закарпатській області у 2012-2014 рр.*

Кредитні кооперативи	Кредитний портфель, млн. грн.			Зміна 2014/2012		Частка у загальному, %			Зміна 2014/ 2012
	2012	2013	2014	Абс.	%	2012	2013	2014	
Едельвейс	2,84	2,51	2,11	-0,73	-25,7	4,8	4,1	3,8	-1,1
Бескид	10,32	10,77	11,16	0,84	8,2	17,6	17,5	19,9	2,3
Калиновий міст	0,63	0,68	0,69	0,06	10,0	1,1	1,1	1,2	0,2
Нова	0,24	0,22	0,21	-0,03	-11,6	0,4	0,4	0,4	0,0
Закарпатська ощадна КС	4,42	4,08	0,00	-4,42	-100,0	7,5	6,6	0,0	-7,5
ЛІРА	0,79	0,80	0,00	-0,79	-100,0	1,3	1,3	0,0	-1,3
Верховина	0,88	1,01	2,03	1,16	132,2	1,5	1,6	3,6	2,1
Закарпатський оберіг	0,83	0,77	0,88	0,06	7,3	1,4	1,3	1,6	0,2
Йван	2,47	2,65	2,54	0,08	3,1	4,2	4,3	4,5	0,3
Менчул	3,07	3,28	0,00	-3,07	-100,0	5,2	5,3	0,0	-5,2
Нарцис	2,05	2,65	3,00	0,95	46,5	3,5	4,3	5,3	1,9
Наші гроші	0,98	0,80	0,68	-0,30	-30,8	1,7	1,3	1,2	-0,5
Святий Мартин	17,99	20,47	22,14	4,15	23,1	30,6	33,2	39,4	8,8
Хосен	7,90	7,85	7,74	-0,16	-2,1	13,4	12,7	13,8	0,3
Синевир	0,01	0,00	0,00	-0,01	-100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сяйво Карпат	3,36	3,15	2,94	-0,42	-12,6	5,7	5,1	5,2	-0,5

* Складено та розраховано авторами на основі даних КС.

Повністю припинили кредитування у 2012-2014 рр. КС «Менчул», «Закарпатська ощадна кредитна спілка», «ЛІРА» та «Синевир», а «Ужгородська ощадна кредитна спілка» знаходиться у стадії ліквідації ще з 2010 року. Суттєвий приріст виданих кредитів спостерігається у КС «Святий Мартин», «Верховина», «Нарцис» та «Бескид», які за аналізований період збільшили кредитування на 4,15 млн. грн., 1,16 млн. грн., 0,95 млн. грн. та 0,84 млн. грн. відповідно. Несуттєво зріс кредитний портфель КС «Калиновий міст» (+0,06 млн. грн.), «Закарпатський оберіг» (+0,06 млн. грн.), «Йван» (+0,08 млн. грн.). Скорочення кредитного портфелю відмічено у КС «Сяйво Карпат», «Хосен», «Наші гроші», «Нова» та «Едельвейс».

Необхідно відмітити, що на КС «Святий Мартин» у 2014 р. припадає майже 40% виданих регіональними кредитними кооперативами кредитів. Частка КС «Бескид» у виданих кредитах зросла з 17,6% у 2012 р. до 19,9% у 2014 р.

У цілому кредитні кооперативи Закарпаття надають перевагу довгостроковому кредитуванню, адже у 2012-2014 рр. близько 74% кредитного портфелю було видано на строк понад 1 рік, більше ¼ кредитів видано на строк від 3 міс. до 12 міс., і лише невелика частина (близько 0,5%) була видана на строк до 3 місяців (табл. 2.33).

З даних наведеної таблиці слід констатувати, що у КС «Бескид» та «Калиновий міст» більше 90% портфелю складають видані кредити строком більше 12 місяців, а в КС «Едельвейс» та «Верховина» він навіть досягає 100. КС «Сяйво Карпат», «Наші гроші», «Закарпатський оберіг» та «Нова» дотримуються політики розміщення «коротких грошей», адже більше ½, а то й ⅔ кредитного портфелю розміщено на строк від 3 міс. до 1 року.

Перелічені вище КС здійснюють політику короткого розміщення коштів на умовах достатньо високих відсоткових ставок, адже загальновідомо, що середньоринкова ставка на кредити готівкою становить від 45%. Для прикладу, максимальна кредитна ставка у 2014 р. зафіксована у КС «Верховина», яка надавала готівкові кредити на споживчі цілі під 120% річних. В цілому,

кредитні кооперативи формують свою кредитну політику в залежності від потреб у кредитах населення територій, на яких вони проводять діяльність.

Таблиця 2.33

Розподіл виданих кредитів кредитними кооперативами Закарпатської області за строками у 2012-2014 рр.*

Кредитні кооперативи	Сума виданих кредитів КС за строками, млн. грн.											Зміна 2014/ 2012
	Строком до 3 міс.			Зміна 2014/ 2012	Строком від 3 міс. до12 міс.			Зміна 2014/ 2012	Строком понад 12 міс.			
	2012	2013	2014		2012	2013	2014		2012	2013	2014	
Едельвейс	0,00	0,00	0,00	0,00	0,17	0,00	0,00	-0,17	99,83	100,0	100,0	0,17
Бескид	0,54	0,53	0,40	-0,14	5,95	5,01	4,08	-1,88	93,51	94,46	95,52	2,01
Калиновий міст	0,00	0,00	0,00	0,00	16,18	8,91	6,08	-10,10	83,82	91,09	93,92	10,10
Нова	0,00	0,00	0,00	0,00	53,57	56,67	56,97	3,40	46,43	43,33	43,03	-3,40
Закарпатська Ощадна Кредитна Спілка	9,65	10,41	-	-	34,05	35,11	-	-	56,30	54,48	-	0,00
ЛІРА	0,03	0,00	-	-	50,33	44,42	-	-	49,64	55,58	-	0,00
Верховина	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,0	100,0	100,0	0,00
Закарпатський оберіг	0,13	0,29	0,24	0,11	44,47	43,64	57,87	13,40	55,40	56,07	41,89	-13,51
Йван	0,00	0,00	0,00	0,00	38,69	27,14	22,67	-16,02	61,31	72,86	77,33	16,02
Менчул	0,00	0,00	-	-	23,20	20,38	-	-	76,80	79,62	-	0,00
Нарцис	8,58	2,33	1,92	-6,65	41,05	45,63	36,03	-5,03	50,37	52,05	62,05	11,68
Наші гроші	1,33	1,15	1,32	-0,01	75,70	75,61	76,19	0,50	22,97	23,24	22,48	-0,48
Святий Мартин	0,00	0,00	0,00	0,00	14,17	21,98	30,37	16,21	85,83	78,02	69,63	-16,21
Хосен	0,00	0,03	0,03	0,03	37,79	36,95	33,76	-4,03	62,21	63,02	66,22	4,00
Синевир	0,00	-	-	-	100,0	-	-	-	0,00	-	-	0,00
Сяйво Карпат	0,09	0,10	0,10	0,01	72,97	75,83	73,50	0,52	26,94	24,07	26,40	-0,54

* Складено та розраховано авторами на основі даних КС.

Слід зазначити, що в умовах зниження грошових доходів громадяни активно звертаються до фінансових установ за кредитами і загальновідомо, що у КС порівняно з комерційними банками набагато легше оформити кредит. Однак таке спрощення в багатьох випадках призводить до невчасного повернення чи неповернення отриманих кредитів. Тому необхідно оцінити рівень проблемних кредитів у кредитній кооперації Закарпаття (табл. 2.34).

З точки зору аналізу цього показника бажаною є тенденція до зменшення рівня проблемних кредитів, що на регіональному рівні успішно досягається, адже за досліджуваний період частка проблемних кредитів зменшилася на 2,6%з 20,8% у 2012 р. до 18,2% у 2014 р. Водночас констатується загрозлива ситуація у КС «Нова» та «Наші гроші» у яких у 2014 р. весь кредитний портфель є проблемним, тобто рівень проблемних кредитів становить 100%.

Саме масовість неповернення кредитів цим КС є основною причиною погіршення їх фінансового стану.

Таблиця 2.34

Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі кредитних кооперативів Закарпатської області у 2012-2014 рр., *

Кредитні кооперативи	Частка проблемних кредитів КС по роках, %			Зміна 2014/2012
	2012	2013	2014	
Едельвейс	17,2	25,3	25,4	8,2
Бескид	14,8	10,2	9,8	-5,1
Калиновий міст	31,9	37,6	38,5	6,6
Нова	87,6	100,0	100,0	12,4
Закарпатська Ощадна Кредитна Спілка	5,2	11,4	-	-
ЛІРА	14,9	23,1	-	-
Верховина	16,9	22,7	22,5	5,6
Закарпатський оберіг	10,1	11,3	10,7	0,6
Йван	26,2	21,4	19,2	-7,0
Менчул	21,8	23,9	-	-
Нарцис	23,5	22,9	21,1	-2,4
Наші гроші	67,7	87,9	99,3	31,5
Святий Мартин	21,2	14,5	12,0	-9,2
Хосен	14,5	15,7	17,5	3,0
Синевир	0,0	-	-	-
Сяйво Карпат	52,6	54,2	58,5	5,9
По Закарпаттю	**20,8**	**19,1**	**18,2**	**-2,6**

* Складено та розраховано авторами на основі даних КС.

Серед інших учасників ринку кредитного кооперування загрозлива ситуація спостерігається з кредитною заборгованістю у КС «Сяйво Карпат», рівень проблемних кредитів за останні три роки зріс на майже 6% з 52,6% у 2012 р. до 58,5% у 2014 р. Аналогічна тенденція спостерігається й у КС «Калиновий міст», частка проблемних кредитів у 2014 р. становить 38,5%. У межах 20-25% знаходиться рівень проблемної заборгованості у КС «Едельвейс», «Верховина» та «Нарцис», що на думку авторів, не є критичним, однак потребує ефективних заходів для скорочення цієї заборгованості.

Активне скорочення означеного показника у досліджуваний період спостерігається у КС «Бескид» (-5,1%), КС «Йван» (-7,0%), «Нарцис» (-2,4%) та «Святий Мартин» (-9,2%) і свідчить це про виважену політику видачі кредитів, дійові механізми контролю за проблемною заборгованістю та ефективну

судово-претензійну роботу юридичного департаменту цих установ. В цілому найнижчий показник рівня проблемних кредитів у 2013-2014 рр. зафіксовано у КС «Бескид», що і підкреслює правильність проведення політики кредитування цією фінансовою установою.

З метою оцінки формування фінансових ресурсів КС Закарпаття необхідно оцінити їх активи, а саме ту частину, що є джерелом доходу для кооперативів – продуктивні активи, і ту їх частину, що не приносить дохід – непродуктивні активи. У зв'язку з виключенням кредитних установ «Менчул», «ЛІРА» та «Закарпатської ощадної кредитної спілки» з державного реєстру фінустанов, сукупні активи кредитної кооперації Закарпаття за період 2012-2014 рр. скоротилися на 2,5 млн. грн., або на 3,9% (табл. 2.35).

Таблиця 2.35

Склад активів кредитних кооперативів Закарпатської області у 2012-2014 рр.*

Кредитні кооперативи	Склад активів КС по роках, млн. грн.													Зміна 2014/2012	
	Продуктивні			Зміна 2014/2012		Непродуктивні			Зміна 2014/2012		Всього				
	2012	2013	2014	Абс.	%	2012	2013	2014	Абс.	%	2012	2013	2014	Абс.	%
Едельвейс	4,35	4,22	4,44	0,1	2,2	0,86	0,61	0,63	-0,2	-26,2	5,20	4,83	5,07	-0,1	-2,5
Бескид	11,22	10,83	11,79	0,6	5,1	0,50	0,70	0,37	-0,1	-26,2	11,71	11,53	12,15	0,4	3,8
Калиновий міст	0,55	0,54	0,53	0,0	-3,0	0,07	0,03	0,09	0,0	36,5	0,61	0,58	0,62	0,0	1,3
Нова	0,21	0,18	0,11	-0,1	-49,3	0,03	0,02	0,02	0,0	-44,5	0,24	0,20	0,12	-0,1	-48,8
Закарпатська Ощадна КС	4,38	4,03	-	-	-	1,07	0,98	-	-	-	5,45	5,01	-	-	-
ЛІРА	0,69	0,63	-	-	-	0,03	0,05	-	-	-	0,72	0,68	-	-	-
Верховина	0,86	0,95	1,90	1,0	121,3	0,08	0,03	0,06	0,0	-27,2	0,94	0,98	1,96	1,0	108,6
Закарпатський оберіг	0,80	0,74	0,86	0,1	7,4	0,06	0,12	0,16	0,1	160,3	0,86	0,86	1,01	0,2	18,2
Йван	1,87	2,13	2,09	0,2	11,4	0,37	0,24	0,23	-0,1	-36,9	2,24	2,37	2,32	0,1	3,4
Менчул	3,15	3,33	-	-	-	0,05	0,21	-	-	-	3,20	3,54	-	-	-
Нарцис	1,65	2,25	2,46	0,8	49,4	0,48	0,59	0,53	0,0	8,6	2,13	2,84	2,99	0,9	40,1
Наші гроші	0,45	0,20	0,01	-0,4	-96,8	0,03	0,02	0,01	0,0	-72,4	0,48	0,22	0,02	-0,5	-95,1
Святий Мартин	14,91	17,65	19,88	5,0	33,3	1,95	1,66	1,54	-0,4	-21,1	16,87	19,32	21,42	4,6	27,0
Хосен	7,33	7,10	6,85	-0,5	-6,5	0,12	0,12	0,22	0,1	85,6	7,45	7,22	7,07	-0,4	-5,0
Синевир	0,01	0,00	-	-	-	0,00	0,00	0,00	0,0	-82,2	0,01	0,00	-	-	-
Сяйво Карпат	1,71	1,46	1,24	-0,5	-27,8	0,90	1,33	1,57	0,7	74,9	2,61	2,79	2,80	0,2	7,5

* Складено та розраховано авторами на основі даних: КС.

За аналізований період серед функціонуючих КС найбільш кардинально скоротилися активи КС «Наші гроші» та КС «Нова» – на 95,1% та 48,8% відповідно, несуттєво, на 2,5% та 5% зменшилися активи КС «Едельвейс» та

КС «Хосен». Активи інших фінустанов за цей період демонструють динаміку активного зростання.

Слід відзначити, що найбільше зростання активів як в абсолютному, так і у відсотковому значенні притаманне КС «Святий Мартин» (зростання становить 4,6 млн. грн., або 27%), причому приріст продуктивних активів становив 5 млн. грн., а непродуктивні активи скоротилися на 0,4 млн. грн. Це є свідченням правильної та виваженої політики управління активами КС. Особливо ефективно нарощує активи КС «Верховина», яка за 2012-2014 рр. додатково сформувала 1 млн. грн. продуктивних активів, а непродуктивні активи скоротила на 27,2% й досягла 108,6% росту активів, що є найбільшим показником серед усіх КС Закарпаття.

Необхідно зауважити, що у 2012-2014 рр. відмічається зростання частки активів п’яти найбільших кредитних спілок: якщо у 2012 р. цей показник становив 76,9%, то у 2014 р. – 84,6% всіх джерел кредитних кооперативів Закарпаття. В цілому у 2014 р. на ринку відбулася максимальна концентрація фінансових ресурсів п’ятьма кредитними установами – КС «Святий Мартин» (37,2%), КС «Бескид» (21,1%), КС «Хосен» (12,3%), КС «Едельвейс» (8,8%) та КС «Нарцис» (5,5%). Інші 7 фінустанов формують лише 15,4% активів КС регіону.

Розглядаючи структуру активів аналізованих небанківських кредитних установ регіону, відзначається поліпшення якості активів КС Закарпаття, адже частка продуктивних активів установ регіону зросла з 89,1% у 2012 р. до 90,6% у 2014 р. (табл. 2.36).

Серед діючих на ринку учасників найкращий показник якості та динаміки структури активів демонструють КС «Бескид» та КС «Верховина», які за досліджуваний період підвищили частку продуктивних активів з 95,8% і 91,4% у 2012 р. до 97,0% відповідно у 2014 р. Частка продуктивних активів в найбільшій мірі зросла у КС «Йван» (на 6,4%) з 83,5% у 2012 р. до 89,9% у 2014 р. Водночас відмічається й негативна тенденція зростання частки непродуктивних активів у КС «Сяйво Карпат» та «Наші гроші»: непродуктивні

активи першої зросли з 6,7% у 2012 р. до 38,2% у 2014 р., а другої – з 34,4% у 2012 р. до 55,9% у 2014 р. Можна зробити висновок, що внаслідок зростання частки т.з. «токсичних» активів зростає імовірність неплатоспроможності цих фінустанов. Звітні дані виділених кредитних кооперативів підтверджують висновок автора, адже найбільший вплив на зростання суми непродуктивних активів мало істотне зростання проблемних кредитів КС.

Таблиця 2.36

Структура активів кредитних кооперативів Закарпатської області у 2012-2014 р.*

Кредитні кооперативи	Структура активів КС по роках, %							
	Продуктивні			Непродуктивні			Зміна 2014/2012 рр.	
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	Продук-тивні	Непродук-тивні
Едельвейс	83,6	87,3	87,6	16,4	12,7	12,4	4,0	-4,0
Бескид	95,8	93,9	97,0	4,2	6,1	3,0	1,2	-1,2
Калиновий міст	89,3	94,6	85,5	10,7	5,4	14,5	-3,7	3,7
Нова	88,2	88,8	87,2	11,8	11,2	12,8	-1,0	1,0
Закарпатська Ощадна КС	80,4	80,4	-	19,6	19,6	-	-	-
ЛІРА	95,2	92,4	-	4,8	7,6	-	-	-
Верховина	91,4	96,5	97,0	8,6	3,5	3,0	5,6	-5,6
Закарпатський оберіг	92,9	86,1	84,4	7,1	13,9	15,6	-8,5	8,5
Йван	83,5	89,8	89,9	16,5	10,2	10,1	6,4	-6,4
Менчул	98,4	94,0	-	1,6	6,0	-	-	-
Нарцис	77,3	79,1	82,4	22,7	20,9	17,6	5,1	-5,1
Наші гроші	93,3	92,2	61,8	6,7	7,8	38,2	-31,5	31,5
Святий Мартин	88,4	91,4	92,8	11,6	8,6	7,2	4,4	-4,4
Хосен	98,4	98,3	96,8	1,6	1,7	3,2	-1,5	1,5
Синевир	81,0	0,0	-	19,0	100,0	-	-	-
Сяйво Карпат	65,6	52,5	44,1	34,4	47,5	55,9	-21,5	21,5
По Закарпаттю	**89,1**	**89,3**	**90,6**	**10,9**	**10,7**	**9,4**	**1,5**	**-1,5**

* Складено та розраховано авторами.

Важливими показниками, що характеризують фінансову стабільність кредитних установ є динаміка та структура капіталу. Необхідно зазначити, що у 2012-2014 р. відбулося істотне зростання сукупного капіталу кредитних кооперативів Закарпатської області – приріст капіталу становив 27,5% (табл. 2.37).

В цілому за 2012-2014 рр. зростання сукупного капіталу КС сягнуло суми 5,6 млн. грн. У структурі капіталу КС найбільша частка належить резервному капіталу, величина якого зросла на 1,8 млн. грн. – з 10,3 млн. грн. у 2012 р. до

12,1 млн. грн. у 2014 р. Певне скорочення сум пайового та додаткового капіталу у 2014 р. порівняно з попереднім роком пов'язане з виключенням КС «Закарпатська ощадна кредитна спілка» з державного реєстру фінансових установ України.

Таблиця 2.37

Динаміка зміни величини та структури капіталу кредитних кооперативів Закарпатської області у 2012-2014 рр.*

Складові капіталу	Капітал КС по роках						Зміна 2014/ 2012 рр.		
	2012		2013		2014				
	тис. грн.	част-ка,	тис. грн.	част-ка,	тис. грн.	част-ка,	Абс.	%	част-ка,
Пайовий капітал	5211,6	31,8	7924,4	39,1	6413,7	33,3	1202,1	23,1	1,4
Резервний капітал	10267,7	62,7	11304,3	55,7	12098,2	62,7	1830,5	17,8	0,0
Додатковий капітал	1836,3	11,2	2101,5	10,4	1838,3	9,5	2,0	0,1	-1,7
Нерозподілений дохід (збит.)	-943,0	-5,8	-1053,0	-5,2	-1061,7	-5,5	-118,7	12,6	0,3

* Складено та розраховано авторами на основі даних КС.

Оцінюючи фінансові результати діяльності аналізованих кредитних установ, відмічається зростання їх збиткової діяльності, адже у 2012 р. вони акумулювали сукупний нерозподілений збиток в розмірі 943,0 тис. грн., у 2013 р. – 1053,0 тис. грн., а у 2014 р. – 1061,7 тис. грн. В цілому, за трьохрічний період КС регіону отримали 118,7 тис. грн. збитку від своєї діяльності.

Розглядаючи динаміку формування капіталу учасниками кредитної кооперації Закарпаття у 2012-2014 рр. (табл. 2.38) відзначається його істотний приріст у більшості КС.

Таблиця 2.38

Динаміка сукупного капіталу кредитних кооперативів у Закарпатській області у 2012-2014 рр.*

Кредитні кооперативи	Сукупний капітал КС, тис. грн.					% КС у сукупному капіталі			
	Роки			Зміна 2014/2012		Роки			Зміна 2014/2012
	2012	2013	2014	Абс.	%	2012	2013	2014	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Едельвейс	1328,2	2015,1	3151,1	1822,9	137,2	8,1	9,9	16,3	8,2
Бескид	2434,6	2614,5	2805,7	371,2	15,2	14,9	12,9	14,5	-0,3
Калиновий міст	74,8	109,8	190,0	115,2	154,0	0,5	0,5	1,0	0,5
Нова	60,5	17,7	-76,1	-136,6	-225,7	0,4	0,1	-0,4	-0,8
Закарпатська Ощадна Кредитна Спілка	1094,3	674,4	-	-	-	6,7	3,3	-	-

Продовження табл. 2.38

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ЛІРА	630,6	594,0	-	-	-	3,9	2,9	-	-
Верховина	267,3	362,8	982,8	715,5	267,6	1,6	1,8	5,1	3,5
Закарпатський оберіг	49,7	165,7	142,6	92,9	187,0	0,3	0,8	0,7	0,4
Йван	849,1	1042,1	1326,2	477,1	56,2	5,2	5,1	6,9	1,7
Менчул	952,3	3128,2	-	-	-	5,8	15,4	-	-
Нарцис	473,5	639,5	831,4	357,8	75,6	2,9	3,2	4,3	1,4
Наші гроші	79,7	201,2	20,6	-59,1	-74,2	0,5	1,0	0,1	-0,4
Святий Мартин	3505,0	3777,2	4265,1	760,1	21,7	21,4	18,6	22,1	0,7
Хосен	2504,6	2838,3	3117,8	613,2	24,5	15,3	14,0	16,2	0,9
Синевир	6,0	0,6	0,2	-5,7	-96,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Сяйво Карпат	2062,3	2095,9	2531,0	468,8	22,7	12,6	10,3	13,1	0,5

* Складено та розраховано авторами на основі даних КС.

Найбільш суттєво зріс капітал таких установ: на 1,8 млн. грн. у КС «Едельвейс», на 760,1 тис. грн. у КС «Святий Мартин», на 715,5 тис. грн. у КС «Верховина» та на 613,2 тис. грн. у КС «Хосен».

У досліджуваний період скорочення капіталу спостерігається у КС «Наші гроші», КС «Синевир» та КС «Нова». Причому остання у 2014 р. отримала від'ємне значення показника капіталу -76,1 тис. грн., що свідчить про істотні проблеми у її діяльності, адже КС вже третій рік поспіль отримує збитки від своєї діяльності та існує висока імовірність неплатоспроможності цієї спілки. Це підтверджують дані табл. 2.39.

Зростання пайового капіталу КС свідчить про зростання активних учасників КС, тобто тих, які відкривають депозити та/чи отримують кредити. Незмінність цього показника у КС «Нова» та КС «Синевир» є підтвердженням відсутності залучення нових членів і в довгостроковій перспективі прирече їх до припинення діяльності.

В сучасних кризових умовах одним із ефективних механізмів посилення фінансової стійкості КС є поступове збільшення резервного та додаткового капіталу, який служитиме для покриття можливих збитків, що можуть сформуватися в майбутньому. Саме томупозитивним є формування КС «Сяйво Карпат», «Святий Мартин», «Бескид» резервного капіталу, більшого 2 млн. грн., а КС «Хосен» та «Едельвейс» – більшого за 1 млн. грн. Водночас, зростання додаткового капіталу КС не є однозначним свідченням зростання

справжньої капіталізації фінансових установ, адже додатковий капітал формується за рахунок зворотних внесків членів КС.

Таблиця 2.39

Динаміка складових капіталу кредитних кооперативів Закарпатської області у 2012-2014 рр.*

Кредитні кооперативи	Сума капіталу КС за видами по роках, тис. грн.											
	Пайовий			Резервний			Додатковий			Нерозподілений дохід (збиток)		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Едельвейс	151,8	619,2	1591,3	919,5	1074,1	1244,4	257,0	291,3	315,4	0,0	30,5	0,0
Бескид	522,1	503,9	523,8	1879,4	2033,3	2243,0	0,8	1,1	1,1	32,3	76,3	37,8
Калиновий міст	53,5	63,5	119,2	20,1	39,9	58,7	0,0	0,0	12,1	1,2	6,4	0,0
Нова	13,1	13,0	13,0	49,4	49,4	49,4	61,2	58,7	58,6	-63,3	-103,4	-197,2
Закарпатська Ощадна Кредитна Спілка	214,2	193,7	-	717,9	766,6	-	155,1	155,1	-	7,2	-440,9	-
ЛІРА	609,1	572,3	-	18,0	18,1	-	0,0	0,0	-	3,6	3,7	-
Верховина	32,3	33,0	66,8	235,0	329,8	811,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	104,8
Закарпатський оберіг	6,9	7,1	20,1	135,8	61,2	74,1	28,8	97,2	63,6	-121,7	0,1	-15,2
Йван	404,8	526,4	779,8	240,6	352,4	429,3	120,3	119,8	117,1	83,4	43,5	0,0
Менчул	178,7	2204,0	-	554,6	556,3	-	154,9	187,8	-	64,1	180,0	-
Нарцис	356,9	342,9	385,2	88,8	218,5	414,8	27,8	27,6	26,2	0,0	50,5	5,2
Наші гроші	405,3	482,8	432,0	82,6	97,9	98,2	558,9	621,3	586,7	-967,1	-1001	-1096
Святий Мартин	1200,4	1270,9	1386,4	2294,0	2489,3	2852,4	0,3	0,3	0,3	10,2	16,7	26,0
Хосен	964,8	1022,5	1084,4	1056,9	1216,9	1393,4	428,4	502,4	567,5	54,5	96,5	72,6
Синевир	0,6	0,6	0,6	4,6	4,6	4,6	0,0	0,0	0,0	0,7	-4,6	-5,1
Сяйво Карпат	94,4	64,4	11,0	1908,3	1933,8	2424,8	34,7	30,7	89,6	24,8	66,9	5,7

* Складено та розраховано авторами на основі даних КС.

Серед закарпатських небанківських кредитних установ у 2014 р. збиткова діяльність констатується у КС «Нова», «Закарпатський оберіг», «Синевир» та «Наші гроші», причому остання акумулювала 1,1 млн. грн. збитків за період свого існування.

За досліджуваний період відбулося зростання рівня капіталізації (співвідношення капіталу до активів) регіональних кредитних кооперативів з 27,0% у 2012 р. до 33,5% у 2014 р. (табл. 2.40)

Загальновідомо, що зростання рівня капіталізації КС є бажаним і свідчить про підвищення фінансової надійності кредитної установи. Тому, несприятливою є ситуація в КС «Нова», капіталізація якої у 2014 р. взагалі є від'ємною (-62,4%), а також у КС «Наші гроші», «Закарпатський оберіг» та «Святий Мартин» у яких рівень капіталізації зменшився у 2014 р. порівняно з 2012 р.

Таблиця 2.40

Рівень капіталізації кредитних кооперативів Закарпатської області у 2012-2014 рр.*

Кредитні кооперативи	Співвідношення капіталу до активів КС по роках, %			Зміна 2014 р до 2012 р.
	2012	2013	2014	
Едельвейс	25,5	41,7	62,1	36,6
Бескид	20,8	22,7	23,1	2,3
Калиновий міст	12,2	19,1	30,6	18,4
Нова	25,4	9,0	-62,4	-87,9
Закарпатська ощадна КС	20,1	13,5	-	-
ЛІРА	87,4	86,8	-	-
Верховина	28,4	36,9	50,1	21,7
Закарпатський оберіг	5,8	19,2	14,1	8,3
Йван	37,8	43,9	57,1	19,3
Менчул	29,7	88,3	-	-
Нарцис	22,2	22,5	27,8	5,6
Наші гроші	16,5	92,2	87,9	71,4
Святий Мартин	20,8	19,6	19,9	-0,9
Хосен	33,6	39,3	44,1	10,5
Синевир	95,1	67,8	-	-
Сяйво Карпат	79,1	75,1	90,3	11,2
По Закарпаттю	**27,0**	**32,2**	**33,5**	**6,5**

* Складено та розраховано авторами.

Окрім рівня капіталізації системи кредитної кооперації, необхідною характеристикою є покриття резервним капіталом безнадійних, прострочених та неповернених кредитів. Загальновідомо, що бажаним є зростання, максимізація цього показника, що свідчить про здатність кредитних спілок покрити втрачені ресурси при неповерненні кредитів і компенсувати втрати. Саме тому у табл. 2.41 розміщена інформація про рівень покриття проблемних кредитів резервним капіталом.

З даних наведеної вище таблиці випливає, що у системі кредитної кооперації регіону відбувається зростання рівня покриття проблемних кредитів резервним капіталом з 83,4% у 2012 р. до 118,1% у 2014 р. Таким чином, у цілому сформований резервний капітал КС в повній мірі здатний компенсувати втрати при неповерненні проблемних кредитів у фінансових установах.

Таблиця 2.41

Рівень покриття проблемних кредитів резервним капіталом кредитних кооперативів Закарпаття у 2012-2014 рр.*

Кредитні кооперативи	Рівень покриття проблемних кредитів резервами КС по роках, %			
	2012	**2013**	**2014**	**Зміна 2014/2012**
Едельвейс	171,4	154,2	214,8	43,4
Бескид	122,9	184,6	205,7	82,8
Калиновий міст	10,0	15,7	21,9	11,9
Нова	23,4	21,8	23,2	-0,2
Закарпатська Ощадна КС	313,1	164,7	-	-
ЛІРА	15,3	9,8	-	-
Верховина	115,0	143,8	177,0	62,0
Закарпатський оберіг	163,1	70,2	78,4	-84,7
Йван	37,1	62,1	87,7	50,5
Менчул	82,9	70,8	-	-
Нарцис	18,5	36,0	65,6	47,1
Наші гроші	12,4	14,0	14,6	2,1
Святий Мартин	60,0	83,6	107,1	47,0
Хосен	91,7	98,2	102,6	10,9
Синевир	-	45,6	123,8	-
Сяйво Карпат	108,0	113,4	141,1	33,1
Всього по Закарпаттю	**83,4**	**95,5**	**118,1**	**34,7**

* Складено та розраховано авторами на основі даних КС.

Серед діючих на ринку КС у 2012-2014 рр. відбулося покращення значення даного показника у всіх учасників, крім КС «Нова» та «Закарпатський оберіг». Водночас у 2014 р. у повній мірі, а то й з перевищенням, проблемні кредити покриваються резервним капіталом у КС «Калиновий міст», «Бескид», «Верховина», «Святий Мартин», «Хосен», «Синевир» та «Сяйво Карпат». На думку авторів, таким КС як «Закарпатський оберіг», «Йван» та «Нарцис» необхідно здійснити подальше збільшення резервного капіталу за рахунок нерозподіленого доходу КС. Особливо критична ситуація з покриттям спостерігається у КС «Нова» та «Наші гроші», які, внаслідок отриманні збитків від поточної діяльності, не будуть в змозі у короткостроковій перспективі здійснити поповнення резервного капіталу.

У цілому, з метою виявлення лідерів та аутсайдерів ринку кредитного кооперування Закарпаття у 2012-2014 рр. необхідно здійснити оцінку

відповідності учасників ринку нормативам системи моніторингу фінансових показників PEARLS, а також нормативам системи оцінки фінансового стану членами НАКСУ. Це пов'язано з тим, що більше половини КС Закарпатської області є членами НАКСУ і учасниками програми «Відкрита кредитна спілка» ПЗВ, тобто відкритими для постійного моніторингу їх фінансового стану. Водночас оцінка фінансового стану КС дозволяє порівняти виконання нормативних показників за різними методиками і визначити недоліки їх функціонування.

Було здійснено розрахунок фінансових показників PEARLS для 13 КС Закарпаття, що функціонували на території регіону у 2012-2014 рр. (табл. 2.42).

Таблиця 2.42

Рівень виконання кредитними кооперативами Закарпатської області нормативів PEARLS у 2012-2014 рр., %*

Назва КС	Роки			Зміна за період:		
	2012	2013	2014	2013/2012	2014/2013	2014/2012
Бескид	52,9	55,9	64,7	2,9	8,8	11,8
Верховина	44,4	68,8	65,6	24,3	-3,1	21,2
Едельвейс	60,0	56,8	62,2	-3,2	5,4	2,2
Закарпатський оберіг	41,2	64,7	53,1	23,5	-11,6	11,9
Йван	52,6	67,6	65,8	14,9	-1,8	13,2
Калиновий міст	47,4	53,1	56,3	5,8	3,1	8,9
Нарцис	47,4	56,8	64,9	9,4	8,1	17,5
Наші гроші	52,9	53,1	46,9	0,2	-6,3	-6,1
Нова	58,8	53,1	50,0	-5,7	-3,1	-8,8
Святий Мартин	52,6	61,8	61,8	9,1	0,0	9,1
Синевир	58,8	39,4	34,4	-19,4	-5,0	-24,4
Сяйво Карпат	47,4	59,4	59,4	12,0	0,0	12,0
Хосен	75,0	65,7	63,6	-9,3	-2,1	-11,4

* Складено та розраховано авторами.

З даних наведеної таблиці можна зробити висновок про те, що найвищий показник дотримання нормативів PEARLS досягнуто КС «Хосен» у 2012 р., що становив 75%, найнижчий показник належить КС «Синевир», що у 2014 р. змогла виконати нормативи лише у 34,4% випадків. Переважна більшість КС регіону виконують показники PEARLS на 50-65%, що є доволі низьким показником. Серед учасників ринку погіршення виконання нормативів за

досліджуваний період спостерігається у КС «Наші гроші» (-6,1%), «Синевир» (-24,4%) та «Хосен» (-11,4%).

Оцінюючи дотримання показників PEARLS кредитними кооперативами Закарпаття (табл. 2.43), слід звернути увагу на те, що у зв'язку з відсутністю достовірної інформації про діяльність регіональних КС за попередній роки, у 2012 році розраховано показники тільки для 17 показників, а у 2013-2014 рр. – для 34 показників. Розрахунок 34 показників з 41 можливого пов'язаний з тим, що проводити оцінку можливо лише за умови наявності відповідної інформації у відповідних графах фінансової звітності КС. З даних табл. 2.43 випливає, що жодна КС регіону не отримувала доходи від нефінансових інвестицій у 2012-2014 рр., тому цей показник (R_4) повинен бути вилученим при розрахунку рівня виконання нормативів PEARLS. Серед критеріїв PEARLS найвищий показник виконання – 100% у всіх досліджуваних роках – зафіксовано у показників E_2 та A_2, що свідчить про мінімізацію регіональними небанківськими кредитним установами непродуктивних активів та короткострокових фінансових інвестицій у своїх активах. Також фіксується високий рівень дотримання оптимальної частки залучення зовнішніх джерел фінансування діяльності КС, що свідчить про консервативну політику управління фінансовими ресурсами кредитної установи.

Оцінюючи дотримання показника рівня приросту (зменшення) активів, зваженого на рівень інфляції (S_{11}), необхідно зазначити, що у 2012 р. тільки 2 фінустанови, а у 2013-2014 рр. – по 6 фінустанов змогли наростити активи, випереджаючи темп інфляції.

Особливо несприятлива ситуація склалася з показником S_{10}, що вказує на низький приріст кількості учасників регіональної системи кредитної кооперації, адже, якщо у 2012 р. більш ніж 5%-ий приріст пайовиків було зафіксовано у 5 КС, то у 2013-2014 рр. тільки 3 КС змогли наростити пайовиків у більших за норматив темпах.

В цілому, найскладнішим для КС Закарпаття є дотримання нормативів E_1, A_1, та L_3, що свідчить про недостатність контролю за формуванням якісного

кредитного портфелю, а також про неправильне управлінням активами в частині досягнення високого рівня доходності від їх володіння.

Таблиця 2.43

Дотримання нормативних показників PEARLS кредитними кооперативами Закарпатської області у 2012-2014 рр.*

№	Показник	2012			2013			2014			Зміна рівня виконання, %	
		Виконано КС	Розраховано для КС	% виконання	Виконано КС	Розраховано для КС	% виконання	Виконано КС	Розраховано для КС	% виконання	2014/ 2013	2014/ 2012
1	P_1	2	3	66,7	3	3	100,0	2	2	100,0	0,0	33,3
2	P_2	8	13	61,5	9	13	69,2	10	12	83,3	14,1	21,8
3	P_6	8	13	61,5	10	13	76,9	9	13	69,2	-7,7	7,7
4	E_1	0	13	0,0	0	13	0,0	0	13	0,0	0,0	0,0
5	E_2	13	13	100,0	13	13	100,0	13	13	100,0	0,0	0,0
6	E_3	11	13	84,6	12	13	92,3	12	13	92,3	0,0	7,7
7	E_4	12	13	92,3	12	13	92,3	11	13	84,6	-7,7	-7,7
8	E_5	4	13	30,8	4	13	30,8	2	13	15,4	-15,4	-15,4
9	E_6	13	13	100,0	12	13	92,3	13	13	100,0	7,7	0,0
10	E_7	4	13	30,8	4	13	30,8	4	13	30,8	0,0	0,0
11	E_8	11	13	84,6	10	13	76,9	11	13	84,6	7,7	0,0
12	E_9	7	13	53,8	7	13	53,8	7	13	53,8	0,0	0,0
13	A_1	1	13	7,7	0	13	0,0	0	13	0,0	0,0	-7,7
14	A_2	2	13	15,4	2	13	15,4	3	13	23,1	7,7	7,7
15	A_2	13	13	100,0	13	13	100,0	13	13	100,0	0,0	0,0
16	R_1	-	-	-	7	13	53,8	8	13	61,5	7,7	-
17	R_2	-	-	-	0	4	0,0	0	4	0,0	0,0	-
18	R_3	-	-	-	2	5	40,0	1	3	33,3	-6,7	-
19	R_4	-	-	-	-	13	-	-	13	-	-	-
20	R_5	-	-	-	12	13	92,3	11	13	84,6	-7,7	-
21	R_6	-	-	-	1	2	50,0	1	2	50,0	0,0	-
22	R_7	-	-	-	0	13	0,0	1	13	7,7	7,7	-
23	R_8	-	-	-	1	13	7,7	2	13	15,4	7,7	-
24	R_9	-	-	-	10	13	76,9	10	13	76,9	0,0	-
25	R_{10}	-	-	-	2	13	15,4	2	13	15,4	0,0	-
26	R_{11}	-	-	-	12	13	92,3	11	13	84,6	-7,7	-
27	R_{12}	-	-	-	3	13	23,1	5	13	38,5	15,4	-
28	L_1	2	13	15,4	4	13	30,8	3	13	23,1	-7,7	7,7
29	L_2	8	13	61,5	10	13	76,9	9	13	69,2	-7,7	7,7
30	L_3	1	13	7,7	1	13	7,7	0	13	0,0	-7,7	-7,7
31	S_1	-	-	-	13	13	100,0	12	13	92,3	-7,7	-
32	S_2	-	-	-	4	4	100,0	4	4	100,0	0,0	-
33	S_3	-	-	-	5	5	100,0	3	3	100,0	0,0	-
34	S_4	-	-	-	1	1	100,0	2	2	100,0	0,0	-
35	S_5	-	-	-	11	13	84,6	12	13	92,3	7,7	-
36	S_6	-	-	-	1	1	100,0	2	2	100,0	0,0	-
37	S_7	-	-	-	13	13	100,0	13	13	100,0	0,0	-
38	S_8	-	-	-	13	13	100,0	13	13	100,0	0,0	-
39	S_9	-	-	-	11	13	84,6	9	13	69,2	-15,4	-
40	S_{10}	5	7	71,4	3	13	23,1	3	13	23,1	0,0	-48,4
41	S_{11}	2	7	28,6	6	13	46,2	6	13	46,2	0,0	17,6

***** Складено та розраховано авторами на основі даних КС.

Окрім оцінки відповідності фінансових показників КС нормативам PEARLS, на думку авторів, доцільно провести також оцінку фінансових показників, яких повинні дотримуватися учасники НАКСУ. Результати рівня дотримання цих показників розміщено в табл. 2.44.

Таблиця 2.44

Рівень виконання кредитними кооперативами Закарпатської області нормативів НАКСУ у 2012-2014 рр., %*

Назва КС	Роки			Зміна за період:		
	2012	2013	2014	2013/2012	2014/2013	2014/2012
Бескид	30,8	53,3	53,3	22,6	0,0	22,6
Верховина	38,5	53,3	60,0	14,9	6,7	21,5
Едельвейс	30,8	33,3	40,0	2,6	6,7	9,2
Закарпатський оберіг	30,8	33,3	20,0	2,6	-13,3	-10,8
Йван	53,8	60,0	60,0	6,2	0,0	6,2
Калиновий міст	30,8	53,3	60,0	22,6	6,7	29,2
Нарцис	23,1	33,3	40,0	10,3	6,7	16,9
Наші гроші	46,2	53,3	26,7	7,2	-26,7	-19,5
Нова	30,8	33,3	33,3	2,6	0,0	2,6
Святий Мартин	38,5	66,7	60,0	28,2	-6,7	21,5
Синевир	61,5	33,3	40,0	-28,2	6,7	-21,5
Сяйво Карпат	30,8	40,0	40,0	9,2	0,0	9,2
Хосен	53,8	60,0	66,7	6,2	6,7	12,8

* Складено та розраховано авторами.

За досліджуваний період найвищий показник дотримання нормативів НАКСУ досягнуто КС «Святий Мартин» та «Хосен», які змогли у 2013 р. та 2014 р. виконати ⅔ нормативів.

Найнижчий рівень дотримання цих нормативів зафіксовано у 2014 р. кредитною установою «Закарпатський оберіг», що становив 20,0%. Складна фінансова ситуація спостерігається у КС «Наші гроші», рівень дотримання показників якої скоротився з 46,2% у 2012 р. до 26,7% у 2014 р. Достатньо несприятлива ситуація і в КС «Нова», яка у 2014 р. виконує тільки ⅓ нормативів НАКСУ.

У цілому ж, на основі отриманих даних щодо рівня дотримання нормативів системи моніторингу фінансових показників PEARLS та критеріальних показників НАКСУ, здійснено ранжування КС Закарпаття у 2012-2014 рр. та отримано їх загальний рейтинг (табл. 2.45).

Таблиця 2.45

Рейтинг кредитних кооперативів Закарпатської області, побудований на основі виконання ними нормативів PEARLS та НАКСУ у 2012-2014 рр.*

№	Назва КС	2012		2013		2014		Середній загальний ранг	Рейтинг
		PEARLS	НАКСУ	PEARLS	НАКСУ	PEARLS	НАКСУ		
1	Йван	7	2	2	2	1	2	2,67	1
2	Хосен	1	3	3	3	5	1	2,67	1
3	Верховина	12	5	1	5	2	2	4,50	3
4	Святий Мартин	7	6	5	1	7	2	4,67	4
5	Бескид	5	7	9	6	4	6	6,17	5
6	Едельвейс	2	8	7	10	6	7	6,67	6
7	Синевир	3	1	13	9	13	7	7,67	7
8	Калиновий міст	9	10	10	7	9	2	7,83	8
9	Наші гроші	5	4	10	4	12	12	7,83	8
10	Сяйво Карпат	9	12	6	8	8	7	8,33	10
11	Нарцис	9	13	7	13	3	7	8,67	11
12	Нова	3	11	10	12	11	11	9,67	12
13	Закарпатський оберіг	13	9	4	11	10	13	10,00	13

* Складено авторами.

Лідерами узагальненого рейтингу є КС «Йван» та «Хосен», середній загальний рейтинг яких становив 2,67. Аутсайдерами рейтингу є КС «Закарпатський оберіг» та «Нова», причому спостерігається істотне зниження їх рейтингу в останні два роки, що є свідченням наявності суттєвих проблем фінансового стану цих кредитних кооперативів регіону. На думку авторів, депозити пайовиків, що розміщені у цих КС, знаходяться у стані високого ризику їх втрати. Порівняння отриманих результатів ранжування КС за системою PEARLS та нормативних показників НАКСУ свідчить про те, що відсутність членства КС у СРО не є обов'язковою умовою недотримання ними необхідних фінансових нормативів. В той же час, присутність фінустанов у СРО вимагає від них більш якісних підходів до управління діяльністю ними. Це підтверджує те, щ аутсайдерами побудованого рейтингу є ті КС, які не є членами НАКСУ чи інших СРО системи кредитної кооперації України.

РОЗДІЛ 3
ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНИХ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ

3.1. Оцінка значимості кредитних кооперативів для розвитку кредитної системи України

Комерційні банки є провідними суб'єктами-кредиторами кредитного ринку, незважаючи на те, що на ньому функціонує низка інших парабанківських установ. Динаміка основних показників, що характеризують діяльність банківських установ у 2010-2014 рр., наведена у табл. 3.1

Таблиця 3.1

Загальні показники, що характеризують банківську систему України у 2010-2014 рр.*

Показники	Роки					Зміна 2014/2010	
	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Кількість банків	176	176	176	176	163	-13,0	-7,4
Всього активи, млн. грн.	942088	1054280	1127192	1278095	1316852	374764,0	39,8
Всього капітал, млн. грн.	137725	155487	169320	192599	148023	10298,0	7,5
Обсяг виданих кредитів, млн. грн.	723295	732822	801809	815142	911402	188107,0	26,0
Частка капіталу в активах, %	14,6	14,8	15,0	15,1	13,6	-1,0	-
Середній розмір кред.установ, млн. грн.*	5352,8	5990,2	6404,5	7261,9	8078,8	2726,1	50,9

* Складено та розраховано на основі: [84].

За досліджуваний період суттєво скоротилась кількість банківських установ внаслідок суттєвого підриву платоспроможності та ліквідності деяких з них через ускладнену політико-економічну ситуацію та наближення деяких із них до колишньої політичної еліти країни. В цілому за останні 5 років кількість банків скоротилася на 13 од. – з 176 од. у 2010 р. до 163 од. у 2014 р. В той же час активи існуючих банківських установ зросли на 40%, капітал – на 7,5%, а обсяг виданих кредитів – на 26%.

Місце кредитних спілок на фінансовому ринку доречно відобразити у контексті функціонування банківських та небанківських фінансово-кредитних

установ. Вибір порівняння саме в цьому аспекті пов'язаний з тим, необхідно врахувати, аби порівнювані установи здійснювали максимально споріднену діяльність. Тому для порівняння вибрано банки, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи.

На кредитному ринку України функціонують банківські та небанківські фінансово-кредитні установи і роль перших на ньому є визначальною. Ця роль пов'язана з тим, що історично в Україні сформувалася банкоорієнтована фінансова система, а роль небанківських установ другорядна. Однак слід зазначити, що саме останні забезпечують максимальний доступ широких верств населення до кредитних ресурсів в умовах низького кредитування комерційними банками громадян та низької схильності населення до співробітництва з ними в силу негативних подій 2008-2009 рр.

Беззаперечним лідером кредитного ринку за всіма показниками, окрім кількості установ, є банківська сфера (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняння ролі банківських та небанківських фінансових установ на кредитному ринку України у 2010-2014 рр.*

Показники	Значення показника по роках					Зміна 2014/2010	
	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Кількість установ, одиниць:	1303	1293	1327	1364	1321	18	1,4
банківські установи	176	176	176	176	163	-13	-7,4
небанківські установи	1127	1117	1151	1188	1158	31	2,8
Всього активи, млн. грн.:	948907	1061774	1135846	1290350	1333561	384654	40,5
банківські установи	942088	1054280	1127192	1278095	1316852	374764	39,8
небанківські установи	6819,3	7493,9	8654,3	12255,2	16709,2	9890	145,0
Всього капітал, млн. грн.:	140313	158714	173280	197084	152691	12378	8,8
банківські установи	137725	155487	169320	192599	148023	10298	7,5
небанківські установи	2588	3227	3960	4485	4668	2080	80,4
Середній розмір установ, млн. грн.:	728,2	821,2	856,0	946,0	1009,5	281	38,6
банківські установи	5352,8	5990,2	6404,5	7261,9	8078,8	2726	50,9
небанківські установи	6,1	6,7	7,5	10,3	14,4	8	138,5
Частка капіталу в активах, %:	14,7	14,8	15,1	15,1	11,3	-3,4	-
банківські установи	14,6	14,7	15,0	15,1	11,2	-3,4	-
небанківські установи	38,0	43,1	45,8	36,6	27,9	-10,0	-
Обсяг виданих кредитів, млн. грн.:	732201	744393	815206	842009	927102	194901	26,6
банківські установи	723295	732822	801809	815142	911402	188107	26,0
небанківські установи	8905,5	11571,1	13396,6	26867,3	15699,9	6794	76,3

* Складено та розраховано на основі даних [84; 37-41; 73-78].

За досліджуваний період кількість банківських установ скоротилася на 13 одиниць, в той час, як небанківських кредитних установ у 2014 р. було на 31 од. більше, ніж у 2010 р. В цілому ж частка банківських установ у загальній кількості кредитних установ скоротилася з 13,5% у 2010 р. до 12,3% у 2014 р., а частка небанківських установ відповідно зросла (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Структура основних показників, що характеризують кредитний ринок України за основними сегментами у 2010-2014 рр., %*

Показники	Значення показника по роках					Зміна 2014/2010
	2010	2011	2012	2013	2014	
Кількість установ, з яких:	100	100	100	100	100	-
кількість банківських установ	13,5	13,6	13,3	12,9	12,3	-1,2
кількість небанківських установ	86,5	86,4	86,7	87,1	87,7	1,2
Всього активи, з яких:	100	100	100	100	100	-
активи банківських установ	99,3	99,3	99,2	99,1	98,7	-0,5
активи небанківських установ	0,7	0,7	0,8	0,9	1,3	0,5
Всього капітал, з яких:	100	100	100	100	100	-
капітал банківських установ	98,2	98,0	97,7	97,7	96,9	-1,2
капітал небанківських установ	1,8	2,0	2,3	2,3	3,1	1,2
Обсяг виданих кредитів, в т.ч.:	100	100	100	100	100	-
кредити банківських установ	98,8	98,4	98,4	96,8	98,3	-0,5
кредити небанківських установ	1,2	1,6	1,6	3,2	1,7	0,5

* Складено та розраховано на основі даних [84; 37-41; 73-78].

Активи кредитних установ за досліджуваний період зросли на 40,5% – з 948,9 млн. грн. у 2010 р. до 1333,6 млн. грн. у 2014 р., причому темп росту активів небанківських установ у більш ніж 4 рази випереджає темп росту активів банків. У посткризовому періоді відмічається 7,5%-ий ріст капіталу банків, водночас темп росту банківських установ становив 80,4%. Таким чином, прослідковується активний ріст основних фінансово-економічних показників небанківських кредитних установ, що свідчить про відновлення їх діяльності та привабливість наданих ними споживачам фінансових послуг.

Слід також відмітити, що незважаючи на те, що на банківські установи припадає 99% активів та 97% капіталу кредитних установ, частка капіталу в активах небанківських фінансових установ є набагато вищою – адже якщо цей

показник у 2010 р. для банківських установ становив 14,6%, то у небанківських – 38,0%, а у 2014 р. цей паритет становить 11,2%:27,9%.

Розглянувши загальний стан кредитного ринку у посткризовий період у розрізі банківського та небанківського секторів, доречно здійснити оцінку ролі кредитних спілок у останньому. Це пов’язано з тим, що кредитні спілки, будучи учасниками парабанківської системи разом з іншими її учасниками (ломбардами, фінансовими компаніями) забезпечують доступ широких верств населення до кредитних ресурсів, що за певних причин ускладнюється для них у банківських установах.

Небанківськими фінансово-кредитними установами є кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи (фінансові компанії). Такий висновок випливає із ч. 3 ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та регулювання ринків фінансових послуг» [34], де зазначено, що фінансові кредити за рахунок залучених коштів мають право видавати лише кредитні установи на власний ризик на підставі відповідної ліцензії. Такі ліцензії видають Нацкомфінпослуг саме наведеним вище установам. Кредитні установи набувають статусу фінансової установи лише після внесення її до Державного реєстру фінансових установ України.

Відповідно до Господарського кодексу України [19] кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Кредитна компанія – фінансова установа, яка відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [34] має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик.

Ломбард – це фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок

власних або залучених коштів під заставу майна на визначений строк і під процент та надання супутніх послуг ломбарду [34].

Звичайно, згідно з чинним законодавством на небанківському ринку присутні також юридичні особи публічного права. Вони створюються розпорядчими актами Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування й уповноважені надавати фінансові послуги. Діяльність цих установ внаслідок особливого їх юридичного статуту не є достатньо відкритою. Однак загальновідомо, що на Державну іпотечну установу припадає близько 70% юридичних осіб публічного права [6, с. 125]. Загальні показники кредитних установ ринку НФП (за винятком юридичних осіб публічного права) узагальнено у табл. 3.4

Таблиця 3.4

Загальні показники кредитних установ ринку небанківських фінансових послуг України у 2010-2014 рр.*

№	Показники	Роки					Зміна 2014/2010	
		2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	**Всього установ, одиниць**	**1127**	**1117**	**1151**	**1188**	**1158**	**31,0**	**2,8**
2	Кредитні спілки	659	613	617	624	589	-70,0	-10,6
3	Інші кредитні установи	42	48	61	85	92	50,0	119,0
4	Ломбарди	426	456	473	479	477	51,0	12,0
5	**Всього активи, млн. грн.**	**6819,3**	**7493,9**	**8654,3**	**12255,2**	**16709,2**	**9889,9**	**145,0**
6	Кредитні спілки	3432,2	2386,5	2656,9	2598,8	2338,7	-1093,5	-31,9
7	Інші кредитні установи	2498,9	3903,6	4439,0	8137,8	12660,2	10161,3	406,6
8	Ломбарди	888,2	1203,8	1558,4	1518,6	1710,3	822,1	92,6
9	**Всього капітал, млн. грн.**	**2588,3**	**3227,2**	**3959,5**	**4485,3**	**4668,07**	**2079,8**	**80,4**
10	Кредитні спілки	1117,3	942,9	1088,7	1055,6	1048,7	-68,6	-6,1
11	Інші кредитні установи	843,5	1441,7	1835,6	2434,4	2649	1805,5	214,0
12	Ломбарди	627,5	842,6	1035,2	995,3	970,37	342,9	54,6
13	**Обсяг виданих кредитів, млн. грн.**	**8905,5**	**11571,1**	**13396,6**	**26867,3**	**15699,9**	**6794,4**	**76,3**
14	Кредитні спілки	2134,9	2319,2	2665,7	2576,2	2150,6	15,7	0,7
15	Інші кредитні установи	1408,4	2064,9	1888,0	3981,8	5138,5	3730,1	264,8
16	Ломбарди	5362,2	7187,0	8842,9	20309,3	8410,8	3048,6	56,9
17	**Частка капіталу в активах,%**	**38,0**	**43,1**	**45,8**	**36,6**	**27,9**	**-10,1**	**-**
18	Кредитні спілки	32,6	39,5	41,0	40,6	44,8	12,3	-
19	Інші кред установи	33,8	36,9	41,4	29,9	20,9	-12,8	-
20	Ломбарди	70,6	70,0	66,4	65,5	56,7	-13,9	-

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
21	**Середній розмір кредитних установ, млн. грн.**	**6,1**	**6,7**	**7,5**	**10,3**	**14,4**	**8,4**	**138,5**
22	Кредитні спілки	5,2	3,9	4,3	4,2	4,0	-1,2	-23,8
23	Інші кредитні установи	59,5	81,3	72,8	95,7	137,6	78,1	131,3
24	Ломбарди	2,1	2,6	3,3	3,2	3,6	1,5	72,0

* Складено та розраховано на основі даних: [37-41; 73-78].

На небанківському ринку в цілому спостерігається поступове зростання кількості кредитних установ з 1127 од. у 2010 р. до 1158 од. у 2014 р., водночас у 2010-2012 рр. та у 2014 р. відмічалося їх зменшення в силу політико-економічних причин. З даних таблиці спостерігається двояка тенденція – в той час як кількість кредитних спілок скорочувалася, кількість інших кредитних установ та ломбардів стрімко зростала. За аналізований період кількість КС скоротилася на 10,6%, а кількість інших кредитних установ та ломбардів зросла на 119,0% та 12,0% відповідно.

У структурі кредитних установ даного сегменту кредитного ринку відбувається поступове скорочення частки КС з 58,5% у 2010 р. до 50,9% у 2014 р. з одночасним збільшенням кількості інших кредитних установ за цей період на 4,2% та ломбардів з 37,8% до 41,2% (табл. 3.5). Така різка зміна в структурі кредитних установ пов’язана з ліквідацією великої кількості КС та одночасним зростанням кількості ломбардів і кредитних компаній. Загальновідомо, що в умовах фінансових криз істотно зростає попит на ломбардні послуги та послуги кредитних компаній. Однією з причин розширення попиту саме на послуги цих установ є відсутність вимоги вступу до них (на відміну від КС) та обов’язковості здійснення вступних та інших внесків у капітал кредитних установ.

Фінансова криза, що охопила Україну в кінці 2008 року, вказала на недоліки функціонування КС та їх вразливість порівняно з банками та іншими кредитними установами. Адже відомо, що внески членів КС не захищені, порівняно з вкладниками комерційних банків, на яких поширюється захист Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Зловживання керівниками псевдоспілок у передкризовий період призвели до неплатоспроможності цих

установ у зв'язку з побудовою їх за принципом «фінансової піраміди», в якій вкладникам виплачувалися відсотки за рахунок нових вкладників, а отримані спілкою кошти виводилися через фіктивні кредитні угоди. Саме це підтверджує істотне зростання порушених кримінальних справ проти керівників КС у 2008-2014 рр.

Таблиця 3.5

Структура кредитних установ на небанківському кредитному ринку України у 2010-2014 рр., %*

№	Показники	Роки					Зміна 2014/2010
		2010	2011	2012	2013	2014	
1	**Всього кредитних установ**	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
2	Кредитні спілки	58,5	54,9	53,6	52,5	50,9	-7,6
3	Інші кредитні установи	3,7	4,3	5,3	7,2	7,9	4,2
4	Ломбарди	37,8	40,8	41,1	40,3	41,2	3,4
5	**Всього активи**	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
6	Кредитні спілки	50,3	31,8	30,7	21,2	14,0	-36,3
7	Інші кредитні установи	36,6	52,1	51,3	66,4	75,8	39,1
8	Ломбарди	13,0	16,1	18,0	12,4	10,2	-2,8
9	**Всього капітал**	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
10	Кредитні спілки	43,2	29,2	27,5	23,5	22,5	-20,7
11	Інші кредитні установи	32,6	44,7	46,4	54,3	56,7	24,2
12	Ломбарди	24,2	26,1	26,1	22,2	20,8	-3,5
13	**Обсяг виданих кредитів**	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
14	Кредитні спілки	24,0	20,0	19,9	9,6	13,7	-10,3
15	Інші кредитні установи	15,8	17,8	14,1	14,8	32,7	16,9
16	Ломбарди	60,2	62,1	66,0	75,6	53,6	-6,6

* Складено та розраховано на основі даних Нацкомфінпослуг [37-41; 73-78].

Оцінюючи активи кредитних установ небанківського ринку, можемо констатувати суттєве зростання їх розміру з 6,8 млрд. грн. у 2010 р. до 16,7 млрд. грн. у 2014 р., причому активи КС скоротилися за аналізований період на 31,9% – з 3,4 млрд. грн. до 2,3 млрд. грн. Водночас відмічається суттєве зростання активів інших кредитних установ (+406,6%) та ломбардів (+92,6%). Найбільшу частку в сукупних активах кредитних установ у 2014 р. складають активи інших кредитних установ (75,8%), активи КС становлять 14,0%, а ломбардів – 10,2%.

Статистичні дані кредитних установ аналізованого сегменту фінансового ринку свідчать про поступове зростання капіталізації установ, причому

останніми роками відмічається процес докапіталізації фінансових компаній України. Згідно з чинними законодавчими нормами фінансова компанія повинна створити мінімальний розмір власного капіталу не менше 1 млн. грн., не враховуючи субординований борг. Водночас, якщо фінансова установа надає фінансові послуги, що передбачають здійснення операцій з коштами, отриманими від фізичних осіб, а також клірингу, то власний капітал таких установ повинен становити не менше 5 млн. грн. Якщо ж фінансова установа здійснює діяльність і через свої відокремлені структурні підрозділи в регіонах України, то така кредитна установа повинна збільшити розмір власного капіталу до 7 млн. грн. і більше.

Відзначимо, що сукупний капітал аналізованих кредитних установ зріс за аналізований період на 2,1 млрд. грн. (+80,4%), причому, якщо капітал кредитних спілок за останні п’ять років скоротився на 6,1%, то цей показник у фінансових компаній зріс на 214,0%, у ломбардів – на 54,6%. Оцінюючи структуру капіталу в розрізі кредитних установ досліджуваного періоду, необхідно зазначити, що спостерігається істотне скорочення частки КС – з 43,2% у 2010 р. до 22,5% у 2014 р. та ломбардів на 3,1% з одночасним зростанням частки інших кредитних установ з 32,6% у 2010 р. до 75,8% у 2014 р. Фактично у 2013 р. склалося так, що більш ніж половина капіталу кредитних установ небанківського ринку акумулювалася у 7,2% кредитних установ.

Одним з показників фінансової незалежності кредитних установ є частка капіталу в активах: чим більшою є ця частка, тим фінансово більш незалежною є установа. Проаналізовані статистичні дані свідчать про позитивну тенденцію зростання цієї частки в кредитних установах парабанківської системи у 2010-2014 рр., водночас у 2013 р. відмічається певне скорочення цієї частки, що пов’язане із зростанням збиткових установ. Адже загальновідомо, що нерозподілений прибуток (у КС – нерозподілений дохід) є складовою капіталу фінансових установ, і при збитковій діяльності показник капіталу скорочуватиметься. Слід також відмітити, що у 2014 р. тільки кредитні спілки

спромоглися істотно наростити цей показник порівняно з попереднім роком, адже у КС цей показник зріс за останній рік з 40,6% до 44,8%, а у фінансових компаній та ломбардів він скоротився.

У посткризовий період відмічається інтенсифікація кредитування небанківськими фінансово-кредитними установами: обсяг кредитування у цей період зріс на 76,3% – з 8,9 млрд. грн. у 2010 р. до 15,7 млрд. грн. у 2014 р., причому у 2013 р. було досягнуто максимуму кредитування у розмірі 26,9 млрд. грн., водночас, якщо у інших кредитних установ та ломбардах приріст обсягу кредитування становив 3,7 млрд. грн. та 3,0 млрд. грн.. відповідно, то КС було видано тільки на 15,7 млн. грн. більше кредитів у 2014 р. ніж у 2010 р., причому спад активності спостерігається вже другий рік поспіль.

Основним вимірником успішного функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта є його фінансовий результат проведеної діяльності. Використання саме такого формулювання, і відхід від оцінки прибутковості діяльності пов'язаний саме з функціонування кредитних спілок, які згідно з чинним законодавством є неприбутковими організаціями. Звичайно, питання відсутності мети отримання ними прибутку не означає проведення ними збиткової діяльності, а свідчить про особливий механізм функціонування цієї організації та специфіки фінансового механізму кредитного кооперативу.

У зв'язку з цим, з метою об'єктивності оцінки діяльності небанківських кредитних установ, на основі опублікованої Нацкомфінпослуг інформації, слід оцінити фінансові результати кредитних спілк та ломбардів України за досліджуваний період. На даний час відсутня інформація про фінансову діяльність інших кредитних установ на кредитному небанківському ринку України, у зв'язку з чим розрахунки проведені лише щодо наведених вище установ. Дані, на основі яких розраховано фінансовий результат від діяльності кредитних спілок і ломбардів та в цілому сегменту небанківського кредитування, розміщені у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Фінансові результати діяльності кредитних установ на ринку небанківських фінансових послуг України у 2010-2014 рр.*

Показники	Роки					Зміна 2014/2010	
	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Кредитні спілки							
доходи	706,2	672,2	755,1	764,6	692,1	-14,1	-2,0
витрати	681,8	585,5	625,8	665,3	621,1	-60,7	-8,9
фінансовий результат	24,4	86,7	129,3	99,3	71	46,6	191,0
рентабельність доходу	3,5	12,9	17,1	13,0	10,3	6,8	-
Ломбарди							
доходи	1305,2	1600,5	1783,6	4271,2	1996,6	691,3	53,0
витрати	1214,8	1464,8	1654,9	4002,6	1877,6	662,9	54,6
фінансовий результат	90,5	135,7	128,7	268,6	118,9	28,4	31,4
рентабельність доходу	6,9	8,5	7,2	6,3	6,0	-1,0	-
Всього небанківські кредитні установи (крім інших кредитних установ)							
доходи	2011,4	2272,7	2538,7	5035,8	2688,7	677,2	33,7
витрати	1896,6	2050,3	2280,7	4667,9	2498,7	602,2	31,8
фінансовий результат	114,9	222,4	258,0	367,9	189,9	75,0	65,3
рентабельність доходу	5,7	9,8	10,2	7,3	7,1	1,4	-

* Складено, згруповано та розраховано на основі: [73-78].

Порівнюючи доходи від діяльності кредитних спілок та ломбардів доцільно відмітити суттєве зростання доходів останніх, адже у посткризовий період їх доходи зросли на 53% – з 1,3 млрд. грн. у 2010 р. до 2,0 млрд. грн. у 2014 р. Доходи ж КС за аналогічний період скоротилися на 2% – з 0,70 млрд. грн. до 0,69 млрд. грн. Аналогічна тенденція спостерігається й стосовно витрат цих кредитних установ.

Розрахувавши значення фінансового результату від діяльності КС та ломбардів доходимо висновку, що обидва сегменти небанківського кредитного ринку показують позитивний фінансовий результат, причому стабільність отримання його першими є більшою.

У цілому доходимо висновку, що кредитні спілки відіграють важливу роль на кредитному ринку, адже сприяють доступу населення до кредитних ресурсів у силу низької схильності банківських установ до розуміння новітніх, ускладнених умов життя населення України, яке в силу своїх низьких доходів не спроможне отримати кредити у банківських установах.

3.2. Особливості функціонування кредитних кооперативів у системі інституційного регулювання

Важливим аспектом оцінки умов регулювання розвитку системи кредитної кооперації України є проведення всебічного аналізу діяльності саморегулівних організацій (СРО). Слід зауважити, що саморегулювання – наявність в системі елементів, засобів, які дозволяють автоматично встановлювати та підтримувати бажаний режим функціонування. В даному випадку регулювання здійснюється в системі її внутрішніми силами, без стороннього втручання, впливу. Саморегулювання являє собою підтримане державою делегування регулюючих функцій окремим галузевим об'єднанням учасників ринку, які в науковій та практичній літературі називаються саморегулівними організаціями.

У нормативно-правових актах на даний час відсутнє однозначне трактування поняття «саморегулівна організація» в системі кредитної кооперації. Так, у Положенні «Про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень одній із всеукраїнських асоціацій кредитних спілок» від 03.10.2006 № 6280 [85] зазначено, що саморегулівною організацією кредитних спілок є Всеукраїнська асоціація кредитних спілок, якій за рішенням Держфінпослуг делеговано окремі повноваження та інформація про яку внесена до реєстру саморегулівних організацій фінансових установ. Нормотворець, таким чином, наводить лише підтвердження вибраної ним асоціації, але не називає конкретну дефініцію, мету, завдання та перелік повноважень, що надаються цьому інституту регулювання.

В Україні на даний час функціонують обласні, регіональні асоціації кредитних кооперативів, а також три об'єднання всеукраїнського рівня: Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ), Всеукраїнська асоціація кредитних спілок (ВАКС) та Програма захисту вкладів (ПЗВ). Оцінка

діяльності та ролі СРО в системі кредитної кооперації України повинна бути здійснена на основі порівняння результатів діяльності членів СРО (табл. 3.7).

Оцінюючи плинність членства у СРО кредитної кооперації, слід відмітити, що за аналізований період кількість членів НАКСУ та ВАКС з року в рік скорочувалася (окрім ВАКС у 2011 р.). В цілому за період 2009-2014 рр. кількість членів, що надають звітність, скоротилася найменше у ВАКС – на одну КС, що означає зменшення на 14,6%. Основна причина істотного скорочення кількості учасників СРО є ліквідація КС на анексованому півострові Крим.

За цей час спостерігається активне скорочення членів КС, що входять до СРО. Це пов'язано з тим, що внаслідок настання фінансової кризи ці фінансові установи почали лишати членства тих, хто довго не користувалися та не планував користувався послугами кредитної спілки. Це було об'єктивно необхідно зробити, оскільки «пасивні» пайовики значно підвищують витрати на адміністрування, що особливо відчутно під час проведення загальних зборів.

У всіх без винятку СРО спостерігається тенденція зменшення кількості позичальників та вкладників, що відображає загальнодержавну тенденцію.

Позитивним явищем є зростання суми загального капіталу у СРО: найбільший приріст капіталу за аналізований період спостерігався у ВАКС – 102,7 млн. грн., приріст становив 61,5% відносно 2009 року. Водночас, порівняно з 2013 р. капітал змогли наростити тільки члени НАКСУ – з 217,5 млн. грн. у 2013 р. до 235,7 млн. грн. у 2014 р.

Кредитний портфель найстарішої СРО в Україні – НАКСУ, зменшилася на 182,3 млн. грн., що на 27,4% менше показника 2009 року. Кредитні кооперативи, що об'єднує ВАКС, засвідчують позитивну динаміку розміщення коштів – за 6 років кредитний портфель членів зріс на 239,0 млн. грн., або на 43,4%. Портфель членів ПЗВ скоротився за цей період на 10%.

Аналогічна тенденція спостерігається й з залученими коштами членів – за аналізований період НАКСУ втратило більше 42% вкладів, члени ВАКС та ПЗВ втратили менший відсоток вкладів – 9% та 25,4% відповідно.

Таблиця 3.7

Порівняння основних показників діяльності кредитних кооперативів-учасників СРО системи кредитної кооперації України у 2009-2014 рр.*

Показники	Значення показників по роках						Зміна 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Кількість КС, що надають звітність								
НАКСУ	150	148	135	133	131	120	-30	-20,0
ВАКС	164	151	156	149	143	140	-24	-14,6
ПЗВ	46	54	46	48	45	39	-7	-15,2
Кількість членів кредитної спілки, тис.осіб								
НАКСУ	471,6	440,9	365,1	315,6	281,9	265,3	-206,3	-43,7
ВАКС	724,8	627,7	567,9	547,9	504,3	446,0	-278,8	-38,5
ПЗВ	453,7	386,8	334,4	313,5	269,6	245,8	-207,9	-45,8
Кількість членів кредитної спілки, які мають кредити, тис. осіб								
НАКСУ	102,1	92,5	78,3	65,2	63,3	52,2	-49,9	-48,9
ВАКС	153,1	155,3	134,2	129,5	120,5	94,7	-58,4	-38,1
ПЗВ	84,8	100,9	85,0	79,5	70,8	63,0	-21,8	-25,7
Кількість членів кредитної спілки, які мають внески на депозитні рахунки, тис. осіб								
НАКСУ	21,8	18,8	12,4	9,7	9,4	7,1	-14,7	-67,2
ВАКС	32,5	31,1	26,3	26,1	24,7	19,9	-12,6	-38,8
ПЗВ	21,8	20,1	15,6	15,5	14,1	12,1	-9,7	-44,5
Капітал, млн. грн.								
НАКСУ	144,5	148,0	185,4	182,0	217,5	235,7	91,2	63,1
ВАКС	167,1	198,4	220,4	267,9	299,0	269,8	102,7	61,5
ПЗВ	96,5	127,8	131,0	153,9	164,0	162,3	65,8	68,1
Кредити, надані членам КС, млн. грн.								
НАКСУ	666,1	651,7	539,1	504,7	530,0	483,9	-182,3	-27,4
ВАКС	552,6	819,2	795,2	842,3	899,7	792,4	239,8	43,4
ПЗВ	378,2	482,9	412,4	411,6	416,0	340,3	-37,9	-10,0
Внески (вклади) на депозитні рахунки, млн. грн.								
НАКСУ	464,6	456,3	350,3	316,4	315,5	266,1	-198,5	-42,7
ВАКС	553,9	611,9	573,8	581,0	658,8	504,1	-49,8	-9,0
ПЗВ	282,7	357,3	279,3	271,3	281,5	211,0	-71,7	-25,4
Активи, млн.грн.								
НАКСУ	697,4	696,5	574,6	538,3	575,7	539,1	-158,2	-22,7
ВАКС	772,3	874,9	853,8	913,2	1019,0	858,9	86,6	11,2
ПЗВ	414,5	530,2	447,2	462,7	484,5	389,1	-25,4	-6,1
Прострочені кредити, млн. грн.								
НАКСУ	237,5	223,4	123,4	93,5	99,6	122,1	-115,4	-48,6
ВАКС	146,3	160,9	118,8	120,0	118,1	128,9	-17,4	-11,9
ПЗВ	53,6	53,5	53,9	55,2	58,4	67,7	14,1	26,3
Резервний капітал, млн. грн.								
НАКСУ	74,6	79,7	82,0	82,1	92,4	100,9	26,3	35,2
ВАКС	98,8	119,1	142,4	170,7	209,6	209,8	111,0	112,4
ПЗВ	68,8	88,1	94,5	118,5	147,3	144,3	75,5	109,8

* Складено та розраховано на основі даних НАКСУ [47], ВАКС [48] та ПЗВ [49].

Вартість майна учасників СРО за аналізований період (членів різних об'єднань) змінювалася по-різному – у НАКСУ спостерігалося зменшення активів на 158,2 млн. грн.(-22,7%), у ВАКС – зростання на 86,6 млн. грн. (+11,2%), а у ПЗВ активи скоротилися на 25,3 млн. грн., що майже на більш ніж 6% менше показника кризового 2009 року.

З даних наведеної вище таблиці можна зробити висновок про відносне поліпшення стану простроченої та безнадійної заборгованості, адже у НАКСУ її розмір зменшився на 115,4 млн. грн., у ВАКС – зменшився на 17,4 млн. грн. і лише у ПЗВ її розмір зріс на 14,1 млн. грн., однак таке зростання є несуттєвим порівняно з показниками інших двох СРО.

За аналізований період спостерігається позитивна динаміка нарощення резервного капіталу кредитними спілками-членами СРО, внаслідок чого останні стали більш капіталізованими й зменшили ризики в своїй діяльності за рахунок зростання капіталу та його складової — резервного капіталу, що сприяло фінансуванню активів за рахунок власного капіталу, а також дозволяє перекривати збитки кредитних спілок Найбільший приріст в абсолютному вимірі спостерігається у ВАКС – зростання складає 111,0 млн. грн. (+112,4%), а у ПЗВ – 109,8% за період 2009-2014 рр. Резервний капітал КС-учасників НАКСУ зріс несуттєво – на 26,3 млн. грн., або на 35,2%.

Окрім порівняння загальних показників діяльності кредитних кооперативів, необхідним є розрахунок індикативних показників, що дають змогу адекватно порівняти стан функціонування аналізованих суб'єктів, об'єднаних у різні СРО на ринку кооперативного кредитування. У зв'язку з цим у табл. 3.8 розміщено дану інформацію та аналогічні показники всієї системи кредитної кооперації України. Такий аналіз дозволить виокремити СРО, члени яких проводять діяльність більш вдало та які функціонують в системі кредитної кооперації не досягаючи середнього показника по державі.

Оцінюючи частку членів, що мають внески в КС, відмічається чітка тенденція перевищення цього показника у ВАКС та ПЗВ порівняно з загальнодержавним значенням і поліпшення значення в обидвох СРО за

аналізований період на 0,4 п.п. У НАКСУ до 2012 р. спостерігається тривожна тенденція щорічного зменшення аналізованого показника, і лише у 2013 році спостерігається динаміка зростання з 3,1% до 3,3%, що суттєво відстає від загальнодержавного значення.

Таблиця 3.8

Індикативні показники діяльності СРО та системи кредитної кооперації України у 2009-2014 рр.*

Показники	Роки						Зміна
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2009
1	2	3	4	5	6	7	8
Частка членів КС, які мають внески, %							
НАКСУ	4,6	4,3	3,4	3,1	3,3	2,7	-1,9
ВАКС	4,5	5,0	4,6	4,8	4,9	4,5	0,0
ПЗВ	4,8	5,2	4,7	4,9	5,2	4,9	0,1
По Україні	5,3	5,0	4,5	4,1	4,1	3,8	-1,5
Частка членів КС, що мають заборгованість за кредитами, %							
НАКСУ	21,7	21,0	21,4	20,6	22,5	19,7	-2,0
ВАКС	21,1	24,7	23,6	23,6	23,9	21,2	0,1
ПЗВ	18,7	26,1	25,4	25,4	26,3	25,6	6,9
По Україні	19,3	21,8	23,5	23,2	23,8	22,7	3,4
Співвідношення кількості членів КС що мають заборгованість за кредитами до тих, що мають депозити, осіб							
НАКСУ	4,7	4,9	6,3	6,7	6,7	7,3	2,6
ВАКС	4,7	5,0	5,1	5,0	4,9	4,8	0,0
ПЗВ	3,9	5,0	5,4	5,1	5,0	5,2	1,3
По Україні	3,6	4,3	5,2	5,7	5,8	5,9	2,3
Частка капіталу до активів КС, %							
НАКСУ	20,7	21,2	32,3	33,8	37,8	43,7	23,0
ВАКС	21,6	22,7	25,8	29,3	29,3	31,4	9,8
ПЗВ	23,3	24,1	29,3	33,3	33,8	41,7	18,4
По Україні	18,2	32,6	39,5	41,0	40,6	44,8	26,7
Частка неповернених та прострочених кредитів у кредитному портфелі, %							
НАКСУ	35,7	34,3	22,9	18,5	18,8	25,2	-10,4
ВАКС	26,5	19,6	14,9	14,2	13,1	16,3	-10,2
ПЗВ	14,2	11,1	13,1	13,4	14,0	19,9	5,7
По Україні	48,8	63,6	17,7	15,3	16,0	21,1	-27,6
Частка неповернених та прострочених кредитів у активах, %							
НАКСУ	34,1	32,1	21,5	17,4	17,3	22,6	-11,4
ВАКС	18,9	18,4	13,9	13,1	11,6	15,0	-3,9
ПЗВ	12,9	10,1	12,1	11,9	12,1	17,4	4,5
По Україні	27,9	39,6	17,2	15,3	15,9	19,4	-8,5
Співвідношення кредитів до активів, %							
НАКСУ	95,5	93,6	93,8	93,8	92,1	89,7	-5,8
ВАКС	71,6	93,6	93,1	92,2	88,3	92,3	20,7
ПЗВ	91,2	91,1	92,2	89,0	85,9	87,5	-3,8
По Україні	92,7	97,6	93,8	95,3	90,4	85,3	-7,4

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4	5	6	7	8
Співвідношення суми кредитів до депозитів КС, рази							
НАКСУ	1,43	1,43	1,54	1,59	1,68	1,82	26,8
ВАКС	1,00	1,34	1,39	1,45	1,37	1,57	57,6
ПЗВ	1,34	1,35	1,48	1,52	1,48	1,61	20,5
По Україні	1,50	2,04	1,42	1,45	1,33	1,33	-11,2
Частка резервного капіталу у загальній величині капіталу, %							
НАКСУ	51,6	53,8	44,2	45,1	42,5	42,8	-17,1
ВАКС	59,1	60,0	64,6	63,7	70,1	77,8	31,6
ПЗВ	71,3	68,9	72,1	77,0	89,8	88,9	24,8
По Україні	21,6	52,6	29,5	38,2	38,7	40,1	85,5
Сума резервного капіталу, що припадає на 1 грн. вкладу, грн.							
НАКСУ	0,16	0,17	0,23	0,26	0,29	0,38	0,22
ВАКС	0,18	0,19	0,25	0,29	0,32	0,42	0,24
ПЗВ	0,24	0,25	0,34	0,44	0,52	0,68	0,44
По Україні	0,13	0,21	0,28	0,28	0,32	0,43	0,30
Частка резервного капіталу у неповернених та прострочених кредитах, %							
НАКСУ	31,4	35,7	66,5	87,8	92,7	82,6	51,2
ВАКС	67,5	74,0	119,9	142,3	177,5	162,8	95,3
ПЗВ	128,3	164,6	175,3	214,6	252,2	213,1	84,8
По Україні	31,5	29,7	80,3	88,3	102,0	93,3	61,8
Достатність капіталу, %							
НАКСУ	31,1	32,4	52,9	57,5	69,0	88,6	57,5
ВАКС	30,2	32,4	38,4	46,1	45,4	53,5	23,4
ПЗВ	34,1	35,8	46,9	56,7	58,3	76,9	42,8
По Україні	25,9	57,4	79,5	84,6	79,4	106,0	80,1

* Складено та розраховано на основі даних НАКСУ [47], ВАКС [48] та ПЗВ [49] та Нацкомфінпослуг [73-78].

Стосовно показника, що характеризує охоплення членів КС кредитами, з 2010 року відмічається домінування ПЗВ відносно інших СРО на ринку та порівняно із загальнодержавним показником. Так, за шестирічний період аналізу кількість членів ПЗВ, що мають кредити, зросла на 6,9% і у 2014 році на 3,5% випереджала загальнодержавне значення. Аналізований показник НАКСУ лише у 2009 р. перевищував показники інших СРО та загальнонаціональний. Починаючи з 2010 року НАКСУ демонструє неоднозначну зміну показника, однак, жодного року не було досягнуто загальнодержавного рівня, не кажучи про досягнення показників ВАКС чи ПЗВ. Це свідчить про негативні тенденції, що відбуваються у КС-членах НАКСУ.

Співвідношення капіталу КС-членів СРО до їх активів починаючи з 2010 року відстає від загальнодержавного значення у всіх СРО і є результатом поліпшення якості складових капіталу КС.

Оцінюючи рівень прострочених та безнадійних кредитів у кредитному портфелі членів СРО, ринку кредитної кооперації слід акцентувати увагу на тій особливості, що на фоні зростання цього показника в Україні у 2010 році порівняно з попереднім у всіх СРО даний показник демонстрував зворотну тенденцію, що свідчить про достатню методичну та організаційно-технічну підтримку цих інститутів на шляху поліпшення якості кредитного портфелю фінансових установ-членів СРО. Водночас, з даних табл. 3.8 спостерігається чітка тенденція зменшення даного показника до 2013 р. лише у членах ВАКС (рівень простроченості зменшився до 13,1%), у ПЗВ з 2010 року відмічається зростання показника з 11,1% до 19,9% у 2014, однак показники цих двох СРО менші за аналогічний показник в цілому по Україні. Рівень прострочених та безнадійних кредитів у кредитному портфелі учасників НАКСУ за період 2010-2014 рр. щороку перевищував аналогічний показник по Україні і свідчить про недоліки при оцінці платоспроможності позичальника та претензійно-позовної роботи у даних кредитних кооперативах.

Важливим показником ефективності формування кредитної політики з одночасним відображенням диверсифікованості активів КС-членів СРО є показник відношення прострочених та безнадійних кредитів до активів фінансових установ. Саме цей показник визначає, з одного боку, ту частину майна КС, що не приносить доходу, а з другої сторони, вказує на додатковий фінансовий тягар кооперативу: сплату процентів за користування внесками членів кредитних кооперативів. До 2014 р. спостерігається чітка тенденція зменшення цього показника як на загальнодержавному рівні, так і відносно членів всіх СРО. Найнижчі показники були характерні для учасників об’єднання ПЗВ, значення якого за 2009-2013 рр. зменшилося на 1,6% з 12,9% до 11,3% відповідно. Також сприятливо формувався цей показник і у членів ВАКС, рівень якого знизився за даний період на 7,6% з 18,9 у 2009 р. до 11,6%

у 2013 р., зрівнявшись з аналогічним показником ПЗВ. Саме КС-члени ПЗВ та ВАКС змогли забезпечити даний показника ці роки на рівні, нижчому за загальнодержавний. Найбільш несприятлива ситуація в цьому плані спостерігається у НАКСУ, члени якої, хоч і скоротили рівень простроченості кредитів у активах на 16,8% з 34,1% у 2009 р. до 17,3% у 2013 р., однак не змогли вийти на рівень загальнонаціонального значення. Внаслідок зазначених вище несприятливих подій на Донбасі та АР Крим у 2014 р. відмічається суттєве зростання проблемної заборгованості як у КС-членах СРО, так і в загальнонаціональному масштабі.

Показник співвідношення кредитів до депозитів (внесків) є показником, на основі якого можна робити узагальнення про ліквідність фінустанов-членів СРО, аналізуючи його значення у динаміці. Чим більший цей показник, тим нижча ліквідність установи. У 2009-2010 рр. члени всіх СРО утримували значення цього показника на рівні, нижчому за загальнонаціональний. Починаючи з 2011 року, відмічається погіршення ліквідності фінансових установ-членів даних СРО порівняно із загальнодержавним показником. В цілому, за період дослідження загальнонаціональний показник скоротився на 11,2%, а показник НАКСУ, ВАКС, ПЗВ зріс на 26,8%, 57,6% та 20,5% відповідно

Слід відмітити позитивну тенденцію перевищення частки резервного капіталу у структурі капіталу КС-членів всіх досліджуваних СРО порівняно із аналогічним показником по Україні. Серед СРО найкраща динаміка цього показника спостерігається у ПЗВ, в якій даний показник зріс з 71,3% у 2009 р. до 89,8% у 2013 р. з певним скороченням до 88,9% у 2014 р. У КС-членів ВАКС показник зріс на 31,6% і у 2014 р. досягнув рівня 77,8%. Найменш сприятливо формувався цей показник у НАКСУ – за аналізований період частка резервного капіталу звузилася на 17,1% і у 2014 році становила 42,8% капіталу членів асоціації. В цілому констатуються труднощі при нарощуванні достатнього розміру резервного капіталу у КС-членах НАКСУ.

На фоні непокритих збитків та існування достатнього обсягу проблемних кредитів у КС політика збільшення розміру капіталу за рахунок резервного капіталу в цілому є виправданою. Так, за аналізований період найкращий стан забезпеченості (покриття) проблемних кредитів за рахунок резервного капіталу відмічається у КС ПЗВ, значення якої зросло з 128,3% у 2009 р. до 213,1% у 2014 р., тобто резервний капітал удвічі покриває проблемну кредитну заборгованість фінансових установ-членів ПЗВ. Аналогічно позитивна тенденція простежується і у ВАКС, члени якої акумулювали резервний капітал в розмірі, який станом на кінець 2014 р. перевищував проблемну кредитну заборгованість у 1,62 раза, наростивши цей показник порівняно з 2009 р. на 95,3%. ПЗВ та ВАКС демонструють чітку позитивну динаміку росту даного показника, значення якого щороку значно перевищує загальнонаціональний показник. Однак члени НАКСУ у 2014 р. не досягли середнього значення по Україні (93,33%), а змогли акумулювати резервний капітал в розмірі, що покриває проблемну кредитну заборгованість лише на 82,6%. Таким чином, члени НАКСУ не змогли сформувати достатній розмір резервного капіталу внаслідок отримання збитків від поточної діяльності.

У табл. 3.9 відображено основні результати діяльності СРО в сукупних показниках саморегулювання, при цьому сума розрахункових показників трьох СРО становить 100%. Подальший аналіз здійснюється з метою встановлення ролі СРО у процесах саморегулювання ринку кредитної кооперації України. З розрахунків випливає, що в аналізованому періоді кількість членів СРО розподіляється так, що близько 15% членів інститутів саморегулювання припадає на ПЗВ, у різних роках на НАКСУ припадає 40-43% кооперативів, а на ВАКС – 43-46%.

Не зважаючи на відносно високу частку НАКСУ у загальній сукупності суб’єктів саморегулювання, кількість членів КС даної СРО суттєво поступається аналогічному показнику ВАКС у всіх роках проведеного дослідження, причому ПЗВ лише несуттєво відстає від НАКСУ.

Таблиця 3.9

Порівняння СРО в загальних показниках саморегулювання системи кредитної кооперації України у 2009-2014 рр.*

Показники / СРО	Значення показників по роках, %						Зміна 2014/2009
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Кількість КС, що надають звітність							
НАКСУ	41,7	41,9	40,1	40,3	41,1	40,1	-1,5
ВАКС	45,6	42,8	46,3	45,2	44,8	46,8	1,3
ПЗВ	12,8	15,3	13,6	14,5	14,1	13,0	0,3
Кількість членів кредитної спілки							
НАКСУ	28,6	30,3	28,8	26,8	26,7	27,7	-0,9
ВАКС	43,9	43,1	44,8	46,6	47,8	46,6	2,7
ПЗВ	27,5	26,6	26,4	26,6	25,5	25,7	-1,8
Кількість членів кредитної спілки, які мають кредити							
НАКСУ	30,0	26,5	26,3	23,8	24,9	24,9	-5,2
ВАКС	45,0	44,5	45,1	47,2	47,3	45,1	0,1
ПЗВ	24,9	28,9	28,6	29,0	27,8	30,0	5,1
Кількість членів кредитної спілки, які мають внески на депозитні рахунки							
НАКСУ	28,7	26,8	22,9	18,9	19,6	18,3	-10,4
ВАКС	42,7	44,5	48,4	50,9	51,2	50,8	8,1
ПЗВ	28,6	28,7	28,8	30,2	29,2	30,9	2,3
Капітал							
НАКСУ	35,4	31,2	34,5	30,1	32,0	35,3	-0,1
ВАКС	40,9	41,8	41,1	44,4	43,9	40,4	-0,5
ПЗВ	23,7	27,0	24,4	25,5	24,1	24,3	0,7
Кредити, надані членам КС							
НАКСУ	41,7	33,4	30,9	28,7	28,7	29,9	-11,8
ВАКС	34,6	41,9	45,5	47,9	48,7	49,0	14,4
ПЗВ	23,7	24,7	23,6	23,4	22,5	21,1	-2,6
Внески (вклади) на депозитні рахунки							
НАКСУ	35,7	32,0	29,1	27,1	25,1	27,1	-8,6
ВАКС	42,6	42,9	47,7	49,7	52,5	51,4	8,8
ПЗВ	21,7	25,1	23,2	23,2	22,4	21,5	-0,2
Активи, млн. грн.							
НАКСУ	45,8	42,9	38,8	35,7	34,8	36,8	-9,0
ВАКС	50,7	53,8	57,6	60,6	61,6	58,6	7,9
ПЗВ	27,2	32,6	30,2	30,7	29,3	26,5	-0,7
Прострочені та неповернуті кредити							
НАКСУ	54,3	51,0	41,7	34,8	36,1	38,3	-16,0
ВАКС	33,4	36,7	40,1	44,7	42,8	40,4	7,0
ПЗВ	12,3	12,2	18,2	20,5	21,1	21,2	9,0
Резервний капітал							
НАКСУ	30,8	27,8	25,7	22,1	20,6	22,2	-8,6
ВАКС	40,8	41,5	44,7	46,0	46,7	46,1	5,3
ПЗВ	28,4	30,7	29,6	31,9	32,8	31,7	3,3

* Складено та розраховано на основі даних НАКСУ [47], ВАКС [48] та ПЗВ [49].

Фактично, об'єднуючи більше 40% КС саморегулювання кредитної кооперації на НАКСУ припадає не більше 30% членів.

Оцінюючи структуру саморегулівної сфери кредитної кооперації з точки зору членів, що мають кредити, важливо звернути увагу на щорічне зростання частки ВАКС та ПЗВ з 45% і 24,9% у 2009 р. до 45,1% та 30,0% відповідно у 2014 р. Причому частка НАКСУ суттєво знизилася – більш ніж на 5,2% і у 2014 р. охоплювала лише 24,9% кредиторів сфери саморегулювання в системі кредитної кооперації. Відчутне домінування ВАКС спостерігається щодо кількості членів-вкладників КС, на яку у 2012-2014 рр. припадає більш ніж половина вкладників, що розміщували депозити в КС-учасниках СРО. На ПЗВ припадає близько 30% вкладників, на НАКСУ у 2014 р. – 18,3%.

Розглядаючи показник капіталізації, необхідно відмітити поступове скорочення частки, що припадає на НАКСУ – з 35,4% у 2009 р. до 32,0% у 2013 р. та одночасне зростання питомої ваги капіталу КС-членів ВАКС за аналогічний період на 3% та ПЗВ на 0,4%, що свідчить про суттєве посилення капіталізації учасників останніх двох СРО у 2009-2014 р. 2014 рік ознаменувався поліпшенням капіталізації членів НАКСУ та ПЗВ на 3,3% та 0,2% відповідно з одночасним скороченням частки капіталу системи кредитної кооперації, що припадає на членів ВАКС на 3,5%

Більше половини депозитів КС, що є учасниками СРО, знаходиться у фінансових установах-учасниках ВАКС, частка яких у 2009-2014 рр. зросла на 8,8% і становила 51,4%. Депозитний портфель НАКСУ суттєво скоротився за аналізований період – на 8,6% і у 2014 р. становив лише 27,1% сукупного портфелю КС-членів СРО хоча й спостерігається тенденція росту показника порівняно з попереднім роком. Частка ПЗВ у різні роки дослідження коливалася на межі 21,5-25%, що є суттєвою, враховуючи те, що кількість учасників ПЗВ у тричі менше від НАКСУ.

За аналізований період частка активів КС-членів СРО, що припадає на ВАКС, зросла на 7,9% і у 2014 р. становила 58,6%, причому активи НАКСУ до 2013 рпоказують кардинально протилежну тенденцію – частка майна учасників

СРО, що припадає на членів НАКСУ, скоротилася на більш, ніж 11%. У 2014 р. констатується 2%-й ріст активів. На ПЗВ припадає менше третини активів учасників СРО.

Позитивну динаміку скорочення питомої ваги прострочених та неповернених кредитів у загальній сумі членів СРО показує НАКСУ, частка якої скоротилася на 16% – з 54,3% у 2009 р. до 38,3%, що є результатом очищення кредитного портфелю від проблемної заборгованості, а також позитивною роботою з боржниками, поліпшення претензійно-позовної роботи цих фінансових установ. Частки проблемних та неповернених кредитів інших двох СРО за досліджуваний період зросла – у ВАКС на 7,0%, у ПЗВ на 9,0% і у 2014 р. становили 40,4% та 21,2% відповідно.Оцінюючи резервний капітал СРО системи кредитної кооперації України за досліджуваний період, відмічається суттєве скорочення частки НАКСУ у загальній сумі резервного капіталу учасників СРО з 30,8% у 2009 р. до 22,2% й, таким чином, у 2014 р. частка ВАКС та ПЗВ була більшою і становила 46,1% та 31,7% відповідно.

Окрім наведеного аналізу загальних показників СРО на ринку кооперативного кредитування та питомої ваги НАКСУ, ВАКС та ПЗВ важливою є також оцінка й інших показників, що характеризують діяльність учасників ринку.

Так, у табл. 3.10 розміщено інформацію щодо середніх показників КС-учасників СРО системи кредитної кооперації та аналогічні показники по Україні. З диних таблиці спостерігається тенденція скорочення середньої кількості учасників КС як учасників СРО, так і по Україні в цілому, причому спостерігається чітка тенденція превалювання кількості членів у всіх учасниках СРО кредитної кооперації України. Загальна тенденція скорочення членства пояснюється поступовим виключенням тих членів КС, що не користуються послугами останніх, адже існування достатньо великої кількості пасивних членів призводить до складнощів проведення та прийняття рішень на загальних зборах учасників кредитних кооперативів, а також збільшує адміністративні витрати установ.

Таблиця 3.10

Динаміка показників СРО кредитної кооперації України у 2009-2014 рр.

Показники	Значення показників по роках						Зміна 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Середня кількість членів КС, осіб								
НАКСУ	3144	2979	2705	2373	2152	2211	-933	-29,7
ВАКС	4420	4157	3640	3677	3527	3186	-1234	-27,9
ПЗВ	9863	7162	7270	6531	5991	6303	-3560	-36,1
По Україні	2901	2383	1733	1776	1572	1395	-1506	-51,9
Кількість членів КС, що мають кредити, осіб								
НАКСУ	681	625	580	490	483	435	-246	-36,1
ВАКС	934	1028	860	869	843	676	-257	-27,5
ПЗВ	1844	1869	1847	1656	1573	1615	-229	-12,4
По Україні	561	520	407	412	374	317	-244	-43,5
Кількість членів КС, що мають внески (вклади), осіб								
НАКСУ	3097	3083	2595	2379	2408	2217	-880	-28,4
ВАКС	3377	4052	3678	3899	4607	3601	223	6,6
ПЗВ	6145	6617	6071	5652	6256	5410	-735	-12,0
По Україні	155	120	78	73	65	53	-101	-65,5
Середній розмір активів, млн. грн.								
НАКСУ	4,65	4,71	4,26	4,05	4,39	4,49	-0,16	-3,4
ВАКС	4,71	5,79	5,47	6,13	7,13	6,14	1,43	30,3
ПЗВ	9,01	9,82	9,72	9,64	10,77	9,98	0,97	10,7
По Україні	5,59	5,21	3,89	4,31	4,16	3,97	-1,62	-28,9
Середній розмір капіталу, млн. грн.								
НАКСУ	0,96	1,00	1,37	1,37	1,66	1,96	1,00	103,9
ВАКС	1,02	1,31	1,41	1,80	2,09	1,93	0,91	89,1
ПЗВ	2,10	2,37	2,85	3,21	3,64	4,16	2,06	98,3
По Україні	1,01	1,70	1,54	1,76	1,69	1,78	0,77	75,5
Середній розмір кредитного портфелю, млн. грн.								
НАКСУ	4,44	4,40	3,99	3,79	4,05	4,03	-0,41	-9,2
ВАКС	3,37	5,43	5,10	5,65	6,29	5,66	2,29	68,0
ПЗВ	8,22	8,94	8,97	8,58	9,24	8,73	0,50	6,1
По Україні	5,18	5,08	3,65	4,10	3,76	3,39	-1,79	-34,6
Середній розмір кредиторської заборгованості (депозити), млн. грн.								
НАКСУ	3,10	3,08	2,59	2,38	2,41	2,22	-0,88	-28,4
ВАКС	3,38	4,05	3,68	3,90	4,61	3,60	0,22	6,6
ПЗВ	6,15	6,62	6,07	5,65	6,26	5,41	-0,74	-12,0
По Україні	3,92	2,95	1,93	2,09	2,13	1,68	-2,24	-57,1
Середній розмір простроченої та безнадійної заборгованості, млн. грн.								
НАКСУ	1,58	1,51	0,91	0,70	0,76	1,02	-0,57	-35,7
ВАКС	0,89	1,07	0,76	0,81	0,83	0,92	0,03	3,2
ПЗВ	1,17	0,99	1,17	1,15	1,30	1,74	0,57	49,0
По Україні	1,56	2,06	0,67	0,66	0,66	0,77	-0,79	-50,6
Середній розмір резервного капіталу, млн. грн.								
НАКСУ	0,50	0,54	0,61	0,62	0,71	0,84	0,34	69,0
ВАКС	0,60	0,79	0,91	1,15	1,47	1,50	0,90	148,9
ПЗВ	1,50	1,63	2,05	2,47	3,27	3,70	2,20	147,4
По Україні	0,49	0,61	0,54	0,58	0,68	0,72	0,23	46,4

Аналогічна тенденція спостерігається і з показником середньої кількості членів, що мають кредити у КС-учасника СРО та по Україні. Щодо середньої кількості членів, що мають вклади, то спостерігається позитивна тенденція нарощення таких членів в розрахунку на одного учасника СРО у ВАКС, середній показник якої за аналізований період зріс на 6,6%. Середня кількість вкладників КС-членів НАКСУ та ПЗВ за аналізований період скоротилася на 28,4% та 12% відповідно. Необхідно відмітити, що середня кількість вкладників ПЗВ вдвічі перевищує аналогічний показник НАКСУ та більш ніж на половину – ВАКС.

Середній розмір активів кредитних кооперативів ВАКС та ПЗВ за даний період зріс на 1,43 млн. грн. та 0,97 млн. грн. відповідно, досягши останнім показника близько 10 млн. грн., що дозволяє зробити висновок про суттєві розміри активів КС-членів ПЗВ, адже у 2014 р. цей показник перевищував аналогічний для ВАКС на 62,5%, а НАКСУ – на 122,3%.

Аналізуючи динаміку зміни середнього розміру кредитного портфелю членів СРО кредитної кооперації України, необхідно відмітити скорочення його розміру у НАКСУ з 4,44 млн. грн. у 2009 р. до 4,03 млн. грн. у 2014 р. Констатується звуження середнього розміру кредитного портфелю КС-членів НАКСУ (-9,2%) на фоні його нарощення у ВАКС (+68%) та у ПЗВ (+6,1%).

З даної таблиці також спостерігається тенденція суттєвого скорочення середнього розміру депозитів члена НАКСУ, адже за період дослідження цей показник скоротився на 28,4% і у 2014 р. становив 2,22 млн. грн., що суттєво поступається аналогічному показнику ВАКС та ПЗВ, значення яких відповідно становили 3,6 млн. грн. та 5,41 млн. грн. Виходячи з наведених розрахунків, можна зробити висновок, що у 2014 р. середній розмір депозитного портфелю членів ПЗВ на 50,2% більший ВАКС та на 143,7% більший НАКСУ, причому цей показник ВАКС випереджає показник НАКСУ на більш ніж 62%.

За період 2009-2013 рр. члени НАКСУ спромоглися скоротити обсяг прострочених та неповернених кредитів таким чином, що середній показник члена асоціації зменшився майже наполовину, склавши 0,76 млн. грн. В той же

час у ПЗВ даний показник зріс на 7,6% і у 2013 р. становив 1,25 млн. грн. Сума прострочених та неповернених кредитів в розрахунку на одного члена ВАКС показує тенденцію до зниження (-7,4%) і у 2013 році становила 0,83 млн. грн. В силу названих причин у 2014 р. учасники усіх СРО погіршили свої показники у 2014 р. порівняно з попереднім роком.

Незважаючи на різноспрямовану тенденцію зміни середнього розміру неповернених та прострочених кредитів членами СРО, середній розмір резервного капіталу члена добровільних об'єднань системи кредитної кооперації засвідчує правильну політику його формування в необхідному розмірі, адже за всі роки дослідження цей показник у СРО вказує пстійну тенденцію зростання з одночасним перевищенням аналогічного загальнодержавного показника (крім НАКСУ у 2010 р.), що свідчить про позитивний вплив, що справляє участь КС у СРО.

Щодо оцінки середнього розміру вкладу у КС-учасниках СРО (табл. 3.11) необхідно звернути увагу, що серед усіх СРО на ринку кооперативного кредитування лише у НАКСУ з 2011 року цей показник перевищує середній по Україні. З одного боку, збільшення даного показника свідчить про довіру членів до КС-членів НАКСУ, відносно менші операційні витрати, пов'язані з обслуговуванням депозитів, з іншого боку, дострокове розірвання таких договорів може призвести до суттєвого погіршення платоспроможності КС.

В той же час, середній розмір заборгованості за кредитами у всіх СРО відстає від загальнодержавного показника за всі роки дослідження і є позитивним моментом, адже такий стан речей дозволяє зробити висновок про те, що кредитний портфель учасників СРО є менш ризиковим, адже на одного позичальника кооперативу-члена СРО припадає менша сума, аніж в цілому по Україні.

На основі наведеної вище інформації можна зробити висновок про те, що кредитні кооперативи, які є учасниками СРО проводять фінансово-господарську діяльність ефективніше, аніж ті, що такими не є. Це підтверджує порівняння основних показників членів СРО та загальноукраїнського, за яким

останній суттєво поступається першому майже за всіма критеріальними показниками. Це й не є чимось особливим, адже загальновідомо, що членство у СРО потребує від учасників дотримання критеріїв, що можуть бути більш вимогливішими від мінімально допустимих Нацкомфінпослуг. Так, наприклад, однією з умов членства у ВАКС є дотримання показника платоспроможності на рівні не менше 5%, хоча норматив Нацкомфінпослуг для КС з третім режимом регулювання не встановлений.

Таблиця 3.11

Середні розміри вкладу та заборгованості по кредитах у КС-членах СРО системи кредитної кооперації України у 2009-2014 рр.*

Показники / СРО	Значення показників по роках						Зміна 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Середній розмір вкладу, грн.								
НАКСУ	21298,5	24327,5	28172,0	32700,3	33432,0	37225,3	15926,9	74,8
ВАКС	17043,1	19675,2	21817,5	22260,5	26672,1	25331,7	8288,6	48,6
ПЗВ	12970,2	17787,6	17851,0	17503,2	19964,5	17438,0	4467,8	34,4
По Україні	25293,2	24651,5	24697,9	28674,8	33005,0	31422,2	6129,1	24,2
Середній розмір заборгованості по кредиту, грн.								
НАКСУ	6521,6	7043,4	6888,8	7744,3	8370,3	9264,8	2743,2	42,1
ВАКС	3609,4	5275,0	5925,5	6504,2	7466,4	8367,5	4758,1	131,8
ПЗВ	4458,8	4784,5	4854,1	5177,4	5875,7	5401,6	942,8	21,1
По Україні	9228,3	9765,3	8974,7	9964,6	10056,1	10688,1	1459,8	15,8
Середній розмір прострочених та неповернених кредитів позичальника, грн.								
НАКСУ	2325,5	2414,8	1576,6	1434,4	1573,6	2338,0	12,6	0,5
ВАКС	955,6	1036,1	885,2	926,6	980,1	1361,1	405,6	42,4
ПЗВ	631,8	530,1	634,3	694,3	824,9	1074,6	442,8	70,1
По Україні	2780,7	3957,7	1647,0	1604,7	1767,6	2433,0	-347,7	-12,5

* Складено та розраховано на основі даних НАКСУ [47], ВАКС [48] та ПЗВ [49] та Нацкомфінпослуг [73-78].

Доречним є також порівняння показників членів СРО кредитної кооперації України з метою виділення тих із них, члени яких досягають кращих показників, порівняно з членами інших СРО. Тому доречно здійснити рейтингову оцінку саморегулівних організацій на основі співставних показників діяльності їх учасників.

Ранжування слід здійснити за показниками, що розміщені в табл. 3.12, в прямій чи оберненій послідовності, в залежності від впливу результуючого показника.

Таблиця 3.12

Перелік показників, що використовуються при побудові рейтингу саморегулівних організацій в системі кредитної кооперації України*

№	Показник	Ранжування
1	Частка членів КС, що мають внески	По спаданню
2	Частка членів КС, що мають заборгованість за кредитами	По спаданню
3	Співвідношення кількості членів КС що мають заборгованість за кредитами до тих, що мають депозити	По зростанню
4	Частка капіталу до активів КС	По зростанню
5	Частка неповернених та прострочених кредитів у кредитному портфелі	По зростанню
6	Частка неповернених та прострочених кредитів у активах	По зростанню
7	Співвідношення кредитів та активів	По зростанню
8	Співвідношення суми кредитів до депозитів	По зростанню
9	Частка резервного капіталу у загальній величині капіталу	По спаданню
10	Сума резервного капіталу, що припадає на 1 грн. вкладу	По спаданню
11	Частка резервного капіталу у неповернених та прострочених кредитах	По спаданню
12	Достатність капіталу	По спаданню
13	Сума активів на одного члена КС	По спаданню
14	Капітал на одного члена КС	По спаданню
15	Середній розмір депозиту вкладника	По спаданню
16	Середній розмір кредиту одного позичальника	По спаданню
17	Середній розмір прострочених та неповернених кредитів, що припадає на одного позичальника КС	По зростанню
18	Середня кількість членів КС	По спаданню
19	Кількість членів КС, що мають кредити	По спаданню
20	Кількість членів КС, що мають внески (вклади)	По спаданню
21	Середній розмір активів КС	По спаданню
22	Середній розмір капіталу КС	По спаданню
23	Середній розмір кредитного портфелю КС	По спаданню
24	Середній розмір кредиторської заборгованості (депозити) 1 КС	По спаданню
25	Середній розмір простроченої та безнадійної заборгованості, що припадає на 1 КС	По зростанню
26	Середній розмір резервного капіталу 1 КС	По спаданню

* Складено авторами

По спаданню ранжуються показники, значення яких свідчить про прямий вплив на позитивний результат оцінки діяльності КС-членів СРО, тобто чим більшим є значення таких показників тим кращий ранг присвоюється. Найкращим рангом вважається значення «1», найгіршим – «3». І навпаки, по зростанню ранжуються ті показники, більше значення яких свідчить про негативний вплив на оцінку досліджуваних кредитних кооперативів-членів СРО. В такому разі СРО з найбільшим значенням таких показників присвоюється ранг «3», а з найменшим – «1».

У табл. 3.13 розміщено результати ранжування СРО системи кредитної кооперації за вибраною сукупністю показників за період 2009-2014 рр. та встановлено їх рейтинг.

Таблиця 3.13

Рейтинг саморегулівних організацій системи кредитної кооперації України на основі показників діяльності їх членів у 2009-2014 рр.*

Показник	Ранги СРО показниках в розрізі років																	
	2009			2010			2011			2012			2013			2014		
	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Частка членів, що мають внески, %	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Частка членів, що мають заборгованість за кредитами, %	1	2	3	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Співвідношення кількості членів що мають заборгованість за кредитами до тих, що мають депозити, осіб	2	3	1	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2
Співвідношення капіталу до активів, %	3	2	1	3	2	1	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2
Частка неповернених та прострочених кредитів у кредитному портфелі, %	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	1	2	3	1	2
Частка неповернених та прострочених кредитів у активах, %	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	1	2
Співвідношення кредитів до активів, %	3	1	2	2	3	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	2	3	1
Співвідношення суми кредитів до депозитів, рази	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2
Частка резервного капіталу у загальній величині капіталу, %	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Сума резервного капіталу, що припадає на 1 грн. вкладу, грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Частка резервного капіталу у неповернених та прострочених кредитах, %	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Достатність капіталу,%	2	3	1	3	2	1	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2
Сума активів в розрахунку на одного члена КС, грн.	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Капітал в розрахунку на одного члена, грн.	1	2	3	1	3	2	1	2	3	1	3	2	1	3	2	1	3	2
Середній розмір депозиту вкладника, грн.	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Середній розмір кредиту позичальника, грн.	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3

Продовження табл. 3.13

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Середній розмір простроченої заборгованості позичальника, грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Середня кількість членів, осіб	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Кількість членів, що мають кредити, осіб	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	2
Кількість членів, що мають внески, осіб	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Середній розмір активів, млн. грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Середній розмір капіталу, млн. грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	2	3	1
Середній розмір кредитного портфелю, млн. грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Середній розмір кредиторської заборгованості, млн. грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Середній розмір простроченої та безнадійної заборгованості, млн. грн.	3	1	2	3	2	1	2	1	3	1	2	3	1	2	3	2	1	3
Середній розмір резервного капіталу, млн. грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Загальний сумарний ранг	66	51	39	69	52	35	65	51	40	64	53	39	64	52	40	63	52	42
Загальний середній ранг	2,54	1,96	1,50	2,65	2,00	1,35	2,50	1,96	1,54	2,46	2,04	1,50	2,46	2,00	1,54	2,42	2,00	1,62
Рейтинг	**3**	**2**	**1**	**3**	**2**	**1**	**3**	**2**	**1**	**3**	**2**	**1**	**3**	**2**	**1**	**3**	**2**	**1**

* Складено та розраховано на основі даних НАКСУ [47], ВАКС [48], ПЗВ [49].

Абсолютним лідером рейтингу є об'єднання професійних учасників системи кредитної кооперації України ПЗВ, що змогла встановити та утримати лідерство в усі роки дослідження, лідируючи не менше, як у 14 показниках з 26-ти, причому у 2010 році першість СРО була зафіксована по 20-ти показниках, що становить 77% усіх показників, за якими було побудовано рейтинг. Друге місце в рейтингу зайняв ВАКС, встановивши та втримавши його у кожному році проведеного аналізу. Рейтинг замикає НАКСУ, сукупний щорічний ранг якої за період вибірки покращився, причому відмічається незмінне лідерство за показниками середнього розміру капіталу та активів, що припадає на одного члена КС-учасника СРО, середнього розміру депозиту та кредиту. Водночас відмічається лідерство НАКСУ за показником частки капіталу в активах кредитних кооперативів.

Достатньо низькі показники НАКСУ у рейтингу підкреслюють тезу про те, що серед КС-учасників даної СРО є такі, фінансово-господарська діяльність яких поступається членам інших СРО, тому доречним є перехід НАКСУ від оцінки діяльності членів за бальною оцінкою (рейтинг KAPER) до більш адекватних та дійових методик оцінки. Такою може бути система PEARLS чи розробка власної авторської методики оцінювання, в тому числі й здійснення рейтингування КС за розробленими критеріями. Такі заходи дозволили б сприяти всебічному розвитку системи кредитної кооперації України, посилити довіру населення до неї та спонукати професійних учасників до поліпшення інформаційно-аналітичного та методичного забезпечення їх діяльності. На основі наведених вище даних можна констатувати, що кредитні кооперативи, які є учасниками СРО, проводять фінансово-господарську діяльність ефективніше, аніж ті, що такими не являються. Це підтверджує порівняння основних показників членів СРО із загальноукраїнським значенням. Проведений рейтинг інститутів саморегулювання системи кредитної кооперації України визначив аутсайдера рейтингу – НАКСУ, якій доцільно було б перейти від оцінки діяльності її членів за бальною системою до більш дійових та ефективних методик оцінювання діяльності її членів з одночасним порівнянням їх із аналогічними показниками по Україні та інших СРО. Такий підхід потребує тіснішої співпраці між СРО, учасниками та органом державного регулювання з точки зору обміну інформацією.

3.3. Порівняльний аналіз державного та інституційного регулювання національної системи кредитної кооперації

В сучасних посткризових умовах на всіх рівнях активно піднімається питання про роль держави та інститутів саморегулювання у стабільному розвитку ринків фінансових послуг України. Не є винятком і система кредитної кооперації, інтереси учасників якої на даний момент представлені трьома діючими інститутами саморегулювання: Національною асоціацією кредитних

спілок України (НАКСУ), Всеукраїнською асоціацією кредитних спілок (ВАКС) та Програмою захисту вкладів (ПЗВ). Фінансова криза, що охопила фінансовий ринок України, і в т.ч. систему кредитних спілок України, вказала на слабкість існуючого державного регулювання цієї системи. У перші роки кризи (2008-2010 рр.) суттєво зросла кількість неплатоспроможних кредитних спілок, і з Державного реєстру фінансових установ було виключено 170 кредитних спілок В той же час, кредитні спілки-учасники саморегулівних організацій (СРО) змогли подолати негативні впливи кризи, і лише кілька з їх учасників були проблемним.

Саме у світлі наведених вище причин доцільними є оцінка й порівняння впливу держави та інститутів саморегулювання на розвиток кредитних спілок України у посткризовий період.

В сучасних економічних умовах функціонування системи кредитної кооперації України постає необхідність оцінки умов та ефективності її державного регулювання. З метою повноцінного розуміння участі держави у регулюванні процесів в системі кредитної кооперації України доречно оцінити основні показники органу нагляду, що пов’язані з цим процесом. Так, у табл. 3.14 виділено та згруповано основні показники, що характеризують діяльність Нацкомфінпослуг на ринку кредитної кооперації.

З наведеної таблиці можемо бачити суттєве зростання кількості проведених перевірок піднаглядних установ у 2011 р., що є результатом зростання уваги органу до діяльності фінансових установ внаслідок прояву низки скандальних справ та порушення кримінальних справ проти керівників та пайовиків кредитних кооперативів. Так, кількість зареєстрованих злочинів щодо діяльності КС досягла максимуму у 2009 р. і становила 779, а до 2012 р. відмічається поступове скорочення кількості злочинів. Однак у 2013 р. зафіксовано на 30% більше злочинів, аніж у попередньому році, а у 2014 р. – на 2,1% більше показника 2013 р

У 2013-2014 рр. органом нагляду стягнуто рекордну суму фінансових санкцій від кредитних спілок – 1,45 млн. грн. та 0,54 млн. грн. відповідно, що

свідчить про суттєві порушення у проведенні своєї діяльності кредитними кооперативами. Поліпшення ситуації на ринку кредитної кооперації та посилення захисту прав споживачів підтверджує також, починаючи з 2010 р., щорічне скорочення кількості та частки звернень громадян щодо діяльності цих установ.

Таблиця 3.14

Динаміка показників, що характеризують діяльність Нацкомфінпослуг в системі кредитної кооперації України у 2009-2014 рр.*

Показники	Значення показників по роках						Зміна 2014/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Кількість КС, одиниць	755	659	613	617	624	589	-166	-22,0
Включено КС, одиниць	15	21	18	4	15	6	-9	-60,0
Виключено	89	114	64	0	8	41	-48	-53,9
Частка КС, що надають звітність у загальній кількості зареєстрованих, %	96,4	88,6	86,3	83,1	81,6	71,1	-25,3	-
Кількість діючих ліцензій, од.	-	440	361	316	301	280	-	-
Кількість анульованих, од.	11	70	11	0	0	0	-11	-100,0
Кількість виданих, од.	94	117	95	48	84	45	-49	-52,1
Кількість ліцензій, термін яких закінчився (переоформлені), од.	-	275	162	13	15	28	-	-
Кількість прийнятих нормативних актів, шт.	6	3	5	2	2	0	-6	-100,0
Розроблено проектів рішень, од.	2	2	4	16	6	4	2	100,0
Проведено перевірок, од.	178	217	362	47	78	34	-144	-80,9
Застосовано заходів впливу, од.	671	1495	488	178	576	325	-346	-51,6
Кількість виявлених порушень, од.	1243	1582	1124	339	705	593	-650	-52,3
з них штрафи, од.	150	457	311	94	345	225	75	50,0
Сума штрафів, тис. грн.	202,8	451,8	389,1	306	1453,5	541,1	338,3	166,8
Загальна кількість звернень споживачів, од.	10529	11181	5108	5184	8733	10281	-248	-2,4
Кількість звернень по КС, од.	4384	5406	2156	1286	1285	603	-3781	-86,2
Частка звернень КС до загальної кількості, %	41,6	48,3	42,2	24,8	14,7	5,9	-35,8	-
Перевірки по фінмоніторингу, од.	128	103	146	103	49	24	-104	-81,3
виявлено порушень, од.	172	181	204	143	26	325	153	89,0
накладено штрафів, од.	51	61	87	56	34	225	174	341,2
Сума штрафів, тис. грн.	49,7	63,9	141,95	101,2	176,8	541,1	491,4	988,7
Сертифікація керівників та головних бухгалтерів КС, осіб	266	234	192	128	304	111	-155	-58,3
Кількість зареєстрованих злочинів, одиниць, од.	779	733	441	260	338	345	-441	-56,6

* Складено та розраховано на основі даних Нацкомфінпослуг [37-41].

Адже кількість звернень щодо діяльності кредитних кооперативів скоротилася з 5406 у 2010 р. до 1285 у 2013 р., а частка звернень з питань кредитної кооперації у загальній кількості звернень Нацкомфінпослуг відповідно скоротилася з 48,3% до 14,7%. У 2014 р. частка звернень до органу наг з питань функціонування КС склала мінімально низькі 5,9%.

Водночас, переважна кількість порушень кредитними кооперативами було допущено стосовно:

- ненадання звітності в терміни, визначені законодавством;
- неподання електронної форми звітних даних;
- невідповідність форм звітності вимогам, встановленим нормативно-правовими актами Нацкомфінпослуг;
- ненадання повної інформації про діяльність кредитної установи;
- не відображено дані про рух капіталу кредитної установи (звітні дані про фінансову діяльність кредитної установи);
- не зазначено дані про основний капітал кредитної установи;
- інформація в різних формах звітних даних є неспівставною та суперечливою.
- недотримання встановлених нормативів платоспроможності;
- недотримання нормативу якості активів;
- порушення нормативу прибутковості;
- невідповідність установчих документів вимогам законодавства про фінансові послуги;
- недотримання вимог до комплексної інформаційної системи, що використовується при наданні фінансових послуг;
- невиконання кредитною спілкою зобов'язання перед своїми членами щодо повернення вкладу не пізніше строку, передбаченого відповідним договором;
- недотримання кредитною спілкою умов скликання загальних зборів своїх членів;

- недотримання кредитною спілкою в процесі своєї діяльності норм внутрішніх положень;

- недотримання кредитною спілкою умови забезпеченості при наданні кредитів своїм членам.

Позитивним є зростання кількості сертифікованих керівників та головних бухгалтерів аналізованих фінансових установ з 266 осіб у 2009 р. до 304 у 2013 р. з подальшим скороченням до 111 осіб у 2014 р. Зростання цього показника у 2013 р. дозволяє зробити висновок про підвищення компетенції управлінців та перевірку якості їх знань, вмінь і навичок органом державного регулювання. Постійна перевірка та підвищення знань керівників та головних бухгалтерів КС є важливим заходом для забезпечення установ цієї сфери якісним кадровим складом.

З метою визначення рівня участі держави у регулюванні розвитку кредитної кооперації України запропоновано комплекс показників, що дозволяють виразити шляхом оцінки діяльності органу державного нагляду – Нацкомфінпослуг. Одним з таких показників є активність державного регулювання в системі кредитної кооперації, що проявляється в оцінці інтенсивності застосування регулятивного інструментарію. Враховуючи наявність статистичного матеріалу, опублікованого Нацкомфінпослуг, складовими показника активності державного регулювання можуть бути: кількість розроблених і прийнятих регулятором нормативно-правових документів, кількість виданих ліцензій, проведених у періоді перевірок (виїзних та безвиїзних), кількість виявлених порушень та вжитих за результатами цих перевірок заходів впливу, кількість накладених штрафів, загальна сума штрафів, кількість призупинених ліцензій, кількість сертифікованих керівників та головних бухгалтерів кредитних кооперативів, кількість звернень споживачів щодо діяльності кредитних кооперативів, кількість виявлених на основі інформації органу нагляду злочинів у системі кредитної кооперації України.

Отже, формула для розрахунку [6, с. 7] може інтерпретуватися в такий спосіб (3.1):

$$A = \sqrt[15]{I_1 \cdot I_2 \cdot I_3 \cdot I_4 \cdot I_5 \cdot I_6 \cdot I_7 \cdot I_8 \cdot I_9 \cdot I_{10} \cdot I_{11} \cdot I_{12} \cdot I_{13} \cdot I_{14} \cdot I_{15}}\,, \qquad (3.1)$$

де: A – показник активності державного регулювання кредитної кооперації України;

I_1 – індекс кількості розроблених і прийнятих нормативно-правових актів, що регулюють діяльність кредитних кооперативів;

I_2 – індекс виданих ліцензій кредитним кооперативам;

I_3 – індекс проведених перевірок;

I_4 – індекс вжитих заходів впливу за результатами відповідних перевірок;

I_5 – індекс кількості накладених штрафів.

I_6 – індекс сум накладених штрафів;

I_7 – індекс кількості призупинених (анульованих) ліцензій;

I_8 – індекс кількості перевірок по фінансовому моніторингу;

I_9 – індекс кількості виявлених порушень внаслідок здійснених перевірок з фінансового моніторингу;

I_{10} – індекс кількості накладених штрафів внаслідок здійснених перевірок з фінансового моніторингу;

I_{11} – індекс сум накладених штрафів внаслідок здійснених перевірок з фінансового моніторингу;

I_{12} – індекс кількості сертифікованих керівників та головних бухгалтерів кредитних кооперативів;

I_{13} – індекс кількості звернень споживачів щодо діяльності кредитних кооперативів;

I_{14} – індекс кількості виявлених за інформацією органу нагляду злочинів у системі кредитної кооперації України.

I_{15} – індекс зміни частки піднаглядних установ, що звітуються.

При використанні цього підходу до оцінки рівня державного регулювання базове значення (значення показника у 2009 р.) дорівнює 1, при цьому, якщо розрахований показник відповідного рівня становить величину, більшу за 1,

рівень державного регулювання є активним, якщо є менше 1 – спостерігається зниження активності державного регулювання діяльності національних кредитних кооперативів.

Згідно формулою (3.1) розраховано складові, що лягають в основу розрахунку показника активності державного регулювання кредитної кооперації України (*A*), які розміщено в табл. 3.15.

Таблиця 3.15

Розраховані значення показників, які використовуються при оцінці активності державного регулювання кредитної кооперації України у 2009-2014 рр.*

Показники	Значення показників по роках					Зміна 2014 року до року,%				
	2010	2011	2012	2013	2014	2009	2010	2011	2012	2013
I_1	0,63	1,80	2,00	0,44	0,50	-55,6	-18,1	-135,6	-155,6	5,6
I_2	1,24	0,81	0,51	1,75	0,54	75,0	50,5	93,8	124,5	-121,4
I_3	1,22	1,67	0,13	1,66	0,44	66,0	44,0	-0,9	153,0	-122,4
I_4	2,23	0,33	0,36	3,24	0,56	223,6	100,8	291,0	287,1	-267,2
I_5	3,05	0,68	0,30	3,67	0,65	267,0	62,4	299,0	336,8	-301,8
I_6	2,23	0,86	0,79	4,75	0,37	375,0	252,2	388,9	396,4	-437,8
I_7 **	6,36	0,16	-	-	-	-	-	-	-	-
I_8	0,80	1,42	0,71	0,48	0,49	-52,4	-32,9	-94,2	-23,0	1,4
I_9	1,05	1,13	0,70	0,18	12,5	-81,8	-87,1	-94,5	-51,9	1231,8
I_{10}	1,20	1,43	0,64	0,61	6,62	-39,3	-58,9	-81,9	-3,7	601,1
I_{11}	1,29	2,22	0,71	1,75	3,06	74,7	46,1	-47,4	103,4	131,3
I_{12}	0,88	0,82	0,67	2,38	0,37	137,5	149,5	155,4	170,8	-201,0
I_{13}	1,23	0,40	0,60	1,00	0,47	-0,1	-23,4	60,0	40,3	-53,0
I_{14}	0,94	0,60	0,59	1,30	1,02	30,0	35,9	69,8	71,0	-27,9
I_{15}	0,92	0,97	0,96	0,98	0,87	-1,8	6,3	0,8	1,9	-11,1

* Складено та розраховано на основі даних Нацкомфінпослуг [37-41].

** Дані за 2012 та 2013 рр. становлять «0», тому значення показника для даних років не розраховується.

Слід відмітити, що індекси зміни показників I_i розраховані стосовно відповідних даних попереднього періоду. Отриманий результат від розрахунку наведеного вище показника може свідчити про неефективність (недоцільність) чи ефективність (доцільність) проведених регулятором контролюючих заходів.

Важливим критерієм характеристики виконання державою функції контролю в системі кредитної кооперації України є оцінка загальної ефективності контрольної функції Нацкомфінпослуг України, що характеризується показниками, на основі яких оцінюється рівень дотримання піднаглядними установами чинного законодавства України. До таких показників відносяться:

1. Коефіцієнт результативності контрольних заходів (K_1) вказує на середню кількість застосованих заходів впливу, що припадає на здійснену органом нагляду перевірку і визначається наступним чином:

$$K_1=N_{зв}/N_{п}, \quad (3.2)$$

де: K_1 – коефіцієнт результативності контрольних заходів;

$N_{зв}$ – кількість заходів впливу, застосованих у звітному році;

$N_{п}$ – кількість проведених органом нагляду перевірок.

2. Коефіцієнт викриття злочинів в системі кредитної кооперації України (K_2) визначає середню кількість порушень під час проведених Нацкомфінпослуг перевірок, що тягнуть за собою порушення кримінальних справ органами МВС. Цей коефіцієнт визначається за формулою (3.3):

$$K_2=N_{зл}/N_{п}, \quad (3.3)$$

де: K_2 – коефіцієнт викриття злочинів в системі кредитної кооперації;

$N_{зл}$ – кількість виявлених злочинів.

3. Коефіцієнт частоти прояву злочину в системі кредитної кооперації (K_3) вказує на середню кількість виявлених злочинів серед усієї сукупності зафіксованих порушень, тобто вказує на частку порушень, які тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Цей показник визначається таким чином (3.4):

$$K_3=N_{зл}/N_{вп}, \quad (3.4)$$

де: K_3 – коефіцієнт частоти прояву злочину

$N_{вл}$ – кількість виявлених порушень.

4. Коефіцієнт результативності контрольних заходів (K_4) визначає кількість виявлених порушень проведеними Нацкомфінпослуг перевірками (3.5):

$$K_4=N_{вл}/N_{п}, \quad (3.5)$$

де: K_4 – коефіцієнт результативності контрольних заходів.

5. Коефіцієнт інтенсивності проведення контрольних заходів (K_5) дозволяє оцінити рівень охоплення контрольними заходами установ кредитної кооперації України. Цей коефіцієнт визначається (3.6):

$$K_5=N_{ук}/N_{уп}, \quad (3.6)$$

де: K_5 – коефіцієнт інтенсивності проведення контрольних заходів;

$N_{ук}$ – кількість установ, в яких проходили контрольні заходи;

$N_{уп}$ – загальна кількість піднаглядних установ кредитної кооперації.

Розрахувавши сукупність наведених показників, необхідно здійснити узагальнену оцінку ефективності контрольної функції органу нагляду в системі кредитної кооперації України. Показник загальної ефективності контрольної функції Нацкомфінпослуг України слід розраховувати наступним чином:

$$Ef_k = \sqrt[5]{K_1 \cdot K_2 \cdot K_3 \cdot K_4 \cdot K_5}, \quad (3.7)$$

де: Ef_k – показник ефективності виконання контрольної функції Нацкомфінпослуг України;

Зростання значення показника Ef_k свідчить про зростання ефективності виконання органом нагляду контрольної функції, зменшення показника – про зниження ефективності.

Таким чином, для аналізованої сфери бажаним є виконання наступної умови (3.8):

$$Ef_k \rightarrow \max \quad (3.8)$$

Використовуючи наведені вище формули, у табл. 3.16 розраховано складові показника ефективності виконання Нацкомфінпослуг контрольної функції.

Таблиця 3.16

Розраховані складові показника загальної ефективності виконання Нацкомфінпослуг України контрольної функції у 2009-2014рр.*

Показники	Значення показників по роках						Зміна 2014 до року, %:				
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2009	2010	2011	2012	2013
K_1	3,77	6,89	1,35	3,79	7,38	9,56	153,6	38,7	609,1	152,4	29,4
K_2	4,38	3,38	1,22	5,53	4,33	10,15	131,9	200,4	732,9	83,4	134,2
K_3	0,63	0,46	0,39	0,77	0,48	0,58	-7,2	25,6	48,3	-24,1	21,3
K_4	6,98	7,29	3,10	7,21	9,04	17,44	149,8	139,2	461,7	141,8	93,0
K_5	0,24	0,33	0,59	0,08	0,13	0,06	-75,5	-82,5	-90,2	-24,2	-53,8

* Складено та розраховано на основі даних Нацкомфінпослуг [37-41].

З даних наведеної вище таблиці відмічається суттєве зниження значень складових показника загальної ефективності контрольної функції у 2011 р. (крім показника K_5), що свідчить про доволі низьку результативність заходів органу нагляду, не зважаючи на проведення контрольних заходів у 59% піднаглядних установ.

На основі розрахованих індексів I_1-I_{15} та коефіцієнтів K_1-K_5, розміщених у табл. 3.15 та табл. 3.16, та відповідних формул (3.1) та (3.7), розраховано показник активності державного регулювання кредитної кооперації України та показник ефективності виконання Нацкомфінпослуг контрольної функції. Отримані результати розміщені в табл. 3.17.

Таблиця 3.17

Показники активності державного регулювання та ефективності виконання контрольної функції Нацкомфінпослуг у системі кредитної кооперації України у 2009-2014рр.*

Показники	Значення показників по роках						Зміна до попереднього року				
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
A	1,00	1,37	0,84	0,59	1,24	0,92	0,37	-0,53	-0,25	0,65	-0,32
Ef_k	1,76	1,92	1,03	1,55	1,77	2,24	0,15	-0,88	0,51	0,22	0,47

* Складено та розраховано на основі даних Нацкомфінпослуг.

З наведених вище даних випливає узагальнення, що найбільша активність державного регулювання та ефективність виконання контрольної функції

Нацкомфінпослуг діяльності кредитних кооперативів України спостерігалась у 2010 році. Така активізація діяльності наглядового органу пов'язана з суттєвими заходами, реалізованими на ринку з метою недопущення проявів системних криз та негативних явищ, що були спричинені фінансовою кризою 2008-2009 рр. Починаючи з 2012 року, відмічається посилення активності державного регулювання, а також спостерігається поступове підвищення ефективності контрольних функцій органом нагляду в цій сфері фінансових відносин.

Розрахувавши наведені вище показники, які характеризують регулюючу функцію держави в розвитку кредитної кооперації України, доречно відобразити цей вплив на конкретних показниках, що характеризують стан розвитку цієї сфери небанківських фінансових послуг. Враховуючи наукові надбання деяких науковців [90, с. 151; 6, с. 13], такий узагальнюючий показник розвитку кредитної кооперації слід подати як середнє геометричне показників, що характеризують розвиток кредитної кооперації, таких, як: кількість установ, що звітуються Нацкомфінпослуг; сумарна вартість продуктивних активів піднаглядних установ; кількість членів-пайовиків; кількість членів, що мають внески на депозитних рахунках; кількість членів, що мають кредити; сумарний обсяг виданих кредитів за рік; загальна вартість залучених внесків за період; сумарний капітал кредитних кооперативів (3.9).

$$R = \sqrt[9]{I_{ус} \cdot I_{а(пр)} \cdot I_{чл(п)} \cdot I_{чл(д)} \cdot I_{чл(кр)} \cdot I_{кр} \cdot I_{д} \cdot I_{кап} \cdot I_{рез}}, \qquad (3.9)$$

де R – інтегральний показник розвитку кредитної кооперації України;

$I_{ус}$ – індекс кількості піднаглядних установ, що звітуються;

$I_{а}$ – індекс вартості активів кредитних кооперативів;

$I_{чл(п)}$ – індекс загальної кількості членів-пайовиків;

$I_{чл(д)}$ – індекс кількості членів, що мають депозити (вклади);

$I_{чл(кр)}$ – індекс кількості членів, що мають кредити;

$I_{кр}$ – індекс вартості кредитного портфелю;

$I_{д}$ – індекс вартості депозитного портфелю;

$I_{кап}$ – індекс сумарної вартості сукупного капіталу кредитних кооперативів;

$I_{рез}$ – індекс вартості сформованого резервного капіталу.

Отримані розрахункові значення інтегрального показника розвитку кредитної кооперації України за аналізований період розміщені в табл. 3.18.

Таблиця 3.18

Розрахункове значення інтегрального показника розвитку кредитної кооперації України у 2009-2014 рр.*

Показники	Значення показників по роках						Зміна до попереднього року				
	2009	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
$I_{ус}$	0,93	0,80	0,91	0,97	0,99	0,82	-0,13	0,10	0,06	0,02	-0,17
$I_{а}$	0,70	0,81	0,70	1,11	0,98	0,90	0,12	-0,12	0,42	-0,14	-0,08
$I_{чл(п)}$	0,82	0,72	0,68	1,03	0,90	0,84	-0,10	-0,04	0,35	-0,14	-0,06
$I_{чл(д)}$	0,71	0,67	0,61	0,94	0,90	0,78	-0,04	-0,07	0,33	-0,04	-0,12
$I_{чл(кр)}$	0,73	0,81	0,73	1,02	0,92	0,80	0,08	-0,08	0,29	-0,10	-0,12
$I_{кр}$	0,70	0,86	0,67	1,13	0,93	0,85	0,16	-0,19	0,46	-0,20	-0,08
$I_{д}$	0,75	0,66	0,61	1,09	1,03	0,74	-0,09	-0,05	0,48	-0,05	-0,29
$I_{кап}$	0,45	1,46	0,84	1,15	0,97	0,99	1,01	-0,62	0,31	-0,19	0,02
$I_{рез}$	0,51	1,18	1,11	1,16	1,21	0,94	0,68	-0,07	0,05	0,05	-0,27
R	**0,68**	**0,86**	**0,75**	**1,06**	**0,99**	**0,85**	**0,17**	**-0,11**	**0,32**	**-0,08**	**-0,14**

* Складено та розраховано на основі даних Нацкомфінпослуг [37-41].

З даних наведеної вище таблиці відмічається низьке значення інтегрального показника розвитку кредитної кооперації України у 2009-2011 рр., що є підтвердженням кризового стану учасників ринку, особливо у 2009 р., в якому значення *R* становило рекордно низький показник – 0,68. Особливо відчутне зростання показника відмічалося у 2012 р., що становило 1,06 і було на 0,38 більше аналогічного у кризовому 2009 р. У 2013 р. відмічається певна стагнація розрахункових показників – складових інтегрального показника, значення якого коливається на межі мінімального, і становила 0,99.

На основі розрахунків, отриманих у табл. 3.17 та табл. 3.18, можна зробити висновок, що значення показника інтегрального розвитку кредитної кооперації досягає бажаного значення ($R \geq 1$) у тих роках, у яких спостерігається відносно низька активність державного регулювання з одночасно високим рівнем ефективності виконання органом нагляду контрольної функції. Саме

2012 рік вважається найбільш вдалим з точки зору впливу державного регулювання на розвиток кредитної кооперації України.

З метою порівняння регулюючого впливу інститутів саморегулювання на розвиток їх учасників запропоновано використати та розрахувати значення *R* відповідно до формули (3.9) для членів НАКСУ, ПЗВ та ВАКС та порівняти його з загальнодержавним показником. Це дозволить оцінити результати регулюючого впливу органу нагляду та СРО стосовно піднаглядних установ. Розраховані за цією формулою результати розміщені у табл. 3.19.

Таблиця 3.19

Розрахункове значення інтегрального показника розвитку системи кредитної кооперації для учасників СРО кредитної кооперації України у 2009-2014 рр.*

Показники	2009			2010			2011			2012			2013			2014		
	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ
$I_{ус}$	0,86	0,98	1,10	0,99	0,92	1,17	0,91	1,03	0,85	0,99	0,96	1,04	0,98	0,96	0,94	0,92	0,98	0,87
$I_{а}$	0,79	1,01	0,58	1,00	1,13	1,28	0,82	0,98	0,84	0,94	1,07	1,03	1,07	1,12	1,05	0,94	0,84	0,80
$I_{чл(п)}$	0,97	1,00	0,95	0,94	0,87	0,85	0,83	0,90	0,86	0,86	0,96	0,94	0,89	0,92	0,86	0,94	0,88	0,91
$I_{чл(д)}$	4,16	1,04	0,67	0,86	0,96	0,92	0,66	0,85	0,78	0,78	0,99	0,99	0,98	0,95	0,91	0,76	0,81	0,86
$I_{чл(кр)}$	0,82	1,02	0,68	0,91	1,01	1,19	0,85	0,86	0,84	0,83	0,96	0,94	0,97	0,93	0,89	0,82	0,79	0,89
$I_{кр}$	0,80	0,81	0,60	0,98	1,48	1,28	0,83	0,97	0,85	0,94	1,06	1,01	1,05	1,07	1,01	0,91	0,88	0,82
$I_{д}$	0,78	0,95	0,50	0,98	1,10	1,26	0,77	0,94	0,78	0,90	1,01	0,97	1,00	1,13	1,04	0,84	0,77	0,75
$I_{кап}$	0,68	0,95	0,95	1,02	1,19	1,32	1,25	1,11	1,02	0,98	1,22	1,17	1,20	1,12	1,07	1,08	0,90	0,99
$I_{рез}$	1,00	1,16	1,10	1,07	1,21	1,28	1,03	1,20	1,07	1,00	1,20	1,25	1,12	1,23	1,24	1,09	1,00	0,98
R	**0,99**	**0,99**	**0,76**	**0,97**	**1,08**	**1,16**	**0,87**	**0,98**	**0,87**	**0,91**	**1,04**	**1,03**	**1,04**	**1,05**	**1,00**	**0,93**	**0,88**	**0,88**

***** Складено та розраховано на основі даних НАКСУ [47], ВАКС [48] та ПЗВ [49].

На основі отриманих результатів наведених вище розрахунків, сформовано табл. 3.20, в яку введено розрахункове значення інтегрального показника розвитку усієї кредитної кооперації України ($R_{\text{Укр}}$) та аналогічний показник тієї її частини, що входить у систему СРО – $R_{\text{наксу}}$, $R_{\text{вакс}}$, $R_{\text{пзв}}$.

Отже, можна зробити висновок про те, що кредитні кооперативи – учасники саморегулівних організацій – в цілому досягли кращих результатів розвитку, ніж національна система кредитної кооперації в цілому. Винятком є

2012 рік, однак, окрім НАКСУ, показник інших двох СРО має значення більше 1, що свідчить про ефективність проведення їхньої політики.

Таблиця 3.20

Інтегральні показники розвитку системи кредитної кооперації України та тієї частини, що входить у систему саморегулювання у 2009-2014 рр.*

Показники	Значення показників по роках						Зміна 2014 року до попереднього:				
	2009	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
$R_{\text{наксу}}$	0,99	0,97	0,87	0,91	1,03	0,93	-0,03	-0,10	0,04	0,12	-0,10
$R_{\text{вакс}}$	0,99	1,08	0,98	1,04	1,04	0,87	0,10	-0,11	0,07	0,00	-0,17
$R_{\text{пзв}}$	0,76	1,16	0,87	1,03	1,00	0,87	0,40	-0,29	0,16	-0,03	-0,13
$\boldsymbol{R_{\text{Укр}}}$	**0,68**	**0,86**	**0,75**	**1,06**	**0,99**	**0,85**	**0,17**	**-0,11**	**0,32**	**-0,08**	**-0,14**

***** Складено та розраховано автором.

Отримані результати підтверджують те, що в системі кредитної кооперації України чільне місце належить СРО, діяльність яких сприяє поліпшенню фінансово-господарської діяльності установ та досягненню останніми кращих фінансово-економічних показників.

Розділ 4
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

4.1. Фактори, що гальмують розвиток кредитної кооперації на загальнодержавному та регіональному рівнях

Кризові явища, що охопили економіку України у 2008-2009 рр., в т.ч. і сегмент кооперативного кредитування, вказали на суттєві проблеми функціонування кредитних кооперативів. Серед таких проблем слід виділити наступні.

1. Фінансова криза породила паніку серед вкладників кредитних кооперативів, що спричинило суттєве скорочення депозитного портфеля цих фінансових установ. Так, за період 2008-2014 рр. вклади на депозитних рахунках КС скоротилися на 74,9%, а число вкладників скоротилося на 80,8%, причому кредитний портфель скоротився на 64,2%. Такі зміни призвели до дисбалансу кредитного та депозитного портфелів КС. Панічні настрої 2008-2009 рр. були підсилені прийняттям НБУ Постанови про заборону дострокового зняття депозитів і рішення Держфінпослуг про мораторій на зняття депозитів.

Водночас заяви керівництва МВС України про злочинний характер роботи кредитних кооперативів та необхідність заборони роботи таких установ спричинили невідновну втрату довіри населення України до кредитних кооперативів, навіть тих, що сумлінно дотримувалися принципів кооперативного кредитування. Посилило ажіотаж навколо діяльності КС і різного роду критичні статті у ЗМІ, які розкривали тему гучних скандалів навколо деяких КС, у яких зникли як кошти вкладників, так і керівництво фінансових установ, в результаті чого потерпіли і нормально функціонуючі кредитні кооперативи [14, с. 143].

2. Певна частина кредитних кооперативів залежить від комерційних банків з низки причин. Однією з причин є розміщення КС України більш ніж 100 млн. грн. на рахунках у банках. Окрім того, деякі кредитні кооперативи були засновані за негласної участі комерційних банків з метою залучення збережень населення і розміщення їх в подальшому на рахунках банківських установ. Тобто, зростання проблем у КБ одночасно тягнуть за собою проблеми і в КС і, як наслідок, для пайовиків фінустанов.

3. Функціонування в реаліях України «псевдоспілок», або т.з. «схемних» кредитних кооперативів, діяльність яких не має нічого спільного з діяльністю класичних кредитних кооперативів. Їх діяльність, в основному, була спрямована на фінансування власного бізнесу засновників (в основному ріелторського). Водночас, на ринку функціонували і класичні фінансові піраміди. Основними ознаками таких фінансових установ було те, що [62, с. 52]:

а) заснування цієї категорії КС здійснювалося за ініціативи колишніх підприємців з управлінським досвідом, які у 90-х роках керувати господарськими підприємствами, або на момент заснування мали у володінні діючі господарські установи у різних сферах економічної діяльності, але в основному в ріелторській та будівельній.

б) ініціатори заснування спілок мали абсолютний вплив на їх діяльність, ставали головами правління або членами наглядової ради, кредитного комітету, маючи підконтрольних людей у всіх органах управління оперативною діяльністю кредитного кооперативу. Система управління КС була побудована за чіткою ієрархією, була присутня жорстка трудова дисципліна та лояльність до виконання всіх рішень засновників;

в) створення таких КС було здійснено з метою підпорядкованого та контрольованого джерела інвестицій у афільовані структури, або ж для отримання надприбутків керівників шляхом встановлення надвисоких заробітних плат для менеджменту КС та їх родичів, які в більшості випадків були працівниками цих фінансових структур;

г) була відсутня інформація про фінансову діяльність, закрита інформація навіть для пайовиків КС;

д) мала місце видача великих за розмірами кредитів цими фінансовими установами під заставу низьколіквідних активів за штучно завищеною оціночною вартістю;

е) якщо у докризовий період у фінансових звітах цих установ не було безнадійних кредитів, то у посткризовий період рівень прострочених та безнадійних кредитів сягав 50% кредитного портфеля;

є) з'являлись претензії та рішення судів щодо задоволення позовів сумнівних фірм на значні суми проти таких кредитних спілок на користь позивачів;

ж) видавались кредити юридичним особам, приватним підприємствам з подальшим визнанням їх банкрутами чи неплатоспроможними і, як наслідок, визнання виданих кредитів безнадійними. Причому існували випадки співзасновництва збанкрутілих підприємств керівниками кредитного кооперативу;

з) загальні збори пайовиків кредитного кооперативу були проведені без попереднього їх попередження, як результат – підробка та фальсифікація рішень зборів про ухвалу ініціативи правління КС щодо припинення повернення депозитів та/чи зменшення виплати відсотків за вкладами членів;

и) здійснювався контроль керівництва КС за діями ініціативних груп із повернення коштів за депозитами вкладників, безпосередня участь керівників у роботі таких груп, таким чином відверталась увага від злочинного привласнення коштів вкладників, дискредитуючи реноме лідерів таких груп і зводячи нанівець їхню діяльність.

і) керівники «псевдоспілок» надавали кредити високопоставленим чиновникам на занижених відносно ринкових відсоткових ставках, тим самим формуючи необхідний «адміністративно-ресурсний» захист у період майбутнього їх скрутного становища. При цьому вони залучали кошти від наближених осіб на завідомо завищених процентних ставках і навіть в

умовах дії мораторію на повернення внесків повертали таким вкладникам їх внески та проценти за користування ними.

На думку авторів, окрім наведених вище ознак, що можуть свідчити про функціонування «схемної» КС, слід додати ще одну особливість. Ознакою «схемної» спілки є активна реклама, побудована за принципом «приведи двох і отримаєш переваги», що однозначно свідчить про функціонування фінансової піраміди під виглядом кредитного кооперативу.

4. Відсутність чітких критеріїв щодо віднесення кредитних спілок до «схемних». На даний час існують лише індикатори, сформовані на основі спостережень Нацкомфінпослуг, що можуть свідчити про можливі зловживання у кредитній спілці, а саме [121, с. 238]:

а) коли кредитний кооператив пропонує потенційним вкладникам більше 30% річного доходу, такий кредитний кооператив скоріш за все функціонує як фінансова піраміда;

б) якщо ставка за депозитами у кредитному кооперативі є суттєво вищою, ніж ставка кредитування;

в) приховування інформації про фінансові зобов’язання кредитного кооперативу;

г) отримання прибутку на різниці суми залучення спілкою коштів та відсотків за кредитами.

Окрім цих ознак, про «псевдокредитну» діяльність таких установ може свідчити те, що у кредитному кооперативі депозити є набагато дорожчими ніж у КБ.

Якщо ж КС пропонує за внесками понад 35% річних, а за кредитами менше 25%, то можна зробити висновок про те, що фінустанова більше використовує коштів, ніж залучає грошових ресурсів. У таких КС кредити надаються під мінімальні відсотки на довші строки при мінімальному забезпеченні [121, с. 239].

Також одним із індикаторів, що може свідчити про незаконну діяльність кредитних кооперативів, є надзвичайна ліберальність видачі

кредитів, при якій службовці фінансової установи не цікавляться доходами клієнтів, не вимагаючи від потенційного позичальника довідок про доходи. За такими діями керівників КС може критися мета обману клієнтів та майбутнє їх зникнення разом з внесками учасників [121, с. 239].

5. Відсутність створення в Україні єдиної системи кредитних бюро, яка змогла б акумулювати та надавати інформацію кредитним спілкам-запитувачам інформації про кредитну історію потенційних позичальників. Свого часу НАКСУ виступила засновником кредитного бюро АТ «Міжнародне бюро кредитних історій» і переважна більшість її членів активно використовують послуги кредитного бюро. Водночас більшість учасників системи кредитної кооперації, в т.ч. і найбільші її учасники, не є членами цієї СРО й отримують інформацію від згаданого бюро. Відсутність об'єктивної інформації про кредитну історію позичальників у централізованому вигляді позбавляє КС можливості всебічно оцінити кредитний ризик та надати об'єктивну характеристику потенційному позичальнику. Це в свою чергу підвищує ризик неповернення виданого кредиту.

6. Кредитні спілки не беруть участі у системі гарантування вкладів. За увесь час існування кредитних спілок на фінансовому ринку України так і не було утворено загальнодержавної системи гарантування внесків членів кредитних спілок, як це має місце відносно вкладників банків. Обговорення цього питання на всіх владних рівнях протягом останніх років, незважаючи на кризові умови, не привело до прийняття відповідних законодавчих змін.

В Україні з 2005 р. обговорюється питання створення Фонду гарантування вкладів кредитних спілок, однак зареєстровано лише два проекти щодо можливого запровадження системи гарантування вкладників кредитних кооперативів. Один з них (№3265) передбачає обов'язкову участь кожної спілки в Фонді. На думку авторів, таке положення є хибним, адже здійснює тиск на кредитну установу щодо участі у цьому утворенні. Добровільність участі КС з одночасним розголошенням відповідності

інформації серед учасників системи кредитної кооперації має бути переважаючим фактором. Адже, якщо КС не буде учасником Фонду, малоймовірно, що до неї звертатимуться пайовики для відкриття вкладів. Учасники ж Фонду зможуть нарощувати депозитний портфель і фінансові ресурси КС. Інший проект (№10519) пропонує приєднатися кредитним кооперативам до діючого Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, враховуючи те, що загальний депозитний портфель КС України станом на початок 2015 р. складає 0,9 млрд. грн., що відповідає зобов'язанням перед фізичними особами комерційного банку II групи за класифікацією НБУ. Тому на думку авторів та інших науковців [11], приєднання кредитний кооперативів суттєво не порушить фінансову стабільність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

7. Відсутність у законодавстві України можливості отримання кредитними кооперативами рефінансування з іноземних джерел (ЄБРР, WOCCU). Така можливість дозволила б не тільки поліпшити фінансовий стан проблемних спілок, але й одночасно підвищити довіру населення до цієї групи кредитних установ.

8. Низький рівень кредитування села, що є основним видом діяльності подібних фінансових установ за кордоном. Лише 2,6% активів, наданих у кредит членам спілки – це безпосередньо кредити для ведення фермерських та особистих селянських господарств. І лише 8% малих і середніх підприємств у сільській місцевості користуються послугами кредитних спілок [64].

9. Законодавчі обмеження для надання кредитів юридичним особам. Відповідно до чинного законодавства на сьогодні кредитні спілки не мають права надавати позики юридичним особам. Це є серйозною перешкодою для розвитку сільського МСБ та кредитування сільськогосподарського виробництва.

10. Використання недостатніх та недієвих заходів регулювання ринку. Слабке регулювання ринку сприймається кредитними спілками в якості

основної перешкоди, що призводить до високого рівня фрагментації ринку та створення можливостей для шахрайства і використання схем мінімізації податків. Класичні кредитні спілки страждають від втрати репутації після кожної справи про банкрутство «проблемних» кредитних спілок. Учасники ринку вказують на такі проблемні аспекти в регулюванні:

а) не всі кредитні спілки охоплені регулярним моніторингом. У 2014 р. тільки 419 з 589 кредитних спілок з різних причин знаходились під моніторингом з боку органу нагляду. Це спотворює агреговані ринкові показники і сприяє шахрайським схемам. За даними НАКСУ, близько 40 % кредитних кооперативів, виключених з Державного реєстру фінансових установ України у попередні роки, продовжують працювати і надалі. Ці структури ніким не контролюються взагалі.

б) Нацкомфінпослуг не в повній мірі перевіряє отримані дані і не проводить регулярних перевірок. Це стимулює подання кредитними спілками регулятору неправдивої інформації. В результаті достовірність даних Нацкомфінпослуг викликає сумніви.

в) процедури ліцензування є занадто складними і незрозумілими: Регулятор не зміг встановити чіткі правила процедур видачі ліцензій та їх продовження. Затримка або відмова у видачі ліцензій без будь-якої формальної причини стали звичною практикою. Держфінпослуг може затримати видачу ліцензії, постійно змінюючи правила подачі заяв.

г) Нацкомфінпослуг має обмежені можливості в забезпеченні контролю якості і точності інформації, яка подається кредитними спілками. Згідно з даними річного звіту за 2014 р., Нацкомфінпслуг здійснював нагляд за 589 кредитними спілками та 1489 іншими фінансовими установами з загальною кількістю зайнятих 256 чоловік. Через значну плинність кадрів (коефіцієнт плинності кадрів складав 0,33), 104 співробітника було прийнято у тому ж році. Реорганізація в 2009 році і ліквідація відділу, що займався кредитними спілками, та зміни в організації Держфінпослуг у функціональних відділах обмежили збереження інституційних знань. Фінансова криза посилила

проблеми, оскільки велика кількість кредитних спілок вийшли з бізнесу без оповіщення органу нагляду. Це також відволікало співробітників від нагляду за функціонуючими спілками заради роботи з проблемними установами. Перетворення Держфінпослуг у Нацкомфінпослуг, посилення вимог до держслужбовців та прийняття Закону України «Про очищення влади» [32] призвели до паралічу роботи Нацкомфінпослуг, який з кінця 2014 р., внаслідок відсутності кворуму, не був в змозі приймати рішення стосовно учасників ринку фінансових послуг.

д) застосування механізму «тимчасових адміністрацій» до класичної кредитної спілки, що має лише проблеми з ліквідністю, є прикладом адміністративного рейдерства, а не дійовим засобом оздоровлення ринку кредитного кооперування. Застосування інструментів, що мають місце при роботі тимчасової адміністрації (мораторій на видачу вкладів щонайменше на півроку, продаж проблемних активів тощо) можна здійснювати і без його запровадження.

11. Відсутність узгодженої з банківським сектором єдиної антикризової політики. Однобічність реакцій та різноспрямованість роботи НБУ та Нацкомфінпсолуг лише поглиблюють кризові явища на фінансовому ринку України. Так, від неадекватної фінансової політики регулятора – відміна мораторію на видачу вкладів тільки для кредитних спілок, який для банків діяв у 2009 р. – на фоні повної відсутності навіть теоретичної можливості рефінансування, потерпав від жорстких адміністративних умов лише ринок кредитної кооперації. Така недбалість і недомовленість керівництва НБУ та ДФП негативно відобразилися на ліквідності та платоспроможності кредитних спілок, які і так не могли змагатися з банками за вкладників та позичальників. І тому неспішність у вирішенні цієї проблеми створила великі ризики в системі, яких сьогодні ще не видно, однак вони проявляться у майбутньому.

Нацкомфінпослуг не має фінансових можливостей для підтримання ліквідності кредитних спілок шляхом надання їм рефінансування або

стабілізаційних кредитів. Крім того, якщо Національний банк проводить з банками операції прямого РЕПО з державними облігаціями України, то кредитні спілки відрізані від цієї можливості, при тому що вони, аналогічно банкам, мають право розміщувати свої активи в державні цінні папери (облігації внутрішньої державної позики).

12. Використання кредитних кооперативів для ухиляння від оподаткування. Сьогодні кредитні кооперативи користуються податковою пільгою й не платять ПДВ, що дозволяє використовувати ці установи в схемах з мінімізації оподатковування. Так, КС акумулює прибуток і виводить його, замовляючи фіктивні послуги, наприклад, маркетингові. Більшість таких псевдокооперативів навіть не знаходяться за місцем своєї реєстрації.

13. Відсутність діалогу з лідерами ринку. Це одна із найважливіших проблем ринку, бо знають про них переважно зсередини представники ринку, а не громадськість чи державні посадовці. На відміну від НБУ, який регулярно збирає лідерів банківського ринку, проводить закриті засідання, після яких з'являються банківські антикризові програми та рефінансування, Нацкомфінпослуг не проводив такі заходи із залученням всіх СРО – НАКСУ, ВАКС та ПЗВ. До цих консультацій не було залучено також висококласних фахівців цієї сфери, Громадської ради при Нацкомфінпослуг.

14. Неможливість вкладників-членів КС вимагати повернення своїх вкладів через процедуру визнання її неплатоспроможною і порушувати справу про банкрутство. Адже правове положення членів кредитної спілки, яке визначене законодавством, вказує, що грошове зобов'язання кредитної спілки з повернення внеску (вкладу) не може зараховуватися до складу грошового зобов'язання, яке дає право на звернення громадянина до господарського суду з заявою про визнання боржника-юридичної особи банкрутом, оскільки таке зобов'язання боржника виникло з участі (членства) громадянина в кредитній спілці (юридичній особі).

15. Низький рівень компетентнісних характеристик працівників КС. Це проявляється через недостатньо якісний рівень професійного середовища, що

виявляється у низькій кваліфікації персоналу спеціалізованих фінансових установ, а пов'язана з нестачею відповідних навчальних закладів або недосконалістю навчальних програм для розв'язання проблем в регіонах України. Так, в Україні проводиться підготовка магістрів за спеціалізованою програмою «Менеджмент фінансових установ» тільки в Харківському національному економічному університеті ім. С. Кузнеца. Переважна більшість ВНЗ України здійснюють підготовку бакалаврів та магістрів за напрямами та спеціальністю «фінанси і кредит», в яких не передбачено спеціалізованої нормативної дисципліни, присвяченої особливостям функціонування системи кредитної кооперації.

16. Інформаційна закритість ринку кредитної кооперації. Так, відповідно до чинного законодавства, кредитні кооперативи щорічно повинні публікувати свої бухгалтерські звіти та аудиторський висновок у ЗМІ. Однак невелика кількість КС України розміщує цю інформацію на своєму сайті чи у спеціалізованому журналі «Україна-бізнес». Однак, навіть формально виконавши вимогу законодавця, для зовнішнього користувача бухгалтерська звітність КС не дає можливості адекватно оцінити фінансово-економічний стан кооперативу. Для цього необхідно оцінити інформацію, що міститься у спеціальній звітності кредитних кооперативів, які вони подають до Нацкомфінпослуг. Однак ця звітність є максимально закритою як для зовнішнього користувача, так і самого пайовика.

На даний час кредитна кооперація України розвивається як на державному, так і на регіональному рівнях. Тому, окрім проблем загальнодержавного характеру, існують проблеми і на регіональному рівні.

Одна група чинників гальмують, що гальмують розвиток кредитної кооперації, пов'язана з діяльністю кредитних кооперативів в регіоні. На даний час у регіонах України присутні як зареєстровані в регіоні кредитні кооперативи, так й інші КС, що проводять свою діяльність через розгалужену філійну мережу. На думку авторів, присутність КС інших регіонів, з одного боку, покривають потреби споживачів фінансових послуг, підвищують

конкуренцію на ринку, тим самим сприяючи зниженню кредитних ставок. В той же час діяльність філій не завжди сприяє соціальному та економічному розвитку регіону в силу таких причин:

- діяльність філій КС здійснюється за чіткими вказівками центрального офісу, що не завжди спрямовує залучені кошти від вкладників регіону у її економіку, таким чином збільшуючи диференціацію розвитку регіонів;

- кредитні кооперативи, в більшості випадків, формують широку мережу безбалансових структурних підрозділів, які не відображені ні у спеціальній звітності кредитних кооперативів, ні у Державному реєстрі фіннаосвих установ Україн. Це призводить до того, що при вирішенні проблемних питань пайовики повинні звертатися до центральних офісів КС, що можуть бути розміщені за сотні кілометрів від місця проживання пайовиків.

Іншою проблемою є відсутність якісного кадрового забезпечення діяльності кредитних кооперативів та їх структурних підрозділів у регіонах. Кількість структурних підрозділів у 2014 р. досягла 614 одиниць, кількість КС становила 15, а вузи Закарпаття не здійснюють відповідну підготовку спеціалістів у сфері кредитного кооперування.

У навчальних планах вузів Закарпаття, що здійснюють підготовку фахівців за напрямом та спеціальністю «фінанси і кредит» (ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Мукачівський державний університет, Ужгородський інститут Київського національного торгово-економічного університету, Карпатський університет ім. св. Кирила та Мефодія) у свої навчальні програми не включили спеціальних дисциплін, які змогли б поглибити знання студентів у сфері кредитної кооперації.

До керівництва кредитними спілками регіону та структурними підрозділами допускаються особи без відповідної освіти та з сумнівною репутацію, відбувається залучення до роботи осіб за родинними зв’язками, що в цілому дозволяє керівникам КС використовувати фінансову організацію для особистого збагачення. Так, керівником збанкрутілої КС «Централь-

старт» бела особа за фахом лікар, а головним бухгалтером та спеціалістами з оцінки кредитного ризику були родичі цієї особи [10].

Одним з вагомих чинників, що не сприяє підвищенню довіри населення регіону до діяльності кредитних кооперативів, є відсутність доступу до інформації про діяльність кредитних кооперативів регіону, присутність на ньому КС інших регіонів, кількість структурних підрозділів та їх розміщення.

У статистичному щорічнику Закарпаття розміщена інформація лише стосовно кількості присутніх у ЄДРПОУ кредитних спілок. Кредитні кооперативи не зацікавлені у прозорості їх діяльності. Попри існування де-юре Закарпатської асоціації КС, до якої повинні були б долучитися більшість закарпатських КС, де-факто цієї асоціації не існує, жодної інформації про її діяльність за останні 5 років авторами не знайдено.

Проаналізувавши розміщення фінансової інформації кредитними кооперативами Закарпатської області у відкритому доступі, автор робить висновок, що за період 2012-2014 рр. з 17 зареєстрованих у Державному реєстрі фінансових установ України КС тільки 10 має свою інтернет-сторінку, на якій розміщена інформація, визначена законодавством (бухгалтерська) і тільки КС «Хосен» виставила у вільний доступ спеціалізовану звітність фінансової установи.

Незважаючи на те, що кредитні кооперативи відповідно до чинного законодавства надсилають Нацкомфінпослуг форму спеціальної звітності «Звітні дані про діяльність відокремлених структурних підрозділів кредитної спілки», в якій зазначені залучені та розміщені кошти структурним підрозділом кредитного кооперативу, електронна форма цієї звітності не формується, таким чином, і не обробляється з метою визначення регіональної специфіки роботи цих фінансових установ. У свою чергу недоліком цього звіту те, що в ньому зазначені надходження та розміщення коштів пайовиків тільки балансових структурних підрозділів кредитних кооперативів, тому можна зробити висновок про невідповідність даних звіту справжнім

тенденціям у системі кредитної кооперації України, в т.ч. її регіонів. Тобто, можна констатувати повну відсутність адекватної відкритої статистичної інформації про діяльність кредитних кооперативів у регіонах України.

Окрім того, вітчизняними науковцями та практиками не приділено достатньої уваги розробці адекватної методики оцінки фінансового стану кредитних кооперативів, враховуючи особливість їх діяльності через мережу структурних підрозділів, рейтингової оцінки кредитних кооперативів регіону на основі аналізу широкого масиву інформації.

Надзвичайно актуальною у посткризовий період є проблема забезпечення контролю за діяльністю кредитних спілок та їх структурних підрозділів у регіоні. На даний час контроль за діяльністю усього небанківського фінансового ринку здійснює єдиний виїзний працівник Нацкомфінпослуг, на якого покладено обов'язок здійснювати перевірку 27 зареєстрованих у регіоні фінансових установ та 170 їх структурних підрозділів [41], що не може бути ефективно здійсненим через відсутність достатніх людських ресурсів.

Водночас відсутність обласного відділу Нацкомфінпслуг у регіонах України призводить до неможливості адекватного захисту прав споживачів ринку небанківських фінансових послуг, адже при порушенні їх прав останні повинні звертатися у Головний офіс Нацкомфінпослуг, розміщений у столиці.

Створення представництва Нацкомфінпслуг у обласному центрі Закарпаття дозволило б підвищити ефективність державного регулювання даної сфери, швидко реагувати на нові виклики на ринку небанківських фінансових послуг, а також сприяти підвищенню довіри населення до цієї сфери небанківського фінансового ринку.

4.2. Прогнозування розвитку кредитної кооперації в регіоні

Невід'ємною умовою всебічної оцінки діяльності кредитної кооперації регіону є визначення перспектив її розвитку. Така оцінка може здійснюватися як на основі експертних оцінок фахівців, так і на основі прогнозних показників його розвитку комп'ютерного екстраполяційного прогнозування.

На даний час існує три основних методи прогнозування: експертне, каузальне та екстраполяційне [3, с. 11]. Найбільш точним та об'єктивним методом із них науковці вважають останній. Це пов'язано з тим, що він є найбільш простим у використанні, адже висновки робляться безпосередньо на основі показників попередніх років і і не є суб'єктивними. Єдиною умовою досягнення бажаного результату є наявність достатньої кількості даних (точок) для побудови достовірної моделі прогнозування.

Прогноз вибраних показників здійснюється на основі побудови та аналізу динамічного ряду. Слід також зауважити, що на основі динамічного ряду будується трендова крива, що лише констатує майбутні величини прогнозного показника, однак не дозволяє робити висновки про причини його зміни.

У цілому, серед методів прогнозованої екстраполяції виділяють прості та складні [3]. Метод екстраполяції трендів є різновидом складних методів екстраполяції. На відміну від прогнозу на основі регресійного рівняння з різними факторами (крім часу), прогнозування на основі тренду враховує фактори розвитку тільки в неявному вигляді, і це не дозволяє будувати різні варіанти прогнозів при різних можливих значеннях факторів, що впливають на досліджувану ознаку. Проте прогноз на основі тренду охоплює дію всіх чинників, ніби усереднюючи їх, в той час, як в регресійну модель неможливо включити в явному вигляді більше 10-20 факторів.

Сутність цього методу полягає у побудові рівняння тренда (4.1) з урахуванням закономірностей, що склалися у попередні періоди:

$$y=f(t)+\xi(t) \tag{4.1}$$

де,

$f(t)$ – детермінована невипадкова компонента;

$\xi(t)$ – стохастична випадкова компонента.

Трендом здійснюється опис фактичної усередненої для майбутнього тенденції процесу у часі. Екстраполяція тренду може бути застосована лише у тому випадку, якщо розвиток явища достатньо добре описується побудованим рівнянням і умови, які визначають тенденцію розвитку у минулому, не зазнають значних змін у майбутньому. При додержанні цих умов екстраполяція здійснюється способом підстановки у рівнянні тренда (4.1) значення незалежної змінної *t,* яка відповідає величині горизонту прогнозування [101, с. 29]:

$$\hat{\hat{y}}_{t+p}=f(t_{n+p}), \tag{4.2}$$

де:

p — величина горизонту прогнозування (період, на який складають прогноз).

Таке рівняння тренда може бути описане широким спектром функцій (залежностей): експоненціальною, логарифмічною, поліноміальною, степеневою, а також модифікованими кривими Гауса, логнормального розподілу та функцією розподілу Коші тощо. Дані рівняння після необхідних перетворень розміщені у табл. 4.1.

Необхідно зазначити, що точний збіг фактичних даних і прогностичних точкових оцінок, отриманих шляхом екстраполяції кривих, що характеризують тенденцію, явище малоймовірне.

Причини розходження між прогнозними і фактичними даними такі:

1) вибір форми кривої (порядку полінома і т. д.), що характеризує тренд, містить елемент суб'єктивізму. У всякому разі, часто немає твердої основи для того, щоб стверджувати, що обрана форма кривої є єдино можливою або тим більше, найкращою для екстраполяції в даних конкретних умовах;

2) оцінювання параметрів кривих відбувається на основі обмеженої сукупності спостережень, кожне з яких містить випадкову компоненту. У силу цього параметрам кривої, а отже, і її положенню в просторі властива деяка невизначеність;

3) тренд характеризує деякий середній рівень ряду на кожен момент часу. Окремі спостереження, як правило, відхилялися від нього в минулому. Природно очікувати, що подібного роду відхилення будуть відбуватися і в майбутньому.

Таблиця 4.1

Нормальні рівняння функцій, що використовуються при екстраполяційному прогнозуванні методом аналітичного вирівнювання тренду*

№	Функція	Нормальні рівняння
1	$y = a_0 + a_1 \cdot t$	$\sum y = n \cdot a_0 + a_1 \cdot \sum t$ $\sum y \cdot t = a_0 \cdot \sum t + a_1 \cdot \sum t^2$
2	$y = a_0 + \frac{a_1}{t}$	$\sum y = n \cdot a_0 + a_1 \cdot \sum \frac{1}{t}$ $\sum \frac{1}{t} \cdot y = a_0 \cdot \sum \frac{1}{t} + a_1 \sum \frac{1}{t^2}$
3	$y = a_0 \cdot e^{a_1 t}$ $(\ln y = \ln a_0 + a_1 \cdot t)$	$\sum \ln y = n \cdot \lg a_0 + a_1 \cdot \sum t$ $\sum t \cdot \ln y = \ln a_0 \cdot \sum t + a_1 \cdot \sum t^2$
4	$y = a_0 \cdot a_1^t$ $\ln y = \ln a_0 + t \cdot \ln a_1$	$\sum \ln y = n \cdot \ln a_0 + \ln a_1 \cdot \sum t^2$ $\sum \ln t \cdot \ln y = \ln a_0 \cdot \sum t + \ln a_1 \cdot \sum t^2$
5	$y = a_0 + a_1 \cdot t + a_2 \cdot t^2$	$\sum y = n \cdot a_0 + a_1 \cdot \sum t + a_2 \cdot \sum t^2$ $\sum y \cdot t = a_0 \cdot \sum t + a_1 \cdot \sum t^2 + a_2 \cdot \sum t^3$ $\sum y \cdot t^2 = a_0 \cdot \sum t^2 + a_1 \cdot \sum t^3 + a_2 \cdot \sum t^4$

* Складено авторами на основі: [7, с. 98-99].

Для перевірки адекватності (оцінки якості) досліджуваної моделі прогнозу використовують кілька статистичних критеріїв. Найбільш поширеними критеріями є такі підходи.

1. Відносна похибка апроксимації:

$$\varepsilon = \frac{1}{n}\sum_{t=1}^{n}\left|\frac{y_t - \hat{y}_t}{y_t}\right| \cdot 100\%, \qquad (4.3)$$

де: $e_t = y_t - \hat{y}_t$ - помилка прогнозу,

y_t - фактичне значення показника;

$\hat{y}_t$ - прогнозне значення;

n - довжина часового ряду.

Цей показник використовується в разі порівняння точності прогнозів по кількох моделях. При цьому вважають, що точність моделі є високою, якщо $\varepsilon < 10\%$, доброю – при $\varepsilon = 10 - 20\%$ і задовільною – при $\varepsilon = 20 - 50\%$.

2. Коефіцієнт детермінації:

$$R^2 = \frac{\sigma^2_{\hat{y}_t}}{\sigma^2_{y_t}}, \qquad (4.4)$$

де: $\sigma^2_{\hat{y}_t} = \dfrac{\sum_{t=1}^{n}(\hat{y}_t - \overline{y}_t)^2}{n}$ – дисперсія теоретичних даних, отриманих на основі трендової моделі,

$\sigma^2_{y_t} = \dfrac{\sum_{t=1}^{n}(y_t - \overline{y}_t)^2}{n}$ – дисперсія емпіричних даних,

$\overline{y}_t$ – вибіркове середнє показника y_t.

Коефіцієнт детермінації показує, яка частина дисперсії пояснюється трендовою моделлю. Трендова модель тим більш адекватна досліджуваному процесу і правильно відображає тенденцію його розвитку, чим ближчим є значення R^2 до 1.

3. *F*-критерій Фішера:

$$F_{(m,n-m)} = \frac{\dfrac{\sum_{t=1}^{n}(\hat{y}_t - \bar{y}_t)^2}{m}}{\dfrac{\sum_{t=1}^{n}(y_t - \hat{y}_t)^2}{n-m}} = \frac{n-m}{m} \cdot \frac{R^2}{1-R^2}, \qquad (4.5)$$

де: m – число параметрів у рівнянні тренда.

Рівняння регресії в цілому є статистично значущим, якщо виконується умова (4.6):

$$F_{(m,n-m)} > F_{(\alpha,m,n-m)} \qquad (4.6)$$

де: $F_{(\alpha,m,n-m)}$ – табличне значення F-критерія Фішера для рівня значимості $\alpha = 0.05$ і ступенів вільності $k_1 = m$ і $k_2 = n-m$.

4. Середньоквадратичне відхилення від тренда (стандартна помилка регресії):

$$S_{\hat{y}_t} = \sqrt{\frac{\sum_{t=1}^{n}(y_t - \hat{y}_t)^2}{n-m}} \qquad (4.7)$$

5. Поряд з точковим прогнозуванням на практиці широко використовується інтервальний прогноз. При цьому довірчий інтервал найчастіше задається нерівностями:

$$\hat{y}_t - t_{(\alpha,n-m)} \cdot S_{\hat{y}_t} \le \tilde{y}_t \le \hat{y}_t + t_{(\alpha,n-m)} \cdot S_{\hat{y}_t} \qquad (4.8)$$

де $\tilde{y}_t$ – прогнозне значення,

$t_{(\alpha,n-m)}$ – табличне значення розподілу Ст'юдента при рівні значимості $\alpha = 0.05$ і числі ступенів вільності $k = n-m$.

Тоді з ймовірністю $1-\alpha = 0.95$ прогнозне значення $\tilde{y}_t$ буде лежати в середині інтервалу $\left[\hat{y}_t - t_{(\alpha,n-m)} \cdot S_{\hat{y}_t}; \hat{y}_t + t_{(\alpha,n-m)} \cdot S_{\hat{y}_t}\right]$.

Можна також перевірити статистичну значимість оцінок параметрів рівняння лінії тренда. Для цього використовують t-статистику Ст'юдента. Якщо a – деякий параметр рівняння, то обчислюють значення t-статистики для нього

$$t_a = \frac{a}{S_a}, \tag{4.9}$$

де S_a - стандартна помилка параметра a.

Якщо фактичне значення *t*-статистики є більшим за табличне $t_a > t_{(\alpha,n-m)}$, то параметр a не випадково відмінний від нуля і є статистично значимим. Аналогічно будують довірчий інтервал

$$a - t_{(\alpha,n-m)} \cdot S_a \le \tilde{a} \le a + t_{(\alpha,n-m)} \cdot S_a \tag{4.10}$$

В даних дослідження часові ряди також моделювались такими функціями:

1. Функція Гаусса (4-парметрична):

$$y(t) = y_0 + Ae^{-\frac{(t-t_c)2}{2\omega^2}} \tag{4.11}$$

де y_0, A, t_c, ω – параметри.

2. Амплітудна функція Гаусса (4-парметрична)

$$y(t) = y_0 + Ae^{\frac{(t-t_c)^2}{2\omega^2}} \tag{4.12}$$

де y_0, A, t_c, ω – параметри.

3. Функція логнормального розподілу:

$$y(t) = y_0 + \frac{A}{t\,\omega\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{\left(\ln\frac{t}{t_c}\right)^2}{2\omega^2}} \tag{4.13}$$

де y_0, A, t_c, ω – параметри.

4. Функція розподілу Коші:

$$y(t) = y_0 + \frac{2A}{\pi}\frac{\omega}{4(t-t_c)^2 + \omega^2} \tag{4.14}$$

Для всіх чотирьох функцій $m = 4$, число ступенів вільності $n - m = 10 - 4 = 6$.

Використання зазначених функцій дозволило отримати більш адекватні та точні прогнозні значення показників, що піддавалися екстраполяційному прогнозуванню.

Прогнозування розвитку сфер кредитної кооперації необхідно здійснити на основі таких показників, що здатні об'єктивно відобразити процеси в аналізованому сегменті ринку небанківських фінансових послуг при існуванні достатньої інформації останніх 8-10 років. Сформована інформація, що піддається екстраполяційному прогнозуванню, розміщена у табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Вибрані показники системи кредитної кооперації Закарпатської області, піддані прогнозуванню*

Показники	Роки										
	2004	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Кількість КС Закарпаття, одиниць	20	21	22	23	25	25	22	19	17	17	15
Загальна кількість членів, осіб	26720	37453	67366	96068	116127	120114	112755	56514	56984	59052	59654
К-сть членів, що мають внески, осіб	-	-	4949	9756	6451	5214	4035	2317	2255	2401	3727
К-сть членів, що мають кредити, осіб	-	-	30400	31292	35768	33909	26704	10179	9439	9083	5882
Кредити членам КС, тис. грн.	19861	37118	75719	130894	179294	144588	126606	58757	61693	64674	58187
Внески (вклади), тис. грн.	16220	29834	61902	105145	130987	96474	39361	43233	38180	39298	31167
Капітал КС, тис. грн.	4344	7767	17445	29339	43647	35516	37055	16373	20277	23261	25862
Активи, тис. грн.	21941	40090	83917	143048	185400	149504	131397	60725	62981	66801	61481
Частка активів КС у ВРП, %	0,41	0,60	1,03	1,36	1,40	1,19	0,83	0,38	0,30	0,31	0,27
Частка населення, охоплена КС, %	2,1	3,0	5,4	7,7	9,3	9,6	9,0	4,5	4,5	4,7	4,7

* Складено авторами на основі даних Нацкомфінпослуг.

На основі сукупності даних табл. 4.2 розраховано моделі прогнозної екстраполяції, для якої використано комплекс прикладних програм Statistika і OriginPro. Період прогнозування складає 3 роки: t+1; t+2; t+3.

Метод прогнозної екстраполяції передбачає здійснення низки дій стосовно кожного прогнозованого показника:

1) Відображення часового ряду фактичних показників. Для побудови тренду необхідно визначити форму, яку він утворюватиме. Крива тренду може набирати вигляд лінійної, експоненційної, поліноміальної кривої

другого, третього чи більшого порядку, логарифмічної кривої тощо. Правильний вибір форми прогнозної кривої залежить від правильності та чіткості проведення вирівнювання тренду. Аналітичне вирівнювання тренду – це досить поширений метод дослідження рядів динаміки, що дозволяє здійснити проведення аналізу і прогнозування. Тренд описує усереднену для попереднього періоду тенденцію досліджуваного процесу, його зовнішні прояви. Оскільки у рівнянні тренда відсутній конкретний фактор, результат пов'язується виключно з плином часу. Рівняння тренда може бути описане широким спектром залежностей. Тому одним із найважливіших і найвідповідальніших етапів проведення досліджень на основі рівняння тренда є вибір оптимального рівняння (або декількох рівнянь), яке (які) найкращим чином описують тенденцію розвитку досліджуваного об'єкта [20, с. 51; 21, с. 32].

2) Екстраполяція скоректованого тренда. Для цього відбувається вибір найбільш підходящої кривої, що найкраще описує фактичні дані, відповідає критеріям (4.3)-(4.8) і на основі яких можна розрахувати прогнозні показники.

Для вирахування значень отриманих функцій у 2014-2016 рр. слід у зазначені рівняння для тих показників, тренди яких побудовані на основі 11-річної інформації, підставити для 2015 р. замість змінної *t* значення «11», для 2016 р. – «12», а для 2017 р. – «13». Аналогічно до попереднього підходу, для показників, побудованих на основі 9-річної інформації (показники «кількість членів, що мають внески» та «кількість членів, що мають кредити»), слід відповідно підставити «9», «10», «11». Отримані значення будуть прогнозними для вибраних показників.

Авторами було розраховано та побудовано прогнозні криві для кожного з показників табл. 4.1 і вибрано ті з них, що є найбільш адекватними, відповідно до загальноприйнятої методики оцінки (формули (4.3)-(4.8)).

Вибрані функції для кожного з показників, розміщені у табл. 4.3.

Таблиця 4.3

Прогнозовані величини вибраних показників, що характеризують кредитну кооперацію Закарпатської області у 2015-2017 р.*

№	Показник	Функція	Помилка апроксимації, ε %	Коефіцієнт детермінації, R^2	Статична значущість моделі, $F_{кр.факт}>F_{кр.табл}$	Характеристика довірчого інтервалу, $t>t_{табл}$	Роки		
							2015	2016	2017
1	Кількість кредитних спілок, од.	$y = 14{,}25 + 10{,}24 \cdot e^{-\frac{(t-4{,}72)^2}{2\cdot 2{,}95^2}}$	3,53	0,899	22,98>4,12→ значуща	5,7>2,36	15	14	14
2	Загальна кількість членів, осіб	$y = 34246{,}92 + \frac{450366{,}33}{t\cdot 0{,}37\cdot\sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{\left(\ln\frac{t}{6{,}01}\right)^2}{2\cdot 0{,}37^2}}$	13,33	0,850	14,2>4,12→ значуща	6,78>2,36	41454	38614	36882
3	Кількість членів, що мають внески, осіб	$y = 2713{,}93 + \frac{16716{,}72}{t\cdot 0{,}45\cdot\sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{\left(\ln\frac{t}{2{,}38}\right)^2}{2\cdot 0{,}45^2}}$	15,13	0,899	18,5>5,19→ значуща	8,11>2,57	2723	2718	2716
4	Кількість членів, що мають кредити, осіб.	$y = 5570{,}26 + \frac{166358{,}95}{4{,}27\cdot\sqrt{0{,}5\cdot\pi}} \cdot e^{-2\cdot\frac{(t-2{,}76)^2}{4{,}27^2}}$	13,36	0,915	22,18>5,19→ значуща	14,19>2,57	5670	5589	5573
5	Кредити, видані членам КС, тис. грн.	$y = 37127{,}39 + \frac{554571{,}2}{t\cdot 0{,}31\cdot\sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{\left(\ln\frac{t}{5{,}56}\right)^2}{2\cdot 0{,}31^2}}$	19,38	0,905	24,64>4,12→ значуща	9,41>2,36	40039	38519	37791
6	Внески (вклади) членів КС, тис. грн.	$y = 29879{,}2 + \frac{303235{,}36}{t\cdot 0{,}25\cdot\sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{\left(\ln\frac{t}{4{,}95}\right)^2}{2\cdot 0{,}25^2}}$	19,14	0,912	26,7>4,12→ значуща	9,93>2,36	29963	29903	29886
7	Капітал КС, тис. грн.	$y = -25759{,}67 + 27303{,}95\cdot t - 3958{,}68\cdot t^2 + 171{,}09\cdot t^3$	39,48	0,868	4,13>4,12→ значуща	2,62>2,36	27483	29062	31006

8	Активи КС, тис. грн.	$y = 38660{,}47 + \frac{588601{,}93}{t \cdot 0{,}32 \cdot \sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{\left(\ln\frac{t}{5{,}51}\right)^2}{2 \cdot 0{,}32^2}}$	18,03	0,910	25,94>4,12→ значуща	9,59>2,36	41989	40302	39468
9	Частка активів КС у ВРП, %	$y = 0{,}26 + 1{,}19 \cdot e^{-\frac{(t-4{,}71)^2}{2 \cdot 1{,}76^2}}$	6,18	0,988	208,87>4,12→ значуща	28,76>2,36	0,26	0,26	0,26
10	Частка населення, охоплена КС, %	$y = 2{,}71 + \frac{36{,}14}{t \cdot 0{,}37 \cdot \sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{\left(\ln\frac{t}{6{,}00}\right)^2}{2 \cdot 0{,}37^2}}$	13,56	0,850	14,45>4,12→ значуща	6,83>2,36	3,28	3,06	2,92

* Складено та розраховано авторами.

Динаміку зміни прогнозних показників у 2015-2017 рр. розміщено у табл. 4.4.

Таблиця 4.4

Динаміка зміни прогнозних показників кредитної кооперації в Закарпатській області у 2015-2017 рр.*

№	Показник	Прогнозний період (роки)			Зміна 2017/2015	
		2015	2016	2017	Абс.	%
1	Кількість кредитних спілок, одиниць	15	14	14	-1	-6,7
2	Загальна кількість членів, осіб	41454	38614	36882	-4572	-11,0
3	Кількість членів, що мають внески, осіб	2723	2718	2716	-7	-0,3
4	Кількість членів, що мають кредити, осіб	5670	5589	5573	-97	-1,7
5	Кредити, видані членам КС, тис. грн.	40039	38519	37791	-2248	-5,6
6	Внески (вклади) членів КС, тис. грн.	29963	29903	29886	-77	-0,3
7	Капітал КС, тис. грн.	27483	29062	31006	3523	12,8
8	Активи КС, тис. грн.	41989	40302	39468	-2521	-6,0
9	Частка активів КС у ВРП, %	0,26	0,26	0,26	0	-
10	Частка населення, охоплена КС, %	3,28	3,06	2,92	-0,36	-

* Складено та розраховано авторами.

На основі отриманих прогнозних показників можна зробити висновок про скорочення у 2016 р. кількості кредитних кооперативів до 14 од. і подальшу їх незмінність. Загальна кількість членів кредитної кооперації області скоротиться у прогнозованому періоді на 4,6 тис. осіб (-11,0%), кількість вкладників у 2017 р. складатиме 2,7 тис. осіб, а позичальників – 5,6 тис. осіб. Депозитний портфель регіональних кредитних кооперативів скоротиться до 29,9 млн. грн., а кредитний – скоротиться з 40,0 млн. грн. у 2015 р. до 37,8 млн. грн. у 2017 р. Частка активів КС у економіці регіону складатиме за цей період 0,26%, кредитною кооперацією буде охоплено лише в середньому 3% населення області.

На основі прогнозних показників можна здійснити розрахунок інших показників, що дозволяють більш ґрунтовно оцінити розвиток кредитної кооперації в Закарпатській області. Ці показники розміщені у табл. 4.5.

Здійснені розрахунки дозволяють сформувати такі узагальнення щодо розвитку аналізованої сфери регіону.

Очікується скорочення середньої чисельності учасників кредитних кооперативів області з 2,8 тис. осіб до 2,6 тис. осіб на фоні зростання частки вкладників у загальній кількості членів системи кредитної кооперації. Водночас прогнозується зростання частки позичальників у загальній кількості членів КС з 13,7% у 2015 р. до 15,1% у 2017 р.

Таблиця 4.5

Розрахункові величини, отримані на основі вибраних рівнянь трендів, що характеризують розвиток кредитної кооперації Закарпатської області у 2015-2017 рр.*

Показник	Роки			Зміна 2017/2015	
	2015	2016	2017	Абс.	%
Середня кількість членів КС	2764	2758	2634	-129	-4,7
Частка вкладників у загальній кількості членів, %	6,6	7,0	7,4	0,8	-
Частка позичальників у загальній кількості членів, %	13,7	14,5	15,1	1,4	-
Середній розмір виданого кредиту члену КС, тис. грн.	7,06	6,89	6,78	-0,28	-4,0
Середній розмір залученого депозиту члена КС, тис. грн.	11,00	11,00	11,00	0,00	0,0
Співвідношення кредитів до депозитів, рази	1,34	1,29	1,26	-0,07	-5,4
Частка капіталу в активах КС, %	65,5	72,1	78,6	13,1	-
Частка кредитів у активах КС, %	95,4	95,6	95,8	0,4	-

* Складено та розраховано авторами.

На думку автора, прогнозне скорочення середнього розміру виданого кредиту (з 7,06 тис. грн. у 2015 р. до 6,78 тис. грн. у 2017 р.) та незмінності середнього розміру депозиту в 11,0 тис. грн. свідчить про можливість проведення більш консервативної депозитної та кредитної політик КС, що і підтверджує скороченням прогнозного співвідношення кредитів до депозитів учасників КС до 1,26 у 2017 р. При цьому відбудеться зростання капіталізації кредитних кооперативів – частка капіталу в активах КС зросте з 65,5% у 2015 р. до 78,6% у 2017 р. Частка кредитів у активах кредитних кооперативів області складатиме у 2017 р. майже 96%.

В цілому, незважаючи на достатньо суттєве скорочення учасників кредитної кооперації у Закарпатській області та кредитного і депозитного

портфелю КС, функціонування існуючих на ринку кредитних спілок свідчитиме про достатній запас фінансової міцності цих установ. На думку авторів, до 2017 р. відбудеться повне очищення ринку від тих його професійних учасників, що не дотримувалися основних принципів кооперації, а також тих членів КС, що були її учасниками лише з міркувань власної корисливої вигоди.

3.3. Концептуальні заходи державної та регіональної політики для забезпечення поступального розвитку кредитної кооперації України

З метою подальшого розвитку кредитної кооперації України на загальнодержавному та регіональному рівнях необхідно здійснити комплекс заходів. До загальнодержавних відносяться такі заходи:

1. Запровадження механізму захисту вкладів пайовиків КС. На даний час розглядається кілька напрямів забезпечення захисту вкладів членів кредитних кооперативів. Один із них пов'язаний із створенням окремого Фонду гарантування вкладів членів кредитних спілок (законопроект №3265, зареєстрований у 2009 р. та відправлений Парламентом на повторне перше читання у 2010 р.). Водночас альтернативним методом забезпечення захисту вкладів є включення кредитних спілок в існуючу систему – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, забезпечивши таким чином максимальний захист вкладів у розмірі 200 тис. грн. Враховуючи, що портфель кредитних кооперативів складає близько 4% депозитів фізичних осіб банківської системи, то, на думку авторів, це не лягатиме важким тягарем на існуючу систему.

Водночас формування механізму захисту вкладів у кредитних спілках є однією з умов імплементації європейських норм. Так, захист вкладів у ЄС ґрунтується на Директиві 94/19 ЄС Європейського Парламенту і Ради «Щодо схем гарантування депозитів» від 30 травня 1994 року [23], відповідно до якої кожна держава-член забезпечує механізм гарантування депозитів кількома механізмами захисту у випадку невиконання кредитною установою взятих на себе зобов'язань.

2. Посилення фінансового контролю в кредитних спілках. Закон України «Про кредитні спілки» [31] передбачає створення у аналізованих фінансових установах ревізійної комісії у складі не менше трьох осіб, які обираються на загальних зборах. Водночас вимоги до професійної компетенції вибраних осіб у нормативно-правовій базі України не зафіксовано. Таким чином, констатується можливість створення такого внутрішньо-контрольного органу КС, члени якої не мають достатніх професійних навиків для виконання цієї важливої роботи – фінансового контролю діяльності КС. Науковці підкреслюють те, що законом також передбачено проведення перевірок комісією не рідше одного разу на рік, комісія не уповноважена здійснювати поточний контроль, а періодичність таких контрольних заходів залежить від результатів загальних зборів пайовиків, які, по-перше, – скликаються спостережною радою спілки у строки, передбачені статутом; по-друге, у більшій своїй частині складаються з осіб, не обізнаних зі специфікою роботи кредитної спілки; по-третє, значна частина членів кредитних спілок з різних причин не з'являється на збори (які часто проводяться тільки «на папері») і знайомиться з їх рішеннями тільки при отриманні (сплаті) відсотків по депозиту (кредиту). Як правило, такі комісії у кредитних спілках України створюються та функціонують формально [118].

На думку авторів, необхідно внести поправки у зазначений закон з метою посилення внутрішнього фінансового контролю в кредитних кооперативах.

3. Підвищення платоспроможності кредитних спілок. Одним із ефективних інструментів забезпечення платоспроможності та ліквідності кредитних кооперативів є створення централізованого стабілізаційного фонду, який забезпечить кредитні спілки необхідними фінансовими ресурсами в умовах їх скрутного фінансового становища. Поки що національна кредитна кооперація не має такого фонду. Вітчизняні кредитні кооперативи також позбавлені державної підтримки ліквідності. На відміну від комерційних банків, що мають можливість отримати рефінансування від Національного банку України, національні кредитні спілки не мають доступу до цього джерела коштів, оскільки в системі кредитної кооперації не створено жодного

кооперативного банку чи апексної установи. Поряд з цим, кредитні спілки розміщують кошти в об'єднаних кредитних спілках, зокрема в Українській об'єднаній кредитній спілці, завдяки чому підтримується їх ліквідність [11], однак ці кошти є достатньо обмеженими та короткостроковими. Саме тому доречно створити механізм забезпечення рефінансування КС НБУ чи створенням централізованого стабілізаційного фонду на основі обов'язкових внесків КС у цей фонд.

4. Впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності у кредитних спілках України. Незважаючи на те, що ще у 2013 році, подібно до страховиків, у системі кредитної кооперації планувався перехід до МСФЗ, вагомий спротив цих установ відтермінував впровадження світових норм в Україні. Однак, євроінтеграційні прагнення країни вимагають якнайшвидшого впровадження МСФЗ, чого КС України вже мали певний час адаптації.

5. Підвищення інформаційної відкритості кредитних кооперативів для зовнішніх користувачів. Одним із елементів підвищення довіри споживачів до ринку кооперативного кредитування є інформаційна прозорість діяльності кредитних кооперативів. З метою забезпечення доступу споживачів до об'єктивної інформації про діяльність кредитних кооперативів на сайтах кредитних спілок та офіційному веб-сайті Нацкомфінпослуг, окрім бухгалтерської звітності, необхідно розміщувати спеціальну звітність кредитних спілок, що формуються ними щоквартально та надсилаються органу нагляду. Саме інформація цієї звітності дозволяє всебічно та якісно оцінити фінансово-економічний стан роботи кредитних спілок.

6. Консолідація зусиль правоохоронних органів різних регіонів України шляхом створення міжрегіональних слідчо-оперативних груп. Це пов'язане з тим, що більшість злочинів у сфері кредитної кооперації здійснюють службові особи цих фінустанов і пов'язані з привласненням коштів в особливо великих розмірах вкладників з різних міст та областей. Саме у зв'язку із складністю створення таких міжрегіональних слідчо-оперативних груп виникають вимоги правоохоронців до обмеження території ведення діяльності кредитним

кооперативом регіоном його реєстрації. Причому 68% опитаних керівників КС [113] також погоджуються із обмеженням території ведення діяльності.

7. Підвищення фінансової грамотності та інформування населення щодо особливості діяльності кредитних спілок та механізму їх функціонування. Задля цього слід впроваджувати уроки фінансової грамотності у середній школі, як це впроваджено в Угорщині, де ця дисципліна вивчається з 5-го класу. Водночас необхідно здійснювати просвітницьку роботу на рівні селищних та сільських рад щодо поширення інформації про функціонування кредитних кооперативів як альтернативи банкам у фінансування діяльності на селі. Такими заходами можуть бути поширення листівок та інформаційних матеріалів, оголошення у ЗМІ, в т.ч. і на загальнонаціональних телевізійних каналах та у місцевому теле- та радіомовленні.

8. Розширення асортименту та поліпшення якості надаваних послуг кредитними кооперативами. Світовий досвід вказує на те, що кредитні спілки поряд із банківськими установами здатні ефективно працювати та розвиватися, задовольняючи потреби своїх клієнтів у фінансових послугах. На думку авторів, з метою посилення конкуренції на фінансовому ринку необхідно дозволити кредитним спілкам емітувати платіжні картки. Так в Угорщині станом на початок 2013 р. КС було випущено 465 тис. карток, здійснювали діяльність через 1483 філії та мали мережу банкоматів у 1038 одиниць [124]. В цілому, кредитна кооперація у різних країнах ЄС становить 10-20% кредитного ринку і забезпечує високий рівень конкуренції і сприяє підвищенню фінансової незалежності населення та доступу до фінансових послуг.

Проведення опитування керівників кредитних кооперативів [113] свідчить про те, що 78,7% з них вважають, що розвитку кредитних спілок сприятиме можливість для кредитної спілки відкривати та вести рахунки для своїх членів, здійснювати для них платежі, обслуговувати кредитні картки.

На думку авторів, все наведене вище свідчить про необхідність законодавчого розширення переліку фінансових послуг для кредитних кооперативів щодо можливості кредитування юридичних осіб, що засновані

фізичними особами-членами КС, щодо надання послуг з переказу коштів, обміну іноземної валюти, емісії платіжних карток.

9. Впровадження в систему вищої освіти України додаткових нормативних дисциплін «фінанси небанківських фінансових установ» для спеціальностей галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво», особливо для напрямів підготовки та спеціальностей «фінанси та кредит» та «облік і аудит» у вищих навчальних закладах України. Виокремлення цієї дисципліни пов'язане з тим, що нормативні курси «фінанси» та «ринок фінансових послуг» не здатні розкрити специфіку функціонування небанківських фінансових установ в Україні, надають лише загальне уявлення про їх роботу, основну увагу ж приділяють функціонуванню банківської системи держави.

10. Підвищення захисту прав пайовиків кредитних кооперативів. Неврегульованим питанням сьогодення є забезпечення ефективного захисту прав членів кредитних спілок, адже внаслідок того, що вкладники КС одночасно є і власниками цієї фінансової установи, законодавством не передбачені повноваження Нацкомфінпослуг наділяти кредитну спілку зобов'язаннями, які виникають між членом кредитної спілки (співвласникам спілки) і самою кредитною спілкою.

Виходячи з цього, виникає необхідність правового врегулювання можливості вкладників КС позиватися до Господарських судів України з вимогою визнавати такі кредитні спілки неплатоспроможними.

11. Зниження рівня шахрайства у сфері кредитного кооперування. Для цього подібно до законодавства у банківській сфері необхідно посилити відповідальність керівних осіб кредитних кооперативів щодо їх персональної відповідальності за неправомірні дії шляхом введення повної матеріальної відповідальності цих осіб.

12. Посилення ролі саморегулівних організацій України у забезпеченні сталого розвитку ринку кредитного кооперування. На думку авторів, необхідно врахувати досвід РФ, в якій для проведення подальшої діяльності КС необхідно стати учасником регіональної асоціації кредитних спілок, що наділена низкою

повноважень щодо контролю за дотриманням чинного законодавства держави. Невходження установи до саморегулівних організацій позбавляє її права займатися діяльністю на ринку небанківських фінансових послуг регіону.

13. Розширення доступу кредитних кооперативів до довгострокових джерел фінансування та можливість кредитування ними юридичних осіб. В Україні через слабкі спільні кооперативні фінансові структури, обмежений доступ до фінансування з інших джерел. Не дозволено кредитним спілкам надавати довгострокові кредити (більше 1 року) своїм членам. Такі кредити дуже необхідні приватним підприємцям (МСБ), особливо в сільській місцевості, позбавленій банківських послуг. Можливість надання таких кредитів дозволить кредитним спілкам розширити частку комерційних та фермерських кредитів у своєму кредитному портфелі і активно сприяти розвитку сільських територій [55]. Слід внести законодавчі поправки щодо можливості кредитування кредитними спілками юридичних осіб.

14. Створити єдину систему бюро кредитних історій для формування єдиної бази позичальників, що надасть можливість знизити частку прострочених і неповернених позик на базі існуючого бюро кредитних історій АТ «Міжнародне бюро кредитних історій», одним із засновників якої є НАКСУ.

15. Необхідно запровадити жорсткішу систему нагляду й контролю за дотриманням та виконанням фінансових нормативів кредитними кооперативами України. На думку авторів в Україні слід розширити діючу систему моніторингу показників Нацкомфінпослуг [95] за рахунок включення до неї системи показників PEARLS, використання якої в інших державах вже неодноразово підтвердило адекватність та об’єктивність оцінки фінансового стану установи. Вважається, що у разі невиконання встановлених нормативів і небажання усунути недоліки керівництвом кооперативу слід запроваджувати санкції та відкривати процедуру поглинання потужнішими спілками. Все це сприятиме природному укрупненню спілок та підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг України.

16. Впровадження механізму рефінансування кредитних спілок та ліквідації неплатоспроможних. Для цього у парламенті було зареєстровано законопроект №5107 «Про відновлення платоспроможності або ліквідацію кредитних спілок України» [88], який передбачає створення спеціального уповноваженого органу, який реалізовуючи свої повноваження, здійснюватиме управління процесами ліквідації або відновлення платоспроможності кредитних спілок.

Водночас у ньому визначено основні етапи процедури ліквідації (відновлення цивільної дієздатності, операційної спроможності, повної платоспроможності) кредитної спілки та повноваження суб'єктів цього процесу, визначено суб'єктів прийняття рішення про ліквідацію, її часові рамки та поняття компенсаційних виплат.

Реалізація механізму рефінансування кредитних спілок, створення постійно діючого механізму їх захисту від ризику неадекватної ліквідності в рамках відновлення платоспроможності спілки, створення уповноваженого органу, який, відповідно до наданих повноважень буде здійснювати регулювання процесу ліквідації та реорганізації кредитних спілок, надасть можливість забезпечити розвиток у сфері діяльності кредитних спілок, а також належний рівень захисту прав членів кредитних спілок, що ліквідуються.

17. Посилення технологічної забезпеченості Нацкомфінпослуг. В умовах бюджетної обмеженості органу нагляду та затвердження кошторису Нацкомфінпослуг на 2015 р. на 18% менше попереднього року виникає необхідність розширення міжнародної технічної допомоги за рахунок фінансових ресурсів Уряду США (FINREP II, USAID), канадської програми розвитку кредитної кооперації України, німецького фонду сприяння розвитку «Агроінвест» тощо.

Водночас, на думку авторів, безперебійне фінансування органу нагляду можливе шляхом переходу Нацкомфінпослуг на фінансування за рахунок піднаглядних установ.

18. Запровадити принципи міжнародного кооперативного руху у процесі управління кредитними спілками, підвищити ефективність діяльності їх громадських органів управління та контролю.

19. Розширити можливості кредитних спілок щодо кредитування відповідно до їх потреб суб'єктів малого підприємництва та фермерських господарств, а також щодо іпотечного кредитування широких верств населення.

20. Активізувати діяльність кредитних спілок у напрямі підтримки розвитку територіальних громад, а також соціально орієнтованих програм кредитування членів кредитних спілок у трудових колективах підприємств, установ та організацій, навчальних закладах, галузевих профспілках, громадських і релігійних організаціях.

На регіональному рівні важливою умовою успішного розвитку кредитної кооперації є створення кооперативних фінансових структур регіонального рівня. В сучасних умовах євроінтеграційного поступу України виникає необхідність поряд із первинним рівнем кредитної кооперації створити вторинні кооперативні фінансові інститути на регіональному, національному рівнях.

У всьому світі кооперативні фінансові організації побудовані, як правило, на основі інтегрованих багатоступеневих (з двома або трьома рівнями) систем. Базовий, або первинний рівень, становлять місцеві ощадні та кредитні кооперативи. Для їхньої підтримки та доповнення на національному рівні створюються спільні т.зв. вторинні інституції. У великих країнах з розгалуженою мережею кооперативних організацій між первинним та національним рівнем вмонтований проміжний регіональний рівень вторинних інституцій [53].

Завдання центральної Апекс-установи визначаються потребами первинного рівня. А вони, в свою чергу, залежать від стану розвитку кооперативної фінансової структури, а також фінансового сектору відповідної країни взагалі. Головними завданнями апекс-інститутів з виконання підтримуючих та доповнюючих функцій є [53]:

1) Збалансування та забезпечення ліквідності. Ощадні та кредитні спілки утримують свої резерви ліквідності та надлишок грошей у апекс-інституті з тим, щоб за потреби мати змогу їх зняти вподовж короткого часу. При тимчасовій потребі в грошах апекс-інститути надають первинним інститутам короткотермінову підтримку ліквідності. Центральна Апекс-установа виконує для первинних інститутів, що входять у неї, функції ведення рахунку та збереження ліквідності. Додатково через апекс-інститут забезпечується попередження браку ліквідності на випадок критичних ситуацій в окремих первинних спілках.

2) розміщення грошових коштів та рефінансування. В разі, якщо у первинних інститутах на довший період передбачається надлишок грошових коштів завдяки значним внескам та/або зменшенню попиту на кредити, вони повинні мати можливість, спираючись на професійне консультування, через апекс-інститут здійснювати розміщення грошових коштів. Це дозволяє підвищити професійний рівень первинних інститутів при ухваленні рішень щодо розміщення коштів, посилити ринкові позиції при розміщенні коштів за межами власного сектора з перспективою отримати кращі умови, а також спростити технічне оформлення процедури розміщення коштів у окремих первинних інститутах [53].

З іншого боку, завдання центральної Апекс-установи полягатиме у тому, щоб надавати ощадним та кредитним спілкам кошти на рефінансування у разі, якщо у них виникне нестача власних фінансових ресурсів для здійснення кредитування. Первинні інститути повинні забезпечувати кредити на рефінансування шляхом передачі застави, наданої їхніми членами. Для цього апекс-інститут використовує власні фінансові ресурси або залучає необхідні кошти у інших фінансових інституціях. Центральна Апекс-установа могла б надавати відповідній ощадній та кредитній спілці допомогу при підготовці рішення, опрацюванні та контролі операції з рефінансування, одночасно зменшуючи в такий спосіб власні ризики з неповернення кредиту [53].

3) Реалізація міжнародних програм підтримки. Важливим завданням апекс-інституту стане залучення національних та міжнародних програм для допомоги кооперативному фінансовому сектору та його клієнтам, а також виконання ролі координаційного центру реалізації таких програм. Національний кооперативний центральний банк здійснює прямий контакт з організацією, що виконує програму, опікується ефективною імплементацією програми та бере на себе відповідальність всього сектору за коректне здійснення програми [53].

4) Організація і проведення платежів. За допомоги центральної Апекс-установи можна створити передумови для інтеграції кооперативного сектору в національну та міжнародну систему платежів. Таким чином, створення центральної Апекс-установи є важливим кроком на шляху до організації платіжних послуг, в т.ч. і для членів та клієнтів кооперативного сектору, які були б поєднані з національною, а за необхідності – і з міжнародною платіжною мережею [53].

5) Організаційна, технічна підтримка, підтримка у менеджменті та маркетингу. Апекс-інститут може надавати первинним інститутам менеджерську підтримку, наприклад, при розробці, запровадженні та контролі спільних фінансових норм і стандартів, при ухваленні стратегічних рішень щодо економічної політики, управлінні ризиками та контролі над ними. При розробці нових фінансових послуг для всього сектору центральна Апекс-установа виконує функції ініціювання, підтримки та доповнення. Це стосується, наприклад, запровадження спеціальних кооперативних програм з фінансування та заощадження, посередництва при укладанні угод страхування, придбання інвестиційних сертифікатів, укладання кредитних угод на спорудження власного будинку, іпотечних позик або запровадження карткового сервісу. При проведенні організаційних і технічних заходів – розробка і запровадження нових процедур і технологій бухгалтерського обліку, управління, контроль, тощо. Саме ця функція знаходиться на стику з іншими вторинними інституціями, зокрема асоціаціями. Для уникнення накладок і дублювання

необхідно забезпечити чітке узгодження та налагодити співпрацю на основі розподілу функцій між окремими вторинними інституціями [53].

6) Точка з'єднання із загальним фінансовим сектором. Для кооперативних фінансових інституцій центральна Апекс-установа відіграє роль точки з'єднання з іншими установами фінансового сектора. Важливість цієї функції стала зрозумілою з огляду на практично всі наведені вище завдання. Особливою мірою це стосується централізованого управління ліквідністю, спектру вкладів та рефінансування, участі у програмах фінансової підтримки, а також, що важливо, участі у платіжному обігу. Так само цілком нормальним вважається те, що певні фінансові послуги кооперативний сектор пропонує не сам, а використовує пропозиції спеціальних надавачів послуг, які не обов'язково належать до кооперативного співтовариства, розширюючи таким чином власну програму [53].

Кроки, які останнім часом започатковані в Україні в напрямі побудови регіонального і загальнонаціонального вторинного рівня, сильно зорієнтовані на модель кооперативного інституту другого рівня. Для забезпечення послуг вторинного рівня, наприклад, представництва інтересів, надання консультативних послуг, проведення тренінгів, послідовно розвивається регіональна і національна структура асоціацій. Створення загальнонаціональної організації для стабілізації та забезпечення вкладів (ПЗВ) також іде в напрямі цієї моделі. Це стосується і заснування регіональних кредитних спілок (ОКС) и недавно створеної УОКС на всеукраїнському рівні, за допомоги яких ощадні та кредитні спілки намагаються задовольнити першочергову потребу у послугах апекс-інститутів принаймні на регіональному рівні. В цьому контексті створення національного апекс-інституту є необхідним фаховим і інституційним доповнюючим заходом.

Необхідність та доцільність створення такого механізму забезпечення функціонування КС підтверджується результатами опитування керівників КС [113], 69,3% яких схвально поставились до ідеї створення апексної установи другого рівня.

7) Впровадження механізму кредитування кредитними кооперативами заходів із енергозбереження в регіонах. Проведені опитування сільського населення (фермерів) щодо використання альтернативних джерел енергії свідчать про високий суспільний інтерес до цієї проблематики та готовність громадян активно використовувати потенціал відновлювальної енергетики. Саме модель, застосована у Львівській області, де учасниками відносин є кредитні спілки, громадяни як позичальники і споживачі обладнання, виробники обладнання для енергозбереження, має гарні перспективи поширення по всій Україні з огляду на значний попит на альтернативні види енергії та наявність потужностей з виробництва необхідного обладнання. Ця модель фінансування може бути поширена і на територію інших регіонів України.

Як показує досвід Львівської області, на 1 гривню кредитних ресурсів, виданих в рамках програм енергозбереження, додатково інвестується 2,38 грн. приватних коштів (населення та виробників), що забезпечує суттєві економічні та соціальні вигоди для регіону.

ВИСНОВКИ

Основними теоретичними і практичними результатами наукової роботи є такі висновки і положення:

1. Під категорією «кредитна кооперація регіону» слід розуміти вид неприбуткової економічної діяльності на місцевому рівні, що здійснюється кредитними кооперативами, внесеними до Державного реєстру фінансових установ України, шляхом залучення пайових внесків та депозитних вкладів з одночасним їх розміщенням тим членам, що мають потребу у кредитних ресурсах. Особливістю є замкненість цих відносин, тобто надання коштів тільки членам кредитного кооперативу і обмеженням фінансових операцій територією регіону проживання пайовиків.

2. В роботі аргументовано визначено, що кредитні кооперативи в регіоні виконують низку функцій, серед яких виділено наступні: формування фінансової культури населення; залучення інвестицій у малий бізнес; сприяння розвитку сільських територій; сприяння доступності менш забезпечених верств населення до кредитних ресурсів; зниження рівня безробіття в регіоні за допомогою організації мережі кредитних кооперативів; зниження соціальної нерівності в регіоні; сприяння формуванню середнього класу в регіоні; сприяння формуванню конкуренції на ринку фінансових послуг; сприяння розвитку сільського господарства у регіонах; зниження рівня тіньового й лихварського капіталу в регіоні.

3. Доведено, що регулювання розвитку кредитної кооперації на загальнодержавному та регіональному рівнях здійснюють органи державного регулювання та органи інституційного регулювання. Державне регулювання уособлює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). Інституційне регулювання забезпечують три діючі саморегулівні організації: НАКСУ, ВАКС та ПЗВ.

4. Відсутність єдиного методологічного підходу до оцінки розвитку кредитної кооперації в регіоні сформувала авторську методику оцінки рівня її розвитку. Розрахунок рейтингу розвитку кредитної кооперації в регіонах

України дозволяє визначити серед них лідерів та аутсайдерів, а також визначити основні напрями вдосконалення функціонування кредитних спілок у цих регіонах.

5. Кредитна кооперація України до початку фінансової кризи, що охопила країну у 2008 році, засвідчувала динамічний розвиток. Однак негативні тенденції, що охопили національну економіку держави не змогли оминути цю сферу небанківського фінансового ринку, причому стагнація ринку відмічається й досі. Підтвердженням цього є тенденція до погіршення звітної дисципліни піднаглядних установ, адже за аналізований період кількість КС, що подавали звітність, зменшилася на 219 од., причому лише на 131 од. скоротилася кількість зареєстрованих. На початок 2015 року державним органом нагляду не здійснюється моніторинг діяльності 28,9% установ кредитної кооперації України, що є вкрай негативним і загрозливим з точки зору захисту тієї частини споживачів фінансових послуг, які мають безпосереднє відношення до цієї категорії фінансових установ.

6. Лідером рейтингу є Херсонська область, середній ранг якої дорівнює 7,27. У п’ятірку (ТОР-5) регіонів увійшли 4 західних регіонів України – Івано-Франківська, Львівська та Закарпатська області, що зайняли відповідно 2-5 місця в рейтингу. Найменш розвиненими регіонами, згідно з авторською методикою рейтингової оцінки розвитку кредитної кооперації, є Сумська, Київська та Волинська області. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про диференціацію розвитку кредитної кооперації в регіонах України, причому існує помірний ступінь асиметричності, що свідчить про відсталість регіонів-аутсайдерів від регіонів-лідерів рейтингу.

7. Порівняння отриманих результатів ранжування кредитних кооперативів Закарпаття за системою PEARLS та нормативних показників НАКСУ свідчить про те, що відсутність членства КС у СРО не є обов’язковою умовою недотримання ними необхідних фінансових нормативів. В той же час, присутність фінустанов у СРО вимагає від них більш якісних підходів до управління своєю діяльністю. Це підтверджує, що аутсайдерами побудованого

рейтингу є КС, що не є членами НАКСУ чи інших СРО системи кредитної кооперації України.

8. В роботі доведено, що в сучасних умовах розвиток кредитної кооперації гальмує низка чинників як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. До проблем загальнонаціонального характеру віднесено: тісну залежність КС від комерційних банків; недостатній державний нагляд та контроль за їх діяльністю; повну інформаційну закритість ринку, особливо у частині розкриття спеціальної звітності фінансових установ; недостатній рівень охоплення кредитних кооперативів державним наглядом та інституційним регулюванням; злочинний характер діяльності «псевдоспілок», недовіру споживачів фінансових послуг; відсутність механізму захисту вкладів членів. Проблемами регіонального рівня є інформаційну закритість ринку кредитного кооперування; відсутність адекватної методики оцінки стану розвитку кредитних кооперативів, що проводять діяльність у регіоні; низьку фінансову культуру населення регіону, відсутність кваліфікованих кадрів у цій сфері; відсутність апексної установи кредитних кооперативів у регіоні.

9. Прогнозування розвитку кредитної кооперації в Закарпатській області дозволяє зробити висновок про подальше звуження цієї сфери небанківського фінансового ринку, адже у 2015-2017 рр. відбуватиметься скорочення депозитного та кредитного портфелів КС, кількість членів у 2017 р. становитиме 36,9 тис. осіб, рівень залучення населення регіону у систему кредитного кооперування становитиме 2,92%, активи КС становитимуть лише 0,26% ВРП області. Очікується зростання частки вкладників та позичальників у загальній кількості учасників КС а також відбуватиметься зростання капіталізації установ у середньостроковій перспективі.

10. Пріоритетними напрямами забезпечення поступального розвитку кредитної кооперації на загальнодержавному та регіональному рівнях є створення центральної апексної установи кредитних спілок, впровадження жорсткішої системи нагляду та контролю за діяльністю кредитних спілок з боку

держави шляхом розширення існуючих показників моніторингу фінансового стану піднаглядних установ та ін.

11. В роботі побудовано рейтинг СРО кредитної кооперації згідно якого абсолютним лідером рейтингу СРО є об'єднання професійних учасників системи кредитної кооперації України ПЗВ, що змогла встановити та утримати лідерство в усі роки дослідження, лідируючи не менше як у 14 показниках з 26-ти, причому у 2010 році першість СРО була зафіксована по 20-ти показниках, що складає 77% усіх показників, за якими було побудовано рейтинг. Друге місце в рейтингу зайняв ВАКС, встановивши та втримавши його у кожному році проведеного аналізу. Рейтинг замикає НАКСУ, сукупний щорічний ранг якої за період вибірки покращився, причому відмічається незмінне лідерство за показниками середнього розміру капіталу та активів, що припадає на одного члена КС-учасника СРО, середнього розміру депозиту та кредиту. Водночас відмічається лідерство НАКСУ за показником частки капіталу в активах кредитних кооперативів.

12. З метою визначення рівня участі держави у регулювання розвитку кредитної кооперації України, в роботі запропоновано комплекс показників, що дозволяють виразити даний регулюючий, шляхом оцінки діяльності органу державного нагляду – Нацкомфінпослуг. Одним з таких показників є активність державного регулювання в системі кредитної кооперації, що проявляється в оцінці інтенсивності застосування регулятивного інструментарію.

13. Аргументовано доведено, що кредитні кооперативи – учасники саморегулівних організацій за досліджуваний період досягли кращих результатів розвитку, ніж національна система кредитної кооперації в цілому. В системі кредитної кооперації України чільне місце належить СРО, діяльність яких сприяє покращенню фінансово-господарської діяльності установ та досягненню останніми кращих фінансово-економічних показників.

ДОДАТКИ

Додаток А

Дефініції категорії «кооператив» в науковій літературі*

№	Автор	Визначення
1	2	3
1	Анциферов А.	Кооператив – це вільне об'єднання групи осіб для досягнення спільних господарських цілей, яке ґрунтується на принципах повної рівноправності учасників і самоуправлінні, в якому кожен із членів бере безпосередню особисту участь і несе матеріальну відповідальність, а одержаний в результаті господарських операцій чистий прибуток не йде на винагороду капіталу»
2	Боеттхер Е.	Кооператив є об'єднанням певної групи суб'єктів економіки, які користуються послугами спільно утримуваного підприємства для сприяння їхнім власним господарствам
3	Вартанянц В.	Кооперативи – заклади, які базуються на основах найширшого самоврядування, в яких за всіма членами визнаються рівні права і рівні обов'язки.
4	Голубничий В.	Кооперативи – спеціальні об'єднання, які веденням спільного підприємства намагаються або заощадити видатки своїх членів, або підвищити прибутки з їх праці
5	Гончаренко В.	Кооператив – це відкрите об'єднання осіб з метою самозабезпечення необхідними послугами, яке здійснює господарську діяльність на неприбуткових засадах від імені та в інтересах своїх членів, що є його власниками-користувачами
6	Гірке О.	Кооператив – особливий вид економічної асоціації, що базується на взаємодопомозі об'єднаних економічним шляхом слабких сил для спільної економічної діяльності певного напряму
7	Драхайм Г.	Кооперативи є підприємствами, навколо яких об'єднуються індивіди як суб'єкти економіки, що мають спільне підприємство
8	Дюлфер Е.	Кооператив є об'єднанням кількох сільськогосподарських підприємств чи домогосподарств для надання їм послуг через спільне підприємство
9	Зассен І.	Кооператив – об'єднання осіб з нефіксованою кількістю членів, побудоване на принципах самодіяльності й демократичної рівноправності, і яке має на меті допомогу своїм членам шляхом організації спільного виробничого чи розподільчого підприємства
10	Зіновчук В.	«...У сільському господарстві кооператив є підприємством корпоративного типу, створеним шляхом добровільного об'єднання матеріальних внесків і зусиль сільськогосподарських товаровиробників (громадян та юридичних осіб), організації демократичного управління і поділу ризику та доходів відповідно до участі в господарській діяльності цього підприємства
11	Зомбарт В.	Кооператив – вільне персональне об'єднання суб'єктів економіки з метою створення великого підприємства для удосконалення ведення їхнього господарства
12	Туган-Барановський М.	Кооператив – це таке господарське підприємство декількох добровільно об'єднаних осіб, яке має за мету не одержання найбільшого прибутку на вкладений капітал, а збільшення завдяки спільному веденню господарства трудового доходу своїх членів або зменшення їхніх витрат на споживчі потреби

1	2	3
13	Чаянов О.	Кооператив – це, перш за все, об'єднання господарств, і господарства, які належать до такого об'єднання, від цього не зникають, а залишаються дрібними трудовими господарствами. У кооперативах тільки частина виробництва – та частина, де велике господарство має переваги над дрібним, об'єднується в спільну організацію
14	Шаарс Марвін А.	Кооператив – це підприємство, що знаходиться у добровільній власності його членів-клієнтів, що здійснює свою діяльність у їхніх інтересах і їхніми зусиллями на неприбутковій основі
15	Шульце-Деліч Г.	Кооператив – об'єднання малозабезпечених представників переважно трудових класів, які прагнуть об'єднати малі поодинокі зусилля для досягнення економічних переваг великої сили
16	Хенцлер Р.	Кооператив є персональним об'єднанням з відкритим членством, що діє за їхнім дорученням через спільне підприємство
17	У. Кінг	кооператив ставить за мету надання людям можливості уникати незручностей і проблем, які в них виникають, коли вони діють поодинці, а також досягти вигод, яких вони інакше б не мали
18	Ф. Штаудінгер	кооператив це об'єднання людей з вільним доступом членів, що ґрунтується на рівноправ'ї та однаковій відповідальності осіб, створене для ведення спільним коштом господарського підприємства, яке має приносити його членам вигоду не пропорційно частці внесеного капіталу, а відповідно до того, якою мірою член товариства скористався його послугами
19	Г. Ліфман	кооперативи — це господарства, метою яких є сприяння або доповнення домашнього чи промислового господарства своїх членів шляхом спільного ведення справи
20	Д. Холіоук	…Істинною, чистою і повною кооперативною асоціацією буде та, яка ставить капітал у становище наймита, найманого робітника, зводить винагороду за користування капіталом до домовленого рівня, до фіксованого відсотка і не залишає йому (капіталові) ніякої участі в прибутках, що мають розподілятися між учасниками кооперативного підприємства, працівниками і клієнтами пропорційно заробітній платі та отриманим послугам кожного з них
21	Г. Крюгер	кооперативом є об'єднання людей (на противагу об'єднанню капіталів) для досягнення спільної мети
22	Ш. Жід	кооперативна асоціація на відміну від капіталістичного товариства має ту істотну властивість, що вона піклується про задоволення потреб своїх членів, а не про отримання прибутку
23	В. Пекарський	кооператив — це співтовариство, яке має на меті взаємодопомогу, просвітню та культурну діяльність і не видає учасникам підприємницького прибутку в жодному вигляді
24	Е. Якоб	кооперативне товариство — це створена на принципі рівноправності спілка осіб з необмеженим числом членів, метою якої є допомога промислу або господарству своїх членів шляхом спільного ведення справ на основі чистої чи посиленої державою самодопомоги.

1	2	3
25	А. Еркомайшвілі	кооператив - це господарське підприємство, створене об'єднанням на засадах добровільності декількох осіб, що ставлять собі за мету через боротьбу з приватною ініціативою захист своїх членів від надмірної експлуатації з боку торгово-промислового капіталу
26	Б. Лаверн	кооперативами можна визнати лише ті організації спільного виробництва і спільних закупівель (а також будівництва будинків і страхування), прибуток яких, одержаний з клієнтів, спрямовується до резервного капіталу підприємства чи на загальнокорисні справи або повертається клієнтам у вигляді премії відповідно до суми куплених ними товарів чи проведених з товариством операцій
27	М. Хейсін	кооператив — це незалежне, демократичне, самокероване відкрите підприємство, для досягнення тих чи інших господарських переваг у якому панівну роль відіграє не капітал, а товариське об'єднання необмеженого числа осіб
28	К. Пажитнов	кооператив — це таке добровільне об'єднання декількох осіб, яке має на меті спільними зусиллями боротися з експлуатацією з боку капіталу і покращити становище своїх членів у процесі виробництва, обміну або розподілу господарських благ, тобто як виробників, споживачів чи продавців робочої сили
29	А. Лозовий	кооперативне об'єднання — це організація, заснована на добровільному вступі до неї членів для досягнення спільними зусиллями спільної господарської мети. кооператив є господарською організацією, в якій економічні відносини перебудовуються від індивідуально-приватних у бік громадсько-колективних. Перебудова приватногосподарських відносин у бік колективних виявляється в організації кооперативів, що є підприємствами, організованими на засадах добровільного товариського об'єднання осіб. В цих об'єднаннях впроваджений принцип самоврядування на основі демократичного управління, тобто виборності органів управління, єдиного голосу, незалежно від розміру матеріальної участі в об'єднанні
30	Міжнародна організації праці	кооператив — це асоціація осіб, які об'єднуються на добровільних засадах для досягнення спільної мети шляхом створення організації з демократичним управлінням.
31	Міжнародний кооперативний альянс	кооператив — це асоціація осіб або товариств, незалежно від їх правового статусу, що заснована на взаємодопомозі та відповідає кооперативним принципам, і яка має на меті покращення економічного і соціального становища своїх членів.

* Складено авторами.

Додаток Б

Визначення терміну «регіон» різними науковцями*

№	Вчені, наукові джерела	Визначення
1	2	3
1.	Великий тлумачний словник сучасної української мови	Регіон – певна територіальна одиниця (район, область, зона), що вирізняється з-поміж інших таких же одиниць специфічними рисами (географічними, геологічними, етнографічними, економічними та ін.)
2.	Радянський енциклопедич-ний словник	Регіон – територія (акваторія), інколи доволі значна за своїми розмірами, яка необов'язково є таксономічною одиницею в якійсь системі
3.	Словник іншомовних слів	Це територія, яка характеризується комплексом притаманних їй ознак (фізико-географічних, економічних тощо)
4.	Політична енциклопедія	Регіон – самостійна просторово-географічна, адміністративно-територіальна, інституційно-політична, економічна, соціальна, історико-культурна, етнічна і демографічна величина
5.	Е. Алаєв	Регіон – це територія (геоторія), яка за сукупністю елементів, що її насичують, відрізняється від інших територій і володіє єдністю, взаємопов'язаністю елементів, що її складають, цілісністю, яка є об'єктивною умовою і закономірним результатом розвитку цієї території
6.	Л. Джеймс та Д. Мартін	Території різної площі, що характеризуються певною специфічною однорідністю, яка є основою для того, щоб виділити ці території.
7.	Ф. Кожурін	Певна частина народногосподарського комплексу країни, що відрізняється географічними умовами і природно-ресурсною спеціалізацією
8.	М. Некрасов	Велика територія країни з більш-менш однотипним природними умовами й характерним напрямком розвитку продуктивних сил на основі співвідношення природних ресурсів з відповідною матеріальною базою, виробничою та соціальною інфраструктурою
9.	В. Шилов	Регіон є соціально-економічним організованим простором з конкретною природно-географічною територією, з притаманним відповідним типом виробництва, специфічними історико-культурними та демографічними особливостями, адміністративно-політичною територією, розміщеною у відповідних кордонах регіону, де діє єдине коло правової бази
10.	О. Куценко	Регіон – частина штату, окремо взятий штат, сукупність штатів як єдине ціле.
11.	В.В. Ковалевсь-кий, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова	Регіон – це територія, що за сукупністю своїх елементів відрізняється від інших територій та характеризується єдністю, взаємопов’язаністю складових і цілісністю
12.	А.Н.Новосєлов	Територіальна організація сфери обігу, де проходить узгодження інтересів виробників та споживачів, що має відкритий характер та наявність економічних зв’язків з іншими регіонами, державами та світом

1	2	3
13.	Д. Доленко	Регіон – це адміністративно-територіальне утворення державного походження з високим ступенем організації та продуктивною територіальною системою. На відміну від територіальної одиниці, яка містить природничу складову, господарство та населення, регіон має регіональну політичну систему, основні інститути влади та управління соціально-економічними процесами
14.	М. Чумаченко	Регіон – це частина території держави, яку виокремлено за сукупністю різноманітних ознак в адміністративну одиницю, що свідомо спрямовується та координується задля досягнення цілей суспільного розвитку та запобігання діям руйнівних чи негативних зовнішніх сил. В умовах України первинним регіоном є Автономна Республіка Крим і адміністративні області
15.	С. Романюк	Регіон – найбільша адміністративно-територіальна одиниця субнаціонального рівня, яка має виборну владу, юридичну незалежність та власний бюджет, в умовах України це рівень області та Автономної Республіки Крим. Виходячи із особливого статусу, до регіонів віднесена також столиця України м. Київ
16.	Л. Зайцева	Регіон – це частина території держави, виділена за сукупністю різних ознак в адміністративну одиницю, діяльність якої свідомо направляється державними органами управління, а управлінські функції координуються ними для досягнення цілей суспільного розвитку і запобігання дії руйнівних внутрішніх і зовнішніх сил. Прикладами регіональних утворень є області України
17.	В. Єлагіна	Регіон є територіальним утворенням, яке закріплене законодавством на рівні, що є безпосередньо нижчим від загальнодержавного, має юридичний статус, регіональні органи виконавчої влади та самоврядні представницькі й виконавчі органи, не підпорядковані центральним органам влади
18.	С. Буасьє	Регіон є “майже компаніями”(“la quasi-compagnie”), щодо яких необхідно застосовувати корпоративні методи управління
19.	Л. Ремхельд	Регіон є супертерміном, що включає низку базових ознак, у тому числі населення, територію, спільність історії, природні умови, характер проблем, які вирішуються тощо, а вже все інше залежить від тих завдань, які вирішує дослідник

* Складено авторами на основі: [81, с. 206-207].

Додаток В

Загальна характеристика та нормативні значення показників системи моніторингу PEARLS*

Показник	Здійснення розрахунку	Зміст	Нормативне значення
1	2	3	4
P- ЗАХИСТ		**У цьому розділі визначаються необхідні розміри резервів по прострочених позиках.**	
P_1	(Резерви по позиках/ резерви, необхідні по простроченим позиках більше 12 місяців) * 100%	Показує забезпеченість резервами втрат по позиках із простроченням платежів більше 12 місяців	$P_1 \geq 100\%$
P_2	(Чисті резерви по позиках/ резерви, необхідні по прострочених позиках не більше 12 місяців) * 100 %	Показує забезпеченість резервами втрат по позиках із простроченням платежів менше 12 місяців	$P_2 \geq 35\%$
P_3	Повне списання позик із простроченням більше 12 місяців	Показує рівень списання безнадійних позик	$P_3=100\%$
P_4	(Позики, списані за період / середній чистий портфель позик) * 100 %	визначає частку списаних позик у кредитному портфелі КС	$P_4 \rightarrow Min.$ Дозволяється визначити рівень списання позик за період
P_5	(Позики, повернуті після списання/ Списані позики) * 100 %	Вказує на рівень роботи з неповерненими позиками	Відображає всі періоди роботи КС
P_6	(Чисті активи/ Зобов'язання перед пайовиками) * 100%	Відображає здатність КС забезпечити повернення заощаджень і паїв членам кредитних союзів у випадку їх ліквідації	$P_6 \geq 100\%$
P_7	(Резерви на втрати по інвестиціях/ Нерегульовані інвестиції)*100 %	Дозволяє визначити рівень достатності забезпечення резервами втрат від інвестицій.	Не визначене
E- ЕФЕКТИВНА ФІНАНСОВА СТРУКТУРА		**Параметри цієї категорії характеризують фінансову структуру балансу, оцінюють співвідношення найважливіших рахунків бухгалтерського балансу. Ефективна фінансова структура необхідна з метою забезпечення фінансової безпеки, доцільного підходу до управління та прибутковості, а також активного реального зростання.**	
E_1	(Позики - Резерви / Активи) * 100 %	Дозволяє виміряти частку чистих позик в активах балансу	$E_1 \approx 70\text{-}80\%$
E_2	(Короткострокові інвестиції / Активи) *100 %	Дозволяє визначити частку короткострокових інвестицій в активах балансу	$E_2 < 20\%$
E_3	(Довгострокові фінансові інвестиції / Активи) * 100 %	Дозволяє визначити частку довгострокових фінансових інвестицій в активах	$E_3 < 10\%$
E_4	(Нефінансові інвестиції / Активи)* 100 %	Дозволяє визначити частку нефінансових інвестицій в активах	$E_4=0\%$
E_5	(Особисті заощадження пайовиків / Активи) * 100 %	Дозволяє визначити частку особистих заощаджень пайовиків в активах	$E_5 \approx 70\text{-}80\%$
E_6	(Зовнішні залучені кошти / Активи) * 100 %	Дозволяє визначити частку зовнішніх джерел фінансування (кредитів банків та ін.) в активах	$E_6 < 5\%$
E_7	(Пайовий фонд / Активи) * 100 %	Дозволяє визначити частку пайового фонду в активах балансу	$E_7=70\text{-}80\%$
E_8	(Неподільний резервний фонд / Активи) * 100 %	Дозволяє визначити частку неподільного резервного фонду в активах балансу	$E_8 > 10\%$

1	2	3	4
E_9	(Чистий капітал / Активи) * 100 %	Дозволяє визначити частку чистого капіталу в активах балансу.	E_9>10%
А - ЯКІСТЬ АКТИВІВ БАЛАНСУ		**Показники цього розділу характеризують непрацюючі активи, які негативно впливають на прибутковість і платоспроможність кредитного кооперативу**	
A_1	(Всі прострочені позики / Портфель позик) * 100 %	Дозволяє визначити відсоток прострочених позик у портфелі позик	$A_1 \leq 5\%$
A_2	(Непрацюючі Активи / Активи) * 100 %	Дозволяє визначити частку активів, що не приносять дохід	$A_2 \leq 5\%$
A_3	(Пайовий фонд + неподільний резервний фонд + нерозподілений прибуток від комерційної діяльності) / непрацюючі активи * 100 %		$A_3 \geq 100\%$
R-РІВЕНЬ ДОХОДІВ І ВИТРАТ		**Ці показники визначають середній рівень доходів по кожному із працюючих активів. У результаті можна простежити, який розмір доходів за видами активів балансу одержує кредитний союз і розмір його видатків по видах зобов'язань і капіталу**	
R_1	(Чистий дохід від позик / середній чистий портфель позик) * 100 %	Дозволяє виміряти прибутковість портфеля позик	$R_1 \geq$ ринкова ставка
R_2	(Загальний дохід від короткострокових інвестицій / середній розмір короткострокових інвестицій) * 100 %	Дозволяє виміряти прибутковість короткострокових інвестицій	$R_2 \geq$ ринкова ставка
R_3	(Дохід від довгострокових фінансових інвестицій / середні довгострокові фінансові інвестиції) * 100 %	Дозволяє визначити прибутковість всіх довгострокових інвестицій	$R_3 \geq$ ринкова ставка
R_4	(Дохід від нефінансових інвестицій / середній розмір нефінансових інвестицій) * 100 %.	Дозволяє визначити прибутковість всіх нефінансових інвестицій	$R_4 > R_1$
R_5	(Дохід на заощадження (депозити) членів / Середня сума заощаджень (депозитів)) * 100 %	Дозволяє визначити дохід за заощадженнями членів кредитних кооперативів	$R_5 >$ рівня інфляції
R_6	(Видатки по виплаті відсотків по зовнішніх кредитах / середні зовнішні притягнуті кошти) * 100 %	Дозволяє визначити видатки від залучення зовнішніх коштів	$R_6 \leq R_5$
R_7	(Розмір виплат по пайовому фонду / Середній розмір пайового фонду) * 100 %.	Визначає дохід членів кредитного союзу за пайовими внесками	$R_7 \geq R_5$
R_8	((Доходи – видатки) / Середній розмір активів) * 100 %	Визначає частку фінансового результату в усіх активах	$R_7 \geq$ операційних витрат і збільшення капіталу
R_9	(Операційні видатки / Середній розмір активів) * 100 %	Визначає вартість управління всіма активами кредитного кооперативу	$R_9 < 10\%$
R_{10}	(Видатки на втрати по позиках / Середній розмір активів) * 100 %.	Визначає розмір втрат від прострочених позик	$R_{10} = 0$
R_{11}	(Доходи (видатки) не пов'язані з основною діяльністю / Середня сума активів) * 100 %	Визначає розмір доходів (видатків) від неосновної діяльності	$R_{11} \rightarrow \min$
R_{12}	(Чистий дохід / Середня сума активів) * 100 %	Дозволяє виміряти рівень доходу й визначити можливість формування інституціонального капіталу	R_{12} залежить від E_8
L - ЛІКВІДНІСТЬ		**Показники ліквідності інформують, наскільки ефективно кредитний кооператив розпоряджається коштами: забезпеченість коштами можливості зняти заощадження членами кредитного кооперативу; відповідність кредитного кооперативу вимогам ліквідних резервів. Крім цього, оцінюється непрацюючий капітал з метою перевірки його впливу на зниження прибутковості активів кредитної спілки**	

1	2	3	4
L_1	((Короткострокові інвестиції + Ліквідні активи - Короткострокова заборгованість) / Заощадження) * 100%	Дозволяє визначити можливість виплатити особисті заощадження членам кредитного союзу після сплати короткострокових зобов'язань (менш 30 днів)	$L_1 \geq 15\%$
L_2	(Сума ліквідних резервів (працюючих і непрацюючих активів) / Заощадження) * 100%	Дозволяє визначити обов'язкове формування резервів	$L_2 \geq 10\%$
L_3	Непрацюючі ліквідні активи : середню суму активів * 100%	Дозволяє визначити питому вагу непрацюючих активів у загальному обсязі активів	$L_3 < 1\%$
S-ПОКАЗНИКИ РОСТУ		**Показники цієї категорії визначають ріст по кожній складовій фінансового звіту кредитного союзу, приріст чисельності членів. В економічних системах реальний ріст (за мінусом інфляції) є одним з основних факторів життєдіяльності кредитної спілки**	
S_1	(Залишок портфеля позик на поточну дату / Залишок портфеля позик на початок періоду) * 100 %	Показує ріст портфеля позик за період	Якщо $S_1 > S11$, то $E_1 \rightarrow$зростання; якщо $S_1 = S_{11}$, то E_1=const; якщо $S_1 < S_{11}$, то $E_1 \rightarrow$зменшення
S_2	(Обсяг поточних короткострокових інвестицій / обсяг короткострокових інвестицій на початок періоду) * 100 %	Визначає ріст короткострокових інвестицій протягом року	Якщо $S_2 > S11$, то $E_2 \rightarrow$зростання; якщо $S_2 = S_{11}$, то E_2=const; якщо $S_2 < S_{11}$, то $E_2 \rightarrow$зменшення
S_3	(Обсяг поточних довгострокових фінансових інвестицій / обсяг довгострокових фінансових інвестицій на початок періоду) * 100 %	Визначає ріст довгострокових фінансових інвестицій протягом року	Якщо $S_3 > S11$, то $E_3 \rightarrow$зростання; якщо $S_3 = S_{11}$, то E_3=const; якщо $S_3 < S_{11}$, то $E_3 \rightarrow$зменшення
S_4	(Обсяг поточних нефінансових інвестицій / обсяг нефінансових інвестицій на початок періоду) * 100 %	Визначає ріст нефінансових інвестицій протягом року	Якщо $S_4 > S11$, то $E_4 \rightarrow$зростання; якщо $S_4 = S_{11}$, то E_4=const; якщо $S_4 < S_{11}$, то $E_4 \rightarrow$зменшення
S_5	(Обсяг поточних ощадних вкладів / обсяг ощадних вкладів на початок періоду) * 100 %	Визначає ріст обсягу ощадних вкладів протягом року	Якщо $S_5 > S11$, то $E_5 \rightarrow$зростання; якщо $S_5 = S_{11}$, то E_5=const; якщо $S_5 < S_{11}$, то $E_5 \rightarrow$зменшення
S_6	(Поточний обсяг зовнішніх притягнутих коштів / обсяг зовнішніх притягнутих коштів на початок періоду) * 100 %	Визначає ріст обсягу зовнішніх притягнутих коштів протягом року	Якщо $S_6 > S11$, то $E_6 \rightarrow$зростання; якщо $S_6 = S_{11}$, то E_6=const; якщо $S_6 < S_{11}$, то $E_6 \rightarrow$зменшення
S_7	(Поточний обсяг пайового фонду / обсяг пайового фонду на початок періоду) * 100 %	Визначає ріст обсягу пайового фонду протягом року	Якщо $S_7 > S11$, то $E_7 \rightarrow$зростання; якщо $S_7 = S_{11}$, то E_7=const; якщо $S_7 < S_{11}$, то $E_7 \rightarrow$зменшення
S_8	(Розмір поточного резервного фонду / розмір резервного фонду на початок періоду) * 100 %	Визначає ріст обсягу резервного фонду протягом року	Якщо $S_8 > S11$, то $E_8 \rightarrow$зростання; якщо $S_8 = S_{11}$, то E_8=const; якщо $S_8 < S_{11}$, то $E_8 \rightarrow$зменшення
S_9	(Розмір поточного чистого резервного фонду / обсяг чистого резервного фонду на початок періоду) * 100 %	Визначає ріст обсягу чистого капіталу протягом року	Якщо $S_9 > S11$, то $E_9 \rightarrow$зростання; якщо $S_9 = S_{11}$, то E_9=const; якщо $S_9 < S_{11}$, то $E_9 \rightarrow$зменшення
S_{10}	(Чисельність пайовиків на поточний місяць / чисельність пайовиків на початок періоду) * 100 %	Визначає ріст чисельності пайовиків протягом року	$S_{10} > 5\%$
S_{11}	(Сума активів на сучасний момент / сума активів на кінець року)* 100 %	Визначає ріст активів балансу в протягом року	S_{11}>індексу інфляції

* Складено авторами на основі: [103].

Додаток Г

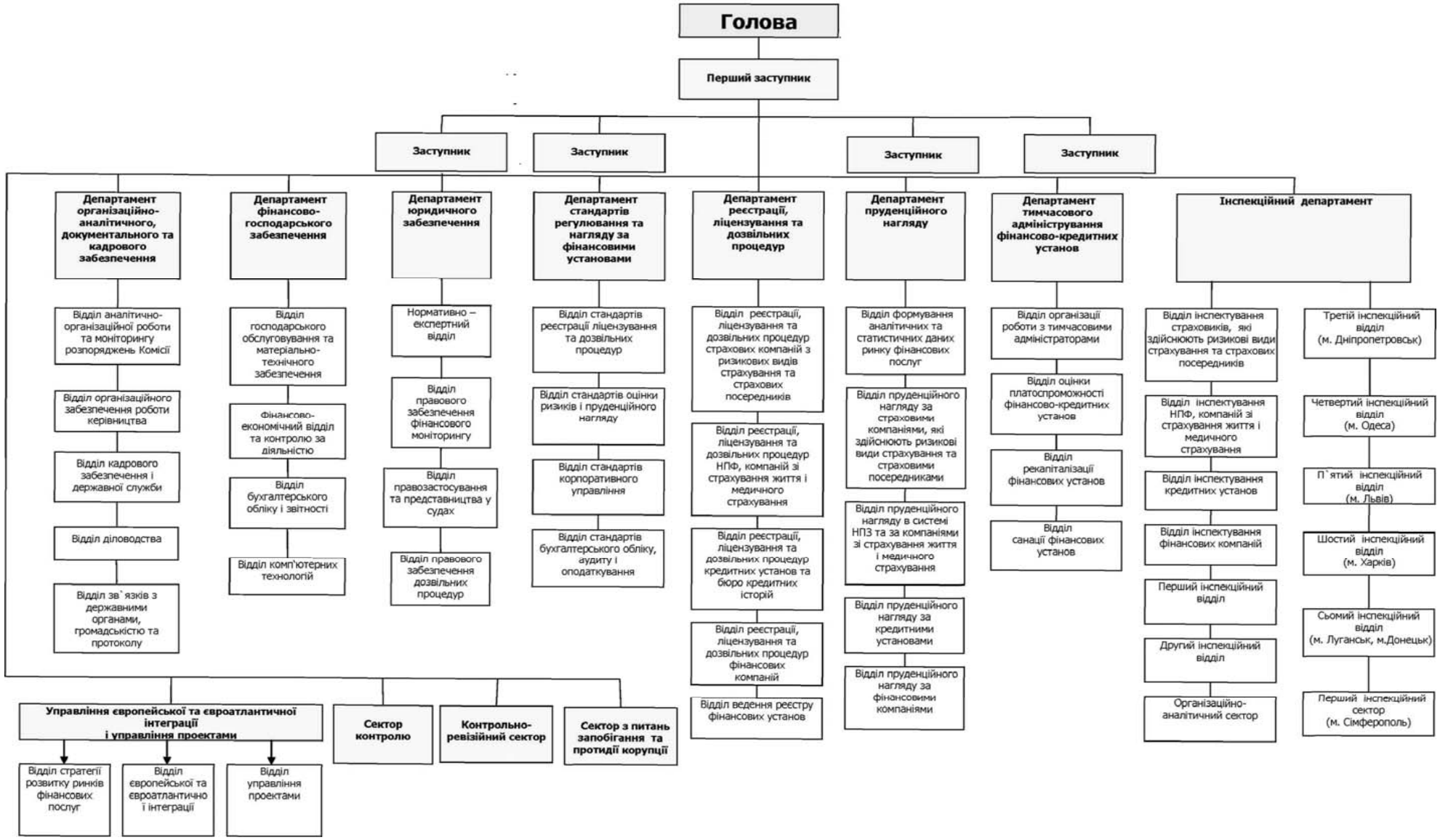

Управлінська структура Держфінпослуг України у 2009-2011 рр.[90, с. 106]

Додаток Д

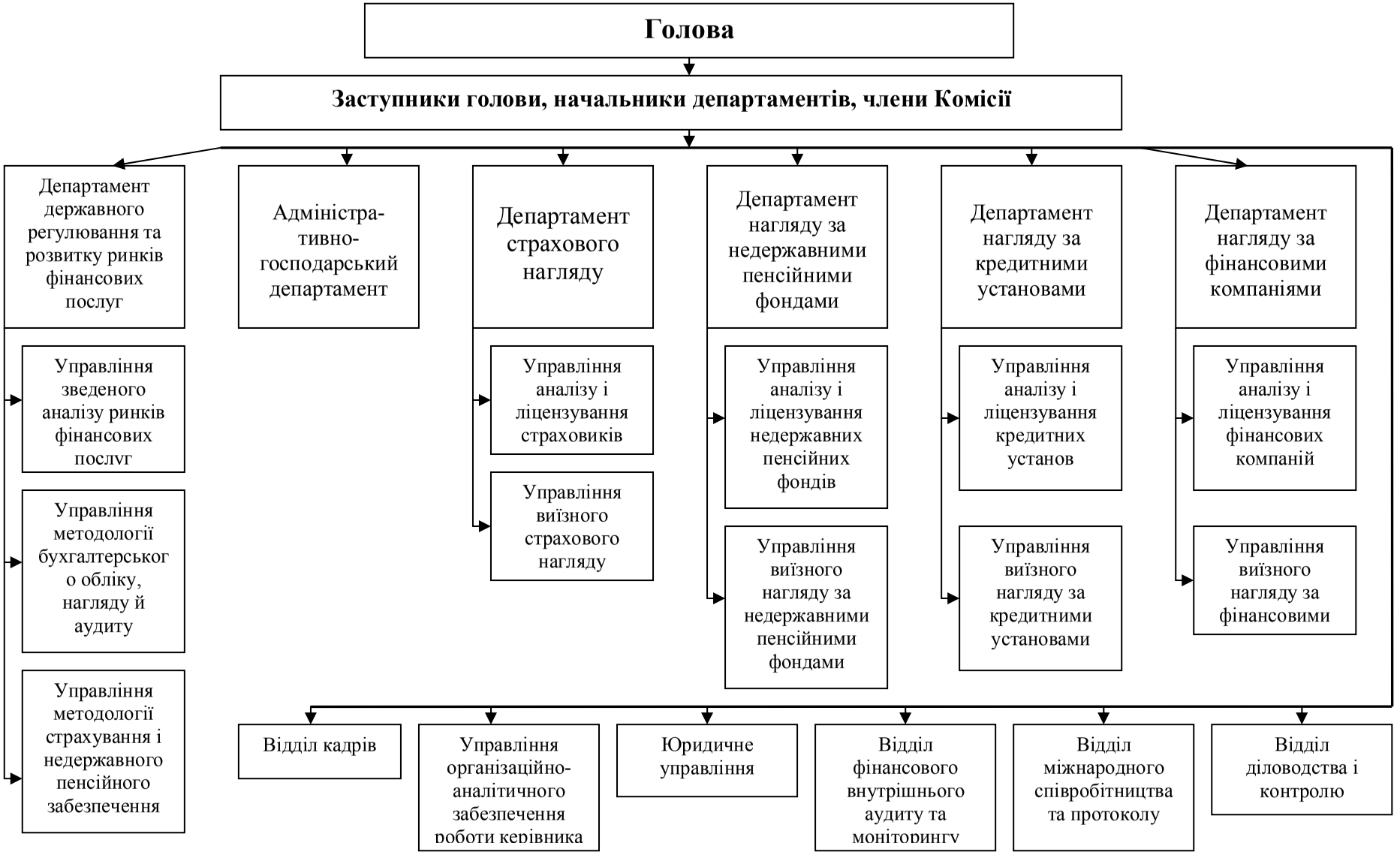

Управлінська структура Держфінпослуг України у 2002-2008 роках

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторитаризм, синергетика руйнувань і позитивних змін : науково-популярне видання / Є. І. Ходаківський, І. Г. Грабар, Ю. С. Цал-Цалко. – Житомир, 2007. – 206 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : підручн. : у 2 т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К. : Вид-во «Юридична думка», 2004– Т.1: Загальна частина. – 2004. – 584 с.
3. Анализ статистической совокупности в программе MS Excel: методические указания и создание к лабораторной работе №1 / Сост. А.Н. Акжигитова, Н.С. Циндин, Н.Ф. Разуваева. – Пенза: Информационно-издательский центр ПГУ, 2007. – 52 с.
4. Анциферов А.Н. Кооперация в сельском хозяйстве Германии и Франции /А.Н. Анциферов. – Воронеж, 1907. – 250 с.
5. Аржевітін С.М. Кредитні спілки – цеглинка у підвалинах відродження підприємництва в Україні / С.М. Аржевітін // Вісник кредитних спілок. – 1999-2000. – С. 11.
6. Бондаренко Є. П. Механізм регулювання ринку фінансових послуг України : дис.... канд. економ. наук : спец. 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» / Є.П. Бондаренко. – Суми: Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи НБУ», 2011. – 227 с.
7. Бережна Л.В. Економіко-математичні методи та моделі в фінансах / Л.В. Бережна, О.І. Снитюк. – К.: Кондор, 2009. – 301 с.
8. Вартанянц В. К теории кооперации / В. Вартанянц. – Москва, 1912. – С. 11.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
10. Відкритий лист спостережної ради та ініціативної групи вкладників КС «Централь-Старт» Прокуратура проти ужгородців. На боці злочинців? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.mediacentr.info/criminal/vidkritij-list-sposterezhnoji-radi-ta-iniciativnoji-grupi-vkladnikiv-ks-central-start-prokuratura__35803#sthash.owY8Han7.dpuf

11. Волкова О.Г. Платоспроможність кредитних спілок України на сучасному етапі розвитку / О.Г. Волкова // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 27. – С. 19-24.

12. Гавриленко О.Ю. Проблемні питання функціонування кредитних спілок в Україні / О.Ю. Гавриленко // Вісник економічної науки України. - 2006. - № 2. - С. 62-66.

13. Голубничий В. Кооперація // Енциклопедія Українознавства: Словникова частина / Під ред. Кубійовича. – Т. 3. – Львів: Молоде життя, 1994. – С. 1125.

14. Гончаренко В.В. Вплив світової економічної кризи на діяльність кредитних спілок України/ В.В. Гончаренко, О.Л. Климко, А.А. Пожар // Вісник Хмельницького національного університету 2010, № 4. – Т. 4. – С. 141-144.

15. Гончаренко В.В. Кредитна кооперація: Форми економічної самодопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика)/ В.В. Гончаренко. – К.: Глобус, 1998. – 243 с.

16. Гончаренко В.В. Кредитні спілки в системі суб'єктів фінансового ринку / В.В. Гончаренко // Банківська справа. – 2000. – № 4. – С. 24-26.

17. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика/ В.В. Гончаренко. – К.: Наукова думка, 1997. – 240 с.

18. Гончаренко В.В. О кредитной кооперации / В.В. Гончаренко // Экономика Украины. -2000. - № 4. - С. 23-29.

19. Господарський кодекс України: Коментар / За заг. ред. Н.О. Саніахметової. – Х.: Одіссей, 2004. – 848 с.

20. Грабовецкий Б.Е. О выборе вида уравнения / Б.Е. Грабовецкий, Т.А. Спирина / Вестник статистики. – 1976. – № 2. – С. 50–53.

21. Грабовецький Б.Є. Теоретико-методологічні основи аналізу і прогнозування тенденції змін техніко-економічних показників в системі АПК: монографія. /Б.Є. Грабовецький /. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 184 с.

22. Дадашев Б.А. Кредитні спілки в Україні [Текст]: курс лекцій / Б.А. Дадашев, О.І. Гриценко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 98 с.

23. Директива 94/19 ЄС Європейського Парламенту і Ради «Щодо схем гарантування депозитів» від 30 травня 1994 року (із змін. та допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua.

24. Довгополик А.А. Поняття кредитних спілок України, порядок створення та діяльності яких є об'єктом адміністративно-правового регулювання: доктринальне визначення та законодавче закріплення/ А.А. Довгополик// Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2010. – №2. – С. 76-82.

25. Духневич А.В. Правове становище кредитних спілок в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 „Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право" / Андрій Вікторович Духневич. - Луцьк, 2008. -20 с.

26. Економічна енциклопедія : у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний та ін. – К. : Академія, 2001. – Т. 2. – 848 с.

27. Еш С. М. Фінансовий ринок : навч. посібник / С. М. Еш. - К. : Центр учбової літератури, 2009. - 528 с.

28. Ільченко-Сюйва Л.В. До проблеми використання потенціалу кредитних спілок у забезпеченні економічного зростання: сучасна практика і реалії України / Л.В. Ільченко-Сюйва // Економіка і держава. – 2009. – № 1. – С. 66-69.

29. Історія кооперативного руху: Підручник для кооперативних вузів/ [Бабенко С.Г., Галюк В.Г., Гелей С.Д., Гончарук Я.А. та ін.] – Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів: Інститут у країнознавства НАНУ, 1995. – С. 410.

30. Жид Ш. Двенадцать преимуществ кооперации. // Кооперативная хрестоматия: Сб. стат. И речей о кооперации; под ред. Е. Ленской. — Б-ка

кооператора/ Ш. Жид. – М.: Издание Всероссийского Центрального Союза Потребительных Обществ, 1919. — №89. — 130 с.

31. Закон України «Про кредитні спілки» № 2908-14 від 20.12.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 15. – С. 101.

32. Закон України «Про очищення влади» №1682-VII від 16.09.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1682-18.

33. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 року №2850-IV зі змінами і доповненнями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2850-15

34. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» N 2664-III від 12 липня 2001 року зі змінами і доповненнями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14.

35. Зассен И.А. Развитие теории кооперации / Пер. с нем. Н.М. Пакуль. – Харьков: Союз, 1920. – С. 30.

36. Звіт про роботу Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за 2008 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/richnyi_zvit_2008_1.pdf.

37. Звіт про роботу Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за 2009 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/uoazk/PK_358_dod.pdf.

38. Звіт про роботу Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за 2010 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/Ri4nyi_zvit_2010.pdf.

39. Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2012 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://nfp.gov.ua/files/docs/zvit/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%202012_1.pdf.

40. Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2013 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/docs/zvit/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%202013.pdf.
41. Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2014 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/sektor/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%202014%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.doc.
42. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В.В. Зіновчук. – К.: Логос, 1999. – С. 33.
43. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Логос, 2001. – 380 с.
44. Зубатенко О.М. Кредитна спілка як учасник відносин у сфері господарювання / О.М. Зубатенко // Экономика и право. - 2009. - № 1. - С. 30-34.
45. Клименко О.І. Подальші перспективи розвитку кредитної кооперації. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://credits.zp.ua/2011/06/podalshi-perspektivi-rozvitku-kreditno%D1%97-kooperaci%D1%97/.
46. Ковалів В.М. Кредитна кооперація в Україні: історичні аспекти становлення, важливість та сучасний стан функціонування / В.М. Ковалів, І.І. Грубінка // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – №2. – С. 12-18.
47. Кредитні спілки – члени Національної асоціації кредитних спілок України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unascu.org.ua/.
48. Кредитні спілки – члени Всеукраїнської асоціації кредитних спілок. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vaks.org.ua/?menu=Financial_analyst.

49. Кредитні спілки – члени асоціації «Програма Захисту Вкладів». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pzv.net.ua/wordpress/wp-content/uploads/2014/06/PZV_vsiKS.xl.

50. Концепція розвитку ринків небанківських фінансових послуг на 2013-2014 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/richnyi_zvit_2008_1.pdf.

51. Кооперативне право: підручник для студ вузів / [Семчик В. І., Бабенко М. П., Волик М. П. та ін.; В. І. Семчик (ред.)]. — К.: Ін Юре, 1998. – 332 с.

52. Коцовська Р.Р. Удосконалення діяльності українських кредитних спілок в умовах фінансової нестабільності / Р.Р. Коцовська//Вісник Університету банківської справи НБУ – 2012р. – №29. – С. 298-301.

53. Кооперативні центральні Апекс-установи – Побудова та функції кооперативної фінансової системи [Зауваження щодо створення структури кооперативних центральних Апекс-установ в Україні]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rfr-project.net.ua/new/wp-content/uploads/2011/10/Funktija-Liquidnosti-Zentr-Finanzinstitut-Dr-Salomo-Zyg.doc.

54. Кредитні спілки в Україні: навч. посіб. / [уклад.: Б.А. Дадашев, О.І. Гриценко]; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 112 с.

55. Кредитні спілки після фінансової кризи 2008-2009 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0CFMQFjAHahUKEwjJ2tLt3NDIAhWI_nIKHevcDxI&url=http%3A%2F%2Frfr-project.net.ua%2Fnew%2Fwp-content%2Fuploads%2F2011%2F10%2FReport_Credit_Unions_Ukrainian-Version.pdf&usg=AFQjCNE0gVCTzQd3h7rTsX1Mj0dnjJY4YA.

56. Крот С. В. Особливості формування власного капіталу кредитної спілки / С.В. Крот // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю. – 2008. – С. 109–111.

57. Луцишин, О. О. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України: автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.00.08 / О.О. Луцишин ; Терноп. нац. екон. ун-т. - Т.: [Б. В.], 2011. – 20 с.

58. Манжура О.В. Економічний стан кредитно-кооперативної системи України / О.В. Манжура // Держава та регіони. – 2012р. – №9. – С.211-214.

59. Малига, В. Банкрутство як підстава ліквідації кредитних спілок / В. Малига, Н. Славова // Підприємництво, госп-во і право. – 2009. – № 4. – С. 10-14.

60. Маліновська О.Я. Основні проблеми та перспективи розвитку кредитних спілок у сучасних умовах розвитку економіки України / О.Я. Маліновська // Вісник Львівської державної фінансової академії. Науковий журнал. – 2012. – № 22.– С.137-141.

61. Мальченко, І. І. Кредитна спілка - інструмент розв’язання соціальних та фінансових проблем / І.І. Мальченко // Збірник наукових праць. – 2001. – Вип. 9. – С. 261–265.

62. Михайлюта С.Л. Кредитні спілки України в розрізі актуальних проблем соціально-економічного розвитку України / С.Л. Михайлюта // Фінансовий простір. – №4(8). – 2012. – С. 49-53.

63. Негребецька Л.А. Кредитні спілки як організації фінансової взаємодопомоги / Л.А. Негребецька // Регіональна економіка. – 1999. – № 2. – С. 121-123.

64. Непочатенко О.О. Кредитування сільськогосподарських товаровиробників на основі диверсифікації фінансових послуг / О.О. Непочатенко // Економіка АПК. – 2007. – №6. – С. 61-66.

65. Оленчик А. Значення кредитних спілок у фінансовому оздоровленні української економіки в посткризовий період /А. Оленчик. – [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: http://vaks.org.ua/images/prezentacii/1_Olenchyk_Snatchenie_KS_ukr.pdf.

66. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації: Навч. посібник/ В.В. Зіновчук, Л.В. Молдаван, В.Б. Массаковський та ін.; за ред. В.В. Зіновчука. – Київ: Вища освіта, 2001. – 464 с.

67. Основні показники системи кредитних установ України.. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/sektor/pokaznyki_ks_9%20mis%202014.xlsx.

68. Падалко Т.М. Кредитні спілки – повноправні суб'єкти фінансового ринку / Т.М. Падалко // Науковий вісник. – 2008. – № 18(74). – С. 24–31.

69. Пантелеймоненко А.О. До питання про визначення сутності понять «кооперація» та «кооператив» у працях представників світової кооперативної думки./ А.О. Пантелеймоненко // Історія народного господарства та економічної думки України. – 2005. – Вип. 37-38. – С. 297-305.

70. Пантелєєва Н.М. Консерватизм та інновації кредитної кооперації [Текст] / Н.М. Пантелєєва // Економіка та держава. – 2010. – № 12. – С. 172-175.

71. Пекарский В. Что такое кооперация и кооператив (ответ Э. Левину) // Вестник кооперации. – 1914. – Кн. 9. – С. 43.

72. Підсумки діяльності кредитних установ за 2008 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/pidsumki_KS.pdf.

73. Підсумки діяльності кредитних установ за 2009 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2009_01.pdf.

74. Підсумки діяльності кредитних установ за 2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2010.pdf.

75. Підсумки діяльності кредитних установ за 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2011.pdf.

76. Підсумки діяльності кредитних установ за 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks2012-1.pdf.

77. Підсумки діяльності кредитних установ за 2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2013.pdf.
78. Підсумки діяльності кредитних установ за 2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/ks_2014.pdf.
79. Пластун В.Л. Пріоритети розвитку кредитних спілок в сучасних умовах / В.Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. – 2010р. – №10. – С. 131-137.
80. Пожар А.А. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / А.А. Пожар. - Полтава, 2007. – 16 с.
81. Пойда-Носик Н.Н. Страхове підприємництво регіону: сучасний стан і перспективи розвитку: монографія/ Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2010. – 232 с.
82. Показники діяльності кредитних спілок України (у розрізі регіонів) за 2009 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2009_region.xls.
83. Показники діяльності кредитних спілок України (у розрізі регіонів) за 2010 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2010_region.xls
84. Показники діяльності банківських установ України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195.
85. Положення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень одній із всеукраїнських асоціацій кредитних спілок» № 6280 від 03.10.2006 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу *:* http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1186-06.
86. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» №385 від 6.08.2014 р.

– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF.

87. Постанова Правління Національного банку України «Про Положення про погодження Статуту кредитних спілок з питань кредитування та розрахунків і надання позичок кредитними спілками» № 25 від 07.02.94 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0041500-94.

88. Проект Закону про відновлення платоспроможності або ліквідацію кредитних спілок України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52232&pf35401=313849.

89. Пташенко Л.О. Проблемні аспекти розвитку кредитних спілок в Україні /Л.О. Пташенко, Н.М. Живолуп // Економіка і регіон. – 2010. – № 25. – С. 13-17.

90. Регулювання та безпека розвитку страхового підприємництва регіону [Текст]: монографія/ Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо, М.В. Тимчак – Ужгород: Мистецька Лінія, 2012. – 242 с.

91. Резолюція професійних об’єднань небанківських фінансових установ про недовіру Голові Держфінпослуг В.О. Волзі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ww.ukrcu.kiev.ua/main/docs/20101123.doc.

92. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами» №585 від 15.07.2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1156.449.0

93. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження переліку внутрішніх положень та процедур кредитної спілки» №116 від 11.11.2003 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1078-03.

94. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про критерії та фінансові

нормативи діяльності кредитних установ» №6261 від 28.09.2006 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1221-06.

95. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок» №7 від 16.01.2004 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04.

96. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження примірного статуту кредитної спілки» №67 від 02.10.2003 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_bp/pg_gwcgon.htm.

97. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Стратегічних напрямів діяльності Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на період до 2008 року» № 3841 від 5 квітня 2005 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN12850.html.

98. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про тимчасові заходи щодо забезпечення стабільності діяльності кредитних спілок» № 1203 від 15.10.2008 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2009_03_26/FIN40778.html.

99. Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів, спрямованих на подолання наслідків світової кризи в регіонах» №1593-р від 23.12.2009 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1593-2009-%D1%80.

100. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні» №1026-р від 03.09.2009 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1026-2009-%D1%80.

101. Сенишин О.С. Екстраполяційні методи прогнозування як інструмент передбачення оптимальних обсягів споживання продукції вітчизняного продовольчого комплексу / О.С. Сенишин // Молодіжний економічний дайджест. - 2014. - № 1(1). - С. 26-32.

102. Сидоренко О.М. Місце та роль кредитних спілок на фінансовому ринку України / О.М. Сидоренко, О.В. Леонова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1 (10). – С. 172-174.

103. Система финансового мониторинга Кредитных Союзов PEARLS. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gramota.perm.ru/_res/lib/file30.doc.

104. Славова Н.О. Кредитні спілки: поняття, класифікація, загальна характеристика / Н.О. Славова // Вісн. господар. судочинства. – 2007. – № 5. – С. 147-150.

105. Сорочка Б. Правове забезпечення діяльності кредитних спілок в Україні / Б. Сорочка // Ринок цінних паперів України. – 2008. – № 11/12. – С. 67-72.

106. Стійкість фінансових ринків України та механізми її забезпечення/ за ред. О.І. Барановського. К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2010. – 492 с.

107. Стратегія розвитку фінансового сектору України (матеріали Координаційної ради з питань політики фінансового сектору при Кабінеті Міністрів України). – К.:ДП «Видавничий дім «Козаки», 2005. – 256 с.

108. Суслов О. КС «АФИНА» : сколько еще продлится реанимация? / О. Суслов // Газета «Свободная Одесса». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svobodnaya.odessa.ua/2009-05-03-23-02-42/338------.

109. Творцы кооперации: Сборник / сост. Л.А.Самсонов. – М.: Моск. Рабочий, 1991. – 300 с.

110. Терещенко Г.М. Перспективи розвитку кредитних спілок в Україні [Текст] / Г.М. Терещенко // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 87-94.

111. Ткаченко І.С. Кредитні спілки України: аспекти функціонування. Науково-практичний посібник / І.С. Ткаченко, М.Р. Лучко, Р.В. Руська. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 83 с.

112. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации / Предисл., коммент. Л.А. Булочникова и др. – М.: Экономика, 1989. – 94 с.

113. Узагальнені результати опитування керівників 75 кредитних спілок. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rfr-project.net.ua/new/wp-content/uploads/2011/10/2012-11-resultat-opytuvannja.doc.

114. Указ Президента України «Про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України» від 11 грудня 2002 року № 1153/2002 зі змінами і доповненнями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1153/2002.

115. Указ Президента України «Про Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України» від 4 квітня 2003 року N 292/2003 зі змінами і доповненнями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/292/2003.

116. Указ Президента України «Про Порядок організації проведення спеціальної перевірки відомостей щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування» від 25 січня 2012 року № 33/2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/33/2012.

117. Федорець М.С. Кредитні спілки в системі фінансового посередництва та проблеми їхнього обліку [Текст] / М.С. Федорець // Торгівля і ринок України. – 2004. – Вип. 16, т. 3. - С. 274–281.

118. Хомутенко А.В.Система фінансового контролю за діяльністю небанківських неприбуткових фінансових установ України : монографія / А. В. Хомутенко – Одеса: Друк, 2009. – 188 с.

119. Чаплигін К.М. Новації державного регулювання ринку фінансових послуг України / К.М. Чаплигін // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – 2012. – Спец. вип.: Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації. – С. 304–312.

120. Чаянов А.В. Краткий курс кооперации. – Репринт, воспроизв. изд. 1925 г. – М.: Кн. палата, 1989. – С. 8–9.

121. Чернєй В.В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: монографія / В.В. Чернєй. – К.: ЦУЛ, 2014. – 456 с.

122. Шаарс Марвин А. Кооперативы: принципы и практика / пер. с англ. – М.: VOCA, 1989. – С. 3.

123. Шишута Ю. Суперечності у правовому статусі кредитних спілок: теорія та практика правового регулювання / Ю. Шишута // Адвокат. – 2001. – №1-2. – С. 11-14.

124. Щербан М.Д. Государственное регулирование кредитной кооперации в Венгрии / М.Д. Щербан. // Азимут научных исследований: экономика и управления. – 2012. – №1(1). – С. 74-78.

125. Щербан М.Д. Концептуальные мероприятия государственной политики для обеспечения поступательного развития кредитной кооперации Украины / М.Д. Щербан // Карельский научный журнал. – Тольятти: НП ОДПО «Институт направленного профессионального образования», 2015. - №2(11). – С. 91-94.

126. Щербан М.Д. Кредитні кооперативи як некомерційні господарські установи / М.Д. Щербан // Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 9-11 жовтня 2014 р.). – Полтава: ПолНТУ, 2014. – С. 177-178.

127. Щербан М.Д. Методика оцінки розвитку кредитної кооперації в регіонах / М.Д. Щербан // Інноваційна стратегія і тактика фінансово-економічного розвитку суб'єктів національного господарства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 19-20 грудня 2014 р.). – Чернівці: Видавничий дім «Гельветика», 2014. –Ч. ІІ. – С. 153-156.

128. Щербан М.Д. Місце саморегулівних організацій в системі кредитної кооперації України / М.Д. Щербан. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої дню слов'янської культури та писемності

«Слов'янська культура та писемність: минуле та сучасність». Ужгород: ПП Бреза, 2011. – С. 549-558.

129. Щербан М.Д. Нагляд як одна з форм державного регулювання кредитної кооперації в Україні / М.Д. Щербан. // Економіка і фінанси: теорія та практика: Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції, м. Феодосія, 26-28 вересня 2013 р. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – С. 381-382.

130. Щербан М.Д. Основи прогнозування процесу розвитку кредитної кооперації в регіоні / М.Д Щербан //Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23-25 квітня 2015 р.). – Ужгород: ПрАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. – С. 324-327.

131. Щербан М.Д. Оцінка кредитного портфеля кредитних кооперативів у Закарпатській області/ М.Д. Щербан // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія Економіка. – 2014. − Випуск 3 (44). − С. 146-149.

132. Щербан М.Д. Сутність і принципи функціонування кредитної кооперації / М.Д. Щербан **//** Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2013. – №1 (63). – С. 339-341.

133. Щербан М.Д. Проблеми державного регулювання розвитку кредитної кооперації в Україні / М.Д. Щербан. // Механізми державного регулювання конкурентоспроможності національної економіки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 27-28 вересня 2013 р.). – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 60-63.

134. Щербан М.Д. Сутність та форми регулювання кредитної кооперації / М.Д. Щербан //Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – №12(201). – С. 243-249.

135. Щербан М.Д. Сучасний розвиток системи кредитної кооперації України / М.Д. Щербан // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка – 2014. – Вип. 3/1. – Том 19. – С. 259-265.

136. Щербан М.Д. Фактори, що гальмують розвиток кредитної кооперації в Україні на загальнодержавному та регіональному рівнях / М.Д. Щербан // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 9.– Ч. 3. – С. 161-164.

137. Щербан М.Д. Характеристика розвитку державного регулювання кредитної кооперації в Україні / М.Д. Щербан. // Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2013. − Випуск 4 (41). − С. 60-66.

138. Щербан М.Д. Прогнозна оцінка розвитку кредитної кооперації в Закарпатській області / Н.Н. Пойда-Носик, М.Д. Щербан // Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2015. − Випуск 1 (45). – Том 1. − С. 52-57.

139. Dülfer E. Begrif der Genossenschaft, Genossenschaft-Lexikon. – Wiesbaden, 1992. – S. 57.

140. Glen C. Hoyle, Mary Gillman. Introduction to Credit Union. Third Edition. National Credit Union Institute, Kendall/Hunt Publishing Company, CUNA, USA. 1984.

141. Henzler R. Betribswirtschaftliche Probleme des Genossenschaftswesens. – Wiesbaden, 1962. – S. 31.

142. Mandle Eduard. Grundtatbestände und Grundfragen der Genossenschaft. – Teil 1. – Hohenheim, 1995. – S. 6.

Наукове видання

ПОЙДА-НОСИК Ніна Никифорівна
БАЧО Роберт Йосипович
ЩЕРБАН Марія Дмитрівна

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Монографія

В авторській редакції

Формат 60х84/16. Умовн. друк. арк. 13,95. Зам. № 177. Наклад 300 прим.
Видавництво УжНУ «Говерла».
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18. E-mail: hoverla@i.ua

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції – Серія Зт № 32 від 31 травня 2006 року

Пойда-Носик Н.Н., Бачо Р.Й., Щербан М.Д.

П 47 **Регіональний розвиток кредитної кооперації в Україні**: Монографія [Текст]. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. – 240 с.

ISBN 978-617-7333-02-8

Монографія присвячена дослідженню проблем регіонального розвитку кредитної кооперації в Україні. У роботі розкрито сутність кредитної кооперації як особливого виду економічної діяльності та її роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону й кредитної системи України загалом. Досліджено тенденції розвитку кредитної кооперації в Україні, особливості диференціації її розвитку на рівні регіонів та основні показники ефективності функціонування кредитних кооперативів у Закарпатській області. Проведено порівняльний аналіз державного та інституційного регулювання національної системи кредитної кооперації. Проаналізовано вплив регулювання на функціонування кредитних кооперативів в Україні. Досліджено причини гальмування розвитку кредитної кооперації на загальнодержавному і регіональному рівнях, а також окреслено концептуальні заходи державної та регіональної політики для забезпечення поступального розвитку цієї сфери.

Монографія розрахована на студентів економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів, науковців, працівників державних та комерційних структур і широке коло читачів, які поглиблено цікавляться проблемами розвитку ринку небанківських фінансових послуг.

УДК 336.77(447)
ББК 65.9(4УКР)262